STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00072

ALE VERK

Sholem Aleichem

Permanent preservation of this book was made possible by
Frances C. Salten
in memory of
Louis Harold Brown

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

פון כתרילעווקע

שלום־עליכם פאָלקספאָנד אויסגאבע—ניו יאָרק, 1920

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

ערשטע אויפלאגע . . . . אויגוסט 1917
צווייטע אויפלאגע . . . . דעצעמבער 1917
דריטע אויפלאגע . . . . יולי 1918
פערטע אויפלאגע . . . . נאוועמבער 1918
פינפטע אויפלאגע . . . . מערץ 1919
זעקסטע אויפלאגע . . . . מאי 1920

* * *

בײ'ם צוזאַמענשטעלען די ערשטע פיער בענדער פון דער נײער אויסגאַבע פון שלום־עליכם'ס ווערק האָבען די פערלעגער זיך ניט געהאַלטען בײ'ם כראָנאָלאָגישען סדר, לויט דער צײט, ווען די ווערק זענען געשריבען געוואָרען, נאָר געהאַט מעהר אין זינען, ווי וויט ס'איז מעגליך געוועזען, די אינהאַלטליכע גאַנצקייט פון יעדען באַנד בעזונדער, דאָס הייסט, צוזאַמענגעשטעלט די ביכער אַזוי, אַז יעדעס בוך, לויט זיין אינהאַלט, זאָל זיין אַ גאַנצע זאַך פאַר זיך, מעהר אָדער ווייניגער פעראייניגט דורך דעם כאַראַקטער פון די ווערק, וואָס קומען אין דעם אַריין. געטהאָן איז דאָס געוואָרען צוליעב צוויי טעמים: ערשטענס, קאָן בײ איינינגע פון די וויכטיגסטע שאַפונגען שלום־עליכם'ס נישט אָנגעווענדט ווערען דאָס כראָנאָלאָגישע סיסטעם, בכדי דערמיט ניט צעברעקלען זייער אינערליכע גאַנצקייט. צום בײשפיעל: די מעשיות פון „טביה דעם מילכיגען" אָדער די בריעף פון „מנחם־מענדעל" מוזען קומען אין בעזונדערע ביכער, האָטש געשריבען זענען זיי געוועזען אין פערשיעדענע צייטען, אין אַ משך פון עטליכע צעהנדליג יאָהרען. צווייטענס, ווערד אין די דאָזיגע ערשטע פיער בענדער געגעבען אַיין אויסוואַהל פון שלום־עליכם'ס נ י י ע ווערק, דאָס הייסט, פון די, וואָס זענען אין די פריהעריגע אויסגאַבען ניט אַריין; און אַזוי ווי אַ טייל פון די ווערק איז גענומען געוואָרען פון גאָ״ די לעצטע שאַפונגען, און אַ טייל — פון די פריהעריגע, אין פערשיעדענע צייטען געשריבענע, דעריבער איז דאָ אַ שטרענג־כראָנאָלאָגישער סדר געוועזען גאַנץ אונמעגליך אָנצווענדען.

אין די פיער בענדער געהען אריין, ווי געזאָגט, נייע, אין ביכער נאָך ניט געדרוקטע זאַכען. איין אויסנאַהם איז נור געמאַכט געוואָרען פאַר דריי ווערק: שיר־השירים (אין באַנד „פון פסח ביז פסח“), וואָס האָט איניגע טיילען פון דעם זענען צעוואָרפען אין די ביכער פון די פריהעריגע אויסגאַבען, איז דאָס אָבער אַלס גאַנצער ראָמאַן נאָך ערגיץ נישט ערשיענען, און דער לעצטער טייל פון דעם — „שבת נאָך שבועות“ — איז בכלל אין קיין בוך נאָך נישט געדרוקט געווען; וואָס איז חנוכה? (אינ׳ם זעלבען באַנד), וועלכעס איז אין די אַלטע אויסגאַבען, דורך אַ פערזעהען פון די פריהעריגע פערלעגער, געדרוקט געווען אַלס אַ פערקירצטע אַמעריקאַנער וואַריאַציע, קומט דאָ אין זיין ערשטער פולער פאָרם, ווי עס איז לכתחילה געשריבען געוואָרען פון שלום־עליכם פונ׳ם רוסיש־אידישען לעבען; די רויטע אידלעך (אין באַנד „מעשיות און פאַנטאַזיעס“) איז אַריינגענומען געוואָרען אין דער אויסגאַבע צוליעב דעם נייעם צווייטען טייל, וואָס איז געפונען געוואָרען צווישען שלום־עליכם׳ס נאָכגעבליבענע מאַנוסקריפּטען.

איניגע זאַכען פון די פיער בענדער זענען געדרוקט לויט דער בעאַרבייטונג און תקונים, וואָס שלום־עליכם האָט אין זיי געמאַכט פאַר זיין לעבען.

עס איז געלעגט געוואָרען אַכט דערויף, אַז אין דער דאָזיגער נייער אויסגאַבע זאָל אָפּגעהיט ווערען שלום־עליכם׳ס בעשטענדיגע סיסטעמאַטישע אָרטהאָגראַפיע — פערשטעהט זיך, ווי ווייט דאָס איז מעגליך געווען דורכצופיהרען ביי דעם כאַאָטישען צושטאַנד, אין וועלכען אונזער אידישע בוך־זעצעריי־און־דרוקעריי געפינט זיך.

פון כתרילעווקע

אינהאלט

בתריליעווקער פראגרעס	9
זומערדיגע ראמאנען	85
א ווארט פאר א ווארט	145
לשנה טובה	169
פון פסח ביז סוכות	185
שמואל שמעלקים און זיין יובילעאום	201
וועלוועל גאמבעטא	239

טרילעווקער פּראָגרעס

בעשרייבונגען, בילדער, פאַקטען און מעשה'לעך.

געשריבען אין יאָהרען 1915 — 1914

כתרילעווקער פראָגרעס.

א.

די שטאָדט.

גאָט'ס וואונדער — וואָס פון א שטאָדט קאָן ווערען! כתרי־לעווקע, מיין אלטע היים, האָט זיך אזוי איבערגעביטען, אז ס'איז זי גאָר נישט צו דערקענען! נאָך א צייט פון א סך, א סך יאָהרען האָב איך מיך אראָפּגעכאַפּט אין דער דאָזיגער שטאָדט אויף א פּאָר וואָ־כען און בין ארומגעגאַנגען אין איהרע גאַסען, גערעדט מיט איהרע מענשען, געזוכט אלטע בעקאַנטע — ווער? וואָס? וועמען? דער גרעסטער טייל איז אויסגעשטאָרבען, דער קלענסטער טייל — ארויס־געפאָהרען קיין אמעריקא, און די נייע, די אויפגעקומענע, זענען גאָר־נישט די מענשען. איין איבערקעהרעניש! וואו זענען אהינגעקומען די בעריהמטע קליינע מענשעלעך מיט די קליינע השגות? וואו זענען יענע אידען מיט בערד, וואָס האָבען אלסדינג געוואוכט און פון אלסדינג געמאַכט חוזק? וואו זענען יענע יונגע לייטלעך מיט שטעקעלעך, וואָס פלעגען זיך ארומדרעהען אין מאַרק, זוכען עפּיס א טהועכץ און נישט געפינען, און פּאָר גרויס עגמת־נפש האָט מען גענומען אָפּ'לצ'עווען איינס פון דאָס אנדערע און אלע אינאיינעם פון דער גאַנצער וועלט? פראַנטען האָב איך איצט געזעהען ארומ־שפּאַציערען אין די גאַסען, סאָלידע מענשען מיט קאַפּעלישען און מיט פענסנע אויף די נעזער. און פון די אַמאָליגע פערישלומפּערטע ווייבער מיט די ווייסע זאָקען און מיט די רויטע זאָקענבענדלעך. און פון די אמאָליגע מיידלעך מיט די פּאַטשיילקעס — איז קיין שריד ופליט נישט געבליבען. דאַמען מיט היטעלעך זענען איצטער געגאַנגען פאַרביי מיר. פריצעס מיט זאָנטיקלעך. מאַמזעלען מיט הענטשקעלעך אויף די הענט. נייע מענשען. א נייע וועלט. און די

שטאַרט אַליין — חאַ־חאַ! — האָט זיך אויסגעברוקירט די גאַסען, אָנגעצונדענע עלעקטרישע לאַמפּען, אָוועקגעשטעלט גראַמאַפאָנען, סינעמאַטאָגראַפען, אילוזיאָנען — חי נעלעבט!

דאָס איז די אויסענווענינסטע זייט, אַזוי צו זאָגען. אינווענינ האָט זיך כתרילעווקע נאָך אַ סך מעהר איבערגעביטען — ממש עס האָט זיך מיר גאָר נישט געוואָלט גלויבען, אַז איך בין אין דער היים, אין כתרילעווקע. איך בין אַרומגעגאַנגען און האָב געזוכט חאָטש איין חברה פון די אַלטע חברות. דאָ זענען געווען אַמאָל, געדענק איך, אַ גוזמא חברות. איך רעד שוין ניט פון אַזעלכע חברות, ווי די „חברה תהלים“, אָדער „חברה משניות“. איך רעד פון אַזעלכע חברות, ווי, למשל, חברה „גמילות־חסדים“, „לחם־אביונים“, „בקור־חולים“, „מלביש־ערומים“, „סומך־נופלים“, „רופא־חולים“, „מתיר־אסורים“... די דאָזיגע אַלע חברות זענען אָוועק, אַפּנים, אַהין, וואו עס זענען אָוועק יענע, וואָס האָבען געגרינדעט די חברות, און וואו עס איז אָוועק דער גרעסטער טייל פון די קליינע מענשעלעך, און וואו ס'איז אָוועק דער אַלטער עלענדער רב יוזיפעל דער רב, אַ ליכטיגען גן־עדן זאָל ער האָבען — דער האָט אַרויסגערופען ביי מיר אַ טרער אויף די אויגען... אויפ'ן אָרט פון די אַלע אויסגערעכענטע חברות זענען אויסגעוואַקסען אין דעם מאָדערנעם כתרילעווקע גאַנץ נייע חברות, מאָדערנע חברות, אָדער געזעלשאַפטען, חברות פון „קונסט“ און פון „קולטור“ און פון „שפראַך“. אויסרעכענען זיי אַלע איז אונמעגליך. מיר קאָנען נאָר פאַרבייגעהענדיג געבען איין איבערבליק אויף די, וועלכע געפינען זיך אין דעם מאָדערנעם כתרילעווקע פון יעדען מין צו צוויי. למשל, וואָס דער שפראַך אַנבעלאַנגט, זענען פאַרהאַן דאָ־טען אַ חברה „אידישיסטען“ און אַ חברה „העברעאיסטען“. און דיביידע קאָנען זיך ניט אָנקוקען, ניט הערען דעם נאָמען איינס פונ'ם אַנדערען. אָדער ס'איז פאַרהאַן אַ חברה „הזמיר“, וואָס האָט זיך צעשפּאָלטען אויף צוויי: איינע הייסט די „פּליוּט“, די אַנדערע — דער „טראַמפּיט“. און ביידע „הזמיר'ס“ זענען צווישען זיך אויף מעסערשטעך. היינט זענען פאַרהאַן צוויי „חדרים מתוקנים“, וואָס

זענען מסוכן, — זיי זענען גרייט איינס דאָס אנדערע דורס זיין מיט'ן קוק. צוויי אידישע טהעאַטערס. וואָס זיי זאָלען ניט מורא האָבען פאר גאָט און פאר'ן קייסער. וואָלטען זיי זיך איינס דאָס אנדערע מיט פערגעניגען אין א שטילער נאכט אונטערגעצונדען.

און ווייטער גערען צוויי ביכער־פערלאַגען, וואָס וואָלטען איינ־געשלונגען איינס דאָס אנדערע מיט די קאַלאָשען. היינט זענען פאַראַן צוויי ליטעראַרישע געזעלשאַפטען, צוויי דראַמאַטישע געזעלשאַפטען, צוויי עמיגראַנטען־געזעלשאַפטען, און נאָך און נאָך א סך אנדערע מינים געזעלשאַפטען — פון יעדען מין צו צוויי. צוליעב דער וויסטער קאָנקורענציע — די אַלטע מכה פון כתרילעווקע. אזא טבע שוין ביי די כתרילעווקער פערבליבען פון קדמונים — אונמעג־ליך אויסצואָווארצלען: לאָז זיך איינער אָפשניידען די נאָז, קאָנט איהר זיכער זיין, אז אויף מאָרגען האָט איהר דאָרט צוויי אָפגעשני־טענע נעזער. וואָס איז דער שכל? א פראָסטער שכל: **אז יענעם לוינט זיך אָפשניידען די נאָז, לוינט זיך מיר אויך...**

ב.

גאַזעטען.

אזוי ווי אַלסדינג איז אין דעם מאָדערנעם כתרילעווקע צו צוויי, זענען דעריבער אידישע צייטונגען דאָרטען אויך פאַראַן צוויי: „**די יאַרמעלקע**“ און „**דער קאַפּעליש**“.

זעלבסטפערשטענדליך, אז „די יאַרמעלקע“ איז א פרומע אַלט־מאָדישע גאַזעט פאר אָרטאָדאָקסען, און „דער קאַפּעליש“ איז א מאָדערנע, ראַדיקאַלע צייטונג פאר די פאָרטגעשריטענע עלעמענטען. שוין פון די מאָטטאָס אַליין איז גרינג צו פערשטעהן די ריכטונג פון די דאָזיגע צוויי קאָנקורירענדע גאַזעטען: „די יאַרמעלקע“ האָט

אוועקגעשטעלט מיט גרויסע אותיות אויבענאָן: „צו גאָט און צו לייט!" און דער רעדאַקטאָר פֿונ'ם „קאַפּעליש" האָט אוועקגעשטעלט אויך אויבענאָן און אויך מיט גרויסע אותיות זיין אייגענעם נאָמען און אונטערגעשריבן גאַנץ בעשיידען: „איך בין דאָ — אַלעס דאָ!"

ווען זענען די דאָזיגע צוויי אָרגאַנען געגרינדעט געוואָרען און ווער פֿון זיי איז עלטער — דאָס איז שווער צו זאָגען, ווייל יעדער פֿון זיי שרייבט אויף זיך, אַז ער איז דער ערשטער און דער איינציגער אידישער אָרגאַן אין כתרילעווקע, און איגנאָרירט, שליסט אויס דעם אַנדערען, דערמאָנט, חלילה, קיינמאָל דעם נאָמען זיינעם נישט — אסור חזיר! סיידען אונטער אַ נויט, אַז מע קאָן שוין אַנדערש נים און מע מוז, צום ביישפּיעל, אויסזידלען, אויסשעלטען, סבזה זיין איינס דאָס אַנדערע, דעמאָלט רופט אָן „די יאַרמעלקע" דעם שכן איהרען „דאָס אָפּגעבאַרעטע קאַפּעלישעל", און „דער קאַ-פּעליש" רופט אָן זיין שכנה „די פערשימעלטע יאַמפּערקע". נאָר מעהרסטענטייל געהט עס צו ביי זיי פערשטעלט, און זיי מיידען אוי'ס, ווי וויים מעגליך, צו דערמאָנען דעם נאָמען פֿונ'ם קאָנקורענט. למשל, אַז „דער קאַפּעליש" וויל רעדען פֿון זיין שכנה און וויל איהר נאָמען נישט דערמאָנען, ווערט ער אַנשטאָט דעם וואָרט „יאַרמעלקע" בע-כער אויסרעכענען אַ גאַנץ צעטעל מיט נעמען על-פּי אלף-בית, אָט אַזוי: „אָט דער אביון, דער בטלן, דער גראָ-בער יונג, דער דלפון, דער הונט, דער וצדקתך, דער זולל-וסובאַ'ניק, דער חצוף, דער טינטלער, דער יודלאַק, דער כלב שבכלבים, דער לעדיגגעהער, דער מסור, דער נודניק, דער סוואָליטש, דער עם-הארץ, דער פּראָוואָקאַטאָר, דער פּויליאַק, דער צרעת, דער קבצן, דער רעטאַך, דער שוטה, דער תרח, וואָס מיר ווילען נים דערמאָנען זיין נאָמען"...

דאס האט געהאט א גוואלדיגען ערפאלג אין כתרילעווקע, און מע האט דעם „קאפעליש" צעחאפט. אלע האבען זיך ארומגעטראגען מיט'ן אלף־בית און אויסגע'חזר'ט איהם אויף אויסווענינג. האט דאס דער „יארמעלקע", נאטירליך, פערדראסען, און זי איז ארויס באלד אויף מארגען מיט א תשובה, אויך על־פי אלף־בית: „מיר האבען געלייענט אט דעם אלף־בית פון אט דעם אויסוואורף, דעם באד־יונג, דעם גנב, דעם דבר אחר, דעם הולטיי, דעם וואוקעלאקע, דעם זשוליק, דעם חזיר, דעם טריפניאק, דעם יונגאטש, דעם כל־בו'ניק, דעם ליגנער, דעם ממזר, דעם נאחאל, דעם סקאנדא־ליסט, דעם עזות־פנים, דעם פארד, דעם צורר־היהודים, דעם קריכער, דעם רשע, דעם תרח'ס איינִיקעל, — נאר מיר ענטפערען איהם נישט, דערפאר וואס מיר ווילען ניט מיאוס מאכען אונזער פעדער"...

דער כתרילעווקער לעזער האט דעם דאזיגען מין ליטעראטור ליעב דוקא בעסער ווי אלסדינג. ביי איהם ווערד עס אנגערופען מיט'ן נאמען „קריטיקע", און ער איז זיך מחיה, בעת די רעדאקטוירען פוןביידע גאזעטען „קריטיקירען" זיך. דעם טאג, וואס ס'איז ניטא אין בלאט קיין „קריטיקע", געהען די גאזעטען אין כתרילעווקע עפים ניט אזוי פויגעלדיג. פלייסען זיך דעריבער די רעדאקטוירען אפטער איבערוואשען איינס דעם אנדערען דאס קויטיגע גרעט, בכדי ס'זאל זיין וואס מעהר „קריטיקע", און דער עולם זאל האבען פון וואס צו לעקען די פינגער.

ג.

קאנקורענציע.

אז סע קומט אונטער א „נאווי־גאד“ און די גאזעטען הויבען אן צו קאכען זיך, צו טראמייטערען, ארויסלאזען איינס איבער דאס אנדערע ברייטע, שרייענדיגע פראספעקטען צום נייעם יאהר, ווי אויף דער גאנצער וועלט, צעלאזט זיך „די יארמעלקע“ מיט א ברייטען „המלך“, רעכענט אויס אלסדינג, וואס זי האט אויפגעטהאן אינ׳ם פערגאנגענעם יאהר, וויל ניט רעדען, חלילה, קיין לשון־הרע אויף איהר קאנקורענט, מחמת לשון־הרע איז אסור מן התורה, נאר גלאט אזוי, בדרך־אגב, דערמאנט זי, אז „דאס אפגעבארעטע קאפעלישעל“ איז נאך געלעגען אין די ווינדעלעך, און איהר רעדאקטאר איז נאך ארומגעגאנגען אהן שטיוועל, בעת זי, „די יארמעלקע“, איז שוין געווען, מיט גאט׳ס הילף, א יארמעלקע... און „דער קאפעליש“ פון זיין זייט בערימט זיך אין זיין פראספעקט, אויך גאנץ בעשיידען, אז בעת „די פערשימעלטע יאמפערקע“ האט זיך נאך געוואלגערט אויף׳ן מיסט פונ׳ם שוהל־הויף, האט ער, „דער קאפעליש“, שוין צעשפרייט זיך מיט זיין גאנצער פראכט און גלאנץ איבער די האריזאנטען פון כתרילעווקע, און ווען ניט ער, וואלט כתרילעווקע עד־היום נאך געשלאפען מיט׳ן לעטארגישען שלאף פונ׳ם פינסטערען פאנאטיזם...

און באמת, ווער פון די צוויי איז מעהר פערשפרייט — דאס איז ניט אזוי גרינג צו וויסען. „די יארמעלקע“ לעגט־איין די וועלט און שווערט זיך ביי גאט, אז אזוי פיעל ווי זי ווערד געלייענט, ווערד איבערהויפט נאך קיין אידישע גאזעט אין דער וועלט ניט געלייענט. ווער עס גלויבט ניט, קאן זיך מטריח זיין אין דער רעדאקציע, וועט מען איהם עפים וויזען...

דאס אייגענע שרייבט אבער אויף זיך „דער קאפעליש“ אויך, קריכט פון דער הויט און זאגט־צו איטליכען בעזונדער א פרעמיע

פון צעהן טויזענד רובעל, ווער ס'וועט איהם דערווייזען שווארץ אויף ווייס, אז ס'איז פאַרהאַן ערגיץ אויף דער גאַנצער וועלט נאָך אַזאַ גאַזעט, וואָס ווערד אַזוי גע־לייענט, ווי „דער קאָפּעליש". און ער לאָזט אויס גאַנץ בעשיידען, ווי זיין שטייגער איז: „מיר האָבען פיינט בעריהמען זיך מיט אונזער גאַזעט. מיר האַלטען ניט פון בע־ריהמעריי. בעריהמע־ריי איז אַ שלעכטער סימן, אַ סימן דלות. נאָר מיר לעגען פאַר דעם לעזער זעלבסט — זאָל דער לעזער אַליין פער־גלייכען אַ גאַזעט מיט אַ גאַזעט און אַ רע־דאַקטאָר מיט אַ רעדאַקטאָר"...

פערשטעהט זיך, אַז ווייל די קאָנקורענציע איז אומגעהויער גרויס און קנאת סופרים תרבה חכמה, פלייסען זיך דעריבער ביידע גאַזעטען צו איבעריאָגען איינס דאָס אנדערע, ארויסגעהן וואָס פריי־הער פון דרוק, ארויסכאַפּען פון די גוי'אישע צייטונגען וואָס מעהר נייעס און נאָך אַזעלכע זאַכען. היטען זיי אָבער איינס דאָס אנדערע די טריט, קוקען נאָך און ווייסען איינס ביי'ם אַנדערען, וואָס סע־קאָכט זיך, און לאָז איין רעדאַקציע עפּיס פערטראַכטען, ווייסט מען דאָס שוין אין דער אַנדערער רעדאַקציע מיט אַלע פּישטשעווקעס. אַלס אילוסטראַציע וועלען מיר אייך דערצעהלען אַ פּאָר מעשה'־לעך, ווי מע האָט דאָס מיר איבערגעגעבען, בעת איך בין געוועז אין כתרילעווקע.

ביי דער „יאַרמעלקע" איז געווען אַ מנהג פון קדמונים — אַלע ערב שבת איז זי ארויס מיט אַ בעזונדער בלעטעל אונטער'ן נאָמען „אַ גוט שבת". „דער קאָפּעליש", האָטש ער איז אַ ראַדי־קאַל, און האָטש ער זאָגט, אַז ער איז ארויסגעגאַנגען אַ סך פריהער פון דער „יאַרמעלקע", האָט פונדעסטוועגען נעבאָך געמוזט נאָכ־טאַנצען דער „יאַרמעלקע" און אויך אָנהויבען ארויסצוגעהן אַלע פרייטאָג מיט אַ בעזונדער בלעטעל אונטער'ן זעלבען נאָמען „אַ גוט שבת". קאָנקורענציע — וואָס זאָל מען טהון?... עפּיס איינמאָל איז איהם נמאס געוואָרען דאָס נאָכלויפעניש, איז ער ארויס פרייטאָג מיט איין ערקלערונג, אַז אַזוי ווי פיעלע פון זיינע

לעזער געפינען נישט קיין אינטערעס אין דעם ערב־שבת'דיגען בלע־טעל, און אזוי ווי דער רעדאקטאר זעהט נאר צופריעדען שטעלען דעם לעזער, על־כן געהט ארוים „דער קאפעליש“ מהיום והלאה אהן „א גוט שבת“. און ווי נבהל ונשתומם איז ער געווארען, אז ער האט אויפגעעפענט „די יארמעלקע“ און האט איבערגעלייענט דארטען די זעלבע ערקלערונג כמעט ווארט אין ווארט: „אזוי ווי פיעלע פון אונזערע לעזער... על־כן געהט ארוים „די יארמעלקע“ מהיום והלאה אהן „א גוט שבת“...

איז זיך מיישב „דער קאפעליש“: אז יענער איז יא אזא מאלפע, ועלען מיר זעהן! און ער איז געפאלען אויף א שענער המצאה און געהט ארוים איינמאל אין א מיטען מיטוואך אויף א טשיקא־װעסט נאר מיט דריי זייטען, און די פיערטע — א גלאטע, ווי א לאקשענברעט. איז אבער „די יארמעלקע“ ניט פויל און געהט אויך ארוים דעם זעלבען מיטוואך נאר מיט דריי זייטען, די פיערטע — א גלאטע, ווי א לאקשענברעט. האט דאס שוין רעכט פערדראסען דעם „קאפעליש“, און ער האט גענומען קודם רייניגען די רעדאק־ציע פון די מענשען, וואס „טראגען ארוים דאס מיסט פון שטוב“. נאר עס האט ווינציג וואס געהאלפען. ער האט זיך איבערצייגט, אז ס'איז ניטא קיין פערבארגענע זאך פאר דער „יארמעלקע“.

ד.

אנקעטעס.

די כתרילעווקער רעדאקטוירען האבען פיינט בלאזען פון זיך קענען די לעזער, אדער מאכען פון זיך א גאנצען צימעס. אדרבה, אין כתרילעווקע איז צווישען רעדאקטאר מיט'ן לעזער פארהאן א מין פאדעם אזעלכער, וואס בינדט זיי צוזאמען. אין כתרילעווקע האט דער רעדאקטאר ליעב זיך שואל בעצה זיין מיט'ן לעזער ווענען

זיין צייטונג, איז צופריעדען, אז דער לעזער שרייבט איהם א בריי־וועל, און ער לאָזט אַרויס דעריבער פערשיעדענע אַנקעטעס. דאָס הייסט, ער פרעגט זיך אָן ביי די לעזער, זיי זאָלען זיך מטריח זיין אַרויסזאָגען זייער מיינונג וועגען דער אדער יענער פראַגע. וועגען דעם מין אַנקעטעס געה איך איצט דערצעהלען א מעשה.

דערצעהלט האָט דאָס מיר טאַקי א כתרילעווקער ליטעראַט. וואָס האָט מיך צוליעב דעם אַרויסגעפיהרט ווייט־ווייט הינטער דער שטאָדט. און אז מיר זענען געבליבען דאָרט אַליין, האָט ער זיך פריהער צעלאַכט, און אז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער אָנגעהויבען בזה הלשון:

— ווייסט איהר, ווען ס'איז די ערגסטע צייט ביי אונז אויף גאַזעטען? — זומער. סיידען אז גאָט העלפט א חלירע — דעמאָלט איז עפּיס אַנדערש. דעם זומער, וואָס איך דערצעהל אייך, איז קיין חלירע ניט געווען — נאָר משוגע צו ווערען! וואָס טהוט מען? פאַלט דער „קאַפּעליש“ אויף א שפּיצעל (איך בין דעמאָלט אַקוראַט געווען אַנגעשטעלט אין „קאַפּעליש“) און טרעט אַרויסעט אין מיטען דריי־נען מיט א נייעס: „אזוי ווי א געוויסער טייל לעזער פון'ם „קאַפּעליש“ איז ניט צופריעדען מיט'ן קעפּעל פון אונזער גאַזעט; זיי זאָגען, אז די למ"ד פון'ם „קאַפּעליש“ איז צו לאַנג, זעהט אויס ווי א טשערנאָהוז, און א געוויסער טייל זאָגט, אדרבה, אז א לאַנגע למ"ד איז א סך שענער ווי א קורצע, — על־כן גיט מען איבער די דאָזיגע פראַגע פאַר די לעזער: אויב די מאַיאָריטעט לעזער וועלען זאָגען, אז זיי ווילען איין אַנדער קעפּעל, איז, ניט קוקענדיג אויף די הוצאות, גיט מען זיי איין אַנדער קעפּעל. ווער עס וויל זיך בעטייליגען אין דער דאָזיגער אַנקעטע, בעדאַרף זיך מעלדען מיט א בריעף אין דער רעדאַקציע פון'ם „קאַפּעליש“.

אָפּגעטהאָן דאָס דאָזיגע שטיקעל ארביים, האָט זיך אונזער רע־דאַקטאָר געפריידט. „די בהמות, האָט ער געזאָגט, וועלען שוין האָבען וואָס צו קייען“. צום סוף לאָזט זיך אויס, מיר קומען אויף מאָרגען אין דער פריה אין דער

רעדאקציע, מיר טהוען א קוק — דער רעדאקטאר זידט, ווי א סאַ־מאוואר. וואס איז? מיר מאכען איהם אומגליקליך! מיר טראגען ארויס פון דער רעדאקציע אלע סודות! און ער נעמט און בעווייזט אונז „די יארמעלקע“ מיט דער זעלבינער מודעה, וואס אין דעם „קאפעליש“: „באשר אזוי ווי ניט אלע לעזער פון דער „יארמעלקע“ זענען צופריעדען מיט'ן קעפעל פון אונזער גאזעט; זיי געפינען, אז די למ"ד פון דער „יארמעלקע“ איז א ביסעל צו קורץ, זעהט אויס ווי א קאטשקע, בשעת זי שווימט; און אנדערע געפינען, אדרבה, אז א קורצע למ"ד איז א סך שענער פון א לאנגער למ"ד.— על־כן גיט מען איבער די דאזיגע פראגע פאר די לעזער: אויב דאס רוב לעזער וועט זאגען, אז זיי ווילען איין אנדער קעפעל, מעג עס אונז קאסטען מי יודע וויפיעל — געבען מיר זיי איין אנדער קעפעל. די לעזער פון דער „יארמעלקע“ זענען געבעטען, זיי זאלען זיך מטריח זיין און זיך מעלדען מיט דער אנקעטע דורך פאסט אין דער רעדאקציע אריין“.

דאס איז געוועזן א טוידט־קלאפ פאר'ן „קאפעליש“! פונדעסט־וועגען האט ער ניט אויפגעהערט טאג־איין טאג־אויס צו דרוקען די אנקעטע פונ'ם קעפעל, און „די יארמעלקע“ — אויך דאס זעלבע: טאג־איין טאג־אויס מיט'ן קעפעל! און אט אזוי האט זיך'עס ביי אונז אין כתרילעווקע במעט דעם גאנצען זומער געקעפעלט און גע־קעפעלט, ביז „דער קאפעליש“ איז אין א שענעם פריהמארגען ארויס מיט א בשורה: „מיר קאנען אנזאגען אונזערע לעזער, אז דאס קעפעל פון אונזער „קאפעליש“ בלייבט איבער דאס אייגענע, ווייל פון אונ־זערע 20,000 לעזער זענען נאר 187 ק ע ג ע ן אלטען קעפעל, און די איבעריגע 19,813 זענען פ א ר ' ן אלטען קעפעל“... זענט איהר פארטיג? אודאי איז דעם זעלבען טאג „די יארמעלקע“ ארויס מיט דער זעלבער ערקלערונג: „אזוי ווי פון אונזערע 20,000 לעזער זענען נאר 187 ק ע ג ע ן אונזער אלטען קעפעל, און די איבעריגע 19,813 זענען פ א ר ' ן קעפעל, על־כן בלייבען מיר ביי'ם אל־טען קעפעל“... פון וואנען „די יארמעלקע“ איז דאס געוואוירע גע־ווארען? — דא איז דאך נישטא קיינער, נאר איהר און איך און

נאט — איך זאג אייך: דאס איז א שווארצער כח! א כשוף־מאכער! דער גוטער־יאהר ווייסט איהם!... נאר איהר ווילט דאך וויסען דעם סוף? א וויסטער סוף! אונזער רעדאקטאר פונ'ם „קאפעליש" האט זיך פערשלאסען ביי זיך אין קאבינעט און האט זיך אזש צעוויינט. פון וואנען איך וויים עס? — מסתמא ווייס איך, אז איך זאג... דער־נאך, אז ער האט זיך אויסגעוויינט, האט ער'צעטריבען אלע מיט־ארבייטער — און מיך בתוכם — און האט צוגענומען נייע. ער האט שוין אבער יענע אויך דורכגעטריבען און אויף זייער ארט צוגענומען צוריק די אלטע. נאר צו מיר איז עס נאך נישט אנגעקו־מען. עס וועט מסתמא קומען. מע דארף האפען... ער איז א משוגע'נער, דער „קאפעליש" — ס'איז אמת: מע פערדיענט אבער ביי איהם א פאר גראשען... ביי דער „יארמעלקע" קאן מען דאס אויך ניט. די „יארמעלקע" איז נאך פיעל ערגער! . . .

ה.

סענסאציעס און ראמאנען.

ווי אין דער גאנצער וועלט, האלט זיך די כתרילעווקער פרעסע אויף די אויסערגעוועהנליכע נייעס פון טאג, אויף סענסאציעס. נישט מעהר, אויף דער גאנצער וועלט איז דאס מיט א מאס, אין כתרי־לעווקע ווייסט מען נישט פון קיין מאס — און אלע צוליעב דער קאנקורענציע. למשל: ברענגט „דער קאפעליש" א נייעס, אז אין פראנקרייך האט א פרוי געבוירען א קינד מיט צוויי קעפ, — גע־פינט איהר אויף מארגען דאס זעלבע נייעס אין דער „יארמעלקע", נאר א ביסעלע צוגעפעפערט: אז אין פראנקרייך האט א פרוי גע־בוירען א קינד מיט ד ר י י קעפ, דאס קינד לעבט און עסט מיט אלע דריי מיילער... אדער דעם „קאפעליש" איז געראטען צו ברענ־

גען א נייעס, אז אין מיטען יולי איז אין אדעס אויסגעפאלען א מורא׳דיגער שניי, ווי אין ווינטער, — האט געחאפט אויף מארגען „די יארמעלקע“ און האט געגעבען דאס זעלבע נייעס, נאר א ביסעלע שטארקער, אז אין אדעס איז אויסגעפאלען אין מיטען יולי א שניי אויף דריי קלאפטער, עטליכע און צוואנציג מאן האט מען געפונען געפרוירענע.

שענער פון אלץ איז די מעשה מיט׳ן פיש. איינמאל אין א פרייטאג איז „די יארמעלקע“ ארויס מיט אזא מין נייעס: אז א אידינע, א לעזערין פון דער „יארמעלקע“, האט געקויפט פיש אויף שבת, א העכט פון עטליכע פונט. געבראכט דעם פיש אהיים, האט זי דעם פיש אפגעשאבען און אויפגעשניטען און געפונען אינ׳ם פיש א פינגערעל מיט צוויי אויהערינגלעך, זהב טהור. מע שאצט דאס זעהר א סך געלד. ווער עס וויל אנקוקען דאס פינגערעל מיט די אויהערינגלעך, קאן עס זעהען אין דער רעדאקציע פון דער „יאר־מעלקע“.

האט דאס דעם „קאפעליש“ פערקאכט ביי׳ם הארצען, און ער איז א גאנצען טאג שבת ארומגעגאנגען אהן א קאפ. קוים דערלעבט זונטאג, האט ער געלאזט וויסען זיינע לעזער, אז א אידינע, א לע־זערין פונ׳ם „קאפעליש“, האט געקויפט א פיש אויף שבת, א שלייען פון א פונט צעהן, און האט איהם קוים געבראכט אהיים. אין דער היים האט זי דעם שלייען אפגעשאבען און צעשניטען און ארויס־גענומען א גאנצען אוצר: א האלב טוץ עס־לעפעל, א טוץ קליינע לעפעלעך, דריי בעכערלעך געגילטע, צוויי פאדסטאוועקעס, א פאר זילבערנע לייכטער — אלסדינג 84 פרוף. ווער עס וויל עס זעהען, זאל קומען אין דער רעדאקציע פונ׳ם „קאפעליש“.

נאר מעהר סענסאציאנעל פון אלסדינג איז דארט דער ראמאן. אין דער צייט, וואס איך בין געווען אין כתרילעווקע, האבען ביידע צייטונגען, „דער קאפעליש“ מיט דער „יארמעלקע“, געדרוקט א העכסט־אינטערעסאנטען און שפאנענדען ראמאן. ביי איינעם האט ער געהייסען: „ד ע ר פ ע ר ב א ט ע נ ע ר ק וש פ ו ן

דער גע׳גנב׳עטער כלה". ביים צווייטען האָט ער געהייסען: „דער גע׳גנב׳עטער קוש פון דער פערבאָטענער כלה".

ווי מיין אויבענדערמאָנטער בתרילעווקער ליטעראט האָט מיר איבערגעגעבען, בסוד געוועהנליך, איז דער דאָזיגער ראָמאַן ארויסגענומען פון איין אלטען רוסישען בוך דורך צוויי ליטעראטען, וואָס האָבען זיך גענומען צעשמירען די מעשיות ווי ווייט מעגליך לענגער, און בכדי צו האַלטען דאָס פובליקום אין שפּאַנונג, טראַכטען זיי צו אַלע טאָג נייע סענסאַציעס, לעגען אוועק אין מיטען העלען טאָג אַ פרישען, אַ געזונדען העלד און מאַכען איהם אָבער באַלד לעבעדיג, פוילען זיך ניט אראָפּברענגען פון יענער וועלט אַ פּאָר ווייבער, אַבי עס פּאַסט זיי צום רומעל. און אז איהר ווילט, הויבען זיי גאָר אַן נאָך אַמאָל פונ׳ם אָנהויב — און טהוט זיי עפּיס! מע מוז אָבער דעם אמת זאָגען, אַז אין בתרילעווקע ווערד דער דאָזיגער ראָמאַן געלייענט מיט גרוים חשק. דער עולם לעקט פון איהם די פינגער, קוקט ארוים אויף איהם. קוים וואָס מע דערלעבט דעם פריהמאָרגען, טהוט מען זיך אַ וואָרף אויף דער „פערבאָטענער כלה". מע וויל שוין וויסען, וואָס וועט זיין דער סוף.

אַ סוף וואָלט שוין, אייגענטליך, לאַנג בעדאַרפט זיין. ס׳איז שוין די פערפאַסערס אַליין אויך נמאס ומאוס געוואָרען צו ציהען די עצמות. זיי האָבען שוין לאַנג אוועקגעלעגט די העלדען פונ׳ם ראָמאַן: ווען מע האָט אויפגעהאַנגען, וועמען מע האָט אוועקגעסמ׳ט און וועמען מע האָט געשאָסען. נאָר איבער דער ווייטער קאָנקורענציע פאָדערען די רעדאַקטוירען, מע זאָל ציהען ווייטער: קיינער פון זיי וויל ניט מאַכען קיין סוף, איידער דער אנדערער וועט עס טהון. אין דער צייט, וואָס איך בין געווען אין בתרילעווקע, האָט דאָס געהאַלטען דערביי, אז אייניגע העלדען פונ׳ם ראָמאַן זענען געווען שוין דעם דריטען מאָל געשאָסען, און די פערבאָטענע כלה איז שוין געווען צוויי מאָל גע׳גנב׳עט, פערפיהרט און געפּייניגט: דערנאָך האָט מען זי געזוכט און געפונען און נאָך אמאָל גע׳גנב׳עט

און מערדערליך געפּייניגט. עס האָט גאָר קיין שיעור ניט צו דער מערדעריי פון די דאָזיגע מחברים — איך ווייס גאָר ניט, וואָס זיי טראַכטען זיך!

ז.

רעקלאַמעס.

אודאי, ווען די כתרילעווקער גאַזעטען זאָלען דאַרפען ארויס־קוקען נאָר אויפ'ן לעזער אַליין, וואָלטען זיי גרין בעשטאַנען. דער גאַנצער טומעל מיט'ן הו־האַ איז נאָר צוליעב דער פיערטער זייט פון דער גאַזעט — צוליעב דער רעקלאַמע, צוליעב די אַנאָנסען, וואָס אויף זיי, כידוע, האַלט זיך די פּרעסע פון דער גאַנצער וועלט.

מע קאָן זאָגען, אז אינ'ם ענין פון רעקלאַמע און אַנאָנסען זענען די כתרילעווקער גאַזעטען אַוועק אויפ'ן זעלבען וועג, וואָס איז אַמעריקאַ, נאָר א סך ווייטער. אין כתרילעווקע איז די רעקלאַמע שטאַרק אריין אין דער מאָדע. ניטאָ שוין היינט אין כתרילעווקע דער סוחר, דער קרעמער, אָדער דער בעל־מלאכה, אָדער די קיך־אי־דינע, אָדער דאָס דיענסטמיידעל, וואָס זאָל ניט געבען קיין אַנאָנס אין די גאַזעטען. צי איהר ווילט, צי איהר ווילט ניט — אַנאָנסירען זיך מוזט איהר. מאַכט איהר חתונה א קינד — דאַרפט איהר אַנאָנ־סירען. ווערד ביי אייך געבוירען א יונגעל — גיט איהר איין אַנאָנס. א מיידעל — אויך איין אַנאָנס. און פערקעהרט, זייט א חכם און פּרובט ניט געבען קיין אַנאָנס, — איז דעמאָלט א קלאָג צו אייער קאָפּ! דאָס הייסט, טהון טהוט מען אייך, חלילה, גאָרניט; מע שרייבט נאָר דערנאָך וועגען אייך אזעלכע זאַכען אויף די גאַזעטען. אז איהר בעט זיך ביי זיי: „קינדערלעך! נאָט אייך איין אַנאָנס, צוויי אַנאָנסען, דריי אַנאָנסען, אַבי ווערד אנשווייגען"...

אַט ווענען דעם לייפען נאָך אַנאַנסען דערצעהלט מען זיך אַז אין כתרילעווקע אַ סך שענע מעשיות. מיר גיבען דאָ איבער מעהר ניט אַ פּאָר פון די דאָזיגע מעשה'לעך:

1) אַ מעשה מיט אַ קרעמער.

נחום דעם באַקאַליישטשיק איז נמאס געוואָרען צו געבען אַנאַנ־סען אין די גאַזעטען. איז ער אויפגעשטאַנען איינמאָל אין דער פריה, געעפּענט אַ גאַזעט און געהאַפּט זיך ביים קאָפּ: אויף דער ער־שטער זייט פון דער גאַזעט איז געשטאַנען שוואַרץ אויף ווייס מיט גרויסע אותיות:

„היינטיגע נאַכט זענען אַנגעפאַלען מייז אין אַ היגער גרויסער באַקאַליינער קלייט און געמאַכט אַ תל פון דער גאַנ־צער סחורה. אַנגעפרעסען זיך מיט באַ־קאַליי, האָבען די מייז גענומען פּגר'ען מאַסענווייז...“

אודאי האָט זיך נחום באַקאַליישטשיק נעבאָך געשמיצט און געוואָרפען, געשוואָרען זיך, אַז ער וועט מאַכען די גאַזעטען אַ „דיע־לאָ“; נאָר געענדיגט האָט זיך עס דערמיט, וואָס אויף דער פיערטער זייט פון ביידע כתרילעווקער גאַזעטען דרוקט זיך היינט אַלע טאָג מיט גרויסע אותיות איין אַנאָנס:

„גוטע פרישע סחורה כל המינים באַקאַליי קאָן מען קריגען נור ביי נחום באַקאַליישטשיק“.

אַז מע בעצאָהלט רבי־געלד, ווערד מען, אַפּנים, קליגער.

2) אַ מעשה מיט אַ פעסעל וויין.

אידעל וויינשענקער האָט זיך צעקריגט מיט'ן „קאַפּעליש“ און מיט דער „יאַרמעלקע“ און האָט געזאָגט: איין עק! ער וויל ניט

מעהר רעקלאמירען זיך אין די גאזעטען — און טהוט איהם עפּים! ער האט אָבער באלד חרטה געהאט, ווארום אויף מאָרגען איז נעך שטאַנען א נייעס אין ביידע כתרילעווקער גאזעטען, אז ביי א היגען וויינשענקער האט זיך געטראָפען איין אומגליק. א פעסעל וויין איז געשטאַנען און גע זיי ער ט, און מחמת זויערקייט האט דער וויין אנגהויבען איהרען און רייסען זיך ארויס. האט דאס פעסעל געפלאצט, און דער וויינשענקער איז שיער ניט אומגעקומען...

אז אידעל וויינשענקער האט דאס איבערגעלייענט, איז ער באלד אוועק אין ביידע רעדאקציעס און איינגעגעבען איין אנאָנס:

„ווער עס וויל אַ פּריש גלעזעל וויין, זאָל ער זיך דערמאָנען, אז ס'איז דאַ אַ איד, וואָס היסט אידעל וויינשענקער“...
אז מע וויל ניט מיט גוטען, איז מיט בייזען!

3) אַ מעשה מיט אַ פּענאַמען.

ביי אַ פּאָר־פּאָלק נאָך דער חתונה איז געבוירען געוואָרען אַ יונגעל. האבען די פאָטער און מוטער געפראוועט אַ ברית, ווי גאָט האט געבאָטען. נאָר וואָס דען־זשע? זיי האבען פערגעסען פריהער מיט אַ טאָג געבען איין אנאָנס און דרוקען אַ מזל טוב אין די גאַזעטען. אויף מאָרגען נאָכ'ן ברית איז אין די כתרילעווקער גאזעטען געווען צו לייענען אַ נאָטיץ מיט'ן נאָמען: „פּענאַמען“. אין דער נאָטיץ ווערד זיך דערצעהלט אַ מעשה, אז אין כתרילעווקע איז פאָרגעקומען אַ חידוש'ליכע זאַך, וואָס טרעפט איין מאָל אין טויזענד יאָהר. דהיינו: אַ יונג ווייבעל, איין ערשטלינג, איז אויפגעבונדען געוואָרען מיט אַ פּענאַמען: צו פינף חדשים נאָך דער חתונה האט זי בשלום געבוירען אַ יונגעל. דאָס יונגעל, דער „פּענאַמען“, לעבט און איז געזונד און שטארק אויף אלע אברים, און ערשט נעכטען איז געווען דער ברית“...

וואָס דאָס פאָר־פאָלק האָט איבערגעלעבט — בעדאַרף מען אליין פערשטעהן. דער יונגערמאַן, דער פּאַטער פון'ם „פענאָמען", איז נעבאך ארומגעלאָפען איבער כתרילעווקע, ווי א פער'סמ'טע מויז, אויסגערעכענט אַלעמען אויף די פינגער, אז ס'איז ביי איהם נאָך דער חתונה פונקט נייען חדשים מיט נייען טעג... נאָר גאָט שריי חי וקים! די שטאָדט האָט איהם אויסגעהערט און געקייכט פאר געלעכטער. דער יונגערמאַן האָט געסטראַשעט מיט א פראָצעס, נאָר אזוי ווי ס'איז ניט געווען ארויסגעשטעלט קיין נאָמען — איז פארפאַלען, נישטאָ ביי וואָס אנצונעמען... די שטאָדט האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען פון'ם „פענאָמען". דאָס איז אויך פון די זאַכען, וואָס א כתרילעווקער לעזער האָט ליעב צו לייענען. א כתרילעווקער לעזער האָט פיינט אומעטיגע מעשיות. ער האָט ליעב, ס'זאָל זיין פריילין!

ז.

פּאָליטיק.

מע דאַרף נישט מיינען, אז די כתרילעווקער פּרעסע איז איינגאַנצען איינגעטונקען נאָר אין דעם, וואָס ווערד אָנגערופען אין אמעריקא ביזנעס, און אז די גאַזעטען טרייבען נישט קיין שום פּאָליטיק. וואָס וואָלט דאָס געווען פאר א פּרעסע אָהן פּאָליטיק?! וואָס וואָלט דאָס געווען פאר גאַזעטען, ווען זיי זאָלען זיך ניט איינטערעסירען מיט זאַכען, וואָס זענען נוגע דעם כלל? נישט נאָר די רעדאַקטוירען און די מיטארבייטער פון די צייטונגען, נאָר אויך די לעזער ווערען אריינגעצויגען אין דעם פּאָליטישען קאַמפּף, אז עס קומט די צייט. פּארטיעס האַלטען מלחמה. פּארטיעס שלאָגען זיך. עס איז הימעל עפען זיך. א ברודער שטעהט־אויף אויף א ברודער. דאָס וואָרט „יושר" עקזיסטירט נים. עס שטאַרבט אָפּ דאָס געפיהל

פון רחמנות — ס'איז עק וועלט! און דאָס וועט איבערגע'חזר'ט אַקוראַט אַלע דריי יאָהר — מע קלויבט אַ ראַבינער.

פּאַרטיעס זענען פאַרהאַן אין כתרילעווקע אַזוי פיעל, וויפיעל קאַנדידאַטען. צוויי קאַנדידאַטען — צוויי פּאַרטיעס. איין קאַנדידאַט ווערט אונטערגעהאַלטען פון דער „יאַרמעלקע“ און פון איהר פּאַר־טיע, וואָס מע רופט זיי דאָרט „יאַרמעלקיסטען“, דער אַנדערער קאַנדידאַט ווערט געשטיצט פון'ם „קאַפּעליש“ מיט זיין פּאַרטיע, וואָס מע רופט זיי די „קאַפּעלישיסטען“.ביידע קאַנדידאַטען זענען שוין געזעסען אין כתרילעווקע אויף דער שטוהל, אָבער נאָר צו דריי יאָהר. מעהר פון דריי יאָהר איז נאָך קיינער פון זיי ניט אויס־געזעסען. און יעדער פון די קאַנדידאַטען האָט זיך, זעלבסטפער־שטענדליך, זיין פּלאַטפאָרמע. צום ביישפּיעל: דער קאַנדידאַט פון די „יאַרמעלקיסטען“, אַז מע קלויבט איהם אויס, קומט ער די ער־שטע צייט שבת אין שוהל אַריין פריהער פון אַלעמען, אין שטוב זיצט ער אין אַ יאַרמעלקע (אַ פערברענטער יאַרמעלקיסט!), און האָט אַ טבע דינגען זיך. וויפיעל מע זאָל איהם געבען — איז קאַרג. אַקעגען זשע אָבער דער קאַנדידאַט פון די „קאַפּעלישיסטען“ געהט נאָר ניט אין שוהל אַריין, סיידען אַמאָל אונטער אַ יום טוב, און אין שטוב זיצט ער דוקא אָהן אַ היטעל, און עסט, זאָגט מען, אַ קאָלבאַס אויך. זיין פּרינציפּ איז: „נאַפּליעוואַט“. און וואָס ס'איז שייך צו דינגען זיך, דינגט ער זיך ניט, ווי יענער קאַנדידאַט. חס ושלום! ס'איז דאָ ביי איהם אַ טאַקסע, און אַז איהר האָט ניט צו בעצאָהלען נאָך דער טאַקסע, מעגט איהר זיך אויסציהען און מעגט אויסגעהן אפילו — נאַפּליעוואַט!

אין דער צייט, וואָס איך האָב געוויילט אין כתרילעווקע, איז געווען אַקוראַט, ווי עס הייסט אין אַמעריקא, „ערב עלעקשאַן“ — ערב וואַהלען הייסט עס. אַ היים שטיקעל צייט. און וועה־וועה, וואָס ס'האָט זיך געטהאָן אויף ביידע גאַזעטען! אַלסדינג, וואָס די צוויי האָבען געשריבען, איז אונמעגליך איבערצוגעבען. מיר קאָנען דאָ נאָר ברענגען אַ מאָדעל פון דעם, ווי אַזוי די צוויי רעדאַקטוירען

האבען זיך עס א ביסעל דורכגעשמועסט צווישען זיך איינמאל אין א פריהמארגען אויף זייער לשון:

„וויפיעל שוויס, וויפיעל ברוד, וויפיעל שמוץ עס האט זיך אנגעקליבען אונטער דער אידישער יארמעלקע! וויפעל פיין, וויפיעל שפאט, וויפיעל גנאט מיר האבען געהאט איבער דער היסטארישער יארמעלקע! דער טאג, וואס מיר וועלען איגנאנצען בעפרייט ווערען פון דער דאזיגער יארמעלקע, וועט זיין אונזער צווייטער בעפרייאונגס־יום־טוב. דער טאג, וואס מיר וועלען אינגאנצען פטור ווערען פון דער דאזיגער יארמעלקע, וועט זיין אונזער צווייטער יציאת מצרים. ניעדער מיט דער יארמעלקע! עס לעבע דער קאפעליש! ניעדער מיט די יארמעלקיסטען! עס לעבע די קאפעלישיסטען! הוררא!“

איצטיגס מאל האט די „יארמעלקע“ אפגעענטפערט דעם „קאפעליש“ אין גאר קורצע ווערטער בזה הלשון:

„דאס אפגעבארעטע קאפעלישעל האט שוין וויעדער בעקומען לשון. וואס קריכען זיי, די קאפעלישיסטען, מיט זייער קאנדידאט? שוין זשע ווייסען זיי נים, אז בתרילעווקע איז א אידישע שטאדט, א עיר ואם בישראל, וואס וועט נישט אויסקלויבען קיין ראבינער א קאנדידאט, וואס פרעסט חזירים'לעך, געפרעגעלט אין פוטער, אין די נייען טעג, אהן א היטעל, פאר'ן דאוונען, אומגעוואשען?“...

מיט וואס דער קאמפף האט זיך דארט געענדיגט — ווייס איך נים, איך בין אוועקגעפאהרען.

ח.

א מעשה מיט זיעבען שדכנים.

א צייטונג דארף זיך צופאסען צו איהרע לעזער און צו זייערע בעדערפעניסען. דאס האט דער ערשטער פערשטאנען דער רעדאקטאר פון דער „יארמעלקע“, און ער האט נים־לאנג איינגעפיהרט ביי

זיך אין גאזעט אַ מין ביוראָ פון שדוכים אונטער'ן נאָמען „קול חתן וקול כלה“, און האָט געגעבען צו וויסען זיינע לע־זער דורך אַ מודעה, אַזוי צו זאָגען:

„באשר אַזוי ווי די שטאָדט כתרילעווקע ווערד גרעסער, און קינדער וואַכסען אונטער, און די שדכנים קאָנען זיך ניט צערייסען,— על־כן האָבען מיר צוגעטראַכט אַ מיטעל, אַז כתרילעווקער בעלי־בתים, וואָס זאָרגען פאַר'ן שיקזאַל פון זייערע קינדער, זאָלען ניט דאַרפען אַנקומען צו דער הילף פון שדכנים און זאָלען אַליין קאָ־נען פערזאָרגען זייערע חתנים מיט כלות און זייערע כלות מיט חתנים. דהיינו, ווי אַזוי? גאָר פשוט: יעדער בעל־הבית, וואָס האָט אַ קינד אויף חתונה צו מאַכען, זאָל זיך ניט שעמען און מעל־דען עס אין אונזער „יאַרמעלקע“, אַז ער האָט אַזאַ און אַזאַ בחור, אָדער אַזאַ און אַזאַ בתולה, און נדן גיט ער אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, און פערלאַנגען פערלאַנגט ער דאָס און דאָס. די אַלע מעלדונגען דרוקען מיר אָהן געצאָהלטס, וויל מיר טהוען עס נור לשם מצוה און צוליעב טובת־הכלל“...

פערשטעהט זיך, אַז פאַר'ן „קאַפּעליש“ איז דאָס געווען אַ באָמבע. סטייטש, די „יאַרמעלקע“ זאָל ביי איהם אַזאַ זאַך אויסחאַ־פּען! תחילת האָט ער גערעכענט אַרויסגעהן מיט אַ פייערדיגען אַר־טיקעל קעגען דער „יאַרמעלקע“, שרייען גוואַלד — ווי ווייט אונ־זער כתרילעווקער פרעסע איז געפאַלען און צו וואָס אונזער ליטע־ראַטור האָט זיך ערנידעריגט, אַז די „פערשימעלטע יאַמפּערקע“ איז שוין געוואָרען אַ שדכנ'טע אויף דער עלטער — און נאָך אַזעל־כע שאַרפע ווערטער. צום סוף האָט זיך דער רעדאַקטאָר איבער־געלעגט און איז אַרויס אויף מאָרגען אין זיין „קאַפּעליש“ מיט אַזאַ מין מעלדונג:

„די וועלט שטעהט ניט. דער פּראָגרעס טהוט זיינס. עס האָבען זיך שוין געפעהלט יענע צייטען, ווען פאַנאַטישע פאָטער און מו־טער האָבען געצוואונגען זייערע קינדער, זיי זאָלען חתונה האָבען בים טים זייער גלייכען. עס האָבען זיך שוין געפעהלט יענע ציי־

טען, ווען אַ שדכן אַ פינסטערלינג איז געקומען און האָט אָפּגע־
געבען מזל־טוב חתן־כלה. ניין. די קינדער פון אונזער מאָדערנער
צייט זענען שוין קליגער געוואָרען. זיי קאָנען שוין אַליין זייער
שטערטעל בעשטעהן. דאָס היילינגע געפיהל פון דער הייליגער
ליעבע ברעכט דורך מויערען און שלאָגט זיך דורך דורך אייזערנע
ווענט. הערצער בעגעגענען זיך. נשמות בעהעפטען זיך. מיר
עפענען אויף צוליעב דעם דאָזיגען צוועק די טויערען פון אונזער
צייטונג, און אונטער דעם טיטעל „פ ו ן ב ח ו ר צ ו ם מ י י ־
ד ע ל א ו ן פ ו ן מ י י ד ע ל צ ו ם ב ח ו ר" קאָן יעדער
איינציגער מעלדען, וואָס ער פערלאַנגט, מעג עס זיין אַ בחור אָדער
אַ מאָמזעל, איין אַלמן אָדער אַ וויטווע, — דער „קאַפּעליש" איז
שטענדיג גרייט פאַר זיי צו דינען, ווייל דער דעוויז פון אונזער
צייטונג איז: „ד אָ ס וואָ ה ל ז י י ן פ ו נ'ם פ אָ ל ק".
און דער דעוויז פון דער דאָזיגער נייער אָפּטהיילונג איז:
„פ ר י י ה י י ט א ו ן ל י ע ב ע"...

און עס האָבען זיך געגעבען אַ שאָט מעלדונגען וועגען שדוכים
איןביידע כתרילעווקער גאַזעטען: אין דער „יאַרמעלקע", אונ־
טער'ן קעפּעל „קול חתן וקול כלה", זענען אַרויסגעטראָטען די על־
טערען פון חתנים און כלות, און אין „קאַפּעליש", אונטער'ן קעפּעל
„פון בחור צום מיידעל און פון מיידעל צום בחור", זענען אַרויס־
געטראָטען די חתנים מיט די כלות אַליין. און ס'איז געוואָרען אין
כתרילעווקע ליהודים. אַ קלייניגקייט, אַז איהר קאָנט שרייבען וואָס
איהר ווילט און קיין געלד קאָסט עס ניט!

וואָלט געווען גוט, ווען אין כתרילעווקע זאָל זיין נור איין גאַ־
זעט און קיין שדכנים זאָלען שוין גאָר אויף דער וועלט ניט זיין.
ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז עס פּיקט זיך אויס אַ שדוך דורך איין
גאַזעט, נאָר עס מישט זיך אַריין אויך די צווייטע, און אַ שדכן
שטעלט אויך אַריין אַ פּוס — דעמאָלט ווערד אַ ויצעקו, אַז מע מוז
אָפּטרעטען פון כתרילעווקע! גאָר ניט לאַנג פאַר מיין אַוועקפאָהר
האָט זיך דאָרט געטראָפען אַ מעשה, וואָס ס'איז כדאי זי צו בע־

שרייבען, ניט אזוי צוליעב דער מעשה אליין, ווי צוליעב דעם מוסר־השכל פון דער מעשה. אז די געשיכטע איז איין אמת'ע, חלילה ניט קיין אויסגעטראכטע, — גאראנטירט איך דעם דער, וואס האט זי מיר דערצעהלט. און דערצעהלט האט דאס מיר טאקי יענער יונגערמאן, וואס האט מיר איבערגעגעבען בסוד־סודות די גיי׳׳׳׳כטע מיט די „קעפלעך".

„אז איהר וועט האלטען אמאל ביי'ם בעשרייבען די דאזיגע מעשה, זאלט איהר איהר א נאמען געבען: „א מ ע ש ה מ י ט ז י ע ב ע ן ש ד כ נ י ם". — אזוי האט זיך אנגערופען צו מיר דער יונגערמאן און האט זיך פערשטעלט דאס מויל מיטביידע הענד און האט זיך פערגאנגען פאר געלעכטער. איבערשלאגען איהם האב איך ניט געוואלט. מסתמא, אז ער אליין לאכט, איז דאס שוין גוט לעכעריג. האב איך איהם געלאזט, אז ער זאל זיך אויסלאכען. און אז ער האט זיך גוט אויסגעלאכט, איז ער צוגעטראטען צום גוף המעשה, וואס מיר געבען דא איבער מיט זיין לשון:

— ווייסט איהר דאך שוין, ווי אזוי אונזערע בעלי־טובות, סאי די קאנסערוואטיווע „יארמעלקע", סאי דער מאדערנער „קאפעליש", טהוען נישט חלילה קיין זאך צוליעב זיך, נאר צוליעב טובת־הכלל און נאר צוליעב יענעם, און אז איהר לייענט וואס זיי שרייבען, קומט אויס, אז זייער דעוויז איז „שלי שלך ושלך שלך". נאר אז איך וועל אייך זאגען, למשל, אז אונזערע ביידע רעדאקטוירען זענען שדכנים, פשוטע שדכנים, וועט איהר ניט וועלען גלויבען, איא? וואס זשע וועט אבער זיין, אז איך וועל אייך בעווייזען שווארץ אויף ווייס?

ביי די ווערטער האט דער יונגערמאן ארויסגעצויגען פון בוזעם־קעשעני א פאק מיט גאזעטען, פריהער די „יארמעלקע", דערנאך דעם „קאפעליש", און האט גענומען לייענען:

„ק ו ל ח ת ן ו ק ו ל כ ל ה".

„ווערטהער הערר רעדאקטאר! היות אזוי ווי איך בין א שטענדיגער לעזער פון אייער ווערטהער „יארמעלקע", געפין איך, אז

ס'איז זעהר גוט, וואָס איהר האָט איינגעפיהרט דעם „קול חתן וקול כלה“. און דעריבער בעט איך אייך, איהר זאָלט אָפדרוקען, אַז איך בין אַ כתרילעווקער בעל־הבית פון פיינעם שטאַנד, פון שלשלת היוחסין, און פערמאָג איין טאָכטער אַ בת יחידה, וואָס איך דאַרף זי ניט לויבען, ווארום סע שטעהט געשריבען: יהללך זר ולא פיך— לאָז די, ענער לויבען. נאָר אין קורצען וועל איך אויסרעכענען דאַ איהרע מעלות. זי איז: 1) אַ בתולה, 2) אַ יפת־תואר, 3) אַ חכמה נפלאה, 4) אַ בריה אויף אַלסדינג, 5) געביל־דעט סכנות, 6) שפיעלט פיאַנאָ, 7) עשרת אלפים נדן, 8) אויסגעקליידעט בגדי מלכות, 9) קען פראַנצויז, 10) טאַנ־צען אויך. ווער עס האָט אַ זוהן, וואָס האָט גע'פטר'ט דעם פריי־זיון מיט אַ ווייסען בילעט און האָט פראָוועס, זאָל זיך ווענדען אין דער „יאַרמעלקע“ אויפ'ן נאָמען פון מ. ב. מ.“

דאָס איז נומער איינס. אין דער זעלביגער „יאַרמעלקע“ פונ'ם זעלביגען טאָג האָט איהר אייך אַזאַ מין מודעה:

„געעהרטער הערר רעדאַקטאָר! כפי אַזוי ווי איך בין אַ שטענ־דיגער לעזער פון אייער געעהרטער „יאַרמעלקע“, געפין איך אויך, אַז איהר האָט זעהר גוט געטהאָן, וואָס איהר האָט איינגעפיהרט ביי זיך אַזאַ טהייערע זאַך, ווי דער „קול חתן וקול כלה“. אַלס בעװייז, ווי גוט דאָס איז, קום איך אייך מעלדען, אַז איך אַליין בין אַ היגער, אַ כתרילעווקער. מיינע עלטערען און אור־אור־עלטערען זענען געוועזן כתרילעווקער. איך האָב דאַנקען גאָט אַ נאָמען, און בין אַליין אַ נגיד און אַ מיוחס, און טהו שדוכים מיט די גרעסטע מיוחסים, און האָב אַ זוהן אויף חתונה צו מאַכען, וואָס פערמאָגט אַ שען ביסעל מעלות. און מחמת סע שטעהט געשריבען: יהללך זר ולא פיך, טייטש איך דעם פסוק אַזוי: יהללך זר — לאָז דיך לויבען אַ פרעמדער; ולא — אַז ס'איז ניטאָ קיין פרעמדער? איז פיך — לויב זיך אַליין. אָט דאַ זענען די מעלות פון מיין זוהן: 1) אַ בחור, 2) אַ טאַטענס אַ קינד, 3) אַ בן־יחיד, 4) האָט אַ וויי־

סען בילעט, 5) א קענער, 6) א כתבא רבה, 7) שפיעלט פיעדעל, 8) רעדט לשון־קודש, 9) פרום, 10) האט נדן אויך. ווער עס האט א בתולה א יפת־תואר, זאל זיך אפרופען אין דעם „קול חתן וקול כלה“ פון דער „יארמעלקע“ אויפ'ן נאמען פון נ. ב. נ.“

— פיינע צוויי אנאנסלעך — איא ? דארף זיך טרעפען אזוי, אז אקוראט אין יענעם טאג דרוקען זיך, ווי איהר זעהט אטא, אינ'ם „קאפעליש“, אונטער'ן קעפעל „פון בחור צום מיידעל און פון מיידעל צום בחור“, אויך צוויי אנאנסען, שוין נישט פון די עלטערען, נאר פון א בחור מיט א מיידעל. אט וואס דער בחור שרייבט וועגען זיך:

„ווערטהער הערר רעדאקטאר ! אלס א שטענדיגער לעזער פון אייער ווערטהען „קאפעליש“ קום איך אייך צו מעלדען, אז איך בין א שענער בחור פון 23 יאהר, הויך געוואכסען, און חאטש איך האב א ווייסען בילעט, פון דעסטוועגען בין איך געזונד און שטארק. הלואי וויטער נישט ערגער. געקאנטשעט האב איך זעכס קלאסען און האב פראוועס פון א פראוויזאר. איך זוך א מיידעל א קראסאוויצע מיט היבשע עטליכע טויזענד נדן און מיט א גוטען כאראקטער. אויב זי קאן שפיעלען פיאנא, איז דאס ניט קיין חסרון, און טאמער שטאמט זי פון פיינע עלטערען — שאדט אויך נישט. ווער עס וויל מיך, זאל זיך ווענדען צום „קאפעליש“ אויפ'ן נאמען פון דעם „וואוילען יונג“.

— אט דאס שרייבט דער בחור אין „קאפעליש“. אצינד ווילען מיר זעהען, וואס שרייבט דאס מיידעל פונ'ם „קאפעליש“. זי שרייבט אזוי:

„געעהרטער הערר רעדאקטאר ! אלס שטענדיגע לעזערין פון אייער געעהרטען „קאפעליש“ לאז איך אייך וויסען, אז איך בין א מיידעל פון 21 יאהר, מיטעלע וואוכס, שווארצע האר, א ווייס פנים, מיט חן־גריבעלעך אין די באקען און מיט זעהר א גוטען כא־ראקטער. גאנץ כתרילעווקע האלט מיך פאר א קראסאוויצע. אז סע קומט אויף א שמחה, זענען אלע קאוואליערען נאך מיר די כפרה. נאר איך האב זיי אין דער ערד. איך וויל א בחור מיט א גוטען

כּאַראַקטער, נישט יונגער פון 22, וואָס זאָל זיין אַ מענטש און קאָנען געבען אַ ווייב ברויט. טאָמער האָט ער נדן מאַכט נישט אויס. ער וועט יעדענפאַלס געפינען אין מיר אַ ליעבע פרוי. זיך ווענדען אין „קאַפּעליש" צו דער „בעריהמטער קראָסאָוויצע".

— על־פּי שכל־הישר וואָלט, דאַכט זיך, בעדאַרפט זיין אַזוי, אַז דער פאַטער פון דער יפת־תואר מ. ב. מ., וואָס זוכט אַ חתן מיט אַ ווייסען בילעט, האָט בעדאַרפט זיך אָפּרופען אין דער „יאַרמעל־קע" אויפ'ן נאָמען פון נ. ב. נ., צוליעב'ן בן־יחיד, וואָס האָט אַ ווייסען בילעט און איז אַ מיוחס און שפּיעלט פּיעדעל און רעדט לשון־קודש, און אַזוי ווייטער. דאָס וואָלט געוועזן באמת אַ כשר'ער טאָפּ מיט אַ כשר'ען לעפעל. וואָס טהוט גאָט? פערגלוסט זיך דעם פאָטער, וואָס לייענט די „יאַרמעלקע", געבען אַ קוק אַריין אינ'ם „קאַפּעליש", אויף דער פיערטער זייט, זעהען, וואָס טהוט זיך עפּיס דאָרטען מכח דעם ענין פון חתן־כלה? איינגעלייענט זיך אין די מעלדונגען אויף דער פיערטער זייט, איז איהם אַריין אין נאָז אַריין: וואָס טויג איהם דער מיוחס דער בן־יחיד, וואָס איז אַ כתבא רבה און רעדט לשון־קודש און שפּיעלט אויפ'ן פּיעדעל? ער בעדאַרף ניט קיין בעסערען חתן, ווי דער „וואָוילער יונג" פונ'ם „קאַפּעליש". וואָס האָט אַ ווייסען בילעט און דערצו נאָך פּראָוועס פון אַ פּראָוויזאָר. אי, וואָס ער איז אַ לעזער פונ'ם „קאַפּעליש"? מילא, וואו שטעהט דאָס, אַז אַלע אידען דאַרפען לייענען די „יאַרמעלעקע"? סע שטעהט געשריבען: „וחי אחיך עמך"... בקיצור, ער האָט געשיקט רופען אַ שדכן און האָט איהם איבערגעגעבען אַזוי און אַזוי די מעשה: „איהר דאַרפט מיר אויפזוכען דעם אַדרעס פונ'ם „וואָוי־לען יונג" דורכ'ן „קאַפּעליש", און אויב מה' יצא הדבר, זאָלט איהר איהם ברענגען צופיהרען, וועט ער זיך בעקענען מיט מיין טאָכטער, וועט מען שרייבען תנאים, והכל שריר וקיים"...

אצינד לאָזען מיר איבער דעם פאָטער פון דער יפת־תואר און געהען אַריבער צום פאָטער פונ'ם בן־יחיד דעם מיוחס מיט'ן ווייסען בילעט, וואָס שפּיעלט אויפ'ן פּיעדעל, רעדט לשון־קודש און

אזוי ווייטער. איבערנעליינט אינ׳ם „קול חתן וקול כלה“ פון דער „יארמעלקע“, אז ס׳איז דא אזא יפת־תואר מיט אזוי פיעל מעלות, און האט נאך צעהנטויזענד גדן אויך, האט ער זיך געטראכט, אז דער שדוך איז טאקי א פיינער שדוך. נאר וואס דען? אט די צעהנטויזענד גדן שטעהט ווי א ביין אין האלז. א איד, וואס זאגט, אז ער גיט צעהן טויזענד, גיט ער מסתמא די גרעסטע העלפט, הלואי דריי — מע קען זיי, די כתרילעווקער נגידים! הינט זאלען מיט זיי האנדלען. אמעהר, אט האט ער בעסער געלייענט היינט אינ׳ם „קאפעליש“, מעלדעט זיך דארט א מיידעל פון 21 יאהר, א קראסאוויצע, וואס זוכט א חתן מיט א גוטען כאראקטער. „מע דארף ניט האבען קיין בעסערען כאראקטער פון מיין זוהן׳ס כא־ראקטער!“...

אט אזוי האט זיך געזאגט דער איד פון דער „יארמעלקע“, נ. ב. נ., און האט געשיקט רופען צו זיך א שדכן און האט איהם איבערגעגעבען בסוד־סודות, ער זאל למען השם אויסגעפינען אינ׳ם „קאפעליש“, ווער איז די קראסאוויצע מיט׳ן גוטען כאראקטער, און ער זאל איהר פארלעגען זיין זוהן דעם בן־יחיד מיט׳ן ווייסען בילעט, וואס שפיעלט פיעדעל, רעדט לשון־קודש און אזוי ווייטער. און אז גאט וועט העלפען, ס׳וועט געהן א נאנג, וועט אם ירצה שם זיין רעכט, אין א גוטער שעה, אין א מזל׳דיגער — אמן.

אצינד װעלען מיר אריבערגעהן צום בחור פון „קאפעליש“, וואס האט געקאנטשעט זעכס קלאסען און האט פראוועס פון א פראוויזאר. ראכט זיך, אז א מינדעסט קינד וועט אייך זאגען, אז דער דאזיגער בחור איז אנגעמאסטען פאר דער קראסאוויצע פונ׳ם „קאפעליש“, וואס אלע בחורים זענען נאך איהר די כפרה. צום סוף, וואס לאזט זיך אויס? אז דער בחור איז א בעלן געבען א קוק אריין אין דער „יארמעלקע“, און ווי נאר ער האט איבערגעלייענט אינ׳ם „קול חתן וקול כלה“ וועגען דעם אידען, דעם מיוחס, וואס פער־מאגט א בת־יחידה א יפת־תואר מיט צעהן מעלות, און זוכט א חתן מיט א ווייסען בילעט און מיט פראוועס, און גיט נאך צעהן טוי־

זענד אויך, האָט עס איהם געגעבען אַ טראַג אויף: סטייטש, ער האָט דאָך דעם אמת'ען ווייסען בילעט מיט די אמת'ע פּראָוועס! און נישט וואַרטענדיג קיין איבעריגע מינוט, האָט ער זיך שוין צענויפ־גערעדט מיט אַ בעקאַנטען אידען, וואָס זוכט אַ פּערדיענסטעל, און יענער איז גלייך אַוועק צום בעל־הבית מ. ב. מ. און לענט איהם פאַר אַ בחור מיט אַ ווייסען בילעט און מיט פּראָוועס. האָט זיך דער בעל־הבית דערפרייידט און זאָגט צו איהם: „סטייטש, ער האָט נאָר־וואָס אַוועקגעשיקט צום בחור מיט'ן ווייסען בילעט און מיט די פּראָוועס אַ שדכן!" זאָגט צו איהם דער איד: „מילא, וועלען זיין צוויי שדכנים, אַבי ס'זאָל זיין מיט מזל". זאָגט איהם דער בעל־הבית: „פון אייער מויל אין גאָט'ס אויהערען". ענטפערט איהם דער איד: „אמן".

אַצינד בלייבט אונז נאָך איבער די קראַסאַוויצע פון'ם „קאַ־פּעליש" — און מיר ווערען פאַרטיג מיט אַלע שדוכים. די קראַ־סאַוויצע, אַז זי האָט איבערגעלייענט אינ'ם קאַפּעליש", אַז ס'איז דאָ אַ חתן מיט אַ ווייסען בילעט און מיט פּראָוועס, האָט זי אַ טראַכט געגעבען, אַז דאָס וואָלט אפשר געווען פאַר איהר אַ גלייי־כער שדוך, נאָר ס'איז פאַרהאַן אַ שטיקעל חסרון: ער זוכט אַ כלה מיט נדן, און נאָך היבשע עטליכע טויזענד דערצו — היבשע עט־ליכע מכות איהם! אונזער'ע קאַפּעלישיסטען, ס'זאָל זיי צו קיין חרפּה ניט זיין, זענען מאָקי מאַדערן און ליבעראַל און אַלסדינג. נאָר אַז עס קומט צו געלד, האַפּט זיי אַוועק דער שוואַרץ־יאָהר. פאַר געלד וועלען זיי אייך פערקויפען דעם אייגענעם טאַטען. אין געלד־זאַכען זענען שוין די יאַרמעלקיסטען אַ כף בייגער. אָט לאָזט ווּיסען אין דער „יאַרמעלקע", אינ'ם „קול חתן וקול כלה", אַ איד אַ נגיד, אַז ער האָט אַ זוהן מיט אַלע מעלות און זוכט אַ יפת־תואר — אַ קראַסאַוויצע הייסט דאָס, און פון נדן דערמאַנט ער גאָר אפילו נים. מעג ניט זיין דער בחור דער פּראָוויזאָר מיט די פּראָוועס אַ כּפּרה פאַר דעם אידען? נישמעהר, איין קליינעם חסרון האָט אָט דעם נגיד'ס זוהן: ער איז פרום און רעדט לשון־קודש. האַפּט זי

אבער, אז קיין גרויסע שטעהרונגען וועט דאס ניט זיין. פרומקייט איז א פריוואט־זאך, און וואס ער רעדט לשון־קודש — איז דאס א קרענק, וואס נעהט איבער. לאזען זיי נאר חתונה האבען, וועט ער שוין אויפהערען רעדען לשון קודש; ער וועט שוין רעדען ביי איהר, ווי א מענטש!...

אזוי האט אפגעפסק'ענט ביי זיך די קראסאוויצע און האט גע'פועל'ט ביי איהר אייגענעם פעטער, נעבאך א איד א יורד, ער זאל זיך מטריח זיין צו יענעם נגיד פון דער „יארמעלקע", וואס זוכט א קראסאוויצע אהן געלד, און זאל איהם בעווייזען איהר בילד, וועט ער איינגעמען א מיתה־משונה. כך הוה — ס'איז טאקי אזוי געווען. וויבאלד נאר דער נגיד האט דערזעהן דאס בילד, האט ער אויסגעשריען: „אט דאס איז דאך די, וואס איך זוך פאר מיין זוהן! איך האב געשיקט ערשט היינט א שדכן צו דער דאזיגער יפת־תואר!" רופט זיך אן דער פעטער פון דער קראסאוויצע, דער יורד: „מעהר קיין דאגות זאלט איהר ניט האבען — ווען מיר דעם רח"ש טיילען אויף דער האלב, וואס קאן דא זיין?"... „הלואי, פון אייער מויל אין גאט'ס אויהערען". „אמן ואמן".

מיינט איהר דאך, אז איהר זענט שוין פארטיג מיט אלע שדכנים? האט צייט א ביסעל. פערגעסט ניט, אז כתרילעווקע איז א שטאדט, און ארעמע לייט, ברוך השם, זענען דא גענוג. שטעהט זיך א אידעל אין גאס, ניטא וואס צו טהון, לייענט ערביידע גאזעטען, די „יארמעלקע" מיט'ן „קאפעליש", פון דער ערשטער זייט ביז דער לעצטער זייט, לאזט נישט דורך קיין אות אפילו. דערזעהט ער אין ביידע גאזעטען די חתנים מיט די כלות און שפרינגט אונטער פאר התפעלות: „סטייטש, ס'איז דאך מן השמים! אט דאס מיידעל, די קראסאוויצע פונ'ם „קאפעליש", איז אנגעמאסטען פאר'ן נגיד'ס בן־יחיד פון דער „יארמעלקע", וואס זוכט א יפת־תואר אהן נדן, און די בתולה, די יפת־תואר פון דער „יארמעלקע", וואס איז געבילדעט סכנות, שפיעלט פיאנא און פערמאגט צעהנטויזענד נדן,

קאָנטשעט זעכס קלאַסען, ווארום יענע זוכט דאָך אַ חתן מיט פּראָ־וועס, און דער האָט אַלע פּראָוועס"...

און דער חברה־מאַן האָט נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות — למאי זאָל איין אַנדערער אויסחאַפּען? — און איז אין איין שעה אויסגעוועזן ביי אַלע פיער: ביי'ם נגיד און ביי'ם בעל־הבית פון דער „יאַרמעלקע" און ביי'ם בחור מיט'ן מיידעל פון דעם „קאַפּעליש". נאָר וואוהין ער איז געקומען, האָט מען איהם געענטפערט: „שוין אַ ביסעל שפּעטליך, פעטער, האָט איהר זיך אויסגעקראַצט — נאָר וואָס געווען אַ שדכן און גערעדט דאָס אייגענע, וואָס איהר"... „וואָס נעהער זיך עס אַן מיט מיר? געווען אַ שדכן, ניט געווען קיין שדכן— אַבי דאָס, וואָס איך רעד, רעד איך גליך. און אפשר איז דאָס ניט גליך, דאַרפט איהר מיר זאָגען נאָר איין וואָרט, מאַך איך דאָס קאַלי, ווארום אויף קאַלי מאַכען בין איך אַ בריה"... דערהערט אזעלכע דבורים, איז זיי פּרחה נשמתם געוואָרען. זיי האָבען דערזעהען, אַז זיי האָבען צו טהון מיט אַ שייגעץ, איין עזות־מחוצף־פּנים. האָבען זיי געבעטען דאָס אידעל, ער זאָל נישט קאַלי מאַכען, ובשכר זה, אַז ס'וועט זיך עפּים דערפון אויספּיקען און ס'וועט קומען צום רח"ש, וועט מען שוין זעהען מסתמא, ער זאָל אויף עפּים פּער־דיענען.

און גאָט האָט געהאָלפען, ביידע שדוכים האָבען זיך אויס־געפּיקט און ביידע קנס־מאָלס זענען געווען אין איין נאַכט, און עס האָבען זיך אַ לאָז געגעבען שדכנים פון דער וועלט. ערשטענס, די צוויי שדכנים פון חתנ'ס צד. דערנאָך די צוויי שדכנים פון כלה'ס צד. דערנאָך דאָס אידעל, וואָס האָט געזאָלט קאַלי מאַכען. איז אחת לאחת האָבען מיר אַ קיימאַ־לן פון פינף שדכנים. היינט וואו זענען די רעדאַקטוירען פון ביידע גאַזעטען? די „יאַרמעלקע" און דער „קאַפּעליש" זענען געקומען ביידע אויסגעפּוצט, ווי מחותנים, האָטש קיינער האָט זיי ניט געבעטען. נאָר געקומען — מהכתיתי, זעהר אַנגעלעגט. האָט מען זיי גאַנץ פיין אויפגענומען, יעדען בעזונדער. געשטעלט בראַנפען, דערלאַנגט לעקאָך מיט איינגעמאַכטס. האָבען

זיי זיך בעראנקט און נעגעבען אנצוהערעניש, אז ניט צוליעב דעם זענען זיי נעקומען. „צוליעב וואס זשע דען?“ „צוליעב רח“ש“. „וואס הייסט — צוליעב רח“ש?“ „אט דאס הייסט. זיי מאנען נישט, נאר מע דארף אליין פערשטעהן... ווארום ווען ניט זיי מיט זייערע גאזעטען, פון וואנען וואלטען זיך גענומען די דאזיגע שדוכים? דאס הייסט, מאנען מאנען זיי נישט, נאר מע דארף אליין פערשטעהן“ . . . אזוי האבען נע'טענה'ט אונזערע רעדאקטוירען, און ביי די מחותנים וואלט מען דאס אפשר גע'פועל'ט, ווארום וואס אהרט דאס זיי? קיין צוויי מאל רח“ש וועלען זיי נישט צאהלען. האבען זיך אבער די חברה שדכנים אויפ־געהויבען און האבען געמאכט א גוואלד עד לב השמים: „וואס פאר א שייכות האבען רעדאקטוירען צו שדכנות? און וואו איז דאס גע־הערט געווארען, אז ביי צוויי שדוכים זאלען זיין זיעבען שדכנים? צו דריי מיט א האלבען שדכן אויף א שדוך?“... מעהר פון אלע האט איינגעלעגט די וועלט יענער אידעל, וואס האט געסטראשעט, אז ער וועט קאלי מאכען. ער האט מבטיח געווען ביידע רעדאק־טוירען, אז ער וועט זיי „אריינוואַרפען יעדען איינציגען א בינטעל פינגער אין טשאלענט־ברעטעל אריין“... און ער וואלט זיין הבטחה מקיים געווען, ווארום ער איז שוין גרייט נעווען צו פערקאטשען די ארבעל אפילו. האבען זיך אריינגעמישט די מחותנים פון ביידע צדדים און האבען זיי צענומען — און אט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען אונזערע רעדאקטוירען. דאנקען גאט, ארוים טרוקען, אהן פעטש.

דא האט זיך דער יונגערמאן ווידער פערשטעלט מיט ביידע הענט דאס פנים און האט געלאכט שטילערהייד. זיך אזש גע־טרייסעלט פאר געלעכטער. און אז ער האט זיך גוט אויסגעלאכט, האט ער מיך א פרעג געגעבען, ווען איך בין פריי? אזוי ווי איך האלט ביי אוועקפאהרען, וויל ער קומען מיך אינטערווירען. איך האב איהם געבעטען, ער זאל קומען מארגען.

ט.

אינטערוויוערס.

אויף מארגען, נאך דעם, ווי דער לאבענדיגער יונגערמאן האט מיר דערצעהלט די מעשה מיט די זיעבען שדכנים, איז ער געקומען צו מיר מיט אזא גרויסען פארטפעל, אז איך האב מיך אזש דער־שראקען.

— איך וויל אייך אינטערווירען. — האט ער אנגעהויבען און ארויסגעצויגען א לאנג ביכעלע פון א זייט־קעשעני און גענומען מיר דערצעהלען מעשיות, מיך נישט געלאזט א ווארט אויסריידען. — פרעגט מיך, וואו עס וועט זיין געדרוקט מיין אינטערוויו מיט אייך — ווייס איך אליין נים. עס קאן זיין אין „קאפעליש". און עס קאן זיין אין דער „יארמעלקע". אלץ איינע שאנסען. גיכער וואלט מיך בע־דארפט צונעמען דער „קאפעליש". פארט א פראגרעסיווע גאזעט. האטש זיין גאנצער פראגרעס בעשטעהט אין דעם, וואס ער לאכט אפ פון אידישע דינים און מאכט חוזק פון אידישע מנהגים. צום ביי־שפיעל: איהם געפעלט נים דער מנהג פון פאסטען. קומט ערב תשעה באב, אדער ערב יום־כפור, אדער ערב איין אנדער תענית — צע־לאזט זיך דער „קאפעליש" מיט איין ארטיקעל פון א דאקטאר. דער דאקטאר איז אזוי א דאקטאר, ווי איהר זענט א גובערנאטאר. דאס שרייבט ער אליין, טאקי דער רעדאקטאר בכבודו ובעצמו, און התמ'ענעט חתמ'עט ער זיך „דאקטאר מאלינום איינגעמאכצום". אין זיינע ארטיקלען צעשפרייט זיך דער דאקטאר מאלינום איינ־געמאכצום וועגען די שעדליכקייט פונ'ם פאסטען און אפפאסטען און פייניגען זיך, ברענגט ראיות פון ספרים און ביכער, וואס קיינער האט זיי נים געזעהען, ברענגט נעמען פון גרויסע געלעהרטע, אויס־געטראכטע נעמען, למשל: דאקטאר פעפערוס, פראפעסאר קנאבע־לוס, פריעדריך פאן ציבעלוס, טשארלז חריינוס, פיליפ מוסטארדוס, עדווארד לאטקוס, לואידזשי פאלירטשעקוס און נאך אזעלכע מינים

נעמען פון דער הגדה. און טאָמער איז ווינציג אַזעלכע אויטאָריטעטן, טהוט ער זיך א וואַרף אויף סטאַטיסטיק און טהוט א רעכען־אויס, וויפיעל מענשען עס שטאַרבען אויס א יאָהר פון פערצעהרונג דורך תעניתים. עס קומט אויס, אז פון תעניתים שטאַרבען אויס אין כתרילעווקע דריי מאָל אַזוי פיעל, וויפיעל עס ווערען געבוירען קינדער דורכ'ן יאָהר. און צום שלוס פיהרט ער אונטער א חשבון, אויסגערעכענט מאַטעמאַטיש, ווי צוויי מאָל צוויי, אז באַם אידען וועלען פאַסטען אַלע תעניתים, ווי ביז אַהער, וועט אין כתרילעווקע אין עלף יאָהר מיט דריי חדשים ניט בלייבען קיין איין איד אפילו.

— דאָס איז וועגען תעניתים. היינט וואָס דער איד צעאַרבייט וועגען דעם געצענדיענערישען מנהג פון כפרות שלאָגען! און וועגען דעם ווילדען איינפיהר געהן צו תשליך! דער רעדאַקטאָר פונ'ם „קאַפּעליש" דערצעהלט זיך אַ מעשה פון פּאַרצייטען, אַ היסטאָרישע געשיכטע הייסט עס, וואָס האָט געטראָפען טאקי דאָ, אין כתרילעווקע, ווי אַזוי אידען זענען געגאַנגען צו תשליך, איז געפאָהרען אַ קאַרעטע מיט פיער פערד נאַשפּיץ. אין קאַרעטע איז געזעסען דעם גראַפ'ס טעכטערעל מיט איהר אַדיוטאַנט. האָבען די פערד דערזעהען אַזוי פיעל אידען, האָבען זיי זיך ספּאָלאָשעט, צעטראָגען די קאַרעטע און ארויסגעוואָרפען דעם גראַפ'ס טאָכטער מיט'ן אַדיוטאַנט. און אַזוי ווי דער גראַף איז געווען דער בעל־הבית פון כתרילעווקע, צו איהם האָט געהערט די שטאָדט, האָט ער בעשטראָפט די גאַנצע שטאָדט מיט שמיץ און ארויפגעלעגט אויף אַלע אידען אַזא שווערען אָפּצאָהל, אז זיי האָבען הונדערט יאָהר כסדר נישט געקאָנט זיך אויסצאָהלען.

— פאַר וואָס דער „קאַפּעליש" איז אויף מיר ברוגז — שטויסט איהר זיך מסתמא, אז דער רוגז וואַכסט נאָך פון דער געשיכטע מיט די „קעפּלעך", וואָס כ'האָב אייך דערצעהלט. חאָטש גאָט איז מיין עדות, אז איך בין אין דעם אַזוי שולדיג, ווי איהר זענט שולדיג. נאָר גאָרנישט. ער רעכענט, אז דאָס האָב איך ארויסגעגעבען דער „יאַרמעלקע" אַלע סודות פון דער רעדאַקציע. וויבאַלד אַזוי, וואָלט

דאַכט זיך, די „יאַרמעלקע“ בעדאַרפט שלאָגען מיט מיר בלאַט, איאָ? לאָזט זיך אויס, אז מיין פוס טאָר דאַרט ניט זיין! איבער וואָס? וועט איהר הערען אַ שענס. דאַס איז אָבער אַ לעכעריגע מעשה.

דאַ האָט זיך מיין אינטערוויוער אויסגעדרעהט מיט׳ן פּנים צו דער וואַנד, זיך פערשטעלט מיט ביידע הענט און שטילערהייד געלאַכט. דערנאָך, אז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער גענומען דערצעהלען די מעשה:

— דאָס איז געווען שוין לאַנג, נאָך פאַר די „קעפּלעך“. איך בין דעמאָלט געווען כל־זולך ביים רעדאַקטאָר פון׳ם „קאַפּעליש“. איך האָב זיך גערעכענט כמעט סעקרעטאַר פון דער רעדאַקציע. אַלע סודות זענען געווען ביי מיר אין די הענט. נישט געווען קיין פערבאָרגענע זאַך פאַר מיר. אין דער „יאַרמעלקע“ איז אויך געווען אַ סעקרעטאַר, טאַקי דעם רעדאַקטאָר׳ס אייגענער שוואָגער און מיינער אַ גוטער פריינד, איין אוהב נאמן. וואָס ביי זיי האָט זיך געטהאָן האָב איך געוואוסט, און וואָס ביי אונז האָט זיך געטהאָן האָט ער געוואוסט. דאָס הייסט, מיר האָבען זיך ארויסגעגעבען איינער דעם אנדערען אַלע סודות פון דער רעדאַקציע, זיך געביטען שטילערהייד מיט טעלעגראַמעס, געוויזען איינער דעם אנדערען געהיימע בריוולעך, און טאָמער עפּיס איין עקסטראַ — האָבען מיר געגעבען צו וויסען איינער דעם אנדערען דורכ׳ן טעלעפאָן.

— ויהי היום, מרעפט זיך אַ מעשה, איך זיץ איינמאָל אין דער רעדאַקציע איינער אַליין, שוין ווייט נאָך האַלבער נאַכט, צוגעשפּאַרט אויף דער קושעטקע, און חאַפּ אַ דרימעל. קלינגט מען מיר אין טעלעפאָן איין מאָל און צוויי מאָל און דריי מאָל. איך דרימעל אזוי געשמאַק, האַלט אין בעסטען שלאָף, און יענער דרעהט מיר אַ מח: טער־טער־טער־טער! „קלינג, טראַכט איך מיר, צעזעצטערהייד. איך וועל זיך ניט ריהרען פון׳ם אָרט“. יענער וויל אָבער ניט אויפהערען: טער־טער־טער־טער־טער! בקיצור, עס העלפט ניט. איך שטעה אויף, נעם דאָס טרייבעל: „ווער איז דאַרטען?“ לאָזט זיך אויס, ס׳איז מיין פריינד פון דער „יאַרמעלקע“. „וואָס טהוטסט דו,

פרעגט ער מיך, דו שלאָפסט? „חס ושלום, זאָג איך, וואָס הייסט איך שלאָף?" „וואָס דען טהוסט דו?" „איך אַרבייט". „וואָס אַר־בייטסט דו? פאַרהאַן עפּיס נייעס?" „נאָך אַ מין נייעס!" „דהיינו?" „דהיינו, זאָג איך, אַ פּאָגראָם". „אַ פּאָגראָם? וואו?" „וואָס הייסט וואו, זאָג איך, אַנו טרעף, וואו דאַרף זיין אַ פּאָגראָם?" זאָגט ער: „אודאי אין קעשעניוו?" זאָג איך: „אַזאַ יאָהר אויף מיר, וואָס פאַר אַ הכם דו ביזט!" זאָגט ער: „טאָקי עפּיס אַ רעכטער פּאָגראָם?" זאָג איך: „מיט אַלע פּישטשעווקעס". „עפּיס פאַרהאַן גע'הרג'עטע?" זאָג איך: „צוויי הונדערט". „געשענדעטע פרויען?" „פינף און דרייסיג". „קינדער צעריסענע?" „אַהן אַ שיעור!"... מעהר האָב איך פון איהם נישט געהערט, וואָרום ער האָט זיך געאיילט איבערצוּ־געבען די טעלעגראַמע פון קעשעניוו צום דרוק. און וואָס מאָרגען האָט זיך געטהאַן, אַז די „יאָרמעלקע" איז אַרויס מיט אַ דריינגאָרענ־דיג קעפּעל: „ אַ נ י י ע ר פּ אָ ג ר אָ ם א י ן ק ע ש ע־נ י ו ו ! (פון אונזער ספּעציעלען קאָרעספּאָנדענט)" — דאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. אונזער רעדאַקטאָר פונ'ם „קאַפּעליש" איז שיער ניט משוגע געוואָרען — ניט פון דעם פּאָגראָם, חלילה, נאָר פון דעם, וואָס אַזאַ פעטע נייעס איז אין דער „יאָרמעלקע" פאַרהאַן און אין „קאַפּעליש" ניט! ער האָט אונז אַלעמען איבערגעטריבען אויף הרעטשקע, אַ גאַנצען טאָג געגעסען און געיאָדעט — ביז עס האָט זיך אַרויסבעוויזען, אַז די מעשה איז אַ ליגען, ניט געשטויגען, ניט געפלויגען. דעמאָלט האָט שוין דער רעדאַקטאָר פון דער „יאָרמעלקע" גענומען אַרבייטען מעשים, דערגרונטעווען זיך, פון וואַנען האָט זיך גענומען צו איהם אַזאַ אומגעלומפּערטע טעלעגראַמע, און עס האָט געהאַלטען, אַז דער סעקרעטאַר, חאָטש ער איז אַ שוואָגער, זאָל נעמען דעם וועג און זאָל נאָך זיין גוט אויסגעפּאַטשט אויך. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז ער האָט זיך נעבאָך געמוזט מודה זיין, פון וועמען דאָס וואַכסט. דעמאָלט האָט דער רעדאַקטאָר פון דער „יאָר־מעלקע" בעפוילען, אַז טאָמער בעוויז איך זיך פאַרביי דער רעדאַק־ציע, בין איך אַ טוידטער...

ביי די ווערטער האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ אין טיר. איך האָב געבעטען אריין, און עס האָט זיך בעוויזען אַ יונגער פאַרשוין מיט אַ רויט בעשפּריינקעלט פּנים, מיט אויך אַ גרויסען פאַרטפּעל. מיין לאָבעדיגער יונגערמאַן האָט דערזעהען דעם אריינגעקומענעם פאַרשוין, איז גלייך ווי ער וואָלט דערזעהען עמיצען פון יענער וועלט. זיינע אויגען זענען איהם געוואָרען גרויס, און אליין איז ער אויפגעשטאַנען, אַ חאַפּ געגעבען זיין פאַרטפּעל, זיך אין דער גיך אָפּגעזעגענט מיט מיר און איז נעלם געוואָרען. געבליבען מיט'ן נייעם פאַרשוין אינצווייען, האָב איך איהם געבעטען זיצען. ער האָט זיך בעדאַנקט, ארויסגענומען פון פאַרטפּעל אַ בויגען פּאַפּיער און פון דער זייט־קעשענע אַ פּולפעדער און האָט זיך אוועקגעזעצט גרייט צו דער ארבייט.

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט, — האָט ער אָנגעהויבען — איך האָב געהערט, אז איהר זענט דאָ, האָב איך אייך געוואָלט אינטערווירען. וואָס האָט געטהאָן ביי אייך אָט דער חלאמידניק?

— וואָסער חלאמידניק?

— אָט דער, מיט'ן פאַרטפּעל, וואָס האָט געחאַפּט דאָס היטעל און איז ארויסגעלאָפען, ווי פון אַ שרפה? ער האָט אייך עפּיס דערצעהלט אַ סך מעשיות? זאָל עס נאָר פאַלען אין ים אריין, רבונו של עולם, און אזוי ווי איך האָב עס ניט געהערט, אזוי זאָל עס מיר ניט שאַדטען!

— וואָס איז? ער איז דען אַ...?

— איהר ווילט זאָגען אַ ליגנער? חאַ־חאַ־חאַ! אַ ליגנער צו אַ ליגנער איז ניט גלייך! כל היוצא מפּיו איז שקר וכזב! אויף איהם האָב איך אַמאָל געזאָגט און געשריבען אין אַ פעליעטאָן: פּאַרהאָן, זאָג איך, צווייערליי מינים ליגנערס. פּאַרהאַן, זאָג איך, אַ ליגנער, וואָס זאָגט אויף שוואַרץ ווייס און אויף זיס ביטער. דער, זאָג איך, איז אַ ליגנער, וואָס זאָגט, זאָג איך, אויף שוואַרץ, אַז ס'איז זויער און אויף זיס—אָלטגעבאַקען. חאַ־חאַ־חאַ, גוט אריינגעזאָגט? ער האָט נאָך אַ מעלה: אַז ער זאָגט אַ חכמה, לאַכט ער זיך פריהער גוט אוי־

סעט און דערנאָך ערשט דערצעהלט ער אַ נאַרישקייט. אויף איהם האָב איך אַמאָל געזאָגט און געשריבען אין אַ פעליעטאָן, אַז ס'איז פאַר־האַן, זאָג איך, דרייערליי חכמים. איין חכם זאָגט אַ חכמה און לאַכט אַליין. דער אַנדער חכם זאָגט אַ חכמה, לאַכט יענער. דער דריטער חכם, זאָג איך, זאָגט אַ חכמה, און קיינער לאַכט ניט. האַ־האַ־האַ, ווי געפעלט דאָס אייך? שאַט! איהר זענט נאָך ניט פאַרטיג — ער איז נאָך טויב אויך. טויב ווי די וואַנט. איך האָב אַמאָל געזאָגט אויף איהם, אַז איך בין איהם מקנא: ער הערט ניט די וועלט. האַ־האַ־האַ! און דאָס האָט אַ השנה צו רופען זיך ליטעראַט. חאָטש ער גהער זיך אַזוי אָן מיט ליטעראַטור, ווי איך געהער זיך אָן מיט דער איינגעלשער מלכה אַ גליער־געשוועסטערקינד. האַ־האַ־האַ! איהר וואונדערט זיך, וואָס איך בין פריילין? דאָס איז דער כאַראַקטער פון מיין טאַלאַנט. איך בין מיט אייך פון איין חדר. דאָס הייסט, איך בין אויך אַ הומאָריסט, און מיינע שרייבעכצען איז נאָר סאַטירע און סאַטירע און סאַטירע. איך האָב אַנומעלטען אָנגעשריבען אויף אַ יונג פאַר־פאָלק אַ סאַטירע. האָב איך עס געמוזט דערנאָך פער־ברענען. געמען דעם מאַנוסקריפט און פערברענען אויפ'ן פייער. פאַר וואָס? וואָרום אַזאַ שטאָדט איז ביי אונז. ניטאָ קיין סוד אין כתרי־לעווקע. איך האָב מיין סאַטירע געלייענט פאַר אַ פּאָר מענשען בסוד־סודות, בעשוואוירען זיי, אַז קיין פויגעל זאָל ניט וויסען. זענען זיי זיך מיישב און צעטראָגען עס איבער דער גאַנצער שטאָדט. האָב איך געהאַט פונ'ם פּאַר־פּאָלק אָפּגעשניטענע יאָהרען! דאָס ווייבעל האָט געזאָגט, אַז זי וועט זיך נאָר אַ מעשה אָנטהון, און דער יונגער־מאַן האָט געשוואוירען ביי גאָט, אַז ער וועט מיר אריינשטעכען אַ מעסער אין האַרצען. וואָס זאָגט איהר אויף דעם באַנדיט? געה שרייב סאַטירעס אויף אַזעלכע לייט! וואָס דאַרפט איהר מעהר, איך וועל אייך דערצעהלען אַ שענערע מעשה...

עס האָט זיך דערהערט אַ פרישער קלאַפּ אין טיר. איך האָב געבעטען אריין, און ווי נאָר דער נייער פאַרשוין האָט זיך בעוויזען אויף דער שוועל, האָט דער הומאָריסט זיך געגעבען אַ האָפּ־אויף,

פערנומען דעם פּאַרטפעל מיט'ן בויגען פּאַפּיער, אין דער ניך זיך אָפּגעזעגענט מיט מיר, צוגעזאָגט אריינקומען שפּעטער, און איז ארויסגעשוואומען פון מיין חדר. אויף זיין אָרט איז געשטאַנען אַ יונגערמאַן אַ דאַרער, אַ הויכער, אַ טרוקענער, מיט אַ קליין שיטער בערדעל און מיט גרויסע טראַגישע אויגען אונטער זילבערנע ברי־לען — אַ מין דאַן קיכאָט פון אונזערע ציַיטען. אריינגעקומען איז ער אויך מיט אַ גרויסען פּאַרטפעל און גענומען זיך ארומצוקוקען אויף אַלע זייטען. איך האָב איהם געבעטען זיצען. ער טהוט זיינס — ער קוקט און קוקט, ווי ער וואָלט עפּיס געזוכט.

— וואָס זוכט איהר?

— איך זוך ניט. איך קוק נאָר, וואָס האָט דאָ געטהאָן אָט דער חברה־מאַן?

— וואָסער חברה־מאַן?

— אָט דער, וואָס איז נאָר־וואָס געווען ביי אייך. איך קוק, צי האָט ער עפּיס ניט אַוועקגע'לקח'ענט ביי אייך?

— וואָס איז, ער איז דען אַ...?

—אַ גנב! אַ נאַטקע! ביי איהם איז רעכט אַלסדינג: אַ זייגערעל איז אַ זייגערעל, אַ לעפעל איז אַ לעפעל. ער האָט אויף זיין לעבען נאָך קיין צוויי שורות ניט ארויסגעגעבען, זיי זאָלען זיין זיינע. אַלע ווייסען דאָס. אַנומעלטען האָב איך אָנגעשריבען אַ פּאָעמאַ — איך בין אַ פּאָעט מיט גאָט'ס הילף און שרייב לידער, פּאָעזיע שרייב איך. מיין נאָמען איז אָט דאָ, אין דעם קאַרטעל, און געקומען בין איך אייך צו אינטערוויוירען, ווייל איך האָב געהערט, אַז איהר זענט דאָ, וועט איהר אונז דערצעהלען נייעס — נאָר האָט קיין פּאַראיבעל ניט, איך האָב אָנגעהויבען צו דערצעהלען אייך די מעשה פון מיין פּאָעמאַ, מוז איך אייך שוין דערצעהלען ביז'ן סוף. אַלזאָ, האָב איך אָנגעשריבען אַ פּאָעמאַ. איין אויסגעצייכענטע זאַך. אַז איהר וועט וועלען, וועל איך אייך זי איבערלאָזען, איהר זאָלט זי לייענען, אָדער איך וועל אייך זי אַליין איבערלייענען פון אָנהויב ביז'ן סוף, וועט איהר זעהען, וואָס דאָס איז פאַר אַ סחורה. איהר וועט אַליין זאָגען

אז א פאעט איז שטארקער פון אייזען, אז ער האלט זיך איין אין אזא ארט, ווי כתרילעווקע, פארברענט זאל דאס ווערען! שטעלט אייך פאר, איך קום מיט מיין פאעמא אין דער רעדאקציע פון דער „יאר־מעלקע“ און בעט, מע זאל דאס איבערלייענען, האטש איבערלייענען. זאגט מען מיר, אז זיי האלטען נישט פון קיין לידער. קום איך אין דער רעדאקציע פונ׳ם „קאפעליש“. שוין כלומרשט א ראדיקאלער ארגאן, א פרייע צייטונג. זאגען זיי: ס׳איז קיין פלאץ נישטא. זאג איך: אבער איבערלייענען מעגט איהר דאך! זאגען זיי: ס׳איז קיין צייט נישטא. און אט אזוי זענען זיי אלע: דער האט קיין פלאץ ניט, דער האט קיין צייט ניט. געהט שרייבט פאעמעס! וועט איהר פרעגען: ווער הייסט אייך שרייבען? — וואס זאל איך טהון, אז סע שרייבט זיך פארט? אלע טאג מוז איך שרייבען. אלע וואך ווערד ביי מיר פארטיג א פאעמא, און א מאל צוויי... נאר איך האב אייך אנגעהויבען צו דערצעהלען פון יענעם חברה־מאן, מוז איך אייך שוין דערצעהלען ביז׳ן סוף. האב איך מיין פאעמא געלייענט פאר א פאר פריינד, האבען זיי געלעקט די פינגער, געזאגט, אז זיי האבען שוין לאנג אזא אנטיק נישט געלייענט. איז גוט? איז זיך מיישב יענער חברה־מאן, און שרייבט אויך אן א פאעמא מיט׳ן זעלבען נאמען און מיט׳ן זעלבען אינהאלט, אבער ווארט אין ווארט, און טראגט זיך ארום מיט איהר איבער דער שטאדט און לייענט זי פאר איטליכען בעזונדער און גיט זי ארויס פאר זיין אייגענער פאעמא. זאל איך שווייגען? האב איך געמאכט א גוואלד — איך וויל איהם רופען צו מענשען. וויל ער נישט געהן. האב איך אנגעבאטען גוטע פריינד, מע זאל איהם נויטען. בקיצור, מע האט איהם געבראכט, דעם חברה־מאן, צו מענשען, און מענשען, לויטער ליטעראטען און שריפטשטעלער, האבען אויסגעהערט אונזערעביידענס טענות און די עדות פון ביידע צדדים, דערנאך האט מען דורכגעקוקט ביידע פאעמעס, און ס׳האט זיך ארויסגעוויזען, אז ס׳איז טאקי ווארט אין ווארט, ווי ביי מיר. מיינט איהר דאך אודאי, אז מע האט איהם גע׳קנס׳עט מיט מי יודע וואס? קענט איהר ניט אונזערע

כתרילעווקער ליטעראטען און שריפטשטעלער. זיי האבען געפונען, אזוי ווי ביידע פאעמעס זענען נאך זייער מיינונג געשריבען געווארען יאקבי אויף דער זעלבער ארט ווי ביי פושקינען, דאס הייסט, פושקין האט, זאגען זיי, אויך בעארבייט די זעלביגע טעמא אסך פריהער, על־כן... וואס האפט איהר זיך אוועקצוגעהן? און וואס וועט זיין מיט אונזער אינטערוויו?...

י.

א מעשה מיט א יובילעאום.

„איהר זענט געבעטען צו קומען אויף דעם אווענט, וואס
„ווערד היינט אראנזשירט לכבוד דעם גרויסען שריפט־
„שטעלער און דראמאטורג קאפעל בן צבי
„נאדעלמאן המכונה ק'ב'צ'ן', צו זיין
„פינף־און־צוואנציג־יעהריגען יובילעאום. דער אווענט
„וועט פארקומען אין דעם גרויסען כתרילעווקער רעס־
„טאראן פון אלטער פאוגאטש, געוועזע־
„נער יאנקעל קוואטשקע".

אט אזא מין איינלאדונג האב איך בעקומען פון דער פאסט. גע'חתמ'עט אויף דער איינלאדונג איז געוועזען ניט קיינער, נאר: „די קאמיטע".

קוים דערלעבט דעם אויפדערנאכט, האב איך מיך איבערגעטהאן, גענומען א פוהרעל און געהייסען זיך צו־פיהרען צום גרויסען כתרילעווקער רעסטאראן פון אלטער פאוגאטש, געוועזענער יאנקעל קוואטשקע.

דער בנוהג שבעולם איז, אז מע דערצעהלט א מעשה און מע קומט־צו צו א שטוב, הויבט מען אן צו בעשרייבען פריהער די שטוב, ווי זי זעהט אויס פון דרויסען, דערנאך פון אינוועניג. נאר

ווייל דער בנוהג שבעולם איז אזוי, דעריבער טהו איך אקוראט פערקעהרט און געה אריבער גלייך צו דער מעשה.

ווייזען ווייזט אויס, אז איך האב מיך א ביסעל צוגעאיילט. ווארום דער זאל איז געווען נאך כמעט פוסט. עס האבען זיך ארומגעדרעהט די „מענטשען“, אנגעטהאן אין אפגעבארעטע פראַקען מיט פאפירענע, ניט איבעריג ווייסע מאנישקעס, צעשטעלט דאס געפעס אויף דעם געגרייטען לאנגען טיש און שטארק גע־קלונגען מיט די גאפעל־מעסער. א שארפער אראמאט פון איינגע־האקטע הערינג מיט ציבעלעס האט זיך געלאזט הערען איבער דער גאנצער שטוב, און א קול פון א קליין עופה'לע פון א זייטיגען חדר האט געגעבען צו וויסען, אז דא אין דעם הויז איז ניט לאנג געבוירען געווארען א נפש'על אויף גאט'ס וועלט. ווער איז געווען די גליקליכע געווינערין — צי די בעל־הבית'טע אליין, צי איהר טאכטער, אדער איהר שנור, אדער אפשר גאר א ווילד־פרעמ־דע, איין אורח'טע, — דאס ווייס איך ניט. א פאקט איז, אז דאס עופה'לע האט געשריגען מיט די לעצטע כחות, שיער ניט צעריסען געווארען שרייענדיג. אין אזא פאל איז גוט באבולע פאפיער, איינ־געטונקען אין ספירט, אנגעצונדען מיט א שוועבעלע און צולעגען דאס צום בייכעל; אדער א טיכעלע, איינגעטונקען אין בראנפען און בעשאטען פון אויבען מיט פעפער; אדער פון דער אפטייק פאר צוויי גראשען „פערעגארעק“ איז זעהר גוט; אדער אז ניט — איז גאר געבען דעם קינד זויגען. דאס איז דאס בעסטע פון אלע מיטלען.

אויסער די „מענטשען“ אין פראקען, וואס זענען געווען בע־שעפטיגט מיט'ן גרייטען צום טיש, איז געווען צו בעמערקען עט־ליכע יונגע לייט, וואס נאך זייערע לאנגע האר און נאך די ברילען אויף די אויגען בין איך געווען כמעט זיכער, אז דאס זענען שריפט־שטעלער און ליטעראטען, וואס זענען געקומען גלייך מיט מיר צום יובילעאום. איין זאך נאר איז מיר געווען א ביסעל קשה: די יונגע לייט זענען געווען שוין צו־פרעמד איינער צום אנדערען און האבען

נישט נאָר ניט ארויסגערעדט צווישען זיך קיין איינציג וואָרט — זיי האָבען אפילו נישט געקוקט איינס אויף דאָס אנדערע, ארומגעשפּאַציערט מיט די הענד אין די קעשענים פראַנק און פריי, אָדער געקוקט אין פענסטער אריין און געפייפט, גלייך ווי יעדער פון זיי וואָלט דאָ געווען דער איינציגער אין זאַל. ביז גאָט האָט געהאָלפען, עס האָבען אָנגעהויבען צו קומען פאַרשווינען נאָך און נאָך, און צווישען זיי מיין גוטער בעקאַנטער, מיין לאָבענדיגער אינטערוויוער, — האָט ער מיר שטיל אויפ'ן אויהער איינגערוימט אַ סוד, אַז דאָס זענען לויטער קאָללעגען, און ניט נאָר קאָללעגען — אייניגע פון זיי ארבייטען שוין פון ווייס איך ווען אָן אין גאַזעט.

— למאי זשע רעדען זיי ניט צווישען זיך, אַז זיי זענען קאָללעגען?

— טאַקי דעריבער רעדען זיי ניט צווישען זיך, ווייל זיי זענען קאָללעגען. זעהט איהר אָט־אָ־יענעם־אַ, מיט די שווארצע קודלעם? — דאָס איז אַ דיכטער, וואָס שרייבט לידער, און זעלטען־זעלטען שרייבט ער אויך פּראָזע, נאָר רעדען רעדט ער נישט מיט קיינעם, אפילו מיט זיין אייגען ווייב — סע שטעהט איהם ניט אָן. ער האַלט זיך גרעסער פון דער גאַנצער וועלט, און אפילו פון זיך אליין... פּושקין איז אַ הונט. לערמאָנטאָוו — אַ יונגעל. מיט היינע'ן האָט מען איהם אַמאָל פערגלייכט, איז ער געוואָרען אָנגעצונדען: וואָס איז היינע? אַ לץ! אַ בדחן!... אויף איהם דערצעהלט מען אַ שענע מעשה: ער געהט נישט אין באָד אריין. ער איז געווען אַ מאָל אין באָד און דערזעהען זיך אַ נאַקעטען, איז ער געוואָרען מלא כעס וחמה: אַזאַ גרויסער דיכטער — זאָל מען איהם זעהען אַ נאַקעטען!

דערביי האָט זיך מיין פריינד פערשטעלט דאָס פּנים מיט ביידע הענד און האָט זיך צעלאַכט מיט זיין שטילען געלעכטער. און אַז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער זיך גענומען מיך אונטערהאַלטען ווייטער.

— און אַט־אָ־יענעם זעהט איהר, וואָס מיט די בלויע ברילען און מיט'ן קורצען וויטיקעל? דאָס איז אַ דראַמאַטורג, וואָס באַקט דראַמעס, ווי מע באַקט בייגעל. וויפיעל וואָכען אין יאָהר, אַזוי פיעל דראַמעס. מיינט איהר, ער האָט עפּיס דערפון? צרות האָט ער. ער האָט אַ ווייבעל, ווערד זי אַלע יאָהר געלעגען. וויל ער ניט ליידען: „אַלע יאָהר אַ קינד!" זאָגט זי: „ווייסט דו וואָס? לאָמיר זיך בייטען: האָב דו קינדער און איך וועל שרייבען דראַמעס".

דאָ האָט זיך מיין פריינד ווידער פערשטעלט דאָס פּנים און ווידער שטיל געלאַכט. און אַז ער האָט זיך אויסגעלאַכט, האָט ער גענומען דערצעהלען ווייטער מיט זיין שטיל קול, וואָס מע קאָן געבען איהם אַנשלאָפען ווערען:

— און אַט־אָ־יענעם אידען זעהט איהר, וואָס מיט די קאַלי אויגען? דאָס איז אַ ראָמאַנען־שרייבער. ער שרייבט ראָמאַנען, גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט זיצט ער און שרייבט ראָמאַנען. ניט אומזיסט זענען איהם קאַלי געוואָרען די אויגען. צוליעב וואָס ער שרייבט ראָמאַנען — ווייסט קיינער ניט. בסך־הכל האָט ער אויף זיין לעבען אָנגעשריבען עפּיס אַ מעשה, און די „יאַרמעלקע" האָט זי אָפּגעדרוקט. פון דעמאָלט אָן האַלט אַט דער איד אין איין שרייבען ראָמאַנען. קיינער דרוקט זיי ניט. קיינער לייענט זיי ניט. נאָר ס'איז ניט זיין עסק — ער שרייבט. דערצו האָט איהם גאָט געבענשט מיט אַ ווייב, האַלט זי אַ קלייטעל פון שרייבגעציינ, ניט ער איהר צו לייזען געלט, דאָס הייסט.......................

....

דאָ איז מיין פריינד מיט אַ מאָל אַנשוויגען געוואָרען און געבליבען סטאַטעטשנע, ווי אַ סאָלדאַט, אַז ער דערזעהט איין אָפּיצער. עס זענען אריינגעקומען צוויי נייע פּאַרשוינען. איינער אַ הויכער אין אַ קאַפּעליש, דער אַנדערער אַ נידעריגער פּעמפּיק מיט אַ פּיין בייכעל. אריינגעקומען זענען די צוויי דורך איין טהיר, נאָר שטאַרק אָנגעדרודעלט איינס אויף דאָס אַנדערע, געקוקט דער אַהין, דער אַהער. יענער, דער לאַנגער, וואָס מיט'ן קאַפּעליש, האָט אויס־

געטהאָן דעם קאפעליש, דערלאנגט א וואונק צו דער פערזאמלונג און געזוכט איין אָרט אויף אוועקצוזעצען זיך. און דער אנדערער, דער פעמפיק מיט'ן בייכעל, האט אויסגעטהאָן דאָס היטעל, אָנגעטהאָן א זיידען יארמעלקעלע און אויך געגומען זוכען איין אָרט אויף צו בעזעצען זיך. אין דער צייט האט מיר מיין לאָבענדיגער פריינד איינגערוימט דערוויל א סוד אויפ'ן אויהער, אז דאָס זענען זיי, די כתרילעווקער רעדאקטוירען, פונ'ם „קאפעליש" און פון דער „יארמעלקע".

— איהר וואָלט זיך בעדארפט מיט זיי בעקענען, נאָר איצט איז אונמעגליך. — אזוי זאָגט צו מיר מיין פריינד. פרעג איך איהם:

— פאר וואָס?

— ווייל טאָמער בעקענט איהר זיך מיט איינעם פריהער, וועט דער אנדערער אויף אייך זיין אש להבה!

— וואָס זשע טהוט מען?

— גאָרנישט. עלעהיי איהר זענט געשטאָרבען.

— א דאַנק.

— נישטאָ פאר וואָס.

און דער עולם איז געגאנגען און געגאנגען, דער זאַל איז געוואָרען פול געפאקט, און דער יובילייר האט זיך אָנגעהויבען.

דער יובילאר אליין, א איד שוין אין די יאהרען, מיט א בלאס הונגעריג פנים, נאָר אין א נייער שבת'דיגער קאפאטע, איז זיך געזעסען די גאַנצע צייט זעהר בעשיידען אָן א זייט. מע האט איהם נישט געהערט און נישט געזעהען. ערשט דעמאָלט, אז ס'איז געקומען די צייט, האט מען איהם ארויפגעפיהרט און אוועקגעזעצט אויבענאָן, און ער האט אויסגעזעהען, ווי איין אלמן צו דער צווייטער חופה.

די קאפאָטע, זאָג איך נאָך א מאָל און שטרייך עס אונטער, איז געווען א שבת'דיגע און א נייע. נאָר איין חסרון האט זי געהאט — זי איז געזעסען אויף איהם, ווי א ווילד־פרעמדע, און גלייך ווי מיינע געדאַנקען וואָלטען געווען אָנגעשריבען אויפ'ן שטערן,

האט מיין פריינד מיר אריינגעשושקעט אין אויהער אריין:

— ס'איז ניט זיין קאפאטע. ס'א געליהענע. מחמת ער איז, לא עליכם, א גרויסער אביון. און דער יובילײ, וואס מיר מאכען איהם, איז נאר מצד רחמנות.

— וואס הייסט מצד רחמנות?

— אזוי. א מענטש פלאגט זיך כל ימיו. געלט פון זיינע שרייבעכצען האט ער ווינציג־וואס געהאט. כבוד — נאך ווינציגער. לאז ער האטש אויף דער עלטער האבען א ביסעל נחת־רוח, א שטיקעל יובילײ.

— רבותי! איך בעט אלע זאלען פערנעמען די ערטער! — אזוי האט אויסגערופען א געלער יונגערמאנטשיק מיט גאלדענעברילען און מיט א געמבע, וואס גאר ניט נאך די יאהרען.

דאס איז געווען דער פרעזידענט פון דער קאמיטע, און ער האט גענומען אנווייזען פלינק און געשיקט יעדען אויף זיין ארט; און אז ס'איז געקומען צום חתן־היובל, האט ער איהם גענומען אונטער א האנד און האט איהם בעזעצט גאנץ אויבענאן, און ביי ביידע זייטען האט ער בריה'ש, אין איין און דער זעלבער צייט, אוועקגעזעצט ביידע רעדאקטוירען, דעם „קאפעליש" מיט דער „יארמעלקע", וועלכע האבען זיך אויסגעדרעהט איינער צום אנדערען, מחילה, מיט'ן הינטערשטען חלק און האבען אויסגעזעהען, ווי צוויי אונטערפיהרער, וואס זענען צווישען זיך פייער מיט וואסער, אויף מעסערשטעך.

— רבותי! — האט דער געלער פרעזידענט אנגעהויבען זיין ערשט ווארט. — רבותי! מיר האבען זיך צענויפגעזאמעלט דא היינטיגע נאכט צו פייערען דעם יובילײ פון דעם עלטערען און גרעסערען פון אונזערע שריפטשטעלער...

— דעם „גרעסערען"? — האט זיך אויפגעהאפט דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס. — דעם „עלטערען" פערשטעה איך נאך. אבער דעם „גרעסערען"? וואס פאר א „גרעסערען"?

— א ביסעלע א גוזמא. — האָט איהם אונטערגעהאַלטען דער דראַמאַטורג מיט די בלויע ברילען.

— נישט קיין גוזמא, נאָר א חוצפה. — האָט זיך אָפּגערופען דער ראָמאַנען־שרייבער מיט די קאַלי אויגען, און דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס האָט אונטערגעכאַפּט אויף א קול:

— א גרויסע חוצפה! א חוצפה און א אידיאָטסטווע!

— איהר זענט אליין א אידיאָט! — האָט שוין דער פּרעזידענט נישט געקאָנט אריבערטראָגען מעהר, און דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס האָט אזש אָנגעהויבען צו ציטערען פאַר כעס. מיינע אויגען האָבען זיך אָװעקגעשטעלט אויפ׳ן יובילאַר נעבאַך אין דער געליהענער קאַפּאָטע. זיין בלאַס פּנים איז געוואָרען נאָך מעהר בלאַס; זיינע אויגען האָבען ווי גערעדט, געבעטען זיך: „אידען! האָט רחמנות! פערשטעהרט מיר ניט מיין שמחה!“... ס׳איז אָבער געווען צו־שפּעט. סטייטש, מע האָט גענומען דעם בעריהמט־סטען פון אלע דיכטער, וואָס פּושקין איז אָקעגען איהם א הונט, לערמאָנטאָװ — א יונגעל און היינע — א לץ, א בדחן, און מע האָט געזאָגט אויף איהם, אז ער איז א אידיאָט! אויב אזוי, טאָ נאָט זשע אייך!...

— אצינד איז די בעסטע צייט, אז מיר זאָלען זיך אָװעק־מאַכען...

אזוי האָט מיר מיין גוטער פריינד איינגערוימט א סוד גלייך אין אויהער אריין, און מיר האָבען זיך אָװעקגעמאַכט.

ע פּ י ל אָ ג .

אויף מאָרגען אין דער פריה ביז איך בין געוואוירע געוואָרען, מאַקי פון מיין גוטען פריינד, אז מיר האָבען געטהאָן גאַנץ גלייך, וואָס מיר האָבען זיך בעצייטענס „אָװעקגעמאַכט“.

יא.

א מעשה מיט א לויה.

איינמאל אין דערפריה עפען איך אויף ביידע כתרילעווקער ציימונגען, דערזעה איך אויבענאן, אויף דער ערשטער זייט, מיט א געדיכטען שווארצען ראם ארומגענומען, אפגעדרוקט אט וואס:

פאריגע נאכט האט כתרילעווקע געהאט איין אונגעהויער גרויסען שאדען. עס איז געשטארבען צו 52 יאהר דער בעריהמטער שריפטשטעלער אברהם יצחק וויינבארטען המכונה א׳ב׳י׳ו׳ן׳.
די לויה וועט זיין היינט 12 א זייגער. אלע שריפטשטעלער און ליטעראטען זענען געבעטען צו קומען אין דער נייער שוהל צום הספד, און דארטען וועט בעשלאסען ווערען, ווי אזוי ס׳זאל זיין די לויה, און אויך ווי אזוי צו בעוואהרענען די ארעמע אלמנה און די אומגליקליכע יתומים.

דארף מען, אפנים, זיך אנטהון און געהן אין דער נייער שוהל אריין. די „נייע שוהל״ רופט מען זי נישט דערפאר, ווייל זי איז זעהר ניי, נאר דערפאר, ווייל די אלטע שוהל איז שוין צו אלט, צו בייכיג און צו איינגעבויגען. איך בין זיכער, אז ניט היינט איז מארגען — וועט זי געבען א פאל אום, און עס וועט חלילה זיין א קאטאסטראפע. ווען איך בין א כתרילעווקער תושב, ניט קיין גאסט, וואס „קומט אויף א ווייל און זעהט אויף א מייל״, וואלט איך גע־זאגט, מע זאל די שוהל אומוואלגערען. נאר אזוי ווי קיין שוהל וואלגערט מען ניט אום, וואלט איך געהייסען, מע זאל איבערשי־מען די ווענד, ארויפשטעלען א נייעם דאך — און פארטיג. איז

אַבער דער חסרון, וואָס דערצו דאַרף מען האָבן געלד, און קיין געלד איז נישטאָ — די אַלטע כתרילעווקער צרה! אַלסדינג האָט שוין דאָס מאָדערנע כתרילעווקע. נאָר איין זאַך פעהלט דעם נאָך — געלד. עה, ווען כתרילעווקע, צו איבער חכמה און צו איבער פּראָגרעס, האָט נאָך די מטבע אויך — טע־טע־טע!

ראשית, וואָלטען נישט געווען דאַרטען אַזוי פיעל אַרעמע לייט, און דאָס וואָלט שוין געווען, מיין איך, אַ גרויסע טובה פאַר דער שטאָדט, ווארום מיר דאַכט, אַז ס'איז גלייכער איין נגיד איידער פופציג אַרעמע לייט. איז איינס. והשנית, פון וואַנען וואָלטען זיך גענומען אַזוי פיעל לעדיגגעהער, אַלערליי פוסטעפּאַסניקעס, שקצים ורמשים און טונעיאַדצעס, וואָס ווייסען נאָר שטאַרבען פון הונגער און אויסגעהן פון קעלט? אַה, הונגער און קעלט! ווען וועט שוין קומען די צייט, וואָס די צוויי מכות וועלען אויפהערען צו פּייניגען די אַרעמע מענשהייט בכלל און אונזערע אומגליקליכע כתרילעווקער אחינו בני ישראל בפרט?...

פערטיפעס אין אַזעלכע אַלטרואיסטישע און הומאַניטאַרע מחשבות וועגען דער אַרעמער מענשהייט און וועגען די אומגליקליכע כתרילעווקער אידען, האָב איך דערווייל פערשפּעטיגט צו דער פערזאַמלונג אין דער נייער שוהל צום אנדענקען פונ'ם פערשטאָרבענעם שריפטשטעלער אברהם יצחק וויינגאַרטען המכונה אַ'ב'י'ו'ן', ווארום אַז איך בין געקומען, האָב איך שוין געטראָפען די שוהל פול־געפּאַקט מיט מענשען, די פערזאַמלונג איז שוין לאַנג געווען געעפענט, און איינער, אַ שריפטשטעלער, געוועהנליך, איז געשטאַנען און האָט גע'דרש'עט.

דאָס איז געווען זעהר אַ שענע, אַ ריהרענדע רעדע, אַ ריהרענדע ביז טרערען. דער רעדנער האָט מעהר נישט נאָר דערצעהלט, ווער דער נפטר איז געווען און ווי אַזוי ער האָט געלעבט. דאָס הייסט, ווי אַזוי ער איז געשטאַרבען, ווארום געלעבט האָט ער, אייגענטליך, גאַרנים.

— רבותי! — מיט די ווערטער האָט דער רעדנער פאַרענדיקט זיין דרשה — רבותי! צוויי און פופציג יאָהר נאָכאַנאַנד איז אַ מענטש געשטאָרבען. אין גיהנם האָט ער זיך געפונען. אין גיהנם האָט זיך געפונען אונזער פערשטאָרבענער חבר אַלע צוויי און פופציג יאָהר פון זיין לעבען, און גע'חלומ'ט האָט ער פון אַ גן־עדן, וועלכען ער האָט כשר פערדיענט, נאָר ער האָט איהם ניט געהאַט. איך בין זיכער, אַז ער וועט אַריין גלייך אַהין, אין גן־עדן אַריין. דעריבער דאַרפען מיר איהם אָפּגעבען זיין לעצטען כבוד, ווי עס פּאַסט פאַר אַ מאַן, וואָס געהט אין גן־עדן אַריין. דעריבער בעדאַרפען מיר פעראייביגען זיין נאָמען, ווי עס פּאַסט פאַר אַ מאַן, וואָס געהט אין גן־עדן אַריין. דעריבער בעדאַרפען מיר פערזאָרגען זיין אָרעמע אַלמנה מיט די אומגליקליכע יתומים נעבאַך, וואָס זענען געבליבען ווי אויפ'ן וואַסער, ווי עס פּאַסט פאַר אַ מאַן, וואָס געהט אין גן־עדן אַריין.

די רעדע, ווייזט אויס, האָט ביי'ם עולם שטאַרק אויסגענומען, און מע האָט דעם רעדנער לאַנג־לאַנג געפּאַטשט בראַוואָ. און דער רעדנער איז אַ פערשוויצטער אַראָפּ פון דער בימה, און ס'איז באַלד אַרויף אַ צווייטער רעדנער, וואָס האָט איבערגע'חזר'ט כמעט אַלס־דינג, וואָס דער ערשטער רעדנער האָט געזאָגט. נישמעהר ער האָט דאָס געזאָגט אַ ביסעל אַנדערש און אַ סך ערגער, און דערמיט קאַלי געמאַכט דעם גוטען איינדרוק, וואָס דער ערשטער רעדנער האָט געמאַכט. פון דעסטוועגען האָט מען דעם רעדנער אויך גע־פּאַטשט בראַוואָ גאַנץ נישקשה'דיג, און עס איז אַרויף אַ דריטער רעדנער און האָט איבערגע'חזר'ט כמעט אַלסדינג, וואָס דער צוויי־טער רעדנער האָט געזאָגט. נישמעהר, ער האָט דאָס געזאָגט אַ ביסעל אַנדערש און אַ סך ערגער, און דערמיט קאַלי געמאַכט דעם איינדרוק, וואָס דער צווייטער רעדנער האָט געמאַכט. פון דעסט־וועגען האָט מען איהם אויך געפּאַטשט, שוין ניט אַזוי שטאַרק, ווי די ערשטע צוויי רעדנערס, נאָר דאָך געפּאַטשט בראַוואָ. און אַז דער דריטער האָט געענדיגט, איז אַרויף אַ פיערטער רעדנער און

האָט איבערגע'חזר'ט כמעט אַלסדינג, וואָס דער דריטער רעדנער האָט געזאָגט, און אַזוי ווייטער, און דער עולם האָט זיי געפּאַטשט, שוואַכליך אַפילו, נאָר דאָך געפּאַטשט בראַוואָ. ביז ס'איז געקומען צו אַ דיסקוסיע: וואָס זאָל מען טהון מיט דער אַרעמער אַלמנה און מיט די אומגליקליכע יתומים? און דאָ האָבען זיך אָנגעהויבען הייסע דעבאַטען. איינער, זעהר אַ שענער רעדנער, האָט פאָרגעלעגט, מע זאָל מאַכען אַ פאָנד, דאָס הייסט, דורך די נאָזעטען זאָל מען זאַמלען געלד, און פאַר'ן געלד זאָל מען מאַכען דער אַלמנה עפּיס אַ געשעפט, וועט זי האָבען פון וואַנען צו לעבען. דאָס איז דעם עולם געפעלען און מע האָט דעם רעדנער פאַר זיין פּראָיעקט געפּאַטשט בראַוואָ. נאָר ס'איז אויפגעשטאַנען איין אַנדערער, אויך אַ רעדנער, און געזאָגט: ניין, אַ געשעפט איז ניט גוט, ווארום די אַלמנה איז אַ פרויענצימער און טויג ניט צו אַ געשעפט. אין צוויי יאָהר וועט זי אויפעסען דאָס גאַנצע געלד — און וואָס וועט זיין נאָכדעם? ניין, עס וועט זיין בעסער, נאָך זיין מיינונג, מע זאָל פאַר'ן צו-נויפגעזאַמעלטען געלד ארויסגעבען אַלע ווערק פון'ם פערשטאָרבענעם פּראָפעסער אברהם יצחק וויינגאַרטען המכונה אַ'ב'י'ו'ן'.

דער פּלאַן איז נאָך מעהר געפעלען, און מע האָט דעם צווייטען רעדנער שטאַרק געפּאַטשט בראַוואָ. איז אָבער אויפגעשטאַנען אַ דריטער רעדנער און האָט געזאָגט, אַז דאָס טויג אויך ניט. ס'איז דאָ אַזוי אויך גענוג ביכער אויפ'ן כתרילעווקער ליטעראַרישען מאַרק, וואָס ליגען ווי אַ שטיין, קיינער קויפט זיי נישט.

— ביי אונז אין כתרילעווקע איז אַ מנהג, — האָט ער געגעבען זיין אַרגומענט — אַ מנהג פון קדמונים, אַז קיין בוך קויפט מען ניט, נאָר מע לייהט אויס איינס ביי דאָס אַנדערע און מע לייענט. כתרילעווקע ווייסט ניט פון קיין קויפען. דאָ ווייסט מען נאָר לייהען, אויסלייהען...

דער דאָזיגער אַרגומענט האָט ארויסגערופען גאָר אַ שטאַרקען אָפּלויז, און מע האָט דעם רעדנער געפּאַטשט כמעט גאָר אָהן איין

אויפהער, ביז דער פארזיצענדער האט געמוזט איינשטילען דעם עולם דורך רעכטע עטליכע קלעפּ אין טיש אריין און ער האט אויף זיין שטארקער געמבע אויסגערופען:

— רבותי! א סוף צו דער דיסקוסיע וועגען פערזארגען די אלמנה מיט די יתומים פונ'ם פערשטארבענעם! איך אנערקען, אז די דעבאטען וועגען דער פראגע זענען געשלאסען. האבען מיר שוין, הייסט עס, די אלמנה מיט די יתומים גע'פטר'ט. אצינד לאמיר זיך קארשט א נעם טהון צום נפטר אליין: ווי אזוי, אויף וואסער אופן זאלען מיר פעראייביגען דעם אנדענק פון אונזער פערשטארבענעם חבר? ווער עס האט וואס צו זאגען, בעט איך, ער זאל זיך מעלדען צום ווארט.

האבען זיך כמעט אלע אנוועזענדע פערשריבען, און דער ערשטער, וואס האט געקריגען דאס ווארט, איז אויפגעשטאנען, האט זיך אויסגעהוסט און אפגעהאלטען אפילו א ביסעלע צו א לאנגע, דערפאר אבער זעהר א שענע דרשה וועגען דער ביטערער לאגע פון שריפטשטעלער בכלל און פון אידישע שריפטשטעלער אין כתרילעווקע בפרט, און האט געגעבען צו ערקלערען, ווי שווער און ביטער עס איז צו זיין א שריפטשטעלער ביי אידען אין כתרילעווקע, וואס האט ביי'ם לעבען ניט קיין כבוד און ניט קיין געלד, — פערדיענט ער דעריבער, לכל הפחות, נאכ'ן טוידט, מע זאל איהם אפּגעבען כבוד. על־כן געפינט ער, אז דאס בעסטע וואלט געווען, מע זאל פונ'ם צענויפגעזאמעלטען געלד, וואס פאר דער אלמנה, אראפּנעמען א בעזונדערע סומע געלד אויף א דענקמאל, אויף א מאנומענט. דעם מאנומענט זאל מען אוועקשטעלען אויפ'ן שוהל־הויף, און אויפ'ן שפּיץ פונ'ם מאנומענט זאל זיין אויסגעהאקט דער ביוסט פונ'ם פערשטארבענעם, פון מארמאר, אדער אויסגעגאסען פון בראנז, און אונטער'ן ביוסט זאל שטעהן מיט גרויסע גאלדענע אותיות אויסגעקריצט: „דעם אונפערגעסליכען חבר אברהם יצחק ווייננארטען המכונה

א׳ב׳י׳ו׳ן׳ פון זיינע דאַנקבאַרע חברים״.

דער דאַזיגער אויפטהו האָט, אַפּנים, גאַר שטאַרק אויסגענג־מען ביי׳ם עולם, און מע האָט דעם רעדנער לאַנג־לאַנג געפּאַטשט בראַוואָ. נאָר איינעם איז דער פּראָעקט נישט געפעלען, שטאַרק נישט געפעלען. דאָס איז געווען דער דיכטער מיט די שוואַרצע קודלעס. ער איז אויפגעשטאַנען און האָט צעגליערט דעם פּלאַן פונ׳ם מאָנומענט, געשאָטען פּעך און שוועבעל אויפ׳ן ערשטען רעדנער, געמאַכט פון איהם אַש און צעקלאַפּט זיין פּראָעקט אויף פּיף־פּיצלעך. „ערשטענס, האָט ער גע׳טענה׳ט, וואו ווערט מען נעמען אין כתרילעווקע אַזוי פיעל געלד? געלד, געלד און געלד! דער אלמנה געלד, די יתומים געלד, אויף אַ דענקמאָל געלד! איז איינס. און צווייטענס, וואָס פאַר אַ נייעס פּלוצים ביי אידען אַ דענקמאָל גאָר? ביי אונז זענען געווען גרעסערע מענשען, און מע האָט זיי קיין מאָנומענטען נים געשטעלט. אַ סך מאָנומענטען געפינט איהר עפּיס אין דער אידישער היסטאָריע? איז צוויי. און דריטענס, ווער וועט אייך לאָזען אין מיטען דרינען אוועקצושטעלען אין כתרי־לעווקע אַ סטאַטוע? מע וועט אייך געבען אַ סטאַטוע, אַז ס׳וועט אייך פינסטער ווערען אין די אויגען!״...

האָט זיך אויפגעחאַפּט נאָך איינער, און דוקא פון די יונגע שרייבערס, מיט אַ געפינטעלט פּנים און מיט איין אלטען פּידזשאַק, און האָט זיך אָנגערופען:

— אונזער דיכטער איז גערעכט, און איך ווייס אפילו פאַר וואָס אונזער דיכטער איז קעגען אַ מאָנומענט (די ווייטערע ווער־טער האָט ער שטאַרק צעצויגען): **ווייל ער רעכענט. אַז אויף אַ דענקמאָל איז ער פאַרהאַנד. און אַז דער ערשטער מאָנומענט קומט איהם, ווייטער קיינעם נים!...**

מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. דער דיכטער מיט די שוואַר־צע קודלעס איז געוואָרען אַזש בלוי פאַר כעס און האָט אויסגע־שריגען: „חצוף! שייגעץ! קבצניוק! אלטער פּידזשאַקעל!״... —

און האט זיך א לאז געגעבען מיט ביידע הענד גלייך צום יונגען שרייבער מיט'ן געפינטעלטע פנים און מיט'ן אלטען פידזשאק. א גליק, וואס דער פארזיצענדער האט איהם אפגעהאלטען, ניט דערלאזט צו קיין סקאנדאל און האט געזאגט:

— געעהרטע פערזאמלונג! איך וואלט געזאגט, אזוי ווי די צייט איז שפעט, שוין נאך צוועלף, און מיר האבען דאך די לויה בעשטימט אויף צוועלף, על־כן זאל מען די דיסקוסיע וועגען א מאנומענט, אדער וועגען איין אנדער זאך, צו פעראייביגען דעם אנדענקען פון אונזער פערשטארבענעם חבר, אפלעגען אויף איין אנדערם מאל, און אצינד זאלען מיר בעסער זיך פערנעמען מיט דער פראגע וועגען דעם פאראד פון דער לויה — מי ומי ההולכים?! ווער זאלען זיין די ערשטע, וואס זאלען ארויסטראגען דעם ארון מיט'ן נפטר? ווער זאל געהן פון פריהער, און ווער פון הינטען, און אזוי ווייטער? ווער עס וויל אנטייל נעמען אינ'ם פאראד, זאל זיך פערשרייבען!

האט זיך אויפגעהויבען א טומעל מיט א ליארם עד לב השמים! אלע האבען זיך א לאז געטהאן אויף צו פערשרייבען זיך. אלע האבען געוואלט זיין פון די ערשטע, וואס זאלען ארויסטראגען דעם ארון מיט'ן נפטר, אלע האבען געוואלט געהן אויף צו פריהער און קיינער ניט פון הינטען. אומזיסט האט דער פארזיצענדער געבעטען דעם עולם, מע זאל זיך בערוהיגען, אומזיסט האט ער געקלאפט אין טיש, געסטראשעט, אז טאמער ווערד נים שטילער, אזוי שליסט ער די פערזאמלונג. דער טומעל איז געווארען וואס ווייטער אלץ שטארקער. דער עולם האט זיך געהיצט, געקריעגט זיך, געזידעלט זיך, און די אטמאספערע האט אנגעהויבען צו ווערען שוין צו געדיכט. פלוצים דערפיהל איך, ווי עמיצער ציהט מיך ביי'ם ארבעל. איך דרעה מיך אוים און דערזעה מיין פריינד, וואס האט א טבע לאבען נאכדעם און פאר זיך. ער האט געקוקט אויף מיר מיט

ערנסטע, אַ ביסעל איבערנעשראָקענע אויגען און אַ זאַג געגעבען אין אויהער אריין:

— אַצינד איז די רעכטע צייט אויפצושטעהן און ארויסגלי־טשען זיך פון דאַנען...

און איך האָב איהם געפאָלגט: איך בין אויפגעשטאַנען און האָב מיך ארויסגעגליטשט פון דאָרטען, און, ווי איך פערשטעה, האָט אין דעם ארויסגליטשען זיך געשטעקט אַ גרויסער שכל...

ע פ י ל אָ ג.

דער מנהג צו בעערדיגען אַ מענשען באַלד ווי ער שטאַרבט, נים אָפּלעגען אויף מאָרגען, אָדער איבערמאָרגען, איז אין׳ם מאָדער־נעם בתרילעווקע פערבליבען פון אַלטע צייטען עד היום הזה. דער־ריבער, אַז חברה קדישא האָט דערזעהען, אַז דער נפטר ליגט און ליגט, און זיינע חברים האָבען זיך פערזאַמעלט אין דער נייער שוהל און מע ליאַרעמט און מע פּילדערט און מע קאַן צו קיין טאָלק נישט קומען, — האָבען די שמשים דערווייל דעם בר־מנן צוגענומען, אוועקגעפיהרט איהם אויפ׳ן נייעם בית־עולם, געטהאָן איהם זיין רעכט און בעהאַלטען. די יתומים האָבען געזאָגט קדיש, די אַלמנה האָט עטליכע מאָל גע׳חלש׳ט, אַלץ ווי עס געהער צו זיין, און... ת׳נ׳צ׳ב׳ה.

יב.

„אידישיסטען“ און „העברעאיסטען“.

אַז ס׳האָט אַ בלאָז געגעבען אַ ווינטעל אין בתרילעווקע און דער עולם האָט אָנגעהויבען גיהן פאָרווערטס און פאָדערען מאָדער־ניזם, אַלץ ווי אין דער גרויסער שטאָדט, איז געבליבען, מע זאָל

גרינדען א חברה, מיין איך א געזעלשאפט, מיט'ן נאמען „הזמיר“, דערפאר ווייל יעדע לייטישע שטאדט פערמאגט א געזעלשאפט. וואס טראגט דעם דאזיגען נאמען. דאס איז דעם עולם געפעלען. איבערהויפט — דער נאמען „הזמיר“. א שענער נאמען, א שעןווארט, שטאמט פון שיר־השירים. און מע האט באלד אויסגעארבייט א פלאן, צענויפגעשטעלט איין „אוסטאוו“ מיט אלע נויטיגע סטא־טוטען, און ס'איז געבליבען מעהר ניט צענויפרופען א פערזאמ־לונג — און דאס איז אין כתרילעווקע פון די קליינע זאכען. מע דרוקט אב אין ביידע גאזעטען איין אויפרוף: „היינט אויף דער נאכט, אכט א זייגער פרעציז, איז א פערזאמלונג דארט און דארט, איהר זענט געבעטען צו קומען“ — קומט מען. און געקומען זענען ניט נאר די קארפענקעפ, נים נאר די אויבערשטע סמעטענע, נאר די גאנצע כתרילעווקער אינטעליגענץ מיט די רעדאקטוירען פון ביידע כתרילעווקער גאזעטען בראש.

פערשטעהט זיך, אז נישט אלע מיט א מאל זענען געקומען, און ניט אזוי פרעציז, ווי מע האט געשריבען. איטליכער איז זיך געקומען דעמאלט, ווען ער האט געקאנט. ווער ס'איז געקומען זייגער אכט, ווער זייגער נייען, ווער זייגער צעהן און ווער זייגער עלף אויך. פארהאן פערשידענע סבות און אומשטענדען, וואס לאזען אייך ניט קומען צו דער צייט, איהר מעגט ווי אזוי וועלען. צום ביישפיעל, אז איהר האט א קלייט און די שפע האט זיך אייך א לאז געגעבען אקוראט אויף דער נאכט, ביי'ם פערשליסען די קראם. אדער איהר קומט אהיים און טרעפט נישט דאס ווייב, און די קינדער שרייען וועטשערע, און איהר האט נישט קיין געפרעסט העמד. אדער עס האט זיך אייך צעריסען א שוך אקוראט אויף אזא ארט, וואס מע זעהט ארויס דעם גראבען פינגער. אדער א צאהן האט אייך גענומען רייסען, און איהר דראפעט זיך אויף די גלייכע ווענט. ווער איז דאס אימשטאנד אויסצורעכענען אלע אומגליקען, וואס טרעפען זיך אקוראט דעמאלט, ווען איהר זענט איינגעלאדען אויף א פערזאמלונג?

פון דעסטוועגן איז מען געקומען אַלע, קיינער האָט, חלילה, נישט געפעהלט, און די פערזאַמלונג האָט זיך געעפענט אפילו שפּעטליך, נאָר געעפענט האָט זי זיך. און געעפענט האָט די פער־זאַמלונג נח, אונזער אַלטער בעקאַנטער נח רב יאָסעלס, פון די „קליינע מענשעלעך", דער געוועזענער איינציגער קאָרעספּאָנדענט אין כתרילעווקע און דער פאָרשטעהער פון די אַמאָליגע חובבי־ציון און פון די שפּעטעריגע ציוניסטען, דער גרינדער פון אַ סך — אַ סך אַלטע און נייע חברות.

נח רב יאָסעלס, האָטש ער איז שוין נים קיין יונגערמאַן, האָטש אין באָרד זענען שוין ביי איהם פאַרהאַן מעהר גרויע האָר ווי שוואַרצע, האָטש ער איז שוין אַ זיידע (וועה־וועה, ווי די וועלט לויפט! מיר האָבען געקענט נח'ן נאָך אַלס בחור און דערנאָך אַלס איידעם אויף קעסט), — פון דעסטוועגען איז נח געבליבען דער זעלבער נח וואָס אַמאָל. נישט געמינערט אויף אַ האָר. אַ יונגע נשמה און אַ אידעאַליסט. איין עהרליכער מענש, אַ כשר האַרץ, איין עולה תמימה — איהר קאָנט מיט איהם טהון וואָס איהר ווילט, וואָרום ער גלויבט אַלעמען אויף נאמנות. מיט לייב און לעבען איז ער איבערגעגעבען צו כתרילעווקע און צו איהרע חברות און גע־זעלשאַפטען. ווי אַמאָל, אַזוי אויך איצט, האָט ער קיין מאָל נישט אין זינען נים זיך, נים קיין ווייב, נים קיין קינד, נאָר די שטאָדט און נאָר איהרע חברות און נאָר טובת הכלל. כדאי זיך בעקענען אַ ביסעל האָטש מיט זיין ביאָגראַפיע. נח האַנדעלט מיט פלעשער. פלעשער זענען זעהר אַ וואויל געשעפט, נאָר עס געהט איהם נים. אַלע מענשען, וואָס האַנדלען מיט פלעשער, פערדיענען געלד — ער דערלעגט. מיט ווייבער געהט איהם אויך נים. מיט'ן ערשטען ווייב האָבען איהם אָפּגע'גט שווער און שוויגער, דאָס אַנדערע ווייב האָט זיך אַליין מיט איהם גע'גט. מיט'ן דריטען האָט דאָס אויך געהאַלטען נים ווייט פון אַ גט, איז שוין געוועזען צו־שפּעט. און אַלץ איבער דעם, וואָס ער קהל'ט זיך און גיט אוועק דער וועלט זיין גאַנצע צייט. ס'איז גאָר אַ סברה, אַז די אַלע דריי מאָל נדן,

וואָס ער האָט גענומען פאַר זיינע ווייבער, זענען אריין אין די חברות אריין, און אַ ירושה האָט ער געהאַט בעקומען פון אַ פעטער אַ בעזדעטניק (דער איינציגער בעזדעטניק אין כתרילעווקע), האָט ער די ירושה אויך אריינגעבראַקט אין זיינע קהל'שע זאַכען. בקיצור, נח איז אַ מענש, וואָס לעבט פאַר יענעם, ניט פאַר זיך. אַז דער נייער גייסט האָט זיך אריינגעג'גנב'עט קיין כתרילעווקע, האָט דאָס נח'ן פערהאַפּט מעהר ווי אַלעמען, ווי אַ מין קרענק. עס האָט איהם גאַר דעם קאָפּ פערדרעהט, לחלוטין פער'שכור'ט. ער האָט זיך אַ נעם געגעבען צו דער ארבייט מיט אַזאַ אימפּעט, גלייך ווי איהם וואָלט דאָס געגאַנגען אין לעבען, אדער, לכל הפחות, גלייך ווי איהם וואָלט דאָ געשטאַנען גליקליך צו ווערען!... דערהערט, אַז שטאָדט וויל האָבען אַ „הזמיר“, האָט נח פערקאַטשעט די אַרבעל, זיך אוועקגעזעצט, אַליין אין איין נאַכט אויסגעאַרבייט דעם „אוסטאַוו“ מיט אַלע סטאַטוטען און פּאַראַגראַפען, אַליין בעשטעלט אַ פער־זאַמלונג, אַליין צעשריבען בריעף אין די רעדאַקציעס און טאַקי אַליין מחילה זיי אָפּגעטראַגען (נח איז קיין גרויסער איבערקלייבער, און קיין פוילער אודאי ניט), און אַז דער עולם איז זיך צענויפגע־קומען, האָט נח געעפענט די פערזאַמלונג און פאָרגעשלאָגען, מע זאָל אויסקלויבען אַ פּאָרזיצענדען. נח יאָגט זיך ניט, ער זאָל פער־נעמען דעם אויבענאַן, זיין דער פּאָרזיצענדער. ער האָט דאָס פיינט. ער איז, ווי געזאָגט, ניט קיין רודף אחר הכבוד. און דאָס איז דאָך בעוואוסט פון זינט די וועלט שטעהט, אַז כ ל ה ר ו ד ף א ח ר ה כ ב ו ד — ווער עס יאָגט זיך נאָך כבוד, איז ה כ ב ו ד ב ו ר ח מ מ נ ו — אנטלויפט פון איהם דער כבוד וואו דער וויסער פעפער וואַכסט; און פערקעהרט זשע ווידער צוריק, אַז כ ל ה ב ו ר ח מ פ נ י ה כ ב ו ד — ווער עס אנטלויפט פון כבוד, איז ה כ ב ו ד ר ו ד ף א ח ר י ו — יאָגט איהם דער כבוד נאָך פון הינטען און בעט זיך ביי איהם: „שוטה, וואָס אנטלויפסט דו? האָב חאָטש אַ ביסעלע כבוד!“... דעריבער איז קיין חדוש ניט, וואָס נח האָט אין כתרילעווקע כבוד מעהר פון אַלעמען. וואו ערגיץ איין ארבייט, אַ

קהל׳שע זאַך, אַ שיקעניש, אַ לויפעניש, איין אײלעניש אין איין אָטהעם — איז מען מכבד דערמיט נח׳ן. און נח פאָלגט, טהוט פאַר דריי. ער פרעגט גאָר ניט איבער דאָס אנדערע וואָרט. פאַר וואָס עפּיס ער, פאַר וואָס ניט קיין אנדערער? ער ווייסט אַליין, אַז טהון בעדאַרף ער, נישט קיינער. און די איבעריגע חברה־לייט זענען מיט איהם מיינסטענס צופריעדען. און אַז עס מאַכט זיך אַ מאָל, מען איז ניט אַזוי צופריעדען. זאָגט מען איהם. און אָפּטמאָל מיט איין אַנצוהערענישעל, מיט אַ שטעכווערטעל און מיט גלאָט אַזוי זיך אַ מעשה, אַ משל, אָדער אַ וויץ, ווי דער מנהג איז אין כתרי־לעווקע, אַז מע וויל יענעם דערגעהן די יאָהרען. עס טרעפט אַ מאָל, אַז מע פאַלט אָן אויף איהם גאָר מעשה שײַגעץ און מע „רייבט איהם אַ קאַלנער". פאַרהאַן אין כתרילעווקע, ברוך השם, אַזעלכע לייט, וואָס יענעמס פערדיענסטען ביי קהל מיט יענעמס ווייסע האָר אין באָרד שפּיעלען ביי זיי אַ גאַנץ קליינע ראָלע. גאָר ווער רעדט פון שקצים, עזות־מחוצף־פנים׳ער? מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער ערשטער פערזאַמלונג פון׳ם ערשטען „הזמיר".

אויסגעהערט נח׳ס פאָרשלאַג וועגען אויסקלויבען אַ פּרעזי־דענט, איז אַרוים אַ שטיקעל סכסוך: עס זענען געווען אַ סך בעלנים. נאָר וועמען אויסצוקלויבען איז ניט געווען. אין כתרילעווקע איז תמיד אַזוי: ביי איין אַרבייט, למשל, איז ניטאָ קיינער אין דער היים. אַלע אויף נח׳ן. קומט אָבער צו אַ התמנות, אָדער אַזוי עמיצען אָנ־טהון אַ כבוד, ווערד אַ טומעל: „מי שמך?" פאַר וואָס קומט איהם? און וואָס עפּיס יענער, ניט איך? — מע פערגינט ניט! אָפּטמאָל ענדיגט זיך עס נור מיט שטעכווערטער, און אָפּטמאָל מיט אַ סקאַנ־דאַל. און אַ מאָל מאַכט זיך, אַז עס דערגעהט צו פּעטש אויך.

איצטיגס מאָל איז דאָס געשטאַנען אַזוי, אַז עס וואָלט דערצו ניט דערגאַנגען. וואָרום עס האָט זיך געפונען אַ קלוגער, וואָס איז געפאַלען אויף אַ גלייכער המצאה: „דאַרפט איהר זיך, ברידערלעך, שפּאַרען און קריגען איבער׳ן „מי שמך" — אַמעהר אַט בין איך שוין אויבענאָן אייער פּרעזידענט — און טהוט מיר עפּיס!"

ווער איז דאס געווען? דאס איז געווען נישט קיין אנדערער.
גאר דער בעריהמטער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס, מיט
וועלכען מיר האבען זיך שוין א פאר מאל בעגעגענט אין אונזערע
כתריל׳עווקער מעשה׳לעך. דער דיכטער האט זיך אוועקגעזעצט
אויבענאן, גאנץ סטאטעטשנע, טאקי מעשה פרעזידענט, און
דערלאנגט א זעץ מיט דער האנד איבער׳ן טיש:

— חברים און חבר׳טעס!

מעהר אבער ווי די צוויי־דריי ווערטער האט ער נישט גע־
קאנט ארויסרעדען. מע האט איהם נישט געלאזט. ווער? די, וועלכע
זענען קענען אידיש. זיי האבען פיינט אידיש, ווארום אידיש איז
„זשארגאן" און זשארגאן איז — פע! זענען זיי ארויס דעריבער מיט
א פראטעסט:

— עברית! העברעאיש!...

דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס איז אפילו ניט פון די
איבערגעשראקענע יונגלעך, וואס האבען מורא פאר א פראטעסט,
פון דעסטוועגען איז ער געבליבען א ביסעל מטושטש. דערנאך האט
ער זיך א גלעט געגעבען דאס בייכעל, צורעכט געמאכט דעם זשי־
לעט און א זאג געגעבען נאך אמאל, גלייך ווי גאר ניט איהם מיינט
מען, נאר שוין העכער מיט א טאן:

— חברים און חבר׳טעס!...

איז געווארען אין זאל נאך א גרעסערער געפילדער מיט א
קלאפעריי, א פייפעריי מיט אלערליי געשרייען און קולות ביז׳ן
הימעל ארויף:

— איבריט! איבריט! איבריט!

אפנים, דאס איז געווען איין אנגעשטעלטע זאך פון פריהער.
דאס האבען די כתריל׳עווקער העברעאיסטען צוגעגרייט א דעמאנ־
סטראציע קעגען אידיש. און עס האט ניט געהאלפען קיין שמע
ישראל. דער דיכטער האט געבאך מיט בזיון געמוזט פערלאזען דעם
אויבענאן, און זיין ארט אויף דער טריבונע האט פערנומען דער יונ־
גער שרייבער מיט׳ן געפינטעלטען פנים און מיט׳ן אלטען פידושא־

קעל, און אויך אליין, אויך נישט געוואָרט אויף כבוד ביז מע וועט איהם אמאָל אויסקלויבען, אויך אַ זעץ געגעבען מיט דער האַנד איבער'ן טיש און אנגעהויבען אויף העברעאיש:

— „רבותי!“ — און ניט רבותי ווי מיר זאָגען, נאָר טאַקי „ראַבאַטאַי“, אַזוי ווי מע זאָגט דאָרטען, אין ארץ־ישראל... אַ קול האָט דער יונגער שרייבער מיט'ן אַלטען פּידזשאַקעל דוקא אַ היל־כינגס, האָט זיין „ראַבאַטאַי“ אָפּגעקלונגען ווי אַ גלאָק. נאָר וואָס דען? ווייטער פון אָט דעם וואָרט איז ביי איהם ניט געגאַנגען, מע האָט איהם נישט געלאָזט.

דאָ זענען שוין די כתרילעווקער „אידישיסטען“ ארויס מיט אַ דעמאָנסטראַציע קעגען העברעאיש. אפּנים, אויך צוגעגרייט פון פריהער און אויך מיט די זעלבע כלים, דאָס הייסט, מע האָט גע־נומען ליאַרעמען און פּילדערען און קלאַפּען מיט די פיס און שרייען אויף קולי־קולות — איין אמת'ע אבסטרוקציע! די קולות האָבען דערגרייכט ביז'ן הימעל. עס האָבען געציטערט די ווענד, געקלונגען די פענסטער: „מיכנאַטאַים! לאָקשענקוילעטש! אידיש! אידיש! אידיש!!!“

האָט גאָט אריינגעגעבען איינעם פון די העברעאיסטען, ער זאָל צווישען די אַלע אַנדערע קולות געבען אַ וואָרף ארויס אַ באָמבע, אויסשרייען אויף אַ קול: „טשערנאָוויץ!“...

דאַכט זיך, וואָס, אייגענטליך, שטעקט אַזעלכעס אינ'ם וואָרט „טשערנאָוויץ“? טשערנאָוויץ איז נישט מעהר ווי אַ שטעדטעל אין דער בוקאָווינע, אין עסטרייך, וואָס צוויי מלוכות שלאָגען זיך איצטער איבער דעם און טרייבען ארויס איינס דאָס אַנדערע, — היינט געהערט עס צו איינעם, מאָרגען צו איין אַנדערען. איז אָבער פאַר די כתרילעווקער אידישיסטען, אַז מע דערמאָנט זיי דעם נאָמען „טשערנאָוויץ“, טויזענד מאָל, צעהנטויזענד מאָל ערגער, ווי אין טאַטען אריין געשאָלטען! איהר קאָנט זיי אויסוואַרפען די שענדליכסטע עבירה, איהר קאָנט זיי זאָגען וואָס אין דער קאָרט, אַבי ניט „טשערנאָוויץ“. אָט אַזאַ טבע ביי די כתרילעווקער אידי־

שיסטען. דאס איינענע איז אויך ביי די דארטיגע העברעאיסטען. ווילט איהר זאטשעפען א כתרילעווקער העברעאיסט, איהם דער־לאנגען ביז דער זיעבעטער ריפ, זאלט איהר איהם מעהר ניט נאר א זאג טהון איין ווארט: „מיכנאטאים" (עס וואכסט פון „מכנסים"— הויזען). נאר וואס דען? איהר זאלט זיך היטען פאר איהם, ווארום ער קאן אייך פלעטען דעם מח... מאדנע מענשען דער נייער כתרילעווקער דור. מורא'דיגע האנאראווע פארשוינען, גרויסע קאפ־ריזניקעס און ווילדע בעל־כעסנ'ס — „ספילשליווע נאטורען"...

הכלל, דערהערט דאס ווארט „טשערנאוויץ", האט איינער פון די אידישיסטען, דוקא א שוואכער, א הוסטענדיגער, נאר א היציגער פארשוין, ניט לאנג געטראכט, אראפגעצויגען פונ'ם לינקען פוס א שטיבלעט און אווארף געגעבען פון זיך איינעם פון די העברעאיס־טען גלייך אין פנים אריין און געטראפען סאמע דארט, וואו עס הויבט זיך אן די נאז, ביי דער אונטערשטער זייט פונ'ם לינקען אויג. א גליק, וואס ער טראגט ניט קיין ברילען, ער וואלט געקאנט בלייבען אהן איין אויג. האבען זיך עטליכע העברעאיסטען, זעלבסט־פערשטענדליך, אנגענומען די קריוודע פון זייער בעלעדיגטען חבר און זענען אנגעפאלען אויפ'ן שוואכען, הוסטענדיגען אידישיסט מיט פערקאטשעטע עלענבויגענס און האבען איהם אוועקגעגעבען אזא גאב, אז ווען עס מישען זיך ניט אריין די איבעריגע אידישיסטען, וואלט מען זייער שוואכען חבר בעדארפט ארויסטראגען אויף א לייליך. פערשטעהט זיך, אז צוליעב דעם דאזיגען אינצידענט מיט'ן אידי־שיסטישען שטיבלעט איז שוין במילא אויסגעבראכען א גאנצע מלחמה, איין אלגעמיינער געשלעג, אין וועלכען עס האבען זיך ניט געגארט ניט די העברעאיסטען און ניט די אידישיסטען. נאר מעהר פון אלעמען האט נעקראגען אונזער עהרליכער קהל'ס־מאן און געניא־לער גרינדער פון חברות און געזעלשאפטען — נח. איהם איז אריינ־געפלויגען פון הינטען, גאר אומגעריכט, א היבשע פארציע. און אלץ איבער'ן פסוק: כל הבורח מפני הכבוד — ווער עס

אנטלויפט פון כבוד, איז הכבוד רודף אחריו — יאגט איהם דער כבוד נאך פון הינטען פוס־טריט...

עפילאג.

אזא סעקרעטאר, ווי נח רב יאסעל'ס אין כתרילעווקע, איז צו זוכען. אויף אלסדינג פיהרט זיך ביי איהם א פראטאקאל און אלס־דינג ווערד ביי איהם פערשריבען. ער לאזט ניט דורך קיין זאך. דער אמאליגער היסטאריקער, אז ער וועט וועלען וויסען, וואס האט זיך געטהאן אין כתרילעווקע, וועט ער געבען א קוק אריין אין נח'ס פראטאקאל־בוך, וועט ער דארט געפינען א גאנצען אוצר... וועגען יענער היסטארישער פערזאמלונג פון די אידישיסטען און העברע־איסטען נעמען מיר ארוים די סאמע נויטיגסטע, ווי די געשיכטע פאדערט עס: „...נאך זעהר קורצע רעדעס פון די אראטארען האבען זיך אנגעהויבען היציגע, לעבהאפטע דעבאטען, וואס האבען נישט געקאנט ברענגען צו קיין אלגעמיינע אפשליסונג, איבער די חלוקי־דעות און רייבונגען, וואס הערשען צווישען פערשיעדענע פאר־טייען, און ווייל ס'זענען ארוים חלוקי־דעות און רייבונגען וועגען שפראך, און ווייל די שפראך־פראגע איז אונפערמיידליך, איז גע־פונען געווארען איין איינציגער אויסוועג — מע זאל אנשטאט איין הזמיר גרינדען צוויי הזמיר'ס — איינעם א אידישען הזמיר פאר די אידישיסטען, און דעם אנדערען א העברעאישען הזמיר פאר די העבראיסטען...“

יג.

רעפערענטען און פארלעזער.

כתרילעווקע האט ליעב ליטעראטור, קונסט און מוזיק. נישטא די נאכט, וואס ס'זאל דארט ניט זיין וואו צו פערברענגען. ובפרט

נאך ווינטער. די נעכט זענען גרויס, נישט אלע שפּילען אין קאָר־טען (ווענען קאָרטען וועלען מיר רעדען איין אנדערס מאָל), ווילט זיך הערען אַ פרישׁ וואָרט. איז ניט קיין טהעאַטער, איז אַ קאָנצערט, איז אזוי איין אבענד, איז אַ פערזאַמלונג, אַ פאָרלעזונג, אַ רעפע־ראַט מיט דיסקוסיעס, אָדער אָהן דיסקוסיעס.

מעהר פון אלסדינג האָט מען דאָרט ליעב רעפעראַטען מ י ט דיסקוסיעס. וואָרום אַ רעפעראַט אליין, אז יענער לייענט, איז נישט אינטערעסאַנט. ער לייענט, און איהר דאַרפט זיצען און קוקען איהם אין מויל אַריין. וויבאַלד אָבער אַ רעפעראַט מיט דיסקוסיעס, קאָנט איהר זיך אַריינמישען, קאָנט איהר אויך עפּיס זאָגען אַ וואָרט, וויזען, אַז איהר זענט אויך ניט קיין מלופים־קינד. און ווייל אין כתריל׳עווקע אליין זענען דאָ ווינציג לעקטאָרס, רעפּערענטען און לייענער, און ווייל אויף אַ כתריל׳עווקער לעקטאָר, רעפּערענט אָדער לייענער לעגט מען דאָרט ווינציג־וואָס כבוד, איז מען זיך דעריבער נוהג, אַז מע בעציהט די סחורה פון דרויסען. דאָס הייסט, מע שרייבט אוים לעקטאָרס, רעפּערענטען, ארטיסטען און פאָרלעזער פון דער פרעמד.

אין דעם ענין פון קאָנצערטען, רעפעראַטען, לעקציעס און פאָר־לעזונגען קאָנקורירען ביידע כתריל׳עווקער „הזמיר׳ס" מיט סכנת נפשות! שרייבען אוים די אידישיסטען אַ וועלט־בעריהמטען פאָר־לעזער, ברענגען אראָפּ די העברעאיסטען אַ וועלט־בעריהמטען רעד־נער. מע שמייסט זיך ווי ווייט מע קאָן. אָפּטמאָל טרעפט, אַז אין איינעם און דעם זעלבען אבענד זאָלען אין כתריל׳עווקע זיין צוויי שמחות: אַ פאָרלעזער מיט אַ רעדנער — און די שטאָדט נעבאך ווייסט אליין ניט, וואוהין פריהער צו געהן, חאָטש נעם און צעריים זיך אויף צווייען! דאָס, וואָס די אידישיסטען מיט די העברעאיסטען זענען צווישען זיך צעריסען, מאַכט ניט אוים. מילא, אַז מען איז ברוגז אויפ׳ן חזן, דעריבער דאַרף מען קיין קדוש ניט שפּרינגען? און אגב איז מען אין כתריל׳עווקע זעהר להוט נאָך אַ פרישׁ וואָרט. טהוט מען וואָס מע קאָן — מע הערט אָפּ אַ ביסעל דעם און מע

לויפט הערצן דעם אנדערצן. מע האַפּט אַ וואָרט פונ׳ם פאַרלעזער און מע לויפט הערצן אַ ביסעל פונ׳ם רעדנער. דורכלאָזען האָט מען פיינט אין כתרילעווקע. דאָס לעבען איז אַזוי קורץ, אַז אַ מענש בעדאַרף פון אַלסדינג נעניסען. ווער סע זאָל ניט קומען צופאַהרען קיין כתרילעווקע, קאָן ער זיכער זיין, אַז ער וועט, אם ירצה השם, האָבען אַ שען אוידיטאָריום און אַז דער זאָל וועט זיין געפּאַקט, נאָך מעהר ווי מע בעדאַרף, און אַז ער וועט אַרויס פון דאָרט ווי פון אַ שוויץ־באָד. כתרילעווקע קוקט־נאָך דער גרויסער שטאָדט און שטעהט ניט אָפּ, חלילה, פון דער מאָדע אויף אַ האָר. אין דער גרויסער שטאָדט איז אַ מאָדע, אַז נאָך אַ רעפעראַט, אַ לעקציע, אָדער אַ פאַרלעזונג בעדאַרף זיין אַ באַנקעט. אין כתרילעווקע איז אויך אַזוי. קוים האָט זיך נעענדיגט דער רעפעראַט מיט דיסקוסיעס, — עס מעג זיין העט־העט נאָך האַלבע נאַכט — נעמט מען דעם מחותן, דעם רע־פערענט הייסט עס, און מע שלעפּט איהם אוועק אין אַ גאַרקיך, און מע זעצט איהם אוועק אויבענאָן, און מע פּראַוועט איהם דאָרט אַ באַנקעט.

כמעט, קאָן מען זאָגען, איז דער באַנקעט אין כתרילעווקע מעהר חשוב ווי דער רעפעראַט אָדער די פאַרלעזונג. דער גאַנצער עיקר איז דער באַנקעט. אויף באַנקעטען מאַכען זיך די כתרילעווּ־קער אינטעליגענטען די ערשטע אין דער וועלט. ווי נאָר מע קומט זיך צענויף נאָכ׳ן לייענען, אַזוי ווערד געקוילעט אַ הערינג און אַוועקגעשטעלט ביער: דער עולם פילט אָן די גלעזלעך, און עס הויבען זיך אָן טאָסטען מיט לחיים׳ס לכבוד דעם גרויסען גאַסט, וואָס ציהען זיך אַוועק אָפּטמאָל ביז׳ן ווייסען טאָג אַריין. אין די טאָסטען ווערען, איינענטליך, איבערגע׳חזר׳ט און איבערגעקייעט נאָך אַמאָל פון אָנהויב אַלע פריהערינע דיסקוסיעס, און דער גרוי־סער גאַסט מוז עס אַלסדינג נעבאָך נאָך אַמאָל אויסהערען און אַלע־מען ווידער אַמאָל ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. אַ מאָל, מאַכט זיך, זאָל מען דעם גרויסען גאַסט אויפ׳ן באַנקעט נעמען לויבען אין טאָג אַריין, הויבען אויף דרוקעס, אַוועקשטעלען

העכער פון שלמה המלך און גרעסער פון שעקספיר'ן, להבדיל, אזוי אז דער קאפ זאל זיך איהם פערדרעהען אויף צו חלש'ען. און א מאל, וויעדער צוריק, זאל מען דעם רעפערענט אויפ'ן באנקעט אזוי צעגליעדערען זיין רעפעראט אויף שטיק־שטיקלעך, מבבד זיין מיט אזא מין „קריטיקע", מיט אזא מין „אנאליז" און מיט אזעלכע מינים „פלפולים", אז סע זאל איהם פינסטער ווערען אין די אויגען פון אזא „כיבוד", און ער זאל ניט וויסען, וואו די טיר עפענט זיך... און א מאל זאלען זיך די בעלי הבאנקעט צווישען זיך אליין צעאמפערען, פערפיהרען א נייע דיסקוסיע מיט נייע דעבאטען און גאר אומגעריכט אריינפאלען אין א פייערינע מלחמה, אזוי אז דער גרויסער גאסט פאהרט אוועק פון דארט א גאנצער, איז ער איינער א גליקליכער און מעג בענשען גומל... מע מיינט ניט, חלילה, עמיצער זאל איהם דארט שלאגען אדער אזוי בעלעדיגען. ניין, דאס ניט. נאר מחמת די ארטיגע אידישיסטען מיט די העברעאיסטען פיהרען צווישען זיך א קאנקורענציע, טרעפט זיך אמאל, אז דער גאסט זאל ווערען געשעדיגט. דאס הייסט, ער זאל אריינפאלען אומזיסט־אומנישט אין א בלאטע און זאל ניט קאנען זיך אפוואשען נאכדעם מיט קיין צעהן וואסערען.

אלס אילוסטראציע צו דעם, ווילען מיר אייך דערצעהלען א מעשה, וואס האט געטראפען אט־דא ניט לאנג אין כתרילעווקע מיט איינעם א געלעהרטען העברעאיסט און א דאקטאר־פילאזאף, וואס איז נעבאך גאט די נשמה שולדיג, וואס האט צוליעב קאנקורענציע פון די צוויי פארטיעס און איבער א אינטריגע פון די צוויי כתרילעווקער גאזעטען, אריינגעחאפט זיך אין א מיאוס'ען עסק. מע האט אויסגעטראכט אויף איהם א לינען, א בלבול, וואס האט זיך טאקי אויסגעלאזט נאכדעם, אז ס'איז ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, נאר ביז עפיס־וואס האט איהם די כתרילעווקער פרעסע רעכט איבערגעוואשען די ביינער, געלייטערט די נשמה און געמאכט מיט דער בלאטע גלייך, און די גאנצע שטאדט האט איהם א צייט געהאלטען אין מויל — עס איז געווען בוזי־בזיונות!

ומעשה שהיה כך היה :

איינמאָל אין אַ שענעם טאָג האָבען די העברעאיסטען אַראָפּ־געבראַכט פון דער גרויסער שטאָדט אויף איין אבענד מיט דיסקור־סיעס אַ בעריהמטען דאָקטאָר־פילאָזאָף, ער זאָל זיי לייענען אַ רעפעראַט מיט דיסקוסיעס. דער בעריהמטער דאָקטאָר־פילאָזאָף איז געקומען קיין כתרילעווקע, אָפּגעלייענט דעם רעפעראַט, אויסגעהאַלטען די דיסקוסיעס, איבערגעלעבט דעם באַנקעט אויך בשלום און הלך לעולמו — אוועק צוריק אהיים. וואָלט געווען גוט. וואָס טהוט גאָט ? געהען די כתרילעווקער גאָזעטען און צעלעגען אויף זיעבען טעלערלעך דעם רעפעראַט פונ'ם בעריהמטען דאָקטאָר־פילאָזאָף און שרייבען זיך יעדע איהר מיינונג. פערשטעהט זיך, וואָס איינער זאָגט — זאָגט דער אַנדערער קאַפּויר. ווייל די „יאַרמעלקע", דער אָרגאַן פון די העברעאיסטען, האָט אָפּגעלויבט דעם גאַסט אין טאָג אריין, איהם אָנגערופען מיט'ן נאָמען גאָניאָלער שריפטשטעלער, געזאָגט, אַז דענקען דענקט ער אַזוי ווי קאַנט און שפּינאָזאַ און רעדען רעדט ער אַזוי ווי בעבעל און זשאָרעס, האָט דער „קאַפּעליש", דער אָרגאַן פון די אידישיסטען, אַקוראַט פערקעהרט, געמאַכט איהם צו אַש און צו בלאָטע, איהם געקרוינט מיט אַזעלכע שענע נעמען, ווי „בטלן", „שטאַמלער", „פּלאַפּלער", „באַנק־קוועטשער", צבועק", וכדומה. „צבועק" האָט ער אָנגערופען דעם רעפערענט דערפאַר. וואָס ער האָט אין זיין רעפעראַט געזאָגט מוסר דעם עולם, למאי מען איז ניט אידישליך געגוג, למאי כתרילעווקער בחורים זיצען אין קינעמאַטאָגראַף אָהן אַ היטעל און כתרילעווקער מיידלעך טראָגען אום שבת זאָנטיקלעך, טיכעלעך, הענטשקעלעך און נאָך אַזעלכע זאַכען בפרהסיה... האָט דאָס מסתמא רעכט פערדראָסען די העברעאיסטען, און זייער אָרגאַן, די „יאַרמעלקע", איז אַרויס מיט אַ „קריטיקע" אויף די אידישיסטען און געפרעגט אַ קלאָץ־קשיא: פון וואַנען ווייסען דאָס עם־הארצים, גראָבע יונגאַטשעס, באָד־יונגען, שטיוועל־פּוצער, בעל־עגלה'ס און בעהעלפערס, וואָס קאָנען ניט קיין צלם פאר קיין אלף, צו זאָגען מבינות אויף אַזאַ גרויסען גע־

לעהרטען, אויף אזא בעריהמטען דאקטאר־פילאזאף און אויף אזא געניאלען רעפערענט ? האָט זיך מסתמא דער אָרגאַן פון די אידי־שיסטען, דער פּראָגרעסיווער „קאַפּעליש", ניט געפוילט און האָט אויף מאָרגען אַפּגעענטפערט דעם אָרטאָדאָקסישען קאָנקורענט מיט א „קריטיקע" און האָט געפרעגט א קשיא אויפ'ן גרויסען גאַסט, ווי אזוי שטעלט זיך דאָס אוועק א איד, ער מעג זיין א גרויסער גע־לעהרטער און בעריהמטער דאקטאר־פילאזאף און א געניאלער רע־פערענט, צו זאָגען פאר איין עולם מוסר, למאי מע זיצט אָהן א היטעל אין קינעמאטאגראף, און למאי מיידלעך טראָגען זאָנטיקלעך, מיט טיכעלעך, מיט הענטשקעלעך אום שבת, בשעת ער אליין, דער גרויסער געלעהרטער, דער בעריהמטער דאקטאר־פילאזאף און גע־ניאלער רעפערענט, האָט בסך־הכל צוויי שוועסטער, איז איינע א משומדת'טע און די אנדערע גלאַט א גנב'טע ? . . .

פאר די העברעאיסטען איז די דאָזיגע אונערוואַרטעטע קריי־טיקע פונ'ם אידישיסטישען „קאַפּעליש" געווען א מין באַמבע, און זיי האָבען זיך די ערשטע צייט פערלוירען. דערנאָך האָט מען אָפּגעהאַלטען א פערזאַמלונג מיט'ן רעדאַקטאָר פון דער „יאר־מעלקע" בראש, און ס'איז געבליבען, מע זאָל אוועקקלאַפּען א דע־פּעש צום רעפערענט און אָנפרעגען זיך ביי איהם גאַנץ אויפריכ־טיג אויף זיינע שוועסטער. נאָר ווי אזוי פרעגט מען יענעם גלאַט אזוי ? ווארום טאָמער איז דאָס איין אמת — אפשר האָט ער טאַקי צוויי שוועסטער, איינע א משומדת'טע, די אנדערע א גנב'־טע, — הייסט דאָך עס דערלאַנגט א פּאַטש אין פּנים ! איז גע־בליבען, מע זאָל ביי איהם אָנפרעגען סתם טעלעגראַפיש און בע־צאָהלען פאר איין ענטפער: „ו ו א ס מ א כ ע ן א י י ע ר ע ש ו ו ע ס ט ע ר ?" איז אוועקגעגאַנגען א טאָג און צוויי — נישטאָ קיין ענטפער! ערשט אויפ'ן דריטען טאָג קומט אָן א טעלעגראַ־מע פון צוויי ווערטער: „ו ו א ס ע ר ע ש ו ו ע ס ט ע ר ?" גע־מען די העברעאיסטען און קלאַפּען אוועק נאָך א טעלעגראַמע און אויך מיט איין ענטפער: „א י י ע ר ע צ ו ו י י ש ו ו ע ס־

ט ע ר". נעהט ווידער אוועק א טאג און צוויי, און עס קומט אן איין ענטפער: „א י ך ה א ב נ י ט ק י י ן ש ו ו ע ס־ ט ע ר". פוילען זיך ניט די העברעאיסטען און קלאפען אוועק א דריטען מאל א דעפעש: „א פ ש ר ז ע נ ע ן א י י ע ר ע ש ו ו ע ס ט ע ר נ ע ש ט א ר ב ע ן?" קומט אן איין ענטפער, ווייזט אויס, מיט בייזען שוין: „ו ו א ס ו ו י ל ט א י ה ר? א י ך ה א ב ק י י נ מ א ל נ י ט נ ע ה א ט ק י י ן ש ו ו ע ס ט ע ר! א י ך ב י ן א א י י ן א ו ן א י י נ צ י־ נ ע ר".

דאס איז געווען איין אפפרישונג פאר די העברעאיסטען. ווי א גוטער רעגען אין א טרוקענעם זומער. עס איז זיי אראפ א שטיין פון'ם הארצען. קודם כל האבען זיי אפגעדרוקט אלע דע־ פעשען אין דער „יארמעלקע" און צוגעגעבען א רעכטען פירוש צו די טעלעגראמען — לאז די וועלט וויסען, אויף וואס אידי־ שיסטען זענען פעהיג. און חוץ לזה האבען זיי צענויפגענומען אלע בלעטער, וואו ס'איז געווען געדרוקט די מעשה מיט די שוועס־ טער, און האבען עס אוועקגעשיקט צום רעפערענט. איז דער רע־ פערענט, א היציגער פארשוין און א האנאריסט, געווארען שטארק אויפגעבראכט און האט אוועקגעווארפען האק און פאק און איז געקומען צופאהרען קיין כתרילעווקע און האט איינגעגעבען אויפ'ן „קאפעליש" און אויף אלע אידישיסטען איין „איסק", ארויסגערו־ פען צום געריכט א מאסע עדות, געוואלט אריינפאקען די חברה אין חד־גדיא אריין פאר רכילות און פאר לשון־הרע און פאר פער־ זענליכע בעלעדיגונג. און בכדי צו בעווייזען, אז ער איז ריין, אז ער האט ניט קיין קיין שוועסטער, ניט קיין משומדת'טע, ניט קיין גנב'טע, און אז ער האט בכלל קיין שוועסטער קיינמאל ניט געהאט, האט ער ארויסגעפאדערט פון זיין שטאדט די מעטריקעס פון זיין גאנצער משפחה. וואס האבען ארויסבעוויזען, אז נישט נור ער איז ביי זיין טאטע־מאמע א בן־יחיד — אפילו זיין טאטע האט אויך קיין שוועסטער ניט געהאט! דאס אלסדינג האט אבער ווינ־

ציג וואס געהאלפען צום משפט. די העברעאיסטען האבען פער־לוירען. די ריכטער האבען ארויסגעטראגען אזא מין רעזאלוציע: „אז דער בעשולדיגער זאל האבען שוועסטער, און יענע זאלען האָ־בען אויסגעטראכט אויף זיינע שוועסטער א בלבול, און דער בלבול וואלט זיך ארויסגעוויזען פאר א ליגען, — וואלטען די בעשולדיג־טע בעקומען זייער שטראף לויט'ן געזעץ. נאר אזוי ווי דער בע־שולדיגער אליין האט בעוויזען, און די צוגעשטעלטע פאפירען בע־שטעטיגען, אז ער האט קיין שוועסטער קיינמאל ניט געהאט, — קומט אוים, אז די בעשולדיגטע האבען גערעדט לשון־הרע אויף אזעלכע, וואס זענען קיינמאל נישט געבוירען געווארען; נמצא, אז ס'איז נישטא קיין בעלעדיגטער. וויבאלד אזוי, זענען נישטא קיין בעלעדיגטע און קיין בעלעדיגער — און דער משפט איז בטל".

עפילאג.

יענעם טאג האבען די העברעאיסטען מיט דער „יארמעלעקע" אפגעהאלטען איין עקסטרא־פערזאמלונג, און די אידישיסטען מיט'ן „קאפעליש" בראש האבען געמאכט א קערמעשעל און גע־האלטען דרשות א גאנצע נאכט, געטרונקען, געזונגען און געטאנצט ביז'ן ווייסען טאג אריין. ס'איז געווען דער אמת'ער „ליהודים".

יד.

ליעבהאבער פון טהעאטער

טהעאטערס זענען פארהאן אין כתרילעווקע צוויי: א טהע־אטער פון אידישיסטען און א טהעאטער פון העברעאיסטען. אק־טיארען אבער — נישט איינער. סיידען עס קומט אראפ פון יעהור־פעץ א אידישע טרופע, א מאל צוויי טרופעס, שפיעלען אפ א פאר וואכען און, אויב זיי האבען מיט וואס, פאהרען זיי אוועק אהיים, פון וואנען זיי זענען געקומען, און אז ניט, פערזעצען זיי די זיינערלעך, די מלבושים, די דעקאראציע מיט'ן גאנצען רעקווי־

זיט. און אויב זיי האָבען דאָס אויך ניט, געהט מען אַרויס איבער דער שטאָדט מיט אַ פּעטשיילע און מע מאַכט זיי אַ נדבה — וואָס זאָל מען טהון? מע וועט דאָך נישט לאָזען מענשען אויסגעהן פון הונגער; מען איז דאָך עפּיס אידען, צי ניין? און אַז זיי פאַהרען אוועק, געבען זיי זיך דאָס וואָרט, אַז וויל זיי וועלען לע־בען זאָלען ניט זיי, ניט זייערע קינדער, ניט זייערע קינדס־קינ־דער נישט אַריינשמעקען מעהר קיין כתרילעווקע. עס מעג אויף דעם קומען אַ שרפה, אַ מגפה און וואָס אין דער קאָרט! דאַכט זיך, גוט אַנגעשאָלטען, איאָ? קומט איבער־אַ־יאָהר — ויבא המן — זיי זענען ווידער דאָ! אַזאָ טבע שוין ביי די אידישע אַרטיסטען. עס ציהט זיי קיין כתרילעווקע. אַ קשיא אויף אַ מעשה — טאָמער וועט זיך אויסגעבען אַ סעזאָן, וואָס וועט אומ־קעהרען דעם פאַראיאָהריגען פערלוסט נאָך מיט פּראָצענט? „איהר קענט נישט דאָס טהעאַטער־געשעפט — האָט מיר אַמאָל געזאָגט אַ אידישער אַקטיאָר, אַ פערשלעפּטע קרענק: — היינט איז שלעכט, מאָרגען קאָן זיין נאָך ערגער"...

און וויל דאָס אידישע טהעאַטער קומט קיין כתרילעווקע נאָר אויף גאַסטראָלען, און בעגעהן זיך אָהן אַ טהעאַטער קאָן מען ניט, דעריבער זענען אין כתרילעווקע פאַרהאַן אַ סך אַמאַטערען פון קונסט, ליעבהאָבער פון אידישען טהעאַטער.

איך האָב מורא צו זאָגען, ס'זאָל ניט אויסקומען שוין צו גוזמא'־דיג, צו איבערטריבען — נאָר אַ פאַקט איז עס, אַז כמעט די גאַנ־צע יוגענד פון כתרילעווקע זענען „ליעבהאָבער". וואו ערגיץ אַ דער־וואַכסען בחור'על, וואו ערגיץ איין אונטערגעוואַכסען מיידעל, אַ חתן אָדער אַ כלה — זענען זיי „ליעבהאָבער". ניט נור בחורים און מיידלעך — פאַרהאַן יונגע לייט מיט בערדלעך שוין, אָדער ווייבלעך, מאַמעס פון קינדער, וואָס זענען „ליעבהאָבער" און שפּיע־לען טהעאַטער. וואָס מיינט איהר? איז טאַקי אַז אַך און וועה צו יענעם ווייבעל, וואָס איהר מאַן איז אַ „ליעבהאָבער", און אַ קלאָג צו יענעם יונגען־מאַן, וואָס זיין ווייבעל איז אַ „ליעבהאָבע־

רין״! דער יונגער־מאַן נעבאַך קומט אַהיים פון קלייט אַ מיעדער, אַ הונגעריגער, טרעפט ער ניט קיין וועטשערע, ניט קיין סאַמאָוואַר, דאָס קינד ווערד צעריסען שרייענדיג. וואָס איז די מעשה? — דאָס ווייבעל איז אַ „ליעבהאַבערין״, איז זי דאָס אַוועק אויף פּראָבע, מע מאַכט רעפּעטיציע. אָדער פּערקעהרט דאָס אייגענע: דער מאַן איז אַ „ליעבהאַבער״, פּלאָנטערט זיך מיט׳ן טהעאַטער, פּערברענגט זיך די צייט גאַנץ פּרעהליך. אַז ניט קיין ספּעקטאַקעל, איז אַ רעפּעטיציע, אַז ניט קיין רעפּעטיציע, איז גלאַט אַ פּערזאַמלונג פון ליעבהאַבער — מע לייענט אַ נייע שטיק פון אַ כתרילעווקער דראַמאַטורג, טיילט מען פונאַנדער צווישען זיך די ראָלען. עסט מען דערנאָך וועטשערע אַלע אינאיינעם, מע נעמט צו גלעזלעך ביער, מע רויכערט פּאַפּירעסלעך — ס׳איז חי געלעבט! און דאָס ווייבעל נעבאַך דאַרף זיצען אין דערהיים, וויעגען דאָס קינד, אָדער ליגען אין בעט אַ פּערשמאַכטע און אַרויסקוקען אַ גאַנצע נאַכט, ווען וועט ער שוין קומען, דער געטרייער מאַן, דער „ליעבהאַבער״?

ערגער פון אַלץ איז, אַז ביידע, סיי דער מאַן, סיי דאָס ווייבעל, זענען „ליעבהאַבער״; און נאָך ערגער איז (דעמאָלט איז שוין טאַקי גאָר אַ צרה!), אַז דער מאַן מיט׳ן ווייב זענען קידער־ווידער. דאָס הייסט, אַז דער מאַן איז אַ ליעבהאַבער אַ העברעאיכט און דאָס ווייבעל — אַ ליעבהאַבערין אַ אידישיסטקע, אָדער פּערקעהרט, אַז דער מאַן איז אַ ליעבהאַבער אַ אידישיסט, און דאָס ווייבעל — אַ ליעבהאַבערין אַ העברעאיסטקע. קומט אַרויס דערפון אַ מאָל אַ קאָנפליקט, וואָס ענדיגט זיך מיט אַ סקאַנדאַל און מיט בזיונות.

ניט לאַנג האָט זיך געטראָפען אַ מעשה מיט אַ פּאָר־פאָלק, מאַן און ווייב, ביידע „ליעבהאַבערס״, ער — אַ פּערברענטער אידישיסט, אַ „קאַפּעלישיסט״, זי — אַ פּערברענטע העברעאיסטקע, אַ „יאַרמעלקעליסטקע״.

דאָס דאָזיגע פּאָר־פאָלק איז זיך געווען אַ גאַנץ כּישקשה׳דיג פּאָר־פאָלק. האָבען געלעבט בשלום ושלוה כמעט אַ גאַנץ יאָהר

נאָך דער חתונה, האָבען שוין געהאַט אַ קינד אויך (אַ יונגעל). פּלוצים האָבען זיך אָנגעהויבען צווישען פּאָר־פאָלק מחלוקת׳ען. וואָס איז? באשר ער וויל ניט, אַז זי זאָל געהן שפּיעלען אינ׳ם טהעאַטער פון די בעלי־לאָקשענקוילעטש. „ווילסטו שפּיעלען, זאָגט ער, קאָן איך, זאָגט ער, בעשטעהן, זאָלסט שפּיעלען מיט מיר אינ־איינעם, זאָגט ער, אינ׳ם טהעאַטער פון אונזערע אידישיסטען.“ קוקט זי איהם אָן, ווי אַ משוגענעם: „וואָס עפּיס אין מיטען דריי־נען? די גאַנצע צייט בין איך געווען אַ העברעאיסטקע — און גאָר ניט, דו האָסט זיך ניט דערוואָרגען. איצט איז דיר מיט אַ מאָל געוואָרען ביטער. וואָס איז דער שכל?“

לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז דער שכל איז אַ פּראָסטער שכל: דער מאַן, דער אידישיסט, איז געוואָהרע געוואָרען על־פּי נס, דורך עפּיס אַ צעטעלע פון אַ העברעאיסט, אַז זיין ווייבעל, די העברע־איסטקע, האָט געפיהרט אַ ראָמאַן נאָך מיידעלוויז, פאַר דער חתונה, טאַקי מיט איינעם אַ העברעער. האָט זיך אָנגעצונדען אין איהם אַ פייער, און ס׳איז געווען הימעל עפען זיך! די גאַנצע שטאָדט האָט זיך געוויעגט. ס׳איז אַוועק רעדערייען, שושקערייען, פּליאַטקעס. ס׳איז אַרויסגעטראָגען געוואָרען אויף דער גאַס, אין מאַרק, און סוף־כל־סוף אריין אין דער פּרעסע, אין די כתרילעווקער גאַזעטען הייסט עס, אינ׳ם „קאַפּעליש“ מיט דער „יאַרמעלקע“ — און ווי באַלד ס׳האָט זיך אַריינגעמישט די כתרילעווקער פּרעסע, האָט איהר שוין ניט וואָס זיי מקנא צו זיין.

וואָס פאַר אַ ראָלע, למשל, האָט דאָ געשפּיעלט די פּרעסע? גאַנץ פּשוט: אַזוי ווי דער אידישיסטישער „קאַפּעליש“ האָט זיך אָנגענומען די קריוודע פונ׳ם אידישיסטישען מאַן, איז איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען דער רעדאַקטאָר אַרויס מיט אַ פּער־ביסענעם אַרטיקעל אונטער אַ שרייענדיגען נאָמען: „אויף כפּרות דאַרווין!“ מיר געבען דאָ איבער אַ גאַנצען שטיק פונ׳ם דאָזיגען העבסט־אינטערעסאַנטען אַרטיקעל, טאַקי מיט׳ן לשון, ווי ס׳איז אָפּ־געדרוקט אינ׳ם פּראָגרעסיווען „קאַפּעליש“: „אבי די געלעהרענ־

טע. די אזוי גערופענע דארווינסטען, ווילען אונז איינשמועסען א קינד אין בויך — אז ס'איז פארהאן כלומרשט אין דער נאטור א כח, וואס הייסט אטאוויזם, וואס לויט דעם דאזיגען כח מוז א קינד זיין עהנליך צו זיינע עלטערען. עס הויבט זיך גאר ניט אן! מיר קאנען דאס בעווייזען מיט פאקטען. מיר האלטען נישט פון פוס־טע טעאריעס! מיר האבען ליעב פאקטען. אט, למשל, האט זיך גע־טראפען ניט לאנג א פאקט (ניט ביי אונז אין כתרילעווקע, חלילה,— אין איין אנדער ארט, אין יעהופעץ, האט עס זיך געטראפען). עס איז זיך געווען א פאר־פאלק, ביידע ליעבהאבער פון אידיש טהע־אטער, ער — א פייעריגער אידישיסט, זי — א פלאמפייעריגע העב־רעאיסטקע. ויהי היום, איז ביי זיי געבוירען געווארען א קינד (א יונגעל), האט מען זיך אין א יאהר ארום ארומגעקוקט, אז דאס קינד איז ניט נור האר קיין נישט עהנליך צום פאטער דעם „ליעבהאבער", דעם אידישיסט, נאר אדרבה, דאס קינד איז צוויי טראפען וואסער עהנליך צו א פרעמדען מאנספארשוין, אויך א „ליעבהאבער", און דוקא א העברעאיסט. און האטש דער דאזיגער „ליעבהאבער" דער העברעאיסט איז געווען א פרינציפיעלער געגנער פון אידיש, פונ־דעסטוועגען איז ער געווען א גאנץ אפטער איינגעהער צום ווייב פונ'ם אידישיסט... דעריבער איז גאנץ מעגליך, און כמעט גאר אהן א שום ספק, אז די עהנליכקייט פונ'ם קינד, וואס דעם ליעבהאבער דעם אידישיסט'ס ווייב האט געבוירען, זאל זיך נעמען דערפון, הייסט עס, וואס די ליעבהאבערין די העברעאיסטקע האט זיך פער־קוקט אויפ'ן ליעבהאבער דעם העברעאיסט... אויב אזוי, איז דאס נאך מעהר בעווייז, אז די געלעהרענטע דארוויניסטען, וואס שמו־עסען וועגען אטאוויזם, הויבען נישט אן צו וויסען וועך ס'האט זיי געשלייערט. זיי פערהאקען אייך נור דעם קאפ מיט זייערע נאריי־שע טעאריעס און ווילען נישט מטריח זיין זיך א קוק טהון, וואס ביי זיי אונטער דער נאז טהוט זיך"...

וואלט עס אפשר אפגעלאפען גלאט. ווארום וועמען געהט עס אן, וואס א רעדאקטאר קאכט זיך דארטען? א כתרילעווקער לעזער

ווערד ווינציג־וואס נתפע׳ל פון אזא קאכען זיך. ער ווייסט, אז דאס גאנצע קאכען זיך איז ניט ווערטה איין אויסגעבלאזען איי. איז דאך אבער פארהאן נאך א גאזעט אין כתרילעווקע, מיט׳ן נאמען די „יארמעלקע“, און זי, די „יארמעלקע“, זייט זיכער, וועט שוין ניט דורכלאזען קיין ווארט אפילו פונ׳ם „קאפעליש“. זי, די „יארמעלקע“, בעדארף מעהר ניט נור האבען א פריטשעפקע, ביי וואס אנצוחאפען דעם „קאפעליש“, וועט שוין זיין סחורה מיט א מ“ם! און כך הוה. ניט שפעטער ווי אויף מארגען אין דערפריה איז דער ארטאדאקסישער רעדאקטאר פון דער ארטאדאקסישער „יארמעלקע“ ארויס מיט א ברענענדיגען לייט־ארטיקעל, אויך אונטער א שרייענדיג קעפעל און אויך מיט גרויסע אותיות: „הינטישע פאליטיק“. אינ׳ם דאזיגען ארטיקעל גיט אוועק די „יארמעלקע“ א רעכטע פארציע איהר ביטערען קאנקורענט, דעם „קאפעליש“, און בעווייזט, ווי צוויי מאל צוויי איז פיער, אז דער גאנצער מיין פונ׳ם כלומרשט־געלעהרטען קאפ איז געווען מעהר ניט נור צוליעב דעם, מע זאל ווארפען א חשד אויף א פאר־פאלק, טאקי פון היע, פון כתרילעווקע גופא, האטש דער יעזואיט פונ׳ם ראדיקאלען בלאט זאגט זיך כלומרשט, אז דאס האט זיך געטראפען ניט ביי אונז אין כתרילעווקע, נאר אין יעהופעץ. „א מינדסטע קינד — זאגט די „יארמעלקע“ — א מינדסטע קינד ווייסט ווער דאס פאר־פאלק איז, און נור א בהמה וועט נישט טרעפען, אז דאס האט מען געמיינט מעהר ניט אז צו קאמפראמענטירען נעבאך איין אומשולדיגע פרוי, א כשר׳ע נשמה, איין עהרליכע „ליעבהאבערין“, פאר וואס זי איז ניט קיין אידישיסטקע!!“...

עס פערשטעהט זיך פון זיך אליין, אז דערמיט האט זיך די דאזיגע „פאלעמיק“ נאך ניט געענדיגט. עס איז ערשט אוועק א שרייבעניש אויף טיש און אויף בענק. ס׳האט זיך ערשט אנגעהויבען אט דאס, וואס דער כתרילעווקער לעזער רופט אן מיט׳ן נאמען „קריטיקע“, און וואס דער כתרילעווקער לעזער האט אזוי ליעב. דערווייל אבער האט דאס פאר־פאלק נעבאך געהאט צו

זינגען און צו זאגען. בעקאנטע און אומבעקאנטע האבען זיי אפ־געשטעלט, געפרעגט, וואס הערט זיך? שכנים זענען אריינגעקו־מען אנקוקען דאס קינד, אין וועמען ס'איז געראטען... גוטע פריינד האבען געגעבען עצות, זיי זאלען איינגעבען אויפ'ן „קא־פעליש“ פאר רכילות, לשון־הרע און בעלעדיגונג. אנדערע האבען בעדויערט דאס פאר־פאלק. אנדערע האבען א סך מעהר בעדויערט דאס קינד. „וואס האט מען צום קינד? נעבאך איין עופה'לע! א נאט'ם בעשעפעניש!“...

עפילאג.

דאס פאר פאלק האט זיך געג'גט, און אין א קורצע צייט ארום האט דאס ווייבעל די העברעעריין התונה געהאט טאקי פאר יענעם יונגעןמאן, דעם ליעבהאבער דעם העברעאיסט. וואס איהר קינד איז אזוי עהנליך געווען צו איהם, טאקי ממש ווי צוויי טראפען וואַ־סער.

זומערדיגע ראָמאַנען

געשריבען אין יאָהרען 1915 — 1914

זומערדיגע ראָמאַנען.

1.

„ארץ־ישראל“ און „פּאַלעסטינא“.

פון זינט איך געדענק כתרילעווקע איז די שטאָדט געווען אַ שטאָדט, ווי אַלע שטעדט. ווינטער איז מען געזעסען ביי פערהאַקטע פענסטער, זומער — ביי אָראָפּגעלאָזטע פאָרהענגלעך און פערמאַכטע לאָדען, און אַז ס'איז געווען שטאַרק היים, און די זונן האָט שטאַרק דעקוטשעט, האָט מען זיך בעהאַלטען אין די קעלערס, ביינאַכט געשלאָפען אין דרויסען, געפּאַכעט מיט דער נשמה — און גאָר נישט. מען איז נים געשטאָרבען. דאָס הייסט, שטאַרבען איז מען געשטאָרבען, נאָר נים פון דער זונן, נים פון דעם. וואָס ס'איז היים אין דרויסען. איצט, זאָלט איהר אָנקוקען, אַז עס קומט זומער, איז אַ בהלה אויף די כתרילעווקער אידען. עס ווערד זיי היים אין שטאָדט, היים און דושנע, און מע רעדט שוין נאָר וועגען לופט, וועגען „וואָזדוך“, וועגען ארויספאָהרען אויף אַ „דאַטשע“. און פאָהרען דאַרף מען דאָרט נים גאָט וויסט וואָרהין. זיי, די כתרילעווקער, האָבען די דאַטשע, ברוך השם, ביי זיך אונטער דער נאָז, טאַקי אין כתרילעווקע. דאָס הייסט, נים אין שטאָדט גופא, נאָר נישט וויים פון שטאָדט — אויף דער „סלאָבאָדקע“. דאָס איז די אַלטע כתרילעווקער סלאָבאָדקע, וואו מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען אַמאָל, אָנגעוואָפּענט מיט הילצערנע שווערדען און מיט געפּאַרבטע ראָדביקסלעך, ארויסגעהן מלחמה האַלטען, אַז ס'איז נעקומען ל"ג בעומר. היינט איז די סלאָבאָדקע גאָר נישט צו דערקענען. פריהער האָט דאָס געהערט צו די גויים, היינט געהערט עס שוין צו די אידען. דאָס הייסט, געהערען געהערט דאָס היינט אויך צו די גויים, מחמת עס רעכענט זיך שוין מחוץ

לעיר, פון יענער זייט שטאָדט, טאָר דאָך דאָרט אַ איד ניט זיין. נאָר וואָהנען דאָרט זומער ביי'ם גוי אויף דער דאַטשע — דאָס מעג מען. דאָס הייסט, מעגען מעג מען ניט, נאָר אַז איהר בעצאָהלט דעם פּריסטאַוו און אַז איהר נעמט אַרויס פון אַ דאָקטאָר אַ פּאַפּיער, אַז איהר זענט קראַנק און אַז איהר בעדאַרפט האָבען „וואָזדוך", לאָזט מען אייך אַריין אין דעם פערבאָטענעם גן־עדן.

געבליבען אין כתרילעווקע איבער'ן גאַנצען זומער און דערזעהען, ווי דער עולם פּאַקט זיך אין וועג אַריין, עס שלעפּען זיך פוהרען און פוהרלעך, גאַנצע קאַראַוואַנען, פון אויבען ביז אַראָפּ מיט כל טוב: בענקלעך און טישלעך, בעטען און בעטלעך, טעפּלעך און פּאָקרישקעס, קוימענס פון סאַמאָווארען, אויבערשטע פון שטויסלעך, קישענס און פּערינעס, אַלטע ווייבער און פּיצלעך קינדער — דער גאַנצער כתרילעווקער סקאַרב, — האָט מיך אויך אָנגענומען אַ יצר־הרע: איך וויל אויך פאָהרען אויף אַ דאַטשע. האָב איך געדונגען אַ פוהרעל און בין אַוועק אויף דער סלאָבאָדקע.

פאָהרענדיג, פרעגט מיך אפרים דער בעל־עגלה, יאָנקעל בול־גאַטשעס איין אייניקעל, אַ בחור מיט אַ ווייסער מאַנישקע און מיט שטיוועלעטען, וואוהין וויל איך פאָהרען: קיין „ארץ־ישראל", אָדער קיין „פּאַלעסטינאַ"?

— פריהער קיין „ארץ־ישראל", דערנאָך קיין „פּאַלעסטינאַ"...

דאָ מוז מען איבעררייסען און געבען צו דערקלערען דעם לעזער, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין „ארץ־ישראל" און וואָס פאַר אַ „פּאַלעסטינאַ"? — דאָס איז אַזוי פּשוט, אַז נאַכדעם, ווי מע וועט עס אייך געבען צו פערשטעהן און איהר וועט דאָס צעקייען, וועט איהר אַליין זאָגען, אַז אַנדערש האָט עס ניט געקאָנט הייסען. אַזוי איז געווען די מעשה: פריהער האָבען אָנגעהויבען אַרויסצופאָהרען אויף דער סלאָבאָדקע זיך בעזעצען אויפ'ן זומער, געוועהנליך, די רייכערע, די „פּני", די אָזויגערופענע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען; דערנאָך — די מיטעלמעסיגע בעלי־בתים, און דערנאָך—

שוין די אָרעמערע, די סאַמע הישטשע; און ס'איז געוואָרען אוים גוישע סלאָבאָדקע, נאָר אַ אידישער ישוב, און מע האָט דאָס דעריבער אַ נאָמען געגעבען „ארץ־ישראל". וואָס ווייטער האָבען כתרילעווקער אידען אָנגעהויבען פאָהרען שטאַרקער און שטאַרקער, „ארץ־ישראל" איז געוואַכסען, און עס האָט אָנגעהויבען וועָרען ענג. האָבען זיך די נגידים גענומען אַפּרוקען פון דער סלאָבאָדקע אַלץ ווייטער און ווייטער, טיעפער אין דאָרף אַריין, העכער אַרויף, אויף יענער זייט בארג, און מיט דער צייט איז פון דער סלאָבאָדקע געוואָרען צוויי סלאָבאָדקעס: די אַלטע סלאָבאָדקע, וואו די קבצנים זיצען, „ארץ־ישראל", און די נייע סלאָבאָדקע, וואו די אַריסטאָקראַטען, די נגידים הייסט עס, זיצען, וואָס מע האָט דאָס געקרוינט מיט'ן נאָמען „פּאַלעסטינא". דאָס הייסט, טאַקי ארץ־ישראל, נאָר פאַרט ניט ארץ־ישראל. „פּאַלעסטינא" איז מעהר מאָדערן, מעהר אַריסטאָקראַטיש.

פערשטעהט זיך, אַז אין „פּאַלעסטינא" איז אַ סך שענער, ווי אין „ארץ־ישראל". אין „פּאַלעסטינא" זעהט איהר שוין נייע הייזלעך, הויפען מיט געפאַרבטע שטאַכעטען, רייכע סעדער, גרינע גערטנער, שמעקענדיגע בלומען — מעשה דאַטשע. אין „ארץ־ישראל" איז דאָס שוין נישטאָ. אַ גוייש שטיבעל, מיט שטרוי געדעקט, פון אינעווייניג און פון אויסוועניג אויסגעשמירט מיט גרויען לעהם, און סע שמעקט מיט מיסט און מיט קוה און מיט זויערטייג. אַ הויפעל, ווי אַ זשמעני די גרוים, אַ שטעלכעל פאַר חזירים. אַ האָהן שפּאַציערט אַרום מיט היהנער, און קראַפּיווע מיט שטעכעלקעס מיט בוריאַן, הויך געוואַכסען — אָט דאָס איז דער גן־עדן פון'ם כתרילעווקער דאַטשניק אין „ארץ־ישראל". און מען איז צופריעדען פונדעסטוועגען. — אַבי גאָט העלפט, מע קאָן בעצאָהלען דעם גוי פאַר דער דאַטשע און ס'איז נאָך דאָ וואָס צו עסען אויך, שעפּט מען תענוג און מע טהוט זיך אָן כל הפערגעניגענס שבעולם: די ווייבער קאָכען אָפּ דעם קאַלטען באָרשט, „שטשאַוו" רופט מען עס, און שטעלען דעם סאַמאָוואַר מיט שטעקלעך, מיט שפּענדער־

לעך און מיט פערטריקענטע בוזשיקעס, מע פערשפּאַרט קויהלען. און די מאַנסבילען וואַרפען אַראָפּ די קאַפּאָטעס, זעצען זיך אַוועק גאַנץ שען אויף דער הוילער ערד, מע קוקט אַרויף אין אַנגעגליהטען הייסען הימעל אַריין און מע פיהלט עפּיס אַ מאָדנעם ריח, אַ ריח, וואָס מע האָט איהם קיינמאָל אין שטאָדט ניט געפיהלט נאָך. היינט די קינדער? פון קינדער שמועסט מען ניט. פאַר אידישע קינדער עפענט זיך דאָך גאָר אַ נייע וועלט, אַז עס קומט זומער אויף דער דאַטשע. און נישט איין וועלט, נאָר טאַקי אַלע דריי הונדערט צעהן וועלטען! אַ קלייניגקייט גראָז! אַ ווערטעלע קראַ־פּיווע! אַ שפּיעלעכעל קנאַקעלקעס! און בעזימער? און בוזשי־קעס? און גרינע אַגרעסען? און רויטע ווייםפּערלעך? און געלע סאָנישניקעס? און ווייסע פּליטערלעך? און וואָס איז ווערטה אַנצוקוקען קליינע היהנדעלעך, נאָר־וואָס אויסגעפּיקטע פון די אייער? און יונגע קאַטשקעלעך, אַ שטייגער, וואָס אַז זיי געהען, קאַטשען זיי זיך, ווי אַ כתרילעווקער נגידית'טע און מיוחסת שבת בייטאָג, אַז זי געהט אויפ'ן שפּאַציער? און דאָס, מיינט איהר, איז גאָר ניט, וואָס מע קאָן אין מיטען גאַס אָננעמען פולע זשמע־נים מיט שטויב און מאַכען „חושך של מצרים"? און דער טעם פון נאָכלויפען נאָך אַ פּולען וואָגען מיט נאָר־וואָס אָפּגעשניטענע ברויט און אַרויסשלעפּען אַ פּאָר זאַנגען פון הינטען — אַ מכה זאָל דער גוי וויסען? היינט די סאָזשעלקע, וואָס מע קאָן דאָרטען טהון עטליכע זאַכען מיט אַ מאָל: אי פיש חאַפּען, אי באָדען זיך, אי שווימען, אי עפּיס נאָך?... דער עיקר איז דאָס באָדען זיך. מע וואָלט זיך געקאָנט דאָרטען באָדען און באָדען, פּאָליאָסקען זיך גאַנצע טעג, ווען ניט די שקצים'לעך, ימח שמם, וואָס קלויבען זיך צענויף אַקוראַט דעמאָלט, ווען אידישע קינדער האָבען אַראָפּ־געוואָרפען פון זיך די ארבע־כנפות'לעך, האַלטען שוין כמעט ביי די הויזלעך, — הויבען אָן די שקצים'לעך צו לאַכען און צו וואַרפען מיט שטיינדלעך און הוקען און טיוקען און שרייען: „העי, זשי־דאָטשקי! לייבסערדאַקי! ציצעלע! העי!"

און אידישע קינדער האַפּען זיך אָנצוטהון, ציטערען, ווי די אָנגעשראָקענע שעפּ׳לעך. דער מאַמעס מילך ווערד ביי זיי פער־קיהלט אינווענינ אין די בייכלעך.

זיצען זומער אויף אַ דאַטשע, אַחוץ וואָס ס׳איז אַ תענוג, איז דאָס נאָך אַ גדלות אויך: „וואוהין רעכענט איהר היינטיגען זו־מער, אם ירצה השם, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, ארויס־פאָהרען אויף דער דאַטשע, שרה־ברכה קרוין?״ — „איך רעכנען היינטיגען זומער, אם ירצה השם, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לע־בען, זיך באַזעצען ביי מיקאַלע חזיר אין „ארץ־ישראל״. און איהר, חנה־מירעל סערדצע, זאָלט איהר מיר געזונד זיין, וואו רעכענט איהר זיך באַזעצען היינטיגען זומער, אם ירצה שם, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען?״ — „איך רעכנען, שרה־ברכה קרוין, היינטי־גען זומער, אם ירצה שם, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, זיך באַזעצען אויך אין „ארץ־ישראל״, ביי האָווריליכע די שכור׳טע — זי האָט זעהר אַ וואוילע דאַטשע״...

אָט אַזוי שמועסען זיך אוים צוויי בעל־הבית׳טעס אין כתריי־לעווקע און טאַפּען זיך ביי די גוידערס און קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע מיט גרוים גדלות, גלייך ווי דאָס וואָלטען געווען צוויי יעהר־פּעצער דאַמעס, וואָס האָבען אַלסדינג און עס געהט זיי מעהר ניט אָפּ, נאָר אַ דאַטשע.

.2

וועד זענען זיי?

פרייטאָג איז געווען די געשיכטע, אין סאַמע ברען פון דאַ־טשע־סעזאָן. די היץ איז געווען מיט סכנת־נפשות. כתרילעוו־קער אידען האָבען זיך געאיילט קיין „ארץ־ישראל״ אויף שבת,

זיך געשטופּט און געשפּאַרט און געקוועטשט און געריסן זיך צו אברהמעל דעם קאַליישטשיק אין פורגאָן אַריין, געקראַכן קאָפּ אויף קאָפּ און ממש געשלאָגן זיך פאַר די ערטער. אברהמעל׳ס „קאַליי־קע“ — דאָס איז אַ פּראָדוקט פון כתרילעווקער פּראָגרעס, פון כתרי־לעווקער מאָדערניזם. בעצם אָבער איז דאָס אַ פּראָסטער וואָגן, אַ געוועזענע בויד, וואָס מע האָט אַרונטערגעריסן דאָס ביידעל, אַוועקגעשטעלט אין דער לענג פון׳ם וואָגן, איינע אַקעגן דער אַנדערער, צוויי לאַנגע בענק און — ויקרא שמו בישראל „קאַליקע“. דאָס איז געווען טאַקי אברהמעל׳ס אויפטהו. ער האָט דאָס אויס־געטראַכט און ער עקספּלאָאַטירט עס עד היום הזה — ביז היינטיגן טאָג.

אברהמעל אַליין, דער קאָנדוקטאָר און דער בעל־הבית פון דער „קאַלייקע“, איז זיך געשטאַנען תחילת ביי דער זייט, מיט אַ פּאַ־פּיראָסעל אין מויל, גאַנץ רוהיג און מיט פערגעניגען צוגעקוקט, ווי אַזוי אידן שלאָגן זיך איבער זיין „קאַלייקע“. פון׳ם פער־רוקטן היטעל אַרויף האָט אַרויסגעקוקט זיין ברייטער, געקנייטש־טער, רויטער, שטאַרק־פערשוויצטער שטערן. איין האַנד האָט ער פערלעגט אַהינטער, איין אויג איז ביי איהם געווען צו, דאָס אַנ־דערע האַלב געשמייכעלט, גלייך ווי ער וואָלט וועלען זאָגן אויף בעל־עגלה־שפּראַך:

— שטופּט זיך, אידעלעך, שלאָגט זיך, רייסט זיך, בייסט זיך. לאָס איך נור אַקאָרשט אויסרויכערן אַט דאָס דאָזיגע פּאַפּיראָ־סעל, וועט שוין אַ רוח אין אייער פּאַרענט און מיטען אַריין און ס׳וועט קומען אַ גוטע חלירע אויף אייער טאַטען!

און כך הוה. אויסגעשפּיגען דאָס לעצטע שטיקעל פּאַפּיראָס, האָט ער פערקאַטשעט די אַרבעל און אַ נעם געגעבען זיך צו די פּאַסאַזשירען — מאַכן אַ „פּאָראַנדעק“ אין דער „קאַלייקע“. שטיל, אָהן ווערטער און גאָר אָהן שום צערעמאָניעס, האָט ער גענומען שלעפּען ווערפען פאַר אַ האַנד און וועמען פאַר אַ פוס פון דעם פורגאָן אַרויס, וואַרפען זיי אַראָפּ פון דער „קאַלייקע“, גלייך ווי דאָס

וואַלטען געווען ניט קיין לעבעדיגע מענשען, נאָר טוידטע זעקלעך קאַרטאָפּלים, חריין אָדער מעהרען. גאָר ניט זיין עסק — איהר מענט איהם זידלען, איהר מעגט איהם שעלטען. וואָס הערט ער אייך? דאָ איז ער בעל־הבית. און ניט נור בעל־הבית, ער איז דאָ קייסער. און ניט נור קייסער אַליין, נאָר אַ „סאַמאָדער־זשעץ“ — אַ זעלבסטהערשער. וואָרום ער איז איינער. די „קאַ־לייקע“ — דאָס איז זיין אידעע. ער האָט דאָס צוגעטראַכט און דורכגעפיהרט, און ער האָט פאַר קאָנקורענץ קיין מורא ניט. וואָ־רום — אַנו, לאָז עמיצער פּרובען איהם נאָכמאַכען! קיינער וועט ניט וואַגען זיך זאַטשעפּען מיט אַזאַ שייגעץ, ווי אברהמעל. איז איינס. און צווייטענס, וואָס וועלען טהון צוויי „קאַליקעס“, אַז איין „קאַלייקע“ געהט אויך אַ גאַנצע וואָך לעדיג, אויסער ערב שבת? דעריבער איז זיך אברהמעל פעסט מיט זיין פּרנסה, האָט פאַר קיינעם קיין מורא ניט, סיידען פאַר גאָט. נאָך אַ מינוט — און אברהמעל דער קאָנדוקטאָר איז שוין ביי זיך אויף דער קעלני. אַ ציה מיט די לייצעס, אַ שמיץ מיט דער בייטש, אַ קנאַק מיט דער צונג — און די שטאַרק בעזעצטע „קאַלייקע“ געהט שוין. פאַר־פאַלען. די איבערגעבליבענע פּאַסאַזשירען נעבאָך וועלען מסתמא מוזען וואַרטען, ביז ער וועט זיך אומקעהרען צוריק נאָך אַ מאָל פון „ארץ־ישראל“ קיין בתרילעווקע, און די, וואָס האָבען נישט קיין געדולד צו וואַרטען, וועלען אַ ברירה האָבען נעמען די פיס אויף די פּלייצעס און — מאַרש צו פוס קיין „ארץ־ישראל“ אויף שבת.

און אָט סאַמע אין דער מינוט, וואָס די שטאַרק־בעזעצטע „קאַלייקע“ האָט זיך גערירט פון אָרט, זענען אויסגעוואַכסען, ווי פון אונטער דער ערד, נאָך אַ פּאָר פּאַסאַזשירען, אַ אידענע מיט אַ מיידעל. די אידענע — אַנגעלאָדען פון אויבען ביז אַראָפּ מיט קווישלעך און מיט פּעקלעך. דאָס מיידעל — אין אַ היטעלע מיט אַ זאָנטיקעל און מיט אַזשורנע הענטשקעלעך אויף די הענד. די אידענע — פערשוויצט און פערשלומפּערט, פערטאַרעראַמט און צעטראָגען, מיט אַ רויט פערברענט פּנים, ווייסט ניט אויף

וואסער וועלט זי איז. דאס מיידעל — אויסגעפוצט, ווי א פאניענ־קע, געהט שמאלע טריטלעך, איבער איהר שמאל קליידעל, פון וואנען עס זעהען זיך ארויס די לאקירטע קאמאשען אויף אזעלכע הויכע אבצאסען, אז ס'איז שווער צו פערשטעהן, ווי אזוי זי האלט זיך אויף די פיס.

נישט קוקענדיג דערויף, וואס די „קאלייקע" האט געריהרט פונ'ם ארט, האט זיך די פערהאוועטע פערטאראראמטע אידי־נע מיט איין האנד אנגעחאפט אינ'ם געהענדיגען וואגען, און ניט בענוג, וואס זי אליין איז געשטאנען אין א סכנה אויף דער'הרג'עט צו ווערען, האט זי נאך מיטגערופען דאס אויסגעפוצטע מיידעל, נאכגעשריען צו איהר פון דער וויטען:

— גיכער, אסתר'על, גיכער! חאפ זיך אן מיט דער האנד אן דער „קאלייקע", ווארום מיר קאנען נאך פארשפעטיגען!

און צום בעל־עגלה האט זי זיך אנגערופען:

— רב אברהמעל! גאט איז מיט אייך! וואס פליהט איהר אזוי? ביז שבת איז נאך וויט — איהר'ט נאך איינפאהרען!

אברהמעל דער בעל־קאלייקע האט ניט נור קיין חשק געהאט אפצושטעלען דעם וואגען — אדרבה, ער איז נאך אריין אין אמ־ביציע — בעל־עגלה'שע אמביציע איז געפעהרליך! — און ער האט א ציה געגעבען ביי די לייצעס, און די אידינע האט ער מכבד גע־ווען מיט א פיינעם יברכך, אויסגעגאסען כל חמתו אויף גאנץ כתרילעווקע:

— בראש חאפט זיי אוועק דער רוח, אז עס קומט פרייטאג! א גאנצע וואך קוקט מען ניט אן קיין פארשוין אין די אויגען! א שטאדט — ברענען זאל זי אויפ'ן פייער! וויא, מאאי ווארא־בייטשיקי, קומען זאל א גוטע חלירע אויף אייער טאטען!

און ער האט דערלאנגט מיט דער בייטש די „ווארא־בייטשי־קעס", זיי זאלען מאכען פיס, און טאקי מיט דער אייגענער בייטש, וואס ער שמייסט די „ווארא־ביימשיקעס", האט ער דערלאנגט דער

איינגעגעסענער אידינע איבער דער האַנד, געגעבען איהר אַנצוהערעניש, זי זאָל אָפּלאָזען דעם „פּורגאַן“.

דערמיט וואָלט זיך אפשר דער אינצידענט געווען געענדיגט. האָט זיך אָבער אין דער „קאַלייקע“ געפונען אַ „קאַוואַליער“, אַ יונגערמאַן אין ווייסע הויזען מיט אַ ברייטען געלען פּאַס, פון וועלכען עס האָט זיך אַרויסגעבאַמבעלט אַ לעדערן קייטעל מיט אַ שטאָלענער פּאַדקאָווע; אויף די פיס ווייסע שיך, אויפ׳ן קאָפּ אַ קליין שטרויען קאַפּעלישעל, און דאָס פּנים אײנגאַנצען געראַזירט, ווי ביי איין אַרטיסט, און מורא׳דיג פערשוויצט. אין איין כהרף־עין האָט דער דאָזיגער יונגערמאַן בריה׳ש געגעבען אַ שפּרונג־אַרויס פון דער „קאַלייקע“, מיט גרויס מסירת נפש אַרויפגעשטופּט אויף דער „קאַלייקע“, גלייך צו די איבעריגע פּאַסאַזשירען אויף די פיס. פריהער די אידינע, דערנאָך דאָס מיידעל. דערנאָך האָט ער אַליין אויך געוואָלט אַרויפזעצען זיך, האָט אברהמעל דער בעל הקאַלייקע איהם אָפּגעהאַלטען. דער בעל-עגלה איז געווען אַזוי אויפגערעגט אויף דער עובדה פון׳ם געגאַלטען קאַוואַליער מיט די ווייסע הויזען און מיט דער שטאָלענער פּאַדקאָווע, אַז ער האָט נישט געקאָנט איינזיצען מעהר אויף דער קעלני. האָט ער מיט אַ שטאַרקען „טפּררררו“ אָפּגעשטעלט די פערדלעך, האַסטיג אַראָפּגעשפּרונגען פון דער „קאַלייקע“ און איז צוגעגאַנגען גלייך צום יונגענמאַן מיט דער שטאָלענער פּאַדקאָווע, און בשעת מעשה האָבען איהם די אויגען געברענט, דאָס פּנים געפייערט און דער פערשוויצטער שטערן איז געוואָרען נאָך מעהר פערשוויצט.

דער יונגערמאַן, דער העלד, האָט, אַפּנים, פערשטאַנען, אַז דאָס וועט איהם גלאַט ניט אָפּלויפען. האָט ער זיך גייציג אָוועקגעשטעלט אַקעגען דעם בעל הקאַלייקע, גרייט אַנצונעמען דעם אַרויסרוף. אויך די פּאַרשוינען פון דער „קאַלייקע“ האָבען אַרויסגעזעהן, אַז דאָ וועט עפּיס פּאַרקומען אַ שענע זאַך, האָבען זיי זיך צוגעגרייט צו אַלסדינג און דערווייל בעטראַכט די צוויי העלדען, דעם בעל־עגלה מיט דער בייטש און דעם יונגענמאַן מיט דער פּאַדקאָווע, ווי זיי

שטעהען דאס אזוי אנגעדרורדעלט איינס אויף דאס אנדערע, ווי די העהנער, און שמועסען זיך אוים אין קורצע, נאר אין שארפע ווערטער.

דער דאזיגער שמועס איז אזוי הויך־אינטערעסאנט און פאסט זיך שטארק צו א ראמאן, אז דער גאנצער דיאלאג מוז איבערגעגעבען ווערען פינקטליך, סטענאגראפיש:

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל ־ ה ק א ל י י ק ע: זאג מיר נאר, יונגערמאן פון דער ציעג, ווער ביזט דו דאס, וואס איך קען דיך ניט?

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פ א ד ק א ו ו ע: וואס גערט עס אייך אן, ווער איך בין?

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל ־ ה ק א ל י י ק ע: וואס הייסט, וואס גערט עס מיך אן? דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פ א ד ק א ו ו ע: פאר וואס זאל איך ניט וויסען?

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל ־ ה ק א ל י י ק ע: וויבאלד אז דו ווייסט יא, ווער איך בין, פרעג איך דיך, וואס ביזט דו דא פאר א מונדערפעצער, וואס דו נעמסט מיר ארויף פארשווינדלעך אויף דער „קאלייקע" אהן מיין וויסען? און וואס פאר א מחותן ביזט דו מיט אט די ווייבער?

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פ א ד ק א ו ו ע: וואס פאר א מחותן איך בין — איז ניט אייער עסק. איהר זעצט זיך אוועק אויף אייער ארט, טהוט א שמיים די פערדלעך און פאהרט קיין „ארץ־ישראל"!

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל ־ ה ק א ל י י ק ע: אזוי זאגסט דו? און א י ך זאג דיר, אז איך וועל ניט ריהרען פונ'ם ארט, ביז אט די דאזיגע אידינע מיט אט דעם דאזיגען מיידעל וועלען מיר ניט אראפ פון דער „קאלייקע"!

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פ א ד ק א ו ו ע: וואס רעדט איהר?

אברהמעל בעל־הקאליקע: אט דאס, וואס דו הערסט! אנים זאל איך איננעמען א מיתה משונה אט דא אויפ'ן ארט, אדער ס'זאל קומען א גוטע חלירע אויף דיין מאמען!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: בשום אופן וועט איהר ניט ריהרען פון דעם ארט, זאגט איהר?

אברהמעל בעל־הקאליקע: בשום אופן ואופן!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: פאר קיין געלד אין דער וועלט?

אברהמעל בעל־הקאליקע: אפילו פאר קיין מיליון!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: און פאר צוויי מיליון?

אברהמעל בעל־הקאליקע: אפילו ניט פאר קיין צעהן מיליון!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: פאר קיין צעהן מיליון אויך ניט? זייט זשע מיר געזונד און שרייבט בריוולעך!

און איידער דער בעל־הקאליקע האט בעוויזען צו עפענען דאס מויל, איז שוין דער יונגערמאן פון דער פאדקאווע געזעסען אויף דער קעלני פון דער „קאלייקע", געגעבען א נעם די לייצעס צו זיך אין די הענד אריין און מיט א הוק און מיט א פייף און מיט איין אויסרוף: „וויא, וואראבייטשיקי, פאשאל, פאשאל!" האט די „קאלייקע" זיך נעגעבען א טראג פון כתרילעווקע קיין „ארץ־ישראל" מיט אזא איםפעט און מיט אזא טרייסלעניש און טראסקעניש, אז די פארשוינען האבען זיך געמוזט אנחאפען ביי די פערענטשעס פון דער „קאלייקע", און די ווייבער האבען אויפ־געהויבען א קוויטשעריי מיט א געלעכטער אינאיינעם.

געקוויטשעט האבען די ווייבער פאר שרעק, זיי זאלען, חלילה, ניט ארויספאלען, און געלאכט האט מען פון אברהמלען דעם בעל־הקאלייקע, ווי ער לויפט עס נאכ'ן וואגען, מאכט מיט דער בייטש

און שרייט, מע זאָל אָפּשטעלען די פערדלעך, און שעלט, אַז אַ גוטע חלירע זאָל קומען אויף עמיצענס טאַטען. נאָר קיינער הערט איהם ניט — „אַ ריינע קאָמעדיע!" גאַנץ „ארץ-ישראל" איז אַרויס אויף די דאַטשעס, בעלעגערט די „וואָרענדעס", צוגעקוקט די דאָזיגע „קאָמעדיע", ווי די „קאַלייקע" טראַסקעט, און עפּיס אַ פּרעמ-דער יונגערמאַן זיצט אויף דער קעלני און בראַקט די פערדלעך. אידען האַלטען זיך צו, ווייבער קוויטשען, און אברהמעל אַלייז, דער בעל-הבית פון דער „קאַלייקע", לויפט נאָכ'ן פורגאַן גאַנץ ווייט, מאַכט מיט די הענד, ווי אַ משוגענער — וואָס זאָל דאָס בע-דייטען?

* * *

איצט פרעגט זיך: ווער זענען דאָס געווען די אידינע מיט'ן מיידעל? און דער יונגערמאַן פון דער פּאָדקאָווע? און וואָס פאַר אַ מחותן איז ער מיט זיי, וואָס ער האָט מיט אַזוי פיעל מסירת נפש איינגעשטעלט פאַר זיי דאָס לעבען? די צו-ענגע גרענעצען פון אַ קאַפּיטעל געבען ניט, ליידער, די מעגליכקייט אויסצודער-צעהלען אַלסדינג אויף אַ מאָל, און דעריבער מוז דער פריינד לעזער זיך אָננעמען מיט געדולד, צו לייענען די ווייטעריגע קאַ-פּיטלעך, ביז ס'וועט איהם אַלסדינג קלאָר ווערען.

.3

דער „פּורים" מיט'ן „תשעה באב".

ווער וואָלט דאָס געקאָנט גלויבען, אַז צוליעב די גזירות, וואָס מע וועט טרייבען אידען פון די דערפער, וועט כתרילעווקע ווערען אַ כרך און די כתרילעווקער דאַטשעס, „ארץ-ישראל" און „פּאַלעס-טינאַ", וועלען ווערען איבערפילט מיט אידען און בעריהמט אויף דער גאַנצער וועלט? ס'איז תמיד אַזוי: פון יענעמ'ס חורבן ווערד דער געבויט, פון איינעמ'ס מפּלה ווערד דער צווייטער נתגדל און פון אייער אומגליק ווער איך געהאָלפען. ס'איז אַ גאָט-זאַך. און קיינער איז אין דעם ניט שולדיג. כתרילעווקע — אודאי און אודאי ניט. כתרילעווקע האָט ניט געוואָלט, מע זאָל טרייבען די אידען

פון יעהופּעץ. נאָר אַז מע האָט זיי אַרויסגעטריבען, האָט כּתרי־לעווקע געהעכערט דעם מקח פון דירות און קליימען. און איהרע דאַטשעס זענען געוואָרען מיט גאָלד גלייך. בעזונדער האָבען זיך געגעבען אַ הויב־אויף די דאַטשעס, וואָס אויף דער זייט באַרג, אינ'ם אידישען טייל, וואָס הייסט „ארץ־ישראל". מע האָט אָנגע־הויבען אַרויסצופאָהרען אהין אויף זומער פון יעהופּעץ און פון בויבעריק און פון דער גאַרער וועלט. כּתרילעווקער אידען, די בע־ריהמטע וועלט־עקספּלאָאַטאַטאָרס, האָבען עס פערשטאַנען און האָ־בען בעוויזען אויסצונוצען די לאַגע על צד היותר טוב. מע האָט אָנגעהויבען אָפּדינגען גויישע שטיבלעך און עפענען געשעפטען, צום מיינסטען קליימלעך פון באַקאַליי און פון עסנוואַרג, קיאָס־קען פון סאָדע־וואַסער און פון אַלערליי געטראַנקען. און עפענען אכסניות, האָטעלען און פּאַנסיאָנען. דערהויפּט — פּאַנסיאָנען. אויף פּאַנסיאָנען האָבען זיך די כּתרילעווקער אידען אַ וואָרף געגעבען, ווי די היישעריקען, און אַרויסגערופען אַ מורא'דיגע קאָנקורענציע. דערווייל פערמאָגען מיר אין „ארץ־ישראל" אויף די דאַטשעס, איי־גענטליך, נור צוויי פּאַנסיאָנען. נאָר מע שמועסט שוין פון אַ דריי־טען און פון אַ פערטען און פון אַ פינפטען — די אַלטע כּתרילעוו־קער מכּה: אַז יענעם לוינט זיך אַפּשׁניי־דען די נאָז, לוינט זיך מיר אויך.

וויפיעל עס וועלען אַמאָל, מיט דער צייט, זיין אין „ארץ־ישראל" פּאַנסיאָנען — קאָן מען פאָראויס ניט וויסען. נאָר די צוויי פּאַנסיאָנען, וואָס „ארץ־ישראל" פערמאָגט דערווייל, זענען ווערטה צו בעשריבען ווערען אין אַ בוך, און, אויב ס'איז אַ בעשערטע זאַך, זאָלען זיי פעראייביגט ווערען.

דער ערשטער פּאַנסיאָן געפינט זיך אין עק שטאָדט, ניט ווייט פונ'ם נייעם אידישען בית־עולם, אויף יענער זייט בריקעל, אַקוראַט וואו עס הויבען זיך אָן די גויישע הייזער, און הייסען הייסט ער מיט אַ שענעם ראָמאַנטישען נאָמען: „דרקוויי־קעניש", און די בעל־הבית'טע, וואָס האַלט דעם פּאַנסיאָן, הייסט,

איינענטליך, אלטע, נאר רופען רופט מען זי: „ד ע ר ק ו ו י ק ע־נ י ט ש ק ע". אז איין כתרילעטשקע, למשל, פרעגט ביי דער אנ־דערער: „וואו וואוינט איהר, פערעל קרוין?" ענטפערט זי איהר מיט א ניגון: „וואס הייסט וואו וואוין איך? איך וואוין ביי דער דערקוויקעניטשקע וואוין איך". דער נאמען איז אפילו א ביסעל צו א לאנגער און קלינגט עפיס נישט אזוי פיין, און ניט איעדער ווייס דאס אזוי גרינג קאנען ארויסרעדען: א סימן האט איהר — פרובט אקארשט זאגען עס גיך, אין איין אטהעם: „אינ'ם דער־קוויקעניש ביי דער דערקוויקעניטשקע", — וועט איהר זיך נעווים פערפלאנטען. דערפאר אבער האט דאס „דערקוויקעניש" א מעלה — די דאטשע צייכענט זיך אוים מיט איהר „ווארענדע". א גרויסע ברייטע „ווארענדע". א פעלד, ניט קיין „ווארענדע". אויף דער דאזיגער „ווארענדע", אז מע טראגט ארוים דעם סאמא־ווארר און מע זעצט זיך אוועק טרינקען וויסאצקי'ס טיי — איז דאך א חיות פון גאט! דריי מנינים אידען קאנען דארט טיי טרינקען. פערשטעהט זיך, ניט אלע אינאיינעם, נאר ביסלעכווייז, איינס נאך דאס אנדערע. זעהט איהר, דער פאנסיאן, וואס שטעהט אקור־ראט אקעגען דעם „דערקוויקעניש" און הייסט מיט א וואזשנעם נאמען: „ג ן ־ ע ד ן", האט שוין מחילה א פייג, ניט קיין „ווא־רענדע". דערפאר האט אבער דער „גן־עדן" א גארטען, וואס בע־שטעהט קעגען צעהן „ווארענדעס". אינ'ם דאזיגען גארטען וואק־סען אייך פון כל טוב: ציבעלקעלעך און רעטאכלעך, קנאבעל און חריין, און בוריאן און קראפיווע, און „סאנישניקעס", וואס נעבען „סעמעטשקעס" אויף א גאנץ ווינטער ביז פסח. און אז גאט העלפט, עס ניט זיך אוים א גערעט, דערגרייכט דער בוריאן מיט דער קרא־פיווע כמעט ביז דער הויך פון א מענשען, און די „סאנישניקעס"— נאך העכער פון א מענשען.

פערשטעהט זיך, אזביידע פאנסיאנען פיהרען צוליעב קאנ־קורענציע א ביטערען קאמפף, און וואס איינער רעדט אוים אויפ'ן אנדערען — מעג עס פאלען אין ים אריין. למשל, די „דערקוויקע־

ניטשקע" זאָגט אויפ'ן „גן־עדן", אַז דאָרט האָדעוועט מען די אורחים מיט „וואָזדעך", און דער „גן־עדן" זאָגט אויפ'ן „דערקוויקעניש", אַז איבער דעם, וואָס דאָרט בייסט מען זיך, שלאָפּען די פּאַנסיאָנערען א גאַנץ זומער אין דרויסען... ס'איז אָבער נישט אמת: נישט אין „גן־עדן", נישט אין דעם „דערקוויקעניש" איז פאַרהאַן דער מין, וואָס ווערד אָנגערופען אויף זייער לשון „וואָזדעך": און בייסען בייסט מען זיך איןביידע פּאַנסיאָנען אַזוי געשמאַק, אַז מע פאַר־שעלט זיך דאָס געביין. אין דעם איז אָבער קיינער נים שולדיג. דאָס איז א גאָט־זאַך. ווי ווען מען ס'איז בעשערט. א מאָל מאַכט זיך, זאָלט איהר פערפאַהרען אינ'ם גרעסטען רייכסטען האָטעל אין דער וועלט, און איהר שלאָפט אָפּ א גאַנצע נאַכט ביז אין דער פריה — און קיינער טשעפּעט אייך נים. און א מאָל זאָלט איהר זיך אָפּשטעלען אין א ווייסטער פינסטערער אכסניה, אין א חדר'על די גרויס ווי א געהניץ, און פונדעסטוועגען זאָל מען אייך דאָרטען בעפאַלען פון אַלע זייטען, און איהר בעוואונדערט נור, פון וואַנען האָבען זיי זיך גענומען אַזוי פיעל? די חדרים אין ביידע דער־מאָנטע פּאַנסיאָנען זענען נישט איבעריג גרויס און נישט איבעריג ליכטיג. דערפאַר קאָסט אייך אָבער דאָרטען דאָס לעבען נים טהייער. מע קאָן זאָגען — וואָלוועל, טאָקי בזיל־הזול. פאַר איין דריי־ערעל א וואָך, למשל, האָט איהר אייך אַלסדינג: א דאַטשע און א „וואַרענדע" און „וואָזדעך" און עסען. דאָס הייסט, עסען איז גלייכער איהר זאָלט דאָרט נים עסען. וואָרום איהר וועט מוזען אָנ־קומען; זאָגט מען, דערנאָך צו די כתרילעווקער דאָקטוירים, וואָס האָ־בען אויך א טבע פון בייסען זיך... זיי, די דאָקטוירים, וועלען אייך האָדעווען מיט אַפּטייק און מיט קרייטעכצער און מיט פּראָש־קעס און מיט פּילען, און סוף־כל־סוף וועלען זיי אייך אָפּשיקען אָדער קיין קאַרלסבאַד, אָדער קיין עמס, אָדער נאָך ווייטער — אין אַזאַ אָרט, וואו מע פערשפּאַרט א גובערנאַטאָרסקי פּאַס און מע בעדאַרף נישט גנב'ענען די גרעניץ... עד כאן כתרילעווקער פּאַנ־

סיאַנעז אין „ארץ־ישראל“. איצט נעהען מיר אריבער צו די העלדען פון אונזער זומערדינען ראמאן.

* * *

די פּערהאַוועטע, די פּערטאַרעראַמטע אידינע, וואָס דער יונגערמאַן פון דער פּאַדקאַווע, אויב דער לעזער קאָן זיך דערמאַנען, האָט זי אַזוי העלדיש אַרויפּגעזעצט צו אַברהמלען אויף דער „סאַלייקע“, — דאָס איז געווען ניט מעהר און ניט ווענינער, ווי די בעל־הבית'טע פון דעם אויבענדערמאַנטען „גן־עדן“; און דאָס שע־נע מיידעל מיט'ן נאָמען אסתר'על, אויב די לעזערין האַלט קאַפּ, — דאָס איז איהר טעכטערעל; און דער העלד אַליין, דער יונגערמאַן פון דער פּאַדקאַווע — דאָס איז זייער אורח, זייער „פּאַנסיאָנער“. די בעל־הבית'טע פון'ם פּאַנסיאָן „גן־עדן“ איז אַליין אַ כתרילעווקע פון כתרילעווקע און הייסט מיט אַ מאָדנעם נאָמען. הייסען הייסט זי שרה, נאָר רופען רופט מען זי שרה משה פּורים'ס. איבער וואָס? ווייל איהר מאַן הייסט משה פּורים. און זייער טעכטערעל רופט מען הינטער די אויגען „אסתר'על שרה משה פּורים'ס“. עפּיס נישט אַזאַ פּאַעטישער נאָמען, אמת. עס דאַרף אייך אָבער קיין חדוש ניט זיין. פאַרהאַן אין כתרילעווקע אַ סך ערגערע נעמען. למשל, אָט האָט איהר אַ צעטעל פון כתרילעווקער בעלי־בתים, אַרויסגענומען פון אַ רייסטער ביי אַ ציוניסטישען פעראיין: יענקעל צעריסענער, דוד ליב ווייספּערלעך, חיים נעבטינערטאָג, מענדעל אַסאַרעדעבריי, בעני פּאַטשאיהמאַוויס, זלמן באַרנאַראַפּ, נפתלי חאַפּאַטענצעל — און נאָך אַ סך, אַ סך אַזעלכע מאָדנע נעמען, וואָס מע קאָן גאָר אַזוי קלוג ניט זיין און פערשטעהן, פון וואַנען זיי האָבען זיך גענומען?

אָט דער שרה משה פּורים'ס מאַן, דאָס הייסט, משה פּורים אַליין, איז בטבע אַ איד אַ שניידער, נאָר ווייל ער האָט אין כתרילעווקע ווינציג פּרנסה, און אַזוי ווי זיין ווייב שרה איז אַ גרויסע בריה'טע אויף קאָכען פיש, באַקען לעקאך און פּרעגלען אייננע־

מאכטס, און מחמת זיי זענען שוין געזעסען א זומער אין „ארץ־ישראל" אויף א דאטשע, האבען זיי אנגעשמעקט ביי א בעקאנטען גוי, אקוראט אקעגען דעם „דערקוויקעניש", א הויף מיט א גארטען, אוועקגעדונגען ביי איהם דעם הויף מיט'ן גארטען, אויסגעשמירט די שטוב פון אינוועניג און פון דרויסען מיט ווייסען לעהם, אויפגעהאנגען א ברעטעל און אנגעשריבען מיט גרויסע אותיות אויף אידיש:

„ש ר ה ־ מ ש ה ־ פ ו ר י ם ' ס ג ן ־ ע ד ן. כ ש ר".

האט דאס מסתמא די בעלי־בתים פונ'ם ערשטען פאנסיאן „דערקוויקעניש" רעכט פערדראסען. האבען זיי געשלעפט שרה משה פורים'ס צום רב מיט א דין־תורה. זיי האבען גע'טענה'ט, אז זיי האבען אזוי אויך קיין פרנסה ניט, נאר איצט איז געקומען אט די שרה משה פורים'ס מיט איהר „גן־עדן" אקוראט אקעגען זייער „דערקוויקעניש" און וויל זיי גאר אינגאנצען צעברעכען מיט זייער פרנסה! האט אבער משה, שרה משה פורים'ס מאן, גע'טענה'ט, אז ער איז אויך א איד און זוכט אויך א שטיקעל ברויט — און ווער קאן איהם זאגען א דעה, וואו און פון וואנען ער זאל זוכען פרנסה? אודאי, ווען דער אלטער רב רב יוזיפעל, עליו השלום, זאל לעבען, וואלט ער שוין געפונען א סגולה, ווי אזוי אויסצוגלייכען די צדדים. חבל על דאבדין דלא משתכחין! ניטא אזא רב, ווי רב יוזיפעל איז געוועזן! איצט זענען דא צוויי רבנים אין כתרילעווקע, און ביידע קאנען זיי ניט הויזען צווישען זיך. זיי זאלען מיר מוחל זיין — צוויי קעץ אין איין זאק לעבען א סך שענער און א סך לייטישער, ווי די צוויי רבנים. און דער עולם האט פאר זיי קיין ברעקעל דרך ארץ ניט. נאר מיר האבען געהאלטען ביי די העלדען פונ'ם ראמאן. און פערקראכען זענען מיר צו די רבנים. דער לעזער וועט מסתמא זיין אזוי פריינדליך און וועט אונז מוחל זיין.

הקיצור, ביידע ווייבער, שרה משה פורים'ס און אלטע די „דערקוויקענישקע", האבען זיך בעגעגענט אין כתרילעווקע אין א שמאל געסעל — דאס איז געוועזן באלד נאך פסח, איידער דער

זומער־סעזאָן האָט זיך אָנגעהויבן—און ס'איז אַרויס צווישען זיי, זאָגט מען, זעהר אַ מיאוס'ער סקאַנדאַל... דאָס האָט אָבער אויך ניט נעהאָלפען, ביז איינמאָל איז אַ שענעם פריהמאָרגען — דאָס איז גע־ווען סאַמע אין אָנהויב סעזאָן — האָבען זיך בעוויזען אין „גן־עדן" דער גאָספּאָדין „אוראַדניק" מיט צוויי סאָלדאַטען און האָט אָרונ־טערגעריסען, מחילה, דאָס ברעטעל מיט דער אידישער אויפשריפט און האָט זיי נאָך געשטראָפירט מיט אַ דרייערעל, דערפאַר, וואָס זיי האָבען זיך ערלויבט אויסצוהענגען אַ אידיש שילד. שרה משה פורים'ס האָט גאַנץ גוט פערשטאַנען, אַז דאָס איז דער „דערקוויי־קעניטשקע'ס" אַרבייט, האָט זי בעצאָהלט דעם אוראַדניק דאָס דריי־ערעל מיט נאָך אַ פינפערעל און זי האָט אויסגעפיהרט איהרס: זי האָט דאָס ברעטעל אויפגעהאָנגען, און עס הענגט דאָרטען עד היום הזה. און אַז ס'איז בעשערט, אַז אַ מענש זאָל האָבען פרנסה, מעגען שונאים צעזעצט און צעשפּרונגען ווערען, וועט זיך זיי ניט העלפען. די „דערקוויקעניטשקע" האָט נעבאָך געמוזט צוזעהען, ווי אַקעגען, ביי שרה משה פורים'ס אין „גן־עדן", איז שטענדיג פול געפּאַקט מיט אורחים און מיט פּאַנסיאָנערען, און נאָך מיט וואָ־סערע פּאַנסיאָנערען! אַט, למשל, נעמט דעם פאַרשוין מיט די ווייַ־סע הויזען און מיט דער פּאָדקאָווע — „דער גראַשען איז ביי איהם אַ ממזר; ביי אַזאַ פּאַנסיאָנער קאָן מען אָפּלעקען אַ ביינדעל, אויס־קרענקען זאָל זי איהם, רבונו של עולם!" — אַזוי האָט די „דער־קוויקעניטשקע" געבענטשט איהר קאָנקורענטין — און איז געווען גערעכט. שטעלט אייך פאָר, אַז דער יונגערמאַן פון דער פּאָדקאָ־ווע איז געווען פריהער אַ י ה ר אורח. דאָס הייסט, ער האָט גע־האָט זיך אָפּגעשטעלט אין דעם „דערקוויקעניש". נאָר דער רוח האָט איהם אַריבערגעטראָגען אַהין, אין „גן־עדן" אַריין. צוליעב וואָס, מיינט איהר? „צוליעב שרה משה פורים'ס טעכטערעל, דער הולטייקע. פאַרברענט זאָל זי ווערען!" — מיר דריקען זיך אויס מיט'ן לשון פון דער „דערקוויקעניטשקע", פון וועלכער עס רעדט אַרויס די קאָנקורענציע. דער אמת איז אָבער ניט אַזוי. אונזער

העלדין, שרה משה פורים׳ס טעכטערל, איז א מיידעל, וואס איז מלא חן, א מאמזעל, וואס האט געענדיגט פיער קלאסען גימנאזיע, לייענט ארציבאשעוו און רעדט רוסיש, קיין ווארט אידיש, און טהוט ניט פון דאנען אהין. דעם גאנצען „גן־עדן״ האלט אויס שרה משה פורים׳ס נעבאך אליין אויף איהרע פלייצעס. זי אליין קאכט און באקט און רוימט, און דער מאן, משה שרה משה פורים׳ס, בעדיענט די אורחים, די פאנסיאנערען, שטעהט אויס אלע זייערע קאפריזען. חלילה וחס זייער טעכטערל זאל זיי מיטהעלפען מיט וואס ניט איז! אסתר׳ל שרה משה פורים׳ס וועט בעסער געהן אנגעטהאן נאך דער לעצטער מאדע, זיין אויסגעפוצט ווי א כלה, לייענען ארציבאשעוו, טאנצען „טו סטעפ״ און „טאנגא״ און אלע אנדערע מאדערנע טענץ. היינט איהר רעדען רוסיש? מיט איהר רוסיש רעדען וועט זי אייך פערדרעהען דעם קאפ אלע בתרילעווקער בחורים, זיי פיהרען ביי דער נאז. און מעהר פון אלעמען האט זי פערדרעהט דעם קאפ און געפיהרט ביי דער נאז זייער פאנסיאנער, דעם יונגענמאן מיט דער פאדקאווע. דער דאזיגער יונגערמאן איז אליין איין אגענט פון נעה־מאשינעס, ניט קיין בעוויבטער, און הייסען הייסט ער מיט א מאדנעם נאמען: „תשעה־באב״ — א ר א ן ס א ל א מ א נ א ו ו י ט ש ט י ש ע ב א ו ו.

געוואוירע געווארען, אז ער איז איין אגענט פון נעה־מאשינעס און אז ער הייסט „תשעה־באב״ און אז ער איז נאך ניט קיין בעווייבטער, האט „ארץ־ישראל״ גע׳פסקנ׳ט אין איין קול, אז דאס איז פאר׳ן בעל־הבית פונ׳ם „גן־עדן״ איין אויסגעצייכענטער שדוך, איין אמת׳ער זווג מן השמים, א באשערטע זאך פון גאט: „ד ע ר פ ו ר י ם מ י ט ׳ ן ת ש ע ה ־ ב א ב — חא־חא! זינט די וועלט שטעהט, איז נאך אזא גליק פארעל ניט געוועןו!״ — און ווער שמועסט פון יענעם פרייטאג אז, וואס ער איז געקומען מיט אברהמעל׳ס „קאליקע״ קיין „ארץ־ישראל״, איז דער „פורים״ מיט׳ן „תשעה־באב״ נישט אראפ פון דער צונג. דער יונגערמאן פון דער פאדקאווע זאל, אשטייגער, געוועז ארויסהעלפען שרה משה

פורים'ס טעכטערל פון איין אומגליק — למשל, ארויסשלעפּען זי פונ'ם טייך, אדער אראָפּנעמען פון דער תליה, אדער ארויסראַטעווען פון גזלנים'ס הענד, אדער גלאָט מציל זיין פון א זיכערען טוידט, — וואלט דאָס ניט געקאָנט האָבען בשום אופן דעם חן מיט דעם עפעקט, וואָס ס'האָט געהאַט זיין אַרויפזעצען זי מיט איהר מאַמע צו אברהמלען אויף דער „קאַלייקע". און דערנאָך זיין ארייננפאָהרען יענעם פרייטאַג מיט'ן גאַנצען טראַסק קיין „ארץ-ישראל", דאָס זיצען זיינס אויף אברהמעל דעם בעל-הקאַלייקע'ס אָרט, און אברהמעל'ס נאָכלויפען פון הינטען נאָך דער „קאַלייקע" — דאָס אַלץ אינאיינעם גענומען האָט אנגעמאַכט אַזאַ רעש אין „ארץ-ישראל" און ארויסגערופען אַזאַ געלעכטער צווישען די דאַטשניקעס, אַז ניט ווילענדיג איז דער יונגערמאַן פון דער פּאָדקאָווע געוואָרען ביי זיי אַ העלד. און שרה משה פורים'ס טעכטערל — אַ העלדין. און ס'איז אַוועק אַ רעדעניש מיט אַ שמועסעריי, אַ מאַכעניש מיט די אויגען און אַ סמאַרעניש מיט די נעז פון „ארץ-ישראל" ביז כתרילעווקע, און עס האָט שוין געהאַט שיער-שיער דערגרייכט צו דער כתרילעווקער פּרעסע. דער „קאַפּעליש" מיט דער „יאַרמעלקע" וואָלטען שוין געהאַט שטאָף און זיי וואָלטען שוין געמאַכט דערפון אַ גאַנץ פיינעם פּירוש... האָט מען אָבער פערהאַפּט בעציימענס מיט די אַנאָנסען, וואָס מע האָט געלאָזט אָפּדרוקען אויף ביידע גאַזעטען אויף דער ערשטער זייט:

עספּיר מאַיסעיעוונאַ פּורים
אַראָן סאַלאָמאָנאָוויטש טישעבאָוו
פּערלויבט!

און דאָ הויבט זיך ערשט אַן און עס ענדיגט זיך דער רעכטער ראָמאַן.

4.

די חתונה אין „גן־עדן“.

זינט כתרילעווקע איז אַ שטאָדט און „ארץ־ישראל“ אַ קור־אָרט איז דאָרט נאָך קיינמאָל אַזוי לעבעדיג און פריילין נים געוועזן, ווי יענעם טאָג, ווען שרה משה פורים׳ס האָט חתונה געמאַכט איהר טעכטערעל, עספיר מאַיסעיעוונא פּורים, פאַר׳ן פאַנסיאַנער, אַראָן סאָלאָמאָנאָוויטש טישעבאוו.

אַ טאָג האָט זיך אָוועקגעשטעלט דעמאָלט איין אויסגעצייכענטער. איינער פון יענע אויסדערוועהלטע זומערדיגע טעג, ווען אַלס־דינג רוהט זיך אָפּ, ווערד אָנשלאָפען; ווען די זון בראָט און גיסט מיט פייער, נאָר אַ קליין ווינטעלע, מע ווייסט נים פון וואַנען, בלאָזט פערביי און קיהלט אָפּ די ברענענדיגע שטראַהלען, מאַכט זיי ווייך און אָנגענעהם. ווי די סאָלדאַטען מיט קאָלירענדיגע קאַסקעס, שטעהען די הויכע סאָנישניקעס אויסגעצויגען, קוים־קוים וואָס זיי ריהרען זיך פון׳ם קליינעם ווינטעלע, וואָס גלעט זיי מיט ליעבשאַפט איבער די געלע סאַמעטענע בלעטלעך. אַלץ רוהט. אַלץ שלאָפט. נאָר וועז־נים־וועז בעווייזט זיך אַ פוהר, אָנגעלאָדען הויך מיט סנאָפּעס ברוים פון פעלד. די רעדער פון דער פוהר קרעכצען־אונטער שטילערהייד. דער גוי מיט׳ן שוואַרץ־פערברענטען גלאַנצענדיגען פּנים געהט אויף־צו־פריהער אַ באָרוויסער, מיט אַ צעחראַסטעטע האָריץ, דרעהט מיט דער בייטש פאַר די אָכסען און שמועסט מיט זיי אויף זייער לשון: „היי! סאָב־סאָב, סאָלאָוויי!“ און די אָכסען, פערטיעפט אין זיך, געהען איהם נאָך פּיס־טריט. הינטער׳ן וואָגען לויפען אַ פּאָר באָרוויסע יונגלעך, אידישע קינדער, רייסען אַרוים אַ פּאָר זאַנגען פון די סנאָפּעס און ווילען נאָך. נאָר פּלוצים בלייבען זיי שטעהן פער׳כשופ׳ט. וואָס איז די מעשה? אַקוראַט אַקעגען זיי טראָגט זיך אברהמעל׳ס פורגאָן, די „קאָלייקע“, אָנגעפּאַקט פול און פול מיט מאָדנע פּאַרשוינען, און די מאָדנע פּאַרשוינען האַלטען מאָדנע אינסטרומענטען אין די הענד. דאָס

זענען די כתרילעווקער כלי־זמר געקומען קיין „ארץ־ישראל" צו שרה משה פורים'ס אויף דער חתונה.

— די כלי־זמר פאהרען! די כלי־זמר פאהרען!

און די בארוויסע יונגלעך לאזען זיך פאר דער „קאלייקע" מיט אײן אימפעט צוריק אהיים אנזאגען א בשורה: די כלי־זמר פאהרען! די כלי־זמר פאהרען!

און ביי שרה משה פורים'ס איז שוין אלסדינג גרייט צו דער חתונה. דער גאנצער פאנסיאן איז פערוואנדעלט אין א שאלאש צוליעב די צענויפגערופענע געסט פון „ארץ־ישראל". אינ'ם בע־ריהמטען גארטען פון „גן־עדן" שטעהען לאנגע טישען, געדעקט מיט כל טוב, בראנפענס און לעקאכער און איינגעמאכטסען. בים־לעכווייז הויבען אן צענויפקומען זיך משפחה און גוטע פריינד פון כלה'ס צד, אלע אנגעטהאן, ווי מחותנים, און סתם געסט — דאטשניקעס און דאטשניציעס פון „ארץ־ישראל". די דאטשניקעס אין שבת'דיגע קאפאטעס און יום־טוב'דיגע קאשקעטען, און די דאטשניציעס אין זיידענע קליידער מיט זייער גאנצער ציערונג. יונגע ווייבלעך און מיידלעך, אויסגעפוצט נאך דער לעצטער מאדע, די פנים'ער בעצייטענס פעררויטעלט און פערשוויצט, זענען גרייט האפען א טענצעל. לאזען נור די כלי־זמר אויפהערען רימפלען און שקרימפלען, אנצושטעלען די אינסטרומענטען, און שוין געבען עפים א מאל א שפיעל. חתן־כלה זיצען אויסגעפוצט; ער אין א גלאנצעדי־גען צילינדער, זי אין א ווייסער פאטא — א פרינץ מיט א פרינצע־סין, דער „תשעה־באב" מיט'ן „פורים"! און די מחותנים — משה פורים מיט'ן ווייב, שרה משה פורים'ס — זיי לויפען ארום, ווי די פער'סמ'טע מייז, שטארק פערטארעראמט און פערטראגען, ווי געוועהנליך טאטע־מאמע, וואס האבען דערלעבט אזא שמחה, זיי מאכען חתונה א קינד. און וואס איז מעהר וואונדער פון אלסדינג — צווישען די מחותנים פון כלה'ס צד איז צו בעמערקען אויך די בעלי־בתים פונ'ם פאנסיאן „דערקוויקעניש". ווי קומען ז י י אהער? אזעלכע ביטערע קאנקורענטען און אזוינע געפעהרליכע

שונאים! די מעשה איז גאנץ פשוט: א פאר טעג פאר דער חתונה האט שרה משה פורים'ס זיך מיישב געווען: צו וואס טויג איהר שונאים? מע זאגט: ס'איז גלייכער צעהן גוטע פריינד איידער איין שונא. איז זי אוועק צו דער „דערקוויקעניטשקע" אהיים, און גלייך ווי זיי האבען זיך קיינמאל אויף זייער לעבען נישט גע־קריעגט, קיין שלעכט ווארט, קיין צונג נישט איבערגעקעהרט, האט שרה די מחותנת'טע זיך אנגערופען צו אלטע דער „דערקוויקע־ניטשקע": „גוט מארגען אייך, אלטע לעבען! איך האב צו אייך א בקשה". „דהיינו, וואס פאר א בקשה, שרה'ל קרוין?" איהר ווייסט דאך, אלטע לעבען, אז איך מאך חתונה מיין אסתר'על". „זאל זיין אין א גוטער שעה, אין א מזל'דיגער. איהר ווייסט דאך, שרה'ל קרוין, אז איך בין אייך א גוטער פריינד. לאז עס מיר אנגעהן, וואס איך ווינש אייך". „אמן. האב איך אייך געוואלט בעטען, אלטע לעבען, איהר זאלט מיר אנטהון דעם כבוד און זיין ביי מיר אויף דער חתונה, איהר און אייער מאנן און אייערע קינ־דערלעך". „מיט'ן גרעסטען כבוד, שרה'ל קרוין. מיר האבען זיך דען א מאל געקריעגט, חס ושלום? נעהמט אהיים, מיר'ן מירטשעם קומען אלע זיך משמח זיין מיט אייך, גאט זאל נור געבען, ס'זאל זיין מיט גליק און מיט הצלחה, ווארום אזא יאהר אויף מיר, וואס פאר א חתן אייער טאכטער נעמט". „אמן. מיר זאלען דערלעבען ביי אייערע קינדער ניט ערגער, בעסער האט קיין שיעור ניט". פאר גרויס ליעבשאפט האבען זיך די ווייבער אזש צעקושט אין די פיסק־לעך און האבען שוין ארויסגעקוקט אויף דער מינוט, וואס נאך דער חופה, ווען מע וועט זיך נעמען ביידע פאר די הענד און מע וועט איינס אקעגען דאס אנדערע האפען א פריילעכס. דערווייל איז דער טארעראם נאך גרויס און עס הערען זיך שוין געשרייען, אז די זון זעצט זיך — שוין צייט, שוין צייט צו דער חופה געהן! אמת, חתן־כלה פאסטען נים. ס'איז נים ד ע ר חתן און נים ד י כלה, וואס האלטען פון אזעלכע „אידישע זאבובאנעם" — גאר פאס־טען! ס'איז שוין אבער באלד נאכט. דער גאנצער הויף איז פול

מיט געסט. גאַנץ „ארץ־ישראל" האָט זיך צענויפגעקליבען אויף דער חתונה. די גאַנצע גאָס איז בעלאַגערט מיט שיקסעס און שקצים, וואָס זענען געקומען אַנקוקען אַ „זשידאָווסקע סוואַדבע". די שקצים זאָגען ווערטלעך, די שיקסעס שיסען אויס אַלע מינוט אַ ווילדען געלעכטער, מיט אַ הילך און מיט אַ קוויטש. אַ שמחה, אַ גדולה אין „ארץ־ישראל"! שוין. מע האָט שוין אָוועקגעשטעלט די פיער שטאַנגען מיט דער רויטער חופּה, וואָס איז מיט גאָלדענע קאַטעסען פון אַלע פיער זייטען. און די כּלי־זמר מיט'ן קעסעל־פויק האָבען געגעבען אַ האַפּ־אַפּ דעם זיסען אומעדיגען ניגון, און די מחותּנים מיט די אונטערפיהרערס, אָנגעטהאָן אין די אויבער־שטע בגדים און מיט אָנגעצונדענע הבדלות אין די הענד, האָבען געגעבען אַ נעם דעם חתן מיט דער כּלה, און די צערעמאָניע האָט זיך אָנגעהויבען. די אַלטע שענע אידישע צע־רעמאָניע.

דערזעהען אידען דרעהען זיך מיט דער אויסגעפּוצטער כּלה אין סאַמע ווייסען אונטער דער חופּה, אַרום דעם חתן מיט'ן גלאַנ־צעדיגען צילינדער, האָבען די צענויפגעלאָפענע שקצים זיך אָנגע־רופען מיט אַ געלעכטער: „אַ־האַ־האַ, דיוויטסיאַ, יאַק זשידי קרו־טיאַטסאַ!" (אוי־אוי, זעהט נור ווי די אידען דרעהען זיך!) דאָס האָט אָבער גאָרנים געשטעהרט. דער רב איז שוין געווען גרייט צו נעמען דעם כּוס אין דער רעכטער האַנד אַריין. דער חזן האָט שוין צורעכט געמאַכט דעם האַלז אויף צו זינגען דעם „שוש תּשיש". דער שמש האָט שוין געהאַלטען גרייט דאָס קידושין־פינגערל אי־בערצוגעבען דעם חתן, ער זאָל זאָגען דעם געוויסען „הרי את". פּלוצים האָט זיך דערהערט פון דרויסען אַ „טפּררר!" מיט אַ ירגזון איז צוגעפאָהרען אברהמעל'ס „קאַלייקע". און פון דאָרטען זענען אַרויסגעשפּרונגען צוויי יונגע ווייבלעך און געלאָזט זיך מיט אויס־געשטרעקטע אָרעמס גלייך צו דער חופּה. עס איז געווען אומ־מעגליך צו זעהען זייערע פּנים'ער אין דער פינסטער. מע האָט נור נים. כּתריל־עווקע האָט נים געוואָלט, מען זאָל טרייבען די אידען געהערט זייערע ווייבערשע קולות, ווי ביידע אינאיינעם האָבען גע־

ליאַרעמט, געיאָמערט און געשאָלטען, איבערשלאָגענדיג איינע דער אַנדערער:

— שטעהט, אידישע קינדער!

— גיט איהם ניט קיין חופּה וקידושין!

— פאַרחאַפּט זאָל ער ווערען!

— דער שלאַק זאָל איהם טרעפען!

— אַט דער שאַרלאַטאַן! אַט דער הולטיי! אַט דער ממזר!

— קוקט איהם אָן אין׳ם קאַפּעליש! ער איז דאָך מיינער אַ מאַנן!

— איך האָב דאָך פון איהם אַ קינד, האָבען זאָל ער אַ וויסטען סוף!

— און מיך האָט ער מקדש געווען ערשט היינטיגען נאָך פּסח! צוגענומען אַכט הונדערט קאַרבען, ווי איין גראָשען, אַכט הונדערט מכות זאָלען זיך איהם אויסזעצען, רבונו של עולם, אויפ׳ן פּנים און אויף דער צונג און אויפ׳ן גאַנצען לייב, ער זאָל ניט דערלעבען מעהר צו פאַהרען, באַגראַבען אידישע טעכטער, פאַרוויסטען און פאַרפינסטערען זייער לעבען!

— גיט איהם אַהער, דעם גנב, אַט פאַהר איך איהם אַריין מיט מיינע נעגעל און רייס איהם אויס די אויגען!

— אין קייטען זאָלט איהר איהם קאָווען! אין אייזערנע קיי־טען! מיינע אַכט הונדערט קאַרבען, אַכט הונדערט מכות, רבונו של עולם!... — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— —

עפּילאָג.

פאַר די כתריל׳עווקער גאַזעטען, פאַר׳ן „קאַפּעליש“ מיט דער „יאַרמעלעקע“, איז די דאָזיגע שרעקליכע געשיכטע, וואָס האָט זיך פּערלאָפען אין „גן־עדן“ אויף דער דאַטשע, געווען איין אמת׳ער יום טוב. עטליכע טעג דורכאיינאַנד האָבען זיי ניט אויפגעהערט

צו שרייבען און צו שרייבען. די ערנסטע פובליציסטען, די מוסר־זאגער, האבען נישט אויפגעהערט צו שטאפען דעם עולם מיט מוסר און לערנען שכל, ווי אזוי מע דארף זיין געהיט היינטיגע צייטען ביי חתונה מאכען א טאכטער פאר א מאנן מיט א רוסישען נא־מען „טישעבאוו“: און די וויצלער האבען זיך געוויצעלט און גע־ווערטעלט גאר אהן אײן אויפהער: „ווי קאן ארויסקומען גוטס פון א פורים מיט א תשעה־באב?“ — און אויסגעלאזט האט זיך עס דערמיט, וואס ביידע צייטונגען, סאי דער פראגרעסיווער „קא־פעליש“, סאי די ארטאדאקסישע „יארמעלקע“, האבען אנגעזאגט זייערע לעזער א פריילינע בשורה מיט מורא'דיג גרויסע אותיות, אז גאר אין גיכען הויבען זיי אן צו געבען דעם עולם א מתנה — א נייעם מאדערנעם, זעהר שפאנענדען און הויך בעלעהרענדען ראַ־מאן פון איצטיגען אידישען לעבען מיט א מוסר־השכל. ביים „קא־פעליש“ וועט דער ראמאן הייסען:

„דער מאן פון די דריי ווייבער“
(א הויך־אינטערעסאנטער ראמאן אין 4 טייל מיט איין עפילאג)

און ביי דער „יארמעלקע“ וועט ער הייסען:

„דער דרייווייבערדיגער מאן“
(א מערקווירדיגער ראמאן אין 4 טייל מיט א פראלאג און מיט איין עפילאג).

א שאד! מע וועט נעמען אזא שענעם מאטעריאל און מע וועט דאס צעשמירען אויף דריי הונדערט בלעטער, מאכען פון דעם א תל. און א רחמנות געבאך אויף דער העלדין, שרה משה פורים'ס טאכטער, אסתר'על. נאך דעם, ווי די כתרילעווקער גאזעטען וועלען זי בעארבייטען, מעג זי זיך שוין אפגעזעגענען. זי וועט שוין דאר־פען קיין חתן ניט קריגען ווייל זי וועט לעבען. סיידען זי זאל פערלאזען „ארץ־ישראל“ מיט כתרילעווקע און אריבערפעקלען זיך קיין אמעריקא.

הלואי! מיר ווינשען איהר גליק און הצלחה און אַלדאָס גוטס — אָמן.

.5

„אונזערע בראָצקיס“ מיט „אונזערע רויטשילדס“.

אין אַ הייסען זומער־טאָג, סאַמע אין רעכטען ברען פון דאַשעס־סעזאָן, איז פון כתרילעווקע קיין „פאַלעסטינאַ“ געגאַנגען איבער „ארץ־ישראל“ אונזער בעקאַנטע „קאַלייקע“ כמעט אַ לעדיגע, ווייל ס'איז געווען נים קיין פרייטאָג, נאָר אַ געוועהנליכער וואָכעדיגער טאָג, דעמאָלט, ווען די כתרילעווקער דאַטשניקעס, וואָס וואָהנען אין „ארץ־ישראל“, זענען נים קליין צו געהן צופוס. אין דער „קאַלייקע“, ער זאָל אַזוי גוט און מוחל זיין אָפּשטעלען די פערדעלטערע, די אַנדערע אַ יונגערע, און ביידע האָבען געשמאַק געגעהביצט און געפּאַבעט מיט דער נשמה פאַר גרוים היץ. אברהמעל דער קאָנדוקטאָר האָט געדרימעלט, די פערדלעך האָבען זיך געמאַכט ווי זיי פאָהרען, און די „קאַלייקע“ קוים־קוים וואָס זי האָט געשלעפּט זיך. פּלוצים איז אויסגעוואַכסען, ווי פון אונטער דער ערד, אַ פראַנטעוואַטע ציקאַווע אריסטאָקראַטיש בחור'על פון אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג, מיט אַ ווייס אריסטאָקראַטיש קאַפּעלישעל און מיט שוואַרצע אריסטאָקראַטישע וואָנסילעך, האָט אַ מאַך געגעבען מיט'ן אריסטאָקראַטישען שטעקעלע צום קאָנדוקטאָר פון דער „קאַלייקע“, ער זאָל אַזוי גוט און מוחל זיין אָפּשטעלען די פערדלעך, און האָט געגעבען אַ שפּרונג־אַריין אין דער „קאַלייקע“, אָבער אַזוי אריסטאָקראַטיש, אַזוי בריה'ש, אַזוי פלינק, אַז עס האָט געהאָט דעם זיעבעטען חן. דערנאָך האָט ער זיך געגעבען אַ זעץ אוועק אויף דער צווייטער באַנק, פונקט אַקעגען דער מאַדאַם מיט

איהר טעכטערל (די עלטערע איז געווען די מוטער, און די יונגע־רע—איהר טעכטערל). און א לעג אריין אין האנד אין דער לינקער הויזען־קעשעני און מיט דער אנדערער האנד א דרעה די רעכטע אריסטאקראטישע וואנסע. און בעת מעשה געגעבען אזא אריסטא־קראטישען קוק אויף דער יפהפיה, אויף דעם שענעם מאמזעלכיז, אז א מיידעל, וואס איז נאך ניט שטארק פערליעבט אין קיינעם, דארף זיין שטארקער פון אייזען, זי זאל זיך ניט פערליעבען תיכף ומיד אין אזא בראווען אריסטאקראטישען בחור. פאר דער מאדאם איז דאס דאזינע אומגעריכטע בעגעגעניש געווען איין „אצבע אלהים“, א פאטאלע בעגעגעניש, און איהר מוטערליך הארץ האט באלד אנ־געהויבען צו קלאפען און נביאות צו זאגען, אז ס׳איז ניט אומזיסט, אז ס׳איז א גאט־זאך... און האטש איהר טעכטערל איז שוין כמעט א כלה, טאקי מיט איהרען א גליעד־געשוועסטערקינדעל, ווי מיר ווע־לען דאס אין ניכען געוואהרע ווערען, פון דעסטוועגען איז זי געווען העכסט צופרידען, וואס דער אריסטאקראטישער יונגערמאנטשיק שיסט מיט אויגען אויף איהר טעכטערל, נעמט זי דורך און דורך... נאר ווי אזוי מאכט מען, אז ער זאל זיך בעקענען מיט איהר טעכטערל, אז זי איז נאך אליין מיט איהם ניט רעכט בעקענט? איז זי געפאלען אויף איין עצה (א מאמעס הארץ): זי האט גענומען זיך פאכען מיט׳ן פעכער און א זאג געגעבען, ווי צו זיך אליין, און דוקא אויף רוסיש, אויף דעם כתרילעווקער רוסיש, וואס האט א שם אויף דער וועלט:

— אך, קאקאי גאריאטשע דיען סעוואדני! — סארא הייסער טאג היינט איז!

האט די טאכטער א קוק געגעבען אויפ׳ן אריסטאקראטישען יונגענמאן און האט פערריכט דער מוטער׳ס גרייז:

— דא, אטשען זשארקיי דיען!

האט שוין דער אריסטאקראטישער יונגערמאן געהאט א גע־לעגענהייט אריינצומישען זיך מיט א ווארט און אויך אויף רוסיש געווענדט זיך צו דער מאמזעל:

— אַ או וואָס נאָ דאַטשע טאַקושע חאַראַשיי וואָזדוך? — איז ביי אײַך עפּיס אויך אַ גוטע לופט אויף דער דאַטשע?

האָט די מאַדאַם פונדעסטוועגן נים דערלאָזט, אַז די טאָכטער זאָל איהם ענטפערען און האָט זיך בעסער אַליין אַרויסגעשטעלט (פאַרט אַ מאַמע!) און האָט זיך אָנגערופען צום יונגענמאַן ווידער אויף רוסיש און מיט אַ ניגון:

— נאָ טשטאָ נאָם וואָזדעך, קאָגדאַ או נאָס יעסט דיענגי? — צו וואָס דאַרפען מיר לופט, אַז מיר האָבען געלד?

דערמיט האָט זי איהם, אַפּנים, געוואָלט אָפּהאַקען די פליע־געל, ער זאָל זיך אַזוי ניט איבערנעמען. נאָר אַרויסגעקומען דער־פון איז גאָר עפּיס אַנדערש: ביידע קינדער, דער יונגערמאַנטשיק און דאָס מאַמזעלכעל, האָבען זיך איבערגעקוקט און אויסגעשאָסען מיט אַזאַ געלעכטער, אַז דער קאָנדוקטאָר פון דער „קאָלייקע", אברהמעל דער בעל־עגלה, האָט זיך געמוזט אויסדרעהען צו זיי מיט'ן פּנים, האָפען אַ קוק: „וואָס לאַכען עפּיס די אַריסטאָקראַטען, אַ גוטע חלירע אויף זייער טאַטען?" דער שפּיץ איז געווען, אַז מען איז צוגעקומען צו איינער פון די שענסטע און רייכסטע דאַטשעס אין „פּאַלעסטינאַ", האָט מען זיך גאַנץ וואַרעם אָפּגעזעגענט און שטאַרק־שטאַרק געקוועטשט די הענד, און די מאַדאַם האָט האַלב־אָפּיציעל פערבעטען דעם אַריסטאָקראַטישען יונגענמאַנטשיק צו זיך: „פּאָזשאַלעסטע, בעז צערעמאָני!" און דאָס שענע מאַמזעל־כעל האָט אַזוי ליעב געשמייכעלט און האָט בעשענקט דעם יונגען קאַוואַליער מיט אַזעלכע וואַרעמע בליקען פון איהרע שענע חנ'עוו־דיגע אויגען, אַז ווען דער יונגער בחור, דער אַריסטאָקראַט, זאָל זיין פון אייזען און זיין האַרץ פון שטיין, וואָלט עס אויך בעדאַרפט צעשמאָלצען ווערען, אַזוי ווי וואַכס.

אַצינד בעדאַרפען מיר דערצעהלען, ווער איז געווען אָט דער יונגער אַריסטאָקראַט און וואָס איז מיט דער מאַדאַם געווען אַזוי די גדולה, וואָס איהר טעכטערל האָט זיך מיט איהם בעקענט?

די גרויסע שטאָדט יעהופּעץ לעבט אין טעות. זי מיינט, אַז נור זי פּערמאָגט אריסטאָקראַטען־מיליאָנערען. די גרויסע שטאָדט פּאַריז מיינט, אַז נור זי פּערמאָגט אריסטאָקראַטען־מיליאַרדערען. אַ סברה, אַז אין כתרילעווקע האָבען מיר זיך אונזערע אייגענע אריסטאָקראַטען, אונזערע אייגענע בראָצקים מיט אונזערע אייגענע רויטשילדס. נאָר וואָס דען? אַזוי ווי אַלסדינג, וואָס כתרילעווקע פּערמאָגט, פּערמאָגט זי אין קלענערען מאַסשטאַב, על־כן זענען אונזערע בראָצקים קליינע בראָצקעלעך און אונזערע רויטשילדס — קליינע רויטשילדלעך, און זיי זענען ווערטה בעשריבען צו ווערען מיט זייערע ביאָגראַפיעס, פּונקט ווי עס ווערען בעשריבען אַלע מיליאָנערען און אַלע מיליאַרדערען פון דער גאַנצער וועלט.

דאָס איז אַ כלל — און עס ווייסט אַ מינדסט קינד, — אַז אַלע גרויסע מענשען פון דער וועלט זענען אַמאָל געווען קליין, דערנאָך ערשט זענען זיי אויסגעוואַקסען און נתגדל געוואָרען. די אַמעריקאַנער גרויסע מיליאַרדערען, למשל, האָבען ליעב צו בעריהמען זיך צעהן מאָל אַ טאָג, ווי קליין זיי זענען אַמאָל געווען. ביי איין אַמעריקאַנער אריסטאָקראַט איז אַ כבוד און אַ גדלות צו דערצעהלען פאַר יעדען אינטערוויוער, אַז אין דער יוגענד האָט ער גע־טראָגען זעק אויף די פּלייצעס, אָדער גאַזעטען צו פּערקויפען, אָדער געהאַנדעלט מיט „מעטשעס“. אונזערע כתרילעווקער אריסטאָקראַטען האַלטען נישט פון דער דאָזיגער מדה. אדרבה, אַ כתרילעווקער מיליאַרדער, אַז איהר וועט איהם אַ פרעג טהון וועגען זיין יחוס, וועט ער אייך דערצעהלען גוזמאות, אַז זיין זיידע איז געווען אַ רב און זיין עלטער־זיידע — אַ גאון, און זייער גאַנצע משפּחה — לויטער רבנים, גאונים און נגידים, גבירים מפורסמים. זיי פערהאַקען אייך אַזוי דעם קאָפּ מיט זייער יחוס און שרעקען אייך אַזוי שטאַרק אָן מיט זייער אריסטאָקראַטיזם, אַז עס פאַלט אָן אויף אייך אַ פּחד, און איהר קלערט זיך: „ווייסט זיי דער גוטער יאָהר — אפשר קומען זיי טאַקי אַרוים דער רוח ווייסט זיי פון וועמען?“... אונזערע אריסטאָקראַטען, מיליאָנערען און

מיליאָרדערען, איך מיין אונזערע כּתרילעווקער בראָצקים מיט אונ־
זערע כּתרילעווקער רויטשילדס, זענען אויך געווען אַמאָל
גאַנץ קליינע מענשעלעך, און זייער שבח מוז געזאָגט
ווערען. זיי האָבען זיך אַליין מיט זייערע אייגענע כּחות
דורכגעשלאָגען און מיט דער צייט שטאַרק־שטאַרק אַרויפגעאַרבייט
זיך, געוואַכסען און אויסגעוואַכסען און גענומען איבערשטייגען און
איבערשמייסען איינס דאָס אַנדערע הן אין עשירות, הן אין צדקה,
הן אין שענע שדוכים, און מי יודע, וואָס פון זיי קאָן נאָך אַמאָל
אויסוואַכסען! די גאַנצע וועלט, למשל, ווייסט דעם יחוס פון די
אמת'ע רויטשילדס, אַז זיי שטאַמען פון פראַנקפורט און אַז זייער
עלטער־זיידע איז געווען פריהער אַ חלפן, דערנאָך אַ מלוה, דערנאָך
אַ באַנקיר, וואָס פערלייהט גאַנצע מלוכות... די כּתרילעווקער רויט־
שילדס שטאַמען ניט פון פראַנקפורט. שטאַמען שטאַמען זיי טאַקי
פון כּתרילעווקע גופא, נאָר ווייל זייער עלטער־זיידע איז אויך כּל
ימיו געווען אַ חלפן, געשטאַנען מיט אַ טישעל אין כּתרילעווקער
מאַרק און געביטען קערבלעך אויף צעהנערם און צעהנערם אויף
גראָשענס, האָט מען דעריבער זיינע קינדער און קינדס־קינדער גע־
קרוינט מיט'ן נאָמען „די רויטשילדס". זיי, די קינדער, זענען
שוין קיין חלפנים ניט געווען, מיט קיין טישעל אין מאַרק ניט גע־
שטאַנען, נאָר מיט הלואה האָבען זיי זיך פערנומען, מיט הלואה
פערנעמען זיי זיך נאָך היינט און מיט הלואה וועלען זיך פערנעמען
אויך זייערע קינדער און קינדס־קינדער — כּל זמן עס וועט עקזים־
טירען אויף דער וועלט אָט דאָס פּאַסקודנע מיז, וואָס מע רופט דאָס
„געלד", און כּל זמן עס וועלען זיך געפינען אָזעלכע מענשען, וואָס
וועלען אייך פערזעצען, איך בעט איבער אייער כּבוד, די הויי־
זען, אַבי איהר זאָלט זיי לייהען געלד... אַז ס'וועט זיך מאַכען,
איהר וועט קומען איצט אין דאָס בענייעטע מאָדערנע כּתרילעווקע,
וועט איהר אויף דער „געבריקעוועטער גאַס" דערזעהן אַ צוויי גאַ־
רענדיגען מויער מיט אַ גרויסען שילד איבער דער גאַנצער וואַנד,
מיט גרויסע גאָלדענע אותיות: „יעפים אי באַרים גינגאָלד. באַנקיר־

סקאיא קאנטארא". אויף אונזער אידיש לשון וועט דאס הייסען אזוי שען, ווי „חיים און ברוך גיננאלד. באנק־נעשעפט". זאלט איהר וויסען, אז דאס זענען אונזערע כתרילעווקער רויטשילדס. אי, די קשיא: פון וואנען האט זיך צו זיי גענומען דער נאמען ר ו י ט־ ש י ל ד, אז הייסען הייסען זיי נאר ג י נ נ א ל ד? קאן מען דאס אייך פערענטפערען מיט א וויעדערואנאנד, ווי דער שטייגער איז: למאי וואס וועט איהר זאנען דערויף, אז אקוראט אקעגען די רויט־ שילדס שטעהט נאך א שענערער מויער מיט נאך א שענערען שילד, מיט נאך גרעסערע גאלדענע אותיות אנגעשריעבען בפירוש, און אויך אויף רוסיש: „ליעסנאיא טארנאווליא בראטיעוו דעמ־ בא"; דאס הייסט: „האלץ־געשעפט פון די ברידער דעמבא": — פון דעסטוועגען מהוט א פרעג א מינדסט קינד: „יונגעלע, ווע־ מענס שטוב איז דאס?" — וועט אייך א מינדסט קינד ענטפערען: „אט די שטוב וועמענס? — בראצקי'ס".

אויב אייך אינטערעסירט די ביאגראפיע פון די דאזינע בראצ־ קיס, וואס הייסען דעמבא, אדער דער יחוס פון די ברידער דעמבא, וואס רופען זיך בראצקי, קאן עס דא דערצעהלט ווערען אין קורצען אט אזוי: אין סובאליעסיע, אין א שטעדטעל ניט ווייט פון כתרי־ לעווקע, וואס האט אמאל געהערט צום גראף שטרעמבא־רודניצקי, איז געווען א איד א שאפער, איין אויפזעהער אויף די פריצישע וועלדער. וואס געהייסען האט ער אהרן, נאר גערופען האט מען איהם דעמב, ווייל ער איז געווען, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א איד א פראסטאק, א דארפסמאן, א הויכער, א געזונדער, א דעמב. געטראגען א גראבען, א גויישען בגד, מיט א שטריקעל ארומגעבונ־ דען, און א פאר הויכע שטיוואלעס, געקענט אויף אויסוועניג אלע בוימער פון אלע סובאליעסיער וועלדער, געהיט דעם גראף'ס גוטס, ווי א געטרייער הונד, און איז געווען ביי'ם גראף אזא חשוב, אז ער האט אנגעזאגט אין זיין צואה די קינדער, אז דער איד אהרן און דעם אידענס קינדער זאלען בלייבען ביי זיי שאפערס כל־זמן עס וועלען שטעהן די וועלדער פון סובאליעסיע און כל־זמן עס וועט עק־

זיסטירען דער נאָמען שטרעמבאַ־רודניצקי. און ווי דער מנהג העולם איז, האָבען דאָך מסתמא די יורשים פונ׳ם גראַף שטרעמבאַ־רודניצקי זיך פערשפּיעלט אין קאָרטען און פערקויפט, געמאַכט אַ תל פון אַלע סוכאָליעסיער וועלדער, און אהרן׳ס קינדער האָבען גע־מוזט אַריבערפּעקלען זיך פון וואַלד אין שטאָדט אַריין, זיך בעזעצט אין כתרילעווקע. און ווייל ניט זיי און ניט זייערע קינדער האָבען גישט געוואוסט קיין זאַך, אַ חוץ וואַלד און אַ חוץ געהילץ, איז זייער געשעפט געוואָרען נור וואַלד און געהילץ — עד היום הזה. און עס האָט זיי מצליח געווען, און זיי זענען געוואַכסען אַלץ העכער און העכער, און מיט זיי איז געוואַכסען אויך זייער נאָמען. תחילת האָט מען זיי גערופען „די וואַלד־מענשען״, דערנאָך — „די הילצער־נע אידען״, „די דעמבעניאַטעס״, דערנאָך — „די ברידער דעמ־באַ״, דערנאָך — „די נייע נגידים״, „די מיליאָנטשיקעס״, און ערשט דערנאָך, אַז זיי האָבען אָנגעהויבען אויספּיינען זיך, אַרויס־געהן מיט אַ שענער נדבה, טהון גרויסע שדוכים, שמייסען און אַרוי־בערשמייסען די רויטשילדס, — האָט זיי די שטאָדט געקרוינט מיט׳ן נאָמען: „אונזערע בראָצקים״. עס איז שווער צו זאָגען, ווער פון זיי איז רייכער: „אונזערע רויטשילדס״, צי „אונזערע בראָצ־קים״? זייער געלד האָט נאָך קיינער ניט געצעהלט. נאָר מיר דאַכט, אַז וואָס זיי פעהלט צו די אמת׳ע בראָצקים מיט די אמת׳ע רויטשילדס, וואָלט עס געמענט אונז אַלעמען צוקומען. זייער רייכ־קייט איז ווי אַמאָל. אַמאָל זענען „אונזערע רויטשילדס״ רייכער, אַמאָל — „אונזערע בראָצקים״. עס ווענדט זיך, ווער עס שטעלט זיך אויס שענער פאַר דער שטאָדט. און ווייל יעדער פון זיי וויל איבערשטייגען אין אַריסטאָקראַטיזם, אַריבערשמייסען איינס דאָס אַנדערע, דעריבער קאָנקורירען אונזערע כתרילעווקער מיליאָנערען און מיליאַרדערען און שמייסען זיך אויף וואָס די וועלט שטעהט. למשל, זאָגט אַ רויטשילד, אַז ס׳איז איהם שווער אידיש רעדען — בעריהמט זיך אַ בראָצקי, אַז ער פערשטעהט ניט קיין וואָרט אי־דיש. און דאָס איז אין כתרילעווקע אַ סימן פון אַריסטאָקראַטיזם.

אדער עס האָט זיך געטראָפֿען אַ מעשה ביי די רויטשילדס, אַ וועק־
דעל האָט זיך פֿערשפּיעלט אין קאָרטען און גע׳פּטר׳ט, זאָגט מען, אַ
גאַנצען הונדערטער — האָט ביי די גבירים, ביי די בראָצקי׳ס,
אַ וועקדעל פֿערשפּיעלט צוויי הונדערטער. אדער עס האָט זיך גע־
טראָפֿען נאָך אַ מעשה: ביי די רויטשילדס האָט אַ שנור „גע־
פֿלירטעוועט“ אין אויסלאַנד אין די בעדער מיט עפּיס אַ ווילד־
פֿרעמדען יונגענמאַן בפרהסיה, און עס האָט געקאָכט דערמיט די
וועלט — האָט ביי די נייע אַריסטאָקראַטען, ביי די בראָצקיס,
אויך אין אויסלאַנד אין די בעדער און אויך בפרהסיה „געפֿלירטע־
וועט“ אַ שנור מיט צוויי ווילד־פֿרעמדע יונגע לייט... אַריסטאָ־
קראַטען אַז זיי שמייסען זיך, איז פֿאַר דער שטאָדט אַ מעלה, וואָ־
רום אַז מע האַלט אין שמייסען זיך, שמייסט מען זיך שוין אין אַלס־
דינג. למשל, כתרילעווקע וועט קיינמאָל ניט פֿערגעסען יענעם ווינ־
טער, בשעת עס האָבען געבושעוועט די גרויסע פֿרעסט, אָרעמע לייט
געבאַך זענען געפֿאַלען, אַזוי ווי פֿליעגען,—איז געוואָרען אַ ויצעקו:
„סטייטש, וואו זענען אונזערע גבירים? אונזערע רויטשילדס מיט
אונזערע בראָצקיס? וואָס שווייגען זיי?!“ האָבען זיך די רויט־
שילדס דערבאַרעמט און האָבען אַריינגעשיקט פֿון מאַרק עטליכע
פֿוהרען שטרוי אויף צו בעהייצען די געפֿרוירענע. וואָס זשע האָבען
געטהאָן, מיינט איהר, די בראָצקיס? — האָבען זיי גענומען און
האָבען אַריינגעשיקט, פֿון זייערע אייגענע וועלדער טאַקי, עטליכע
גאַנצע פֿוהרען מיט האָלץ און געטיילט האָלץ אומזיסט פֿאַר די אָרע־
מע לייט פֿון שטאָדט, וועמען אַ פֿונט און וועמען צוויי פֿונט. אָדער
וואָס האָט געפֿעהלט יענעם פּסח, בשעת די רויטשילדס האָבען זיך
צעלאָזט און האָבען, אַ חוץ מעות־חטים, אַריינגעשיקט אַ האַלבע
מאָה זעקלעך קאַרטאָפֿלים פֿאַר אָרעמע לייט אויף פּסח? זענען זיך
מיישב די בראָצקיס: „איהר גיט קאַרטאָפֿלים? מיר וועלען גע־
בען שמאַלץ צו די קאַרטאָפֿלים!“ און מען איז געגאַנגען און מע
האָט געפֿענט גרויסע טעפּ מיט שמאַלץ און מע האָט געטיילט די
אָרעמע לייט שמאַלץ. כל דכפין — איטליכען אַ לעפֿעלע שמאַלץ,

און אויף א משפחה — א גרויסע לעפעל, אויב מע האָט בעוויזען צו ברענגען א פּאַפּיער פון׳ם רב, אַז די משפחה בעשטעהט ניט ווינ־ציגער ווי פון פינף נפשות.

פון שטאָדט איז די קאָנקורענציע מיט׳ן שמייסען זיך אריבער־געשמיסען געוואָרען אין דאָרף, אויף דער דאַטשע. „פּאַלעסטינא" האָט געעפענט פאַר „ארץ־ישראל" איהרע טויערען, און די פער־שמאַכטע ארץ־ישראל׳דיגע דאַטשניקעס האָבען אָפּגעלעבט. ווי אַזוי איז דאָס געשעהן? אָט ווי אַזוי: איינמאָל אין א זומער האָבען „אונזערע" רויטשילדס אויסגעבויט אין „פּאַלעסטינא" איין אײ־גענע דאַטשע (אויף א גוי׳ס נאָמען, געוועהנליך). אבער א דאַט־שע! מיט א וועראַנדע און מיט שטאַכעטען, געפּאַרבטע גרינע שטאַכעטען, און א גאָרטען האָבען זיי געפּלאַנצט, געזעצט אַגרעסען און ווײַמפּערלעך און ווײַנשעל און קאַרשען. און האָבען געעפענט דעם גאָרטען פאַר אַלע כתרילעווקער דאַטשניקעס, וואָס אויף דער זיים באַרג. פראַנק און פריי — גאַנץ „ארץ־ישראל" קאָן קומען שבת בייטאָג שפּאַציערען אין גאָרטען! אבער נור שבת. אין מיטען וואָך — אַזאָס!... זענען זיך מישב „אונזערע" בראַצקים, טאָקי באַלד אויפ׳ן אנדערען זומער, און געהען און שטעלען אוועק נאָך א שענערע דאַטשע מיט נאָך א שענערער וועראַנדע און מיט נאָך א גרעסערען גאָרטען, אויך אין „פּאַלעסטינא" און אויך אויף א גוי׳ס נאָמען, און אויך מיט אַגרעסען און מיט ווײַמפּערלעך און מיט ווײַנשעל און מיט קאַרשען, און האָבען גענומען און האָ־בען בפירוש געלאָזט אויסרופען אין שטאָדט, אין אַלע בתי־מדרשים, אַז דער גאָרטען זייערער איז אָפען פאַר אַלע אידען ניט נור דעם טאָג שבת — אַלע טעג פון א גאַנצער וואָך, נאָר בתנאי — מע זאָל זיך צו די בוימלעך ניט צוריהרען, די פירות ניט רייסען און אויפ׳ן גראָז ניט טרעטען... ווי מיינט איהר אבער, אַז מע לאָזט אריין. א שטיינער, „ארץ־ישראל׳דיגע" דאַטשניקעס אין א גאָרטען, און זיי דערזעהען גראָז, — זאָל מען ניט אראָפּוואַרפען די קאַפּאָטע און ניט אוועקזעצען זיך אויף דער ערד? צי, א שטיינער, אידישע קינ־

דער האָבען דערזעהען פאַר זיך גרינע אַגרעסען, רויטע ווײַמפּערלעך, דערשמעקט קאַרשען — וועט מען קוקען און מע וועט שווייגען?... האָט מען דעם גאַרטען אַרומגעגרייזעט מיט אַ פּאַרקאַן, אויף די שטאַכעטען אַנגעשלאָגען צוויעקעס, אויפ'ן טויער אַנגעהאַנגען אַ שלאָס, און עס איז אַרויס אַ „פּריקאַז", אַז מהיום והלאה, טאָמער וועט זיך דערוועגען עמיצער פון „ארץ־ישראל" אַריינצוטרעטען צו זיי אויף דער דאַטשע, וועט מען איהם איבערברעכען הענד און פיס. אַרויסשלאָגען אַ צאָהן און אַנרייצען אויף איהם די הינד...

באמת, זענען די הינד געווען נור אַ פאַנטאַזיע, אַ סטראַשידלע אויף אָפּצושרעקען דעם עולם; נאָר דאָס האָט געהאָלפען מעהר פון אַלסדינג: כתרילעווקער אידען האָבען פיינט האָבען צו טהון מיט הינד...

6.

מע קאָן ניט וויסען וועמענס מאַרגען ס'איז.

דאָס ווייסט איהר דאָך מן הסתם, אַז ביי די אמת'ע, ביי די פראַנקפורטער, רויטשילדס איז אַ מנהג פון קדמונים, אַ מין טראַדיציע אַזעלכע בירושה פון זייערע זיידעס, וואָס ווערד שטאַרק אָפּגעהיט, — אַז שדוכים זאָל מען טהון נור צווישען אייגענע, בכדי די משפחה זאָל, חלילה, ניט פערפרעמדט ווערען; סיידען עס האָפּט זיך אונטער אַ גראַף, אָדער אַ מאַרקיז, אָדער אַ פרינץ, און פערליעבט זיך אין זייערער אַ טאָכטער — דעמאָלט איז אַנדערע ווערטער. דעמאָלט, פערשטעהט איהר מיך, איז שוין דער יצר הרע צו גרויס און מע קאָן נישט ביישטעהן קעגען אַזאַ נסיון...

ביי די כתרילעווקער רויטשילדס איז אויך די זעלבע טראַדיציע. נישט מחמת זיי האָבען דאָס בירושה פון זייערע זיידעס,

נאַר פּשוט, ווייל זיי האַלטען זיך גרעסער פון אַלעמען און האַבען זיך איינגערעדט און זענען איבערצייגט, אַז צו זייער יחוס איז נישטאַ קיין גלייכען אויף דער גאַנצער וועלט. ניט אומזיסט זאָגט כתרילעווקע אויף זייערע אַריסטאָקראַטען אַ ווערטעל, *אַז זיי זענען אַזעלכע גרויסע מיוחסים, אַז סע שטעהט זיי ניט אַן די מחותנ'שאַפט מיט זיך אליין*... ס'איז געווען אַ צייט, וואָס די אויפגעקומענע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען, „אונזערע בראָצקים“, האָבען אפילו אין חלום נישט געוואָגט צו טראַכטען פון אַזאַ כבוד, ווי מתחתן זיין זיך מיט די אַלטע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען, מיט „אונזערע רויטשילדס“. נאָר אַז „אונזערע בראָצקים“ האָט אַ שיין געגעבען דאָס מזל, זיי האָבען אָנגעהויבען וואַכסען, געוואָרען גרויס און האָבען בעקומען כמעט אַזוי פיעל געלד, ווי די רויטשילדס, איז ביי זיי געזעכען טיעף אין האַרצען פערבאָרגען נור איין וואונש: אַ שדוך מיט די רויטשילדס. אַרויסזאָגען דעם דאָזיגען וואונש הויך האָט מען נישט געוואָגט פונדעסטוועגען. איין מאָל נור, מעהר נישט אַז איין מאָל, האָט זיך געטראָפען אַ מעשה, די „אויפגעקומענע אַריסטאָקראַטען“ האָבען צוגעשיקט אַ שדכן צו די רויטשילדס — דעם בעריהמטען כתרילעווקער שדכן סאָלאָווייטשיק. סאָלאָווייטשיק דער שדכן, מוזט איהר וויסען, איז ניט פון די אַמאָליגע כתרילעווקער שדכנים. סאָלאָווייטשיק איז אַ שדכן פון דעם איצטיגען מאָדערנעם כתרילעווקע, און ער הייסט שוין ניט „שדכן“, נאָר „פערמיטלער“. סאָלאָווייטשיק איז בעריהמט, ניט אַזוי מיט זיינע גרויסע שדוכים, וואָס ער פיהרט דורך, ווי מיט זיין מויל, מיט זיין רעדען. ער קאָן אייך איבעררעדען די גאַנצע וועלט. ס'איז גאָר ניטאַ אַ מענש, וואָס זאָל קאָנען ביישטעהן קעגען סאָלאָווייטשיק דעם פערמיטלער, אַז ער הויבט אָן צו רעדען. ס'איז אש־להבה! סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער איז טאַקי דעם אַלטען רב שלום שדכנ'ס אַ זוהן, און איז אַ איד פון היינטיגער וועלט, טראָגט שוין, פערשטעהט איהר מיך, אַ קאַפּעליש אויפ'ן קאָפּ און אַ ווייסע מאַ־

נישקע מיט א שניפס. אמת, דער קאפעליש איז שטארק אפגעבא־רעט, די ווייסע מאנישקע איז ניט איבעריג ווייס און דער שניפס איז, זאל ער מיר מוחל זיין, עפּיס א מין שמאטע, וואס גלאנצט — ס׳איז אבער פארט א קאפעליש און פארט א מאנישקע און פארט א שניפס! היינט לענגט־צו צו דעם א פידזשאק, טאקי איין אלטע, נאר א קורצען פידזשאק, וואס הענגט אויף איהם א ביסעל פרעמד־ליך, און הויזען א פאר, אפילו קורצליכע, דערפאר אבער ברייטע, גאנץ ברייטע, און קעסטעלדיגע, געווען אמאל, אין די יונגע יאהרען, גאר־גאר פיינע הויזען — וועט איהר פערשטעהן דעם חלוק פון איהם ביז זיין טאטען, עליו השלום. נאר דאס אלסדינג איז בלאטע אקעגען די בארד און פאות. ווער מיר בארד? וואס מיר פאות? מילא, די בארד איז נאך ווי ס׳ניט איז. איז ניט קיין בארד — איז א בערדעל. א מענש איז ניט מחויב צו טראגען א בעזעם אויפ׳ן פנים. אבער פאות? קיין סימן אפילו! אפגעשווירעט, אונטערגע־גאלט און אויסגעקארעניעט מיט׳ן ווארצעל! היינט דאס רעדען זיינס! קיין „גוט מארגען" איז נישטא, נאר א רוסישער „איזדרא־סטאיטיע". און ביי׳ם אוועקגעהן איז — „דאסווידאניע". ער זאל זאגען, אשטייגער: „איך האב פאר אייך א גוטען שדוך" — איז ניטא. וואס דען? א ביסעל אויף דייטש, א ביסעל אויף פראנ־צויזיש און א ביסעל אויף רוסיש: „איך האב פאר זיי א פארטי — טשטא ניבוד אסאבענע!" וואס דארפט איהר מעהר? זיין טא־טע, עליו השלום, פלעגט טראגען א זאנטיק, א גרויסען, א רויטען פארעסאל. איהם שטעהט ניט אן. ער איז שוין איין אריסטאקראט מיט א שטעקעל און רופט זיך סאלאווייטשיק דער פערמיטלער. רב שלום שדכן זאל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף זיין זוהן, דעם „פערמיטלער"!...

בעקומען אזא הויכע מיסיע — אויסצופיהרען א „פארטי" צווישען אזעלכע צוויי אריסטאקראטישע הייזער, ווי „אונזערע בראצ־קיס" מיט „אונזערע רויטשילדס", האט סאלאווייטשיק דער פער־מיטלער אנגעטהאן א ווייסע מאנישקע, צעקעמט דאס שטיקעל

באָרד, פריש אונטערגעשוירען דעם אָרט, וואו ס'איז אמאָל געווען פאות, און איז אַוועק צו די רויטשילדס — און האָט נור געקאָנט אויסרעדען די ערשטע עטליכע ווערטער אויף זיין געמישטער שפּראַך: „איזדראַסטאיטע! איך האָב פאַר זיי אַ פּאַרטי — טשטאָ ניבוד אַסאָבענע!“ — וואָרום אַז מע האָט איהם אַ פרעג געטהאָן, ווער איז די „פּאַרטי“ און וואָס פאַר אַ „טשטאָ ניבוד אָכאָבענע“, און ער האָט נור אויסגערעדט די ווערטער „אונזערע בראַצקים“, — האָט ער געחאַפּט אַזאַ מיאוס'ען פּעטשאַטעק, אַז ס'איז איהם פינסטער געוואָרען אין די אויגען. ער וועט שוין פערזאָגען קינדס־קינדער! מע האָט איהם מבטיח געווען, אַז דאָס אַנדערע מאָל, טאָמער לענט ער פאַר אַזאַ „פּאַרטי“ מיט אַזאַ „טשטאָ ניבוד אַסאָבענע“, וועט ער עפּענען מיט'ן קאָפּ די טהיר. בקיצור, מע האָט דעם שדכן געגעבען דעם וועג. אויף פּראָסט אידיש וועט דאָס הייסען: מע האָט איהם דורכגעטריבען. דערפאַר, שטעהענדיג שוין ביי דער טהיר, האָט סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער בעוויזען וואָס ער קאָן. ער האָט זיי אַ זאָג געגעבען: „געדענקט, דאָס זאָגט אייך סאָלאָווייטשיק: מע ווייסט ניט וועמענס מאָרגען ס'איז!“...

און כך הוה. סאָלאָווייטשיק'ס וואָרט איז, אַפּנים, אין אַזאַ שעה אַרויסגערעדט געוואָרען. די רשעים האָבען געהאַט זייער מפּלה. די אייגענע רויטשילדס, וואָס האָבען איהם אַמאָל דורגעטריבען, האָבען געשיקט רופען דעם אייגענעם סאָלאָווייטשיק דעם שדכן, ער זאָל זיי געהן מאַכען אַ פּאַרטי מיט די נייע מיליאָנטשיקעס, מיט די אויפגעקומענע אַריסטאָקראַטען, מיט די בראַצקים. דאָ איז מקוים געוואָרען דאָס ווערטעל: „אַז מע דאַרף האָבען דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה“. סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער האָט זיך ניט געלאָזט צוויי מאָל בעטען, און אַז ער איז געקומען צו די רויטשילדס, האָט מען איהם געבעטען זיצען, ניט געוואָרט ביז ער וועט זיך אַליין זעצען, און אפילו דערלאַנגט איהם אַ פּאַפּיראָס און פייער צום פּאַפּיראָס. דאָס איז שוין די טבע פון אַ כתרילעווקער אַריסטאָקראַט: אַזוי וועט ער

זיך אייך בלאזען, ווי איין אינדיק — גארנישט צו צוטרעטען! נאר קוים בעדארף ער פון אייך א שטיקעל טובה, אזוי ווערד ער אייך נידעריגער פון דער ערד און ווייכער פון פוטער, האטש נעמט לעגט איהם צו צו א געשוויר! אין קורצע ווערטער, מיט א פאר קליינע הקדמות, האבען די רויטשילדס אויסדערצעהלט זייער התנצלות פאר סאלאווייטשיק דעם פערמיטלער, אז זיי וואלטען, אייגענטליך, בשום אופן ניט געוואלט טהון ניט מיט זייער גלייכען, ניט מיט דעם, וואס זיי שטעהט ניט אן. נאר אזוי ווי ס'איז פארהאן א גמרא מיט א מדרש און מיט, להבדיל, א גוייש ווערטעל — על כן זאל ער זיך מטריח זיין צו די נייע, צו די אויפגעקומענע, צו אט די, וואס מע רופט זיי איצט מיט'ן נאמען „די בראצקים", און ער זאל זיי זאגען כך וכך... איהם בעדארף מען דאך די צונג ניט פיקען; ער איז דאך א איד, וואס קאמארע ער קאן...

דער פערמיטלער איז שיער צעגאנגען געווארען פון אזא בע־נעמונג, פון אזוינע רעד און פון אזעלבע קאמפלימענטען. שייך צו זאגען ער קאן? אודאי קאן ער! „ניין, פאני סאלאווייטשיק! איהר בעדארפט רעדען נישט גלאט, נאר פערשטעלט". שייך צו זא־גען פערשטעלט? אודאי פערשטעלט! „ניין, פאני סאלאווייטשיק! איהר טארט ניט זאגען, אז דאס האבען מיר אייך געשיקט. איהר בעדארפט זיי זאגען, אז דאס איז אייער אייגענער פלאן, וואס וואכסט פון אייך אליין. איהר פערשטעהט, צי ניין?" שייך צו זאגען ער פערשטעהט? ווער דען פערשטעהט, אז ניט ער? — און סאלאווייטשיק דער פערמיטלער האט אנגעגורט זיינע לענדען און איז אין דעם זעלבען טאג אוועק צו די בראצקים, איין אנגעלאדע־נער און איין אנגעשטאלענער, געהאט אזוי פיעל צו זאגען, אז ער האט גארניט געוואוסט, פון וואס פריהער. עס האט זיך איהם ארויסגעווי־זען, אז וויפיעל ער זאל ניט רעדען, ועט זיין ווינציג, און וואס ער זאל ניט זאגען, וועט ניט זיין דאס, וואס מע דארף. ס'איז אלע מאל אזוי, פון זינט די וועלט שטעהט: אז איהר קומט אריין צו א גרויסען מענ־שען, פערפלאנטען זיך אייך די מחשבות, און אנשטאט דעם, איהר

זאָלט זאָגען וואָס איהר ווילט, הויבט ביי אייך די צונג אָן צו פּלעשטשען דער רוח ווייסט וואָס!... איידער סאָלאָווייטשיק איז אַריין צו די אויפגעקומענע מיליאָנטשיקעס, דאָס הייסט, אַז ער איז געווען אויף יענער זייט טהיר, איז ביי איהם געווען צוגעגרייט פּעק מיט רעד און מיט משלים און מיט פּסוקים און מיט גמרא'ס — אַהז אַ שיעור. נאָר אַז די בראָצקים האָבען געגעבען אויף איהם אַ קוק מיט די אויגען און אַ פרעג: „וואָס דאַרפט איהר?" — האָבען זיך ביי'ם שרכן געגעבען אַ בלעטער־איבער די געדאַנקען אין קאָפּ, און פון אַלע זיינע פאַרטיגע רעד מיט די פּסוקים, מיט די גמרא'ס, מיט די משלים, איז געוואָרען אַ מישמאַש — עס האָט זיך ניט געקלעפּט אַ וואָרט צו אַ וואָרט. דאָס הייסט, אָנגעהויבען האָט ער דוקא נישקשה'דיג: „פּאַרהאָן אַ רש"י, מאַכט ער: „תעלא בעדניה סגיד ליה" — אַ פוקס אין זיין צייט, אַז מע דאַרף צו איהם אָנקר־מען..." האָט מען געגעבען אויף איהם אַ קוק און אַ האַק איבער: „אַקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד?" „טאַקי אַקעגען דעם טאַקי, וואָס מע ווייס ניט וועמענס מאָרגען ס'איז... אַט, דאַכט זיך, ניט לאַנג האָט איהר געוואָלט, האָבען זיי ניט געוואָלט. איצט ווילען זיי שוין — שייך זאָגען זיי ווילען? זיי חלש'ען, זיי געהען אוים מיט אייך צו טהון, זיי נעמען איין אַ מיתה משונה! זיי וואָלטען מי יודע וואָס, אַבי..."

— פון וועמען רעדט איהר?

— פון וועמען איך רעד? טאַקי פון זיי, טאַ יעסט, פון'ם סאַמע יחוס, פון דער גילדערנער פּאַהן, פון די גרעסטע, פון די פיינס־טע, פון די שענסטע — פון „אונזערע רויטשילדס" רעד איך דאָך...

מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. דער פערמיטלער זאָל זיי געווען אָפּגיסען מיט עסיג, אָדער מיט וויטריאָל, וואָלט זיי, דאַכט זיך, געווען ניחא'ער. די בראָצקים, ווייזט אוים, האָבען נאָך נישט פערגעסען דעם מיאוס'ען אָפּזאָג, וואָס זיי האָבען אַמאָל געהאַט פון די רויטשילדס, ניט היינט געדאַכט, — האָבען זיי זיך אָפּגע־

קיהלט דאָס האַרץ אַצינד און אויסגעלאָזט כל חמתם נעבאך אויפ'ן שדכנ'ס קאָפּ:

— מיט וועמען רעדט איהר אונז? מיט אָט די ראָסטאָוושטשיקעס, פּראַצענטניקעס, ליכוויאַרזשעס, וואָס פערמאָגען ניט אונזער מיסט? — ווי האָט דאָס אַ איד אַ שדכן אַזאַ פּאַטעפּאָלנעסט קומען פאָרלעגען אונז צו טהון מיט אַזעלכע „חאַץ־דאַרגעס"? ווער זענען זיי, אייערע רויטשילדס? שוין לאַנג איז זייער זיידע געזעסען מיט אַ טאָרבע מינץ אין מאַרק און נעפּרוירען, ווי אַ הונט? איצט זענען זיי שוין געוואָרען כלומרשט באַנקירען, נעמען וועכסלעך, שינדען די הויט. ניין, ניין! איהר זאָלט גאָרניט פּרובען אפילו אָפּענטפערען אַ וואָרט — איהר הערט, וואָס מע רעדט צו אייך? און אַז איהר וועט ניט אַוועקגעהן באַלד מיט גוטען, וועט איהר זיך דערשפּיעלען — מע וועט אייך נעמען, איהר הערט צי ניין, און מע וועט אייך אַראָפּלאָזען פון אַלע טרעפּ!

שוין שטעהענדיג פון אונטען, איז דעם שדכן געבליבען נור איבערצו'חזר'ען נאָך אַמאָל די אַמאָליגע ווערטער זיינע: „מע קאָן ניט וויסען וועמענס מאָרגען ס'איז"... און זיינע ווערטער זענען מקוים געוואָרען אויף אַ וואונדערליכען אופן, וואָס ניט סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער, ניט קיינער האָט זיך געקאָנט דערויף ריכטען. איצטיגס מאָל האָט זיך אָנגענומען דעם שדכנ'ס קריוודע דער גאָט פון ליעבע. עס האָט זיך אַריינגעמישט דאָס קליינע מלאך'על, וואָס הייסט מיט זיין הייליגען נאָמען „אַמור" און וואָס שיסט מיט פערגיפטיגטע פיילען אַלע בחורים מיט אַלע מיידלעך גלייך אין האַרצען אריין. דאָס איז געווען אין יענעם הייסען זומערדיגען טאָג, ווען ביי אברהמ'על דעם קאַליישטשיק זענען געפאָהרען פון כתרילעווקע קיין „פּאַלעסטינאַ", אויב דער לעזער קאָן זיך דערמאָנען, איין אַריסטאָקראַטישע מאַדאַם מיט אַ טעכטערעל אַ יפת־תואר, און צו זיי אויף דער „קאַלייקע" האָט זיך אַרויפגעכאַפּט אַ טשיקאַווע פּראַנטעוואַטע בחור'על מיט אַ ווייס קאַפּעלישעל און מיט איין אַריסטאָקראַטיש שטעקעלע

און האָט זיי געפּלעפּטביידען, די מאַדאַם מיט דער טאָכטער, מיט'ן ערשטען דרעה פון זיינע שווארצע אריסטאָקראַטישע וואנסילעך און מיט'ן ערשטען שאָס פון זיינע אויגען. איצט איז געקומען די צייט אויסצוזאָגען — עס איז שוין מעהר ניט קיין סוד — ווער איז דאָס די אריסטאָקראַטישע מאַדאַם, וואָס רעדט אַזוי שען רוסיש: „נאָ משטאָ נאָם וואזדעך, קאָגדאָ או נאָס יעסט דיענגי ?" און ווער איז געווען דער טשיקאווע־פּראַנטעוואַטע־אריסטאָקראַטישער יונגערמאַנטשיק, וואָס האָט געפּלעפּט די אריסטאָקראַטישע מאַמע מיט איהר אריסטאָ־קראַטישער טאָכטער ? די מאַדאַם — דאָס איז געווען נישט קיין אַנדערע, נאָר די מאַדאַם רויטשילד, און דער יונגערמאַן איז נישט מעהר און נישט ווענינגער, ווי אַ זוהן פון די אויפגעקומענע אריס־טאָקראַטען, פון די כתרילעווקער בראַצקים.

נעמענדיג אין אַנבעטראַכט דאָס אַלץ, וואָס איז דערצעהלט גע־וואָרען ביז אַהער, וועט שוין ביי'ם לעזער זיין רעכט, ווער ס'איז געקומען צו הילף סאָלאָווייטשיק דעם שדכן, און עס בלייבט איבער נור איין זאַך : צי האָט דער גאָט פון ליעבע עפּיס אויפגעטהאָן ? און צי ס'איז איהם געראָטען, סאָלאָווייטשיק דעם פערמיטלער, די דאָזיגע „פּאַרטי" דורכצופיהרען ? און אויב יאָ — וואָס האָט ער, סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער, געהאַפּט דערביי ? און וואו איז פאָרגעקומען די דאָזיגע גרויסאַרטיגע אריסטאָקראַטישע חתונה — אין כתרילעווקע, צי אין „פּאַלעסטינאַ" אויף דער דאַטשע ? אויף די אַלע וויכטיגע פראַגען בעקומט דער פריינד לעזער אַ קלאָרע תשובה אינ'ם קומענדיגען קאַפּיטעל פונ'ם דאָזיגען זומערדיגען ראָמאַן.

7.

סאָלאָווייטשיק דער שדכן אַרבייט אויף אַלע כלים.

מיר מיינען, אַז דער פריינד לעזער איז צופריעדען, וואָס דער „ער" און די „זי" פונ'ם דאָזיגען זומערדיגען ראָמאַן זענען גראָד

ניִשט קיין געוועהנליכע בשר־ודם׳ס, ווי, למשל, מיר זענען, נאָר אמת׳ע אַריסטאָקראַטען, פון דער גאָלדענער פּאָהן, פון די כתרי־לעווקער מיליאָנערען און מיליאַרדערען. „ער“ איז אַ בראָצקי פון „אונזערע בראָצקים“, „זי“ — אַ ראָטשילד פון „אונזערע ראָט־שילדס“. און דאָס איז דאָך אַ פאַקט, וואָס מע קאָן ניִשט אָפּלייִ־קענען, אַז מיר, געוועהנליכע בשר־ודם׳ס, זענען אַלע מאָל זעהר נייגעריג צו וויסען דווקא וואָס אין די הויכע פענסטער טהוט זיך, ווי אַזוי לעבט מען ביי די נגידים, ווי אַזוי עסט מען דאָרט, ווי אַזוי טרינקט מען? און אַז אַ מיליאָנערסקע אַריסטאָקראַטישע חתונה האָט פאַר אונז גאָר אַ בעזונדערען אינטערעס, חאָטש אַז מע וויל שמועסען אין תוך אַריין — וואָס האָבען מיר דערפון? גאָר־ניִשט מיט גאָרניִשט. נאָר אַזוי האָט אונז שוין גאָט בעשאַפען — פאַרפאַלען. מיר קאָנען דעריבער מיט אַ ריינעם געוויסען געהן ווייטער מיט אונזער געשיכטע. נאָר מע דאַרף זיך דערמאָנען אויף אַ ווײַלע אין דעם ערשטען בעגעגעניש פונ׳ם „ער“ מיט דער „זי“ ביי אברהמ׳לען אויף דער „קאַלייקע“, ווי אַזוי דעם יונגען העלד בראָצקי איז דאָס געגאַנגען, טאַקי ממש דורך טהיר און דורך טויער. ניִשט נור איז די יפת־תואר, ראָטשילד׳ס טעכטערל, געווען פון איהם געפאַנגען, נאָר אפילו די מאַמע איהרע, זאָל געזונד זיין, די מאַדאַם ראָטשילד אַליין, איז אינגאַנצען געווען אויף זיין זייט און האָט איהם מורא׳דיג פריינדליך אויפגענומען און מיט סכנות ליעבליך איינגעלאַדען צו זיך אויף דער דאַטשע: „פּאַזשאַלעסטע, בעז צערעמאָני!“ צו אַזאַ כבוד און צו אַזאַ הצלחה איז לאו כל אדם זוכה. וואָרום מיר ווייסען דאָך, אַז פון זינט די וועלט שטעהט און זינט צווישען מענשען קומען פאַר ראָמאַנען איז פונקט קאַפּויר: אַז עס קומט די צייט פון פערליעבעניש, איז אָדער דער טאַטע, אָדער די מאַמע פון דער יפת־תואר, אָדער זיי ביידע, שפּאַרען זיך איין אַזוי גוואַלדיג, אַז ס׳איז זיי ניִשט צו ריהרען פונ׳ם אָרט! שענער פון אַלץ איז דאָס, וואָס די עלטערען, זאָלען מיר מוחל זיין, האָבען אַליין אַמאָל אויך געליעבט און געקעמפפט, מלחמה גע־

האַלטען מיט זייערע עלטערען, אַנטלאָפען און שטילערהייד געשטעלט אַ חופּה. וואַלטען זיי דאָס, דאַכט זיך, געמענט גערענ־קען? איז ניין. איצט, אַז נאָט האָט זיי געהאָלפען, זיי זענען אַלײן געוואָרען עלטערען, האַלטען זיי מלחמה מיט זייערע קינדער. דערפאַר, אַז זייערע קינדער וועלען, אם ירצה השם, אויס־וואַכסען און וועלען ווערען עלטערען, וועלען זיי אויך פערגעסען די אַמאָליגע צרות און וועלען מלחמה האַלטען מיט זייערע קינ־דער. דאָס איז אַ בעזונדער קללה פון גאָט, און נור איין אדם הראשון איז געווען אַ גליקליכער, וואָס חוה האָט נישט געהאַט קיין עלטערען, — און ווייטער איז צרות, מיט דאַסאַדע, מיט האַרצוועה־טיג, מיט אומגליקען, מיט דראַמעס, מיט טראַגעדיעס אַלערליי. וועה־וועה, אַז מע טהוט זיך אַ טראַכט־אַריין, וויפיעל אומזיסטע טרערען עס זענען פערגאָסען געוואָרען און וויפיעל יונגע לעבענס עס זענען דערפון רואינירט געוואָרען — שטעלען זיך די האָר קאַ־פּויר! און נור דערפאַר, וואָס ס'איז אַצינד זומער, דאַטשע־סעזאָן, אַלץ גרינט און נעלט און בליהט און וואַכסט און ס'איז הייס, און עס ווילט זיך גאָר געהן באָדען, און ווייל מיר זענען בכלל נישט קיין גרויסע מרה־שחורה'ניקעס און זענען ווייט פון טראַגישע בעשריי־בונגען און טרויעריגע געדאַנקען, געהען מיר פערביי און ווילען דער־פון גאָר נישט רעדען אפילו. און דערצו איז אין דעם זומערדיגען ראָמאַן, וואָס מיר בעשרייבען דאָ, צום גליק, אַלסדינג צונעגאַנגען אַזוי גלאַטיג, אַזוי פיינטשיק, אַז ס'איז געבליבען, דאַכט זיך, מעהר נישט, ווי נעמען און שרייבען תנאים, ברעכען טעלער און — מזל טוב אייך. נאָר וואָס דען? אַז ס'איז געקומען צום שפּיץ, האָט זיך עס אַפּגעשטעלט. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז, וואָס אומע־דום מוז זיין אַ פלעקעל, אַ וואָרעם, וואָס דערלאָזט נישט. און דאָס איז, אייגענטליך, אַ גליק פאַר אונז, שרייבער, מחמת ווען ניט אָט דער וואָרעם, און ס'זאָל אַלסדינג געהן גלאַט, וואָס וואָלטען מיר, דיכטער, דעמאָלט געהאַט צו טהון אויף דער וועלט?

דער „וואָרעם", וואָס איז געלעגן צווישן אונזערע העלדן, איז נישט נור דאָס, וואָס ער איז אַ בראַצקי און זי אַ רויטשילד, — דאָ איז געלעגן איין אַנדער הונד בעגראָבען: אונזער יפת־תואר איז שוין געווען „כמעט" ווי אַ כלה. טאַקי פּאָר איין אייגענעם, פון דער משפחה, פון די רויטשילדס. אַ זווג איז דאָס אפילו געווען משׁשת ימי בראשית: ביידע גלייכע מיוחסים, ביידע פון דער גאַל־דענער פּאָהן און ביידע זיצען זיי אין איין „פּאַלעסטינא". אַ דאַטשע געבען אַ דאַטשע. ביידע האָבען גלייכע נדן'ס (צו עשרת אלפים) און ביידע קענען זיי זיך איינס דאָס אַנדערע דורך און דורך. זי — קענען מיר שוין. מיר האָבען שוין געהאַט דאָס פערגעניגען זי צו זעהען ביי אברהמלען אין דער „קאָלייקע" — אַ בתולה'כין אַ צאַצקע, איין אמת'ע יפת־תואר. און מיט איהם, מיט'ן חתן, הייסט עס, בעדאַרף מען אייך בעקאַנט מאַכען. אַפּמאָהלען איין עטליכע קורצע שטריכען: אַ בחור כהלכה, פונ'ם געוויסען שניט, אַ „גע־קאַנטשעטער קאַמערטשעסקי", האָט ליעב אַ קערטעל און קען זיך מיט דער גאַנצער חבריא פון „שאַנטאַן", קלאָר אויף אויסוועניג אַלע אָפּערעטעס. און דעם גרעסטען ניגון וועט ער אייך אויספּייפען מיט'ן מויל. ביי טאָג איז ער שלעפעריג, ביי נאַכט — איין אויסגע־שלאָפענער. דאָס קאָפּעלישעל זיצט ביי איהם אויפ'ן שפּיץ קאָפּ, דאָס רעקעלע, „אַלאַ־קלאַש", הענגט ווי אויסגעגאָסען, דאָס שטעקעלע דין און טשאַקענדיג, און אַז עס קומט אַריין אין טהעאַטער, אָדער אין צירק, אָדער אין סינעמאַטאָגראַף, נעהט עס, ווי צום טאַנץ, בעל־הבתיש, ווי אַ היימישער, ווי איין אַלטגעזעסענער. אָט האָט איהר אייך אַ בילד פון איין אַריסטאָ־קראַטישען חתן פון די אמת'ע כתרילעווקער רויטשילדס. מיט דער כלה האַלט זיך אַזאַ חתן קאַלט, סטאַטעטשנע, אויסגערעכענט, בע־ווייזט זיך ניט אַרוים מיט קיין פערליעבעניש — דאָס פּאַסט פּאָר אַ בחור'על פון „ארץ־ישראל", ניט פּאַר אַ „פּאַלעסטינער" אַריס־טאָקראַט. אַרויסבעווייזען סימנים פון פערליעבעניש און פרעטענ־זיעס צו דער „כלה" האָט ער ערשט דעמאָלט, ווען ער האָט זיך גע־

טראָפּען מיט אונזער צווייטען העלד, מיט בראַצקי׳ס זוהנדעל, ביי זיינע מחותנים, אין „פּאַלעסטינא" אויף דער דאַטשע, און דער־זעהן, ווי יענער שיסט מיט אויגען אויף דער מאַמזעלעכין רויט־שילד, און ווי די מאַדאַם רויטשילד שלאָגט מיט איהם בלאָט, חנפה׳ט דעם גאַסט אויף וואָס די וועלט שטעהט און האַקט אזא רוסיש, אַז מע קאָן בלייבען אַהן אַ בויך לאַכענדיג! דעם חתן רויטשילד, דאָס הייסט, דעם האַלבען חתן איז ניט געפעלען דאָס, וואָס די מחותנת׳טע רויטשילד איז איהם געוואָרען עפּיס צו בערע־דעוודיג, און עס האָט זיך אָנגעצונדען אַ העליש פייער אין דעם דאַזיגען העלד, און סע האָט איהם גענאָפּט אַ פּערדראָס אויף דעם יונגען בראַצקי, און די ליעבע האָט זיך פּלוצים אין איהם צעברענט און צעפּלאַקערט מיט סכנת נפשות! ניט אזוי די ליעבע צו דער כלה, ווי די שנאה צו אָט דעם „אויפגעקומענעם" אַריסטאָקראַט!! וואָס האָט יענער צו נעהן מיט ווייזיטען אין אזא שטוב, וואו ער, רויטשילד, רעכענט זיך „כמעט" פאַר אַ חתן?... און בכדי צו מאַכען אַ סוף מיט דער דאַזיגער אונאַנגענעהמער געשיכטע, האָט ער גע־פּועל׳ט ביי זיינע עלטערען, אַז מע זאָל זיך אַביסעל צואיילען מיט׳ן קנס־מאָל. נאָר ווי איבערראַשט איז מען געוואָרען ביי זיינע עלטע־רען, אַז מע האָט זיי געבראַכט פון דאָרט אַ תשובה, אַז ס׳איז נישטאָ וואָס צו רעדען פון קיין קנס־מאָל, איבער דריי טעמים: ערש־טענס, איז זומער, און זומער מאַכט מען ניט קיין קנס־מאָל. צווייטענס, איז די כלה נאָך צו־יונג און מע טראַכט נאָך גאַרנישט פון קיין שדוך. און דריטענס, קאָן זיין, אַז די מעג זאָל זי אַ כלה ווערען טאַקי פון היע מיט איינעם פון די פּאַלעס־טינער אַריסטאָקראַטען...

אַז דער איינער פון די „פּאַלעסטינער אַריסטאָקראַטען" איז אונזער יונגער בראַצקי — דאָס האָט מען נישט געזאָגט. מע האָט עס שוין אַליין בעדאַרפט פערשטעהן. פאַר די רויטשילדס איז דאָס געווען אַ צווייענדיגער סקאַנדאַל: דאָס, וואָס זייער זוהנדעל בלייבט אָהן אַ כלה — איז איינס. און צווייטענס, וואָס אין דער גאָלדענער

פאַהן פון די אמת'ע רויטשילדס האָפּט זיך אַריין אין „אויפגעקומענער" אַריסטאָקראַט, „עפּיס" אַ בראַצקי! דער צווייטער פּונקט איז געווען נאָך אפשר וויכטיגער פון'ם ערשטען. און פאַר אונזער אָפּגענאַרטען העלד, דעם האַלבען חתן רויטשילד, איז דאָס געווען אַזאַ קלאַפּ, אַז ער איז גרייט געווען אויף אַלסדינג, וואָס ער האָט וועלען אַמאָל געלייענט אין די פראַנצויזישע ראָמאַנען. אפילו אויף אַ דועל! נאָר דערווייל האָט ער קיין סעקונדאַנטען צו זיין קאָנקורענט, צו בראַצקי'ן, נישט געשיקט. ער האָט בעסער געשיקט זאָגען דער מאַמע פון זיין „כמעט" געוועזענער כלה, אַז ער ווייסט, אַז דאָס שטאַמט פון א י ה ר, און אַז ער וועט דאָס איהר נים פערשווייגען — ער וועט לאָזען אָפּדרוקען אין ביידע כתרילעווקער גאַזעטען אַלע ליעבע־בריוולעך, וואָס ער האָט פון איהר טעכטערעל, אַלע ביז איינעם, — און לאָז איהר געליעבטער חתן וויסען, וועמען ער נעמט פאַר אַ כלה!... אפנים, אַז אין די דאָזיגע ליעבע־בריוולעך האָט זיך עפּיס געפונען, — און דאָס וואָלט געקאָנט זיין אַ שענער מאַטעריאַל פאַר די כתרילעווקער גאַזעטען. דער „קאָפּעליש" מיט דער „יאַרמעלקע" וואָלטען שוין געמאַכט דערפון אַ רעכטען צימעס און וואָלטען עס צעלעגט אויף טעלערלעך, — און דאָס האָט דאָך געבאָך דאָס געעהרטע כתרילעווקער פּובליקום אַזוי ליעב, ווי, אַ שטייגער, געהאַקטע געגזענע לעבערלעך מיט שמאַלץ, אָדער געפּיהלטע העלזלעך אין אַ גוטען לאָקשענעם קוגעל, אָדער קאַלטען עפּעלקוואַס מיט אייז אין אַ הייסען זומער טאָג. איז אָבער נים בעשערט געווען נים די גאַזעטען זאָלען האָבען וואָס צו שרייבען, נים דאָס געעהרטע פּובליקום זאָל האָבען וואָס צו לייענען, ווי מיר וועלען דאָס באַלד געוואוירע ווערען.

* * *

און אונזער צווייטער העלד, דער גליקליכער בראַצקי, האָט זיך דערווייל געטהאָן זיינס: ער איז געוואָרען אַ גאַנץ אָפּטער גאַסט ביי די רויטשילדס אויף דער דאַטשע, געבראַכט אַלע טאָג צוטראָגען אַ בוקעט פרישע בלומען מיט אַ האַלב פונט שאָקאָלאַד,

גענומען מאַכען אַ שפּאַציער מיט'ן מאַמזעלעכין רויטשילד, אַמאָל צופוס, אַמאָל רייטענדיג אויף פערדלעך און אַמאָל גאָר אין איין אויטאָמאָביל ווייט־ווייט אין וואַלד אַריין, — אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז מען איז געוואָרען געוואוירע אין „ארץ־ישראל“ אויף די דאַטשעס, וואָס אין „פּאַלעסטינא“ טהוט זיך. האָט מען דאָס פּאַרעל גענומען אין די מיילער אַריין און מע האָט אָנגעהויבען אונטערצומורמלען... בקיצור, עס איז דערגאַנגען אַזש צו דער משפחה פונ'ם העלד, צו די בראַצקים, און ס'איז געוואָרען כלומרשט אַ ויצעקו — זיי ווילען ניט דעם שדוך! האָט דאָס שוין די רויטשילדס פערדראָסען: ווי־באַלד, אַז איהר ווילט ניט, ווילען מיר אודאי ניט! האָט זיך דאָס יונגע פּאָרעל אָוועקגעשטעלט: ווילען מיר אָבער! און עס האָט זיך אָפּגעשפּיעלט איין אַריסטאָקראַטישע טראַגי־קאָ־מעדיע, וואו אַלע צדדים האָבען געוואָלט — און אַלע האָבען זיך געבערעקעלט, געמאַכט אָנשטעלען, ביז מע האָט געמוזט אָנקומען צו סאָלאָווייטשיק דעם פּערמיטלער, ער זאָל אויסגלייכען דעם סכסוך. און אָט דאָ האָט זיך אַרויסבעוויזען סאָלאָווייטשיק מיט זיין גאַנ־צען כח, וואָס ער קאָן. ער האָט אָנגעווענדט אַלע מיטלען, דריי טעג געאַרבייט מיט דער גאַל, און האָט אויסגעגלייכט אַלע צדדים, גע־מאַכט שלום ושלוה, השקט ובטח. קודם האָט ער אָפּגעמאַכט מיט'ן געוועזענעם חתן אַ שטיקעל געשעפט. ער האָט איהם געגעבען צו פערשטעהן, אַז ער קאָן מיט זיין געוועזענער כלה'ס ליעבע־בריוולעך מאַכען געלד; נישט חלילה זיי פערקויפען צו די גאַזעטען, נאָר צו דער כלה'ס עלטערען. די רויטשילדס קאָנען פאַר אַזאַ סחורה מעהר בעצאָהלען, ווי צוואַנציג קבצנ'ישע גאַזעטען אין כתרילעווקע; און דוקא איצט, פאַר דער חתונה, איז די רעכטע צייט צו פערהאַנדלען די בריוולעך. ווארום טאָמער לענט ער עס אָפּ אויף שפּעטער, האָפּט די סחורה אַ ריח און זי ווערד אויסגעוועבט... די דאָזיגע ווערטער זענען דעם געוועזענעם חתן אַריין אין נאָז אַריין. און מע האָט זיך גענומען דינגען פאַר די בריוולעך גאָר פשוט, ווי מע דינגט זיך פאַר עפּיס אַ מין אַרטיקעל, און מע האָט די בריוולעך ביי איהם

אוועקגעקויפט — פאר וויפיעל? דאס איז שוין א סוד־זאך. סאלאַ־וויטשיק דער פערמיטלער ווינשט זיך עס צו פערדיענען אלע יאהר, וואס דאס האט אפגעקאסט, און פאר נויט — איז אלע דריי יאהר. און אז איהר וועט איהם שטארק בעטען — איז אלע פינף יאהר... דערנאך האט ער גע׳פועל׳ט ביי די בראצקים, אז חאטש זיי האבען אריבערגעשמיסען די רויטשילדס און זענען א סך רייכער פון די רויטשילדס, און וויבאלד רייכער, זענען זיי דאך גרעסערע מיוחסים אויך, פון דעסטוועגען זענען זיי, די בראצקים, פריהער געקומען מיט א וויזיט צו די רויטשילדס אין „פאלעסטינא“ אויף דער דאטשע. און דארטען איז טאקי געוועז דאס ווארט, און דערנאך — דאס קנס־מאל, און טאקי באלד נאכדעם האט בעדארפט זיין די חתונה.— האט זיך געטראפען א מעשה, א צופאל, וואס טרעפט זיך איין מאל אין הונדערט יאהר און וואס האט שיער־שיער ניט צעשטעהרט דעם גאנצען פלאן פון סאלאוויטשיק דעם שדכן. דער צופאל איז געקומען גאר פון א זייט, וואס ניט סאלאוויטשיק, ניט די רויטשילדס מיט די בראצקים זענען אין דעם גאט די נשמה שולדיג. שטעלט אייך פאר, אז סאמע אין דער לעצטער מינוט, ווען אלע כתרילעווקער אריסטאקראטען, אנגעטהאן אין קורצע פראקען און ווייסע הענטשקעס, זענען זיך צענויפגעקומען קיין „פאלעסטינא“, צו די רויטשילדס אויף דער חתונה, וואס האט אפגעקאסט א פערמעגען. צוויי ארקעסטרען מוזיק האבען געשפיעלט, א חוץ כתרילעווקער כלי־זמר, און אלץ איז שוין געווען גרייט צו דער אריסטאקראטישער חופה, — פלוצים וואכסט אויס, מע ווייסט ניט פון וואנען, עפּיס א גרויסארטיגע דאמע, א הויכע, א שלאנקע פיגור, אונטער א גע־דיכטען שלייער, א שענע צי מיאוסע — דאס ווייסט מען ניט, נאר אז זי איז א נקבה — דאס איז זיכער. און ווי נור די דאמע אונ־טער׳ן שלייער האט זיך בעוויזען, אזוי איז דער אריסטאקראטי־שער חתן געווארען בלאס, דער כלה איז געווארען ניט גוט, טאקי ממש אויף צו חלש׳ען; די מחותנת׳טע פון כלה׳ס צד איז געווארען צעמישט, געבראכען די הענד און אויפגעהערט צו רעדען אויף דור־

סיש: די מחותנים פון חתנ׳ס צד האָבען זיך עפּיס גע׳סוד׳עט, און צווישען די געסט איז געוואָרען אַזאַ בהלה, אַזאַ סומאַטאָכע, אַז מיר מוזען דאָ איבעררייסען און איבערלאָזען די פערשלייערטע דאַמע אויפ׳ן קומענדיגען קאַפּיטעל, וואָס שליסט די דאָזיגע זומערדיגע ערצעהלונג מיט אַ שענעם „עפּילאָג" און מיט אַ „נאָטאַבענע", ווי סע פּאַסט פאַר אַזאַ אַריסטאָקראַטישען ראָמאַן.

.8

די פערשלייערטע דאַמע.

דערפאַר איז גוט צו זיין אַ גביר (אונזער אַלטע טענה!) און דערפאַר איז אַ חיות ביי די אַריסטאָקראַטען, וואָס טאָמער טרעפט זיך עפּיס ביי זיי, איז אָפּגעווישט די ליפּען און פּתח שין — שאַ! ווען אַזאַ מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען איז „פּאַלעסטינאַ", ביי די רויטשילדס מיט די בראָצקים, טרעפט זיך, די שעה זאָל גאָר ניט זיין, ביי אַ פּראָסטען אידען אין „ארץ־ישראל", וואָלט זיך איבערגעקעהרט די גאַנצע וועלט! און דאָ, ביי די אַריסטאָקראַטען.— גאָרנישט! אַז די פערשלייערטע דאַמע איז אַריינגעקומען צו די רויטשילדס אַ מינוט פאַר דער חופּה, איז טאַקי געוואָרען אויף אַ ווײַלע אַ סומאַטאָכע, אַ בהלה; עס האָט אָבער לאַנג נישט גענומען. מע האָט די פערשלייערטע דאַמע אַריינגעפיהרט אין אַ באַזונדער חדר, טאַקי דעם חתנ׳ס פאָטער און מוטער, די אויפגעקומענע בראָצקים האָבען עס געטהאָן, און מע האָט זי אַ פרעג געגעבען: „וואָס וויל זי?" וועך זי איז און וואָס זי איז — דאָס האָט מען זי ניט געפרעגט. מע האָט זיך שוין אַליין געטוישטען, אַז דאָס איז מסתמא דעם יונגען בראָצקי׳ס אַ געליעבטע פון פאַר דער חתונה (דאָס ווערד אָנגערופען אויף זייער לשון „פלירט"). ווער פלירטעוועט ניט היינטיגע צייטען ביי די אַריס־

טאקראטען? דעריבער האט מען זי נור געפרעגט, וואס זי וויל. און אז די פערשלייערטע דאמע האט געזאגט, וואס זי וויל, איז מען קיין ברעקעל נישט נתפעל געווארען. מע האט זיך נור אוועקגעשטעלט דינגען מיט איהר, ווארום די פאדערונגען, וואס די פערשלייערטע דאמע האט אוועקגעשטעלט, זענען געוועזן שוין אביסעל צו פיעל. די פערשלייערטע דאמע האט געפאדערט איינס פון די צוויי: אדער ס'זאל זיין אויס שדוך מיט די רויטשילדס און אויס חופה, און דער חתן בראצקי זאל חתונה האבען בעסער מיט איהר, מיט דער פערשלייערטער דאמע, אדער אז ניט, זאל ער זי בעוואהרענען מיט א שענער פענסיע, ווי עס פאסט פאר אזא אריסטאקראט, ווי אונזער בראצקי, און א חוץ דעם זאל ער מוחל זיין אוועקלעגען א געוויסען קאפיטאל אויך אויפ'ן קינד'ס נאמען... וועה איז געוועזן דאס קינד און פון וואנען האט זיך גענומען אהער א קינד? — דאס האט מען זי אויך ניט געפרעגט. ביי די אריסטאקראטען איז דאס ניט קיין נאווינע, אז א חתן פאר דער חתונה זאל האבען א געליעבטע, און די געליעבטע זאל האבען פון איהם א קינד, אדער צוויי. אונזערע אויפגעקומענע אריסטאקראטען, די בתרילעווקער בראצקים, האבען געדאנקט גאט, וואס זי האט נור איין קינד. ווארום מיט וואס וואלט געווען בעסער, ס'זאל זיין צוויי אדער דריי קינדער? און אביסעל האט מען געהאט פאראיבעל אויפ'ן זוהן: למאי האט ער ניט דערצעהלט פריהער דעם טאטען אדער דער מאמען, אז ער האט שוין א קדיש? איצט איז אבער נישט די צייט אויף צו זיין ברוגז. די חופה שטעהט. אלע איז גרייט און פארטיג, און דער עולם קאן נאך אנהויבען זיך צעקריכען און צעגעהן אהיים, און די אריסטאקראטישע חתונה קאן זיך נאך חלילה ענדיגען מיט א סקאנדאל, — און אריסטאקראטען האבען פיינט סקאנדאלען! האט מען זיך גענומען דינגען מיט דער פערשלייערטער דאמע. א רענדעל אראפ, א רענדעל ארויף — מען איז דורכגעקומען: מע האט איהר בעצאהלט טאקי דא אויפ'ן ארט קאטעסען פון אלע פיער זייטען. און די כלי־זמר מיט'ן קעסעלמיט מזומנים ממש, און מע האט איהר ארויסגעגעבען א פאפיער,

און דער אַלטער בראַצקי האָט געלענט די חתימה מיט זיין אמת'ען נאָמען „קופּעץ פּערוועע גילדיע איסאַק אַראַנאָוויטש דעמבאַ“. אַז דאָס קינד בעדאַרף זיך געפינען ביי דער מוטער ביז ס'וועט אַלט ווערען אַכצעהן יאָהר, און דערויף בעקומט די מוטער אַזוי פיעל און אַזוי פיעל אַלע יאָהר: און אַז דאָס קינד ווערד אַלט אַכצעהן יאָהר, בעקומט עס פון דעם קופּעטשעסקי סין אַראָן איסאַקאָוויטש דעמבאַ. פון חתן הייסט עס, אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, — און דאָס אַלסדינג דאַרף זיין בסוד־סודות, און ביידע צדדים זענען צופריעדען, איינס צו דאָס אַנדערע טאָרען נישט האָבען קיין שום טענות און פּרעטענזיעס — והכל שריר וקיים.

און דערמיט איז די פערשלייערטע דאַמע אַוועק אהיז, פון וואַנען זי איז געקומען, און די צערעמאָניע פון דער אַריסטאָקראַטישער חופה איז אויסגעפיהרט געוואָרען אויפ'ן שענסטען אופן: דער קאַזיאָנער רב האָט געהאַלטען זעהר אַ שענע דרשה, געוועהנליך אויף רוסיש, זיך אָפּגעשטעלט אויף דער אומשולדיגקייט און אויף דער ריינער ליעבע פון דעם פּאָרעל, וואָס געהען בויען זייער הויז, אַזוי ווי נאָט האָט געבאָטען און אַזוי ווי אין פּסוק שטעהט: „הבן יקיר לי אפרים“. ביי'ם פּסוק האָבען די אַריסטאָקראַטען אָראָפּגעלאָזט זייערע נעזער, און די אַריסטאָקראַטקעס האָבען צוגעטראָגען די ווייסע טיכלעך צו די טרוקענע אויגען, צו בעווייזען, אַז חאָטש זיי ווייסען נים די טייטש פון'ם פּסוק, נאָר דעם פּשט פון די ווערטער פערשטעהען זיי גלייך מיט די אַריסטאָקראַטען... און דערנאָך האָבען חתן־כלה צעקושט זיך מיט די מחותנים און מיט אַלע געסט, און תיכף נאָך דער צערעמאָניע, אפילו נישט פערביסען, נאָר אויסגעטרונקען צו גלעזלעך שאַמפּאַניער־וויין, האָט זיך דאָס פּאָרעל אויפגעזעצט אין אַ שענעם אויטאָמאָביל און איז אָפּגעפאָהרען צו דער באַהן אויף דער האָכצייטסרייזע, ווי דער מנהג איז ביי די אַריסטאָקראַטען פון דער גאַנצער וועלט, און אויך ביי אונזערע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען, וואָס טאַנצען נאָך דער גאַנצער וועלט.

עפילאָג צו דער „פערשלייערטער דאַמע“.

אויף מאָרגען אין דער פריה, נאָך דער חופּה־וועטשערע, האָט זיך בעוויזען איןביידע כתרילעווקער גאַזעטען אַ נאָטיץ וועגען דער גרויסאַרטיגער אַריסטאָקראַטישער חתונה אין „פּאַלעסטינאַ“.

אין דער דאָזיגער נאָטיץ איז געווען בעשריבען אַלסדינג, נאָר וועגען דער מעשה מיט דער פערשלייערטער דאַמע — אפילו נישט קיין וואָרט. ביידע כתרילעווקער גאַזעטען, סײַ דער פּראָגרעסי־ווער מאָדערנער „קאַפּעליש“, סײַ די אָרטאָדאָקסישע „יאַרמעלקע“, האָבען זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד, זיך גאַרנישט געקאָנט אָפּלויבען פון דער דאָזיגער „קייזערליכער“ חתונה. עס זענען ביי זיי אויסגערעכענט געוואָרען ביי די נעמען אַלע כתרילעווקער אַריס־טאָקראַטען, וואָס האָבען בעעהרט די דאָזיגע זעלטענע חתונה, מיט אַ קורצער כאַראַקטעריסטיק אויף יעדען אַריסטאָקראַט בעזונדער, מיט וואָס ער פיינט זיך אויס: ווער מיט זיין גוט הארץ, ווער מיט זיין חכמה, ווער מיט זיין צדקה־געבען און ווער מיט אַנדערע מעלות טובות. מע האָט נישט פערגעסען אויסרעכענען אויך די מאכלים, וואָס מע האָט דאָרטען געגעסען, און די משקאות, וואָס מע האָט דאָרטען געטרונקען. דער „קאַפּעליש“, למשל, איז אריין אין מורא׳דיגע התלהבות און האָט זיך גענעבען אַ זאָג, אַז די שוחטים האָבען דאָס געהאַט וואָס צו טהון! אַלע דריי שוחטים האָבען דריי טאָג כסדר געהאַלטען אין איין קוילען עופות! און די „יאַרמעלקע“ האָט זיך צעקאָכט גאָר אויף איין אַנדער אופן. די „יאַרמעלקע“ האָט זיך מעהר אָפּגעגעבען מיט די משקאות, ווי מיט די מאכלים. אַז ס׳איז געקומען צו די ווײַנען, וואָס מע האָט דאָרטען אויסגעטרונ־קען אויף דער חופּה־וועטשערע, איז זי אריין אין איין עקסטאַז און האָט אַ זאָג געגעבען בדרך משל, אַז פון די לעדיגע פלעשלעך אַליין, ווען אַ כתרילעווקער בעל־הבית פערמאָגט עס, וואָלט ער געקאָנט בהרחבה חתונה מאַכען דריי טעכטער, און עס וואָלט איהם אַליין נאָך אויך געבליבען אויף אַ יאָהר צו לעבען!...

דער כתרילעווקער לעזער, וואָס איז שוין געוואָהנט צו אַזעל־
כע גוזמות אין די כתרילעווקער נאָזעטען, איז ווינציג־וואָס נתפעל
געוואָרען סאַי פון די שוחטים און סאַי פון די פלעשלעך. איז דאָך
אַבער די וויסטע קאָנקורענציע! בעדאַרף דער ראַדיקאַלער „קאַפּע־
ליש" אַרויס אויף מאָרגען מיט אַ שאַרפער „קריטיקע" אויף דער
„יאַרמעלקע", אונטער אַ שרייענדיג קעפּעל: „א י ד ע ן — ד י
ג ר ע ס ט ע ש כ ו ר י ם א י ן ד ע ר ו ו ע ל ט!"

אין דער דאָזיגער „קריטיקע" טהוט זיך דער ראַדיקאַלער „קאַ־
פּעליש" אַ טייטש־אויס מיט'ן גראָבען פינגער און אַ רעכען־אויס:
„שאַט! לאָמיר נור נעהן פּוואַלינקע. ניט געחאַפּט: דריי טעב־
טער חתונה מאַכען, לאָז שוין זיין אַפילו ניט אַזוי „בהרחבה'דיג",
ווי דער פינסטערער רעדאַקטאָר פון דער שוואַרצער „יאַרמעלקע"
זאָגט, בעדאַרף אויך קאָסטען היינטיגע צייטען, צום ווענינגסטענס,
אַזעלכע פינף־זעכס הונדערטער אויף אַ טאָכטער. האָבען מיר שוין
אַ קיימאַ־לן פון אַכצעהן הונדערטער. היינט לאָמיר אָקאָרשט אַ
רעכען טהון, וואָס איז ווערטה אַ לעדיג פלעשעל פון וויין? ווע לען
מיר זאָגען: צו דריי קאָפּיקעס. קומט אויס, אַז אויף דער דאָזי־
גער חתונה זענען אויסגעטרונקען געוואָרען נישט מעהר און נישט
ווענינגער ווי 60,000 פלעשער וויין! איצט לאָמיר נעהן ווייטער:
וויפיעל האָבען געקאָנט זיין מענשען אין „פּאַלעסטינא" אויף דער
דאָמשע? נו, דריי מנינים. דרייסיג אידען הייסט עס. זעכציג
טויזענד געטיילט אויף דרייסיג — מאַכט דאָס ניט קיין צ ו ו י י
ט ו י ז ע נ ד פ ל אַ ש ו ו י י ן א ו י ף אַ מ ע נ ש ע ן?
קומט אויס, הייסט עס, אַז די גרעסטע שכורים אין דער וועלט זע־
נען אידען — און דאָס איז פאַר אונז אַ נייעס, אַיין איבעראַשענ־
דע נייעס!"

האָט זיך אַבער די „יאַרמעלקע" ווינציג־וואָס דערשראָקען פאַר
אַזאַ „קריטיקע" און איז אויך מאָרגען אַרויס אויך מיט אַ „קריי־
טיקע" אויף אַ „קריטיקע", און פרעגט ביי'ם „קאַפּעליש" אַ קלאָץ־
קשיא, שוין מיט אַ לשון רבים: „זאָגט נור, קלוגע קעפּ פונ'ם ליב־

טיגעו „קאפעליש“, מענשעו פוו אמת, אז איהר זענט שוין יא אזעל־
כע קנאקערס און חמאים־זוכער און איהר קאנט חאפעו יענעם אין
א גוזמא און מאכעו אזעלכע חשבונות מיט אזעלכע נעראטענע סטא־
טיסטיקעס, — פאר וואס זאלט איהר שוין אין איינוועגס ניט נעמען
א בליישטיפט פאר פיער גראשען און געבעו א רעכעו־אויס אויף
פאפיער, אדער טהון א חאפ אויפ'ן קאפ אייער איינענעם חשבון
מיט אייער אייגענער סטאטיסטיקע פון די היהנער? איהר זאגט
אין אייער ליכטיגעו בלאט, אז אויף דער דאזיגער חתונה זענעו
אויסגעקוילעט געווארעו אזוי פיעל היהנער, אז אלע דריי כתרילעווער
קער שוחטים האבעו דריי טעג דורכאיינאנד געהאלטעו אין איין
שעכטעו עופות? לאמיר זשע זיך ניט פוילעו און קארשט מאכעו
א חשבון־צדק: וואס נעדויערט ביי א שוחט קוילעו איין עוף?
העכסטענס, א מינוט. הייסט עס, אז אין א שעה קאן ער אייך אוועק־
לעגעו, מינדעסטענס, 60 עופות. אין א טאג (אויב ער שלאפט
ביינאכט), 12 מאל 60 — איז אזוי גרויס ווי 720 עופות. אין דריי
טעג — 2160 עופות. אלע דריי שוחטים אינאיינעם בעדארפעו
אוועקלעגעו, הייסט עס, אזוי גרוים, אזוי קליין, ווי 6480 עופות!
אצינד ווילעו מיר זיין מילד און געבעו אייך צו, אז פון אזא מחנה
עופות זענעו 480 שטיק טרפה געווארעו, איין עק — האבעו מיר
נאך אלץ א קיימא־לן פון 6000 עופות! געטיילט אויף דרייסיג
אריסטאקראטעו, ווי איהר זאגט, נעמט זיך אז אזוי גרוים, ווי צו
200 היהנער אויף א קאפ? וויבאלד אזוי, פרעגט
זיך א קשיא, האב אייך אכציג שווארצע רוחות, — וואסער מענש.
ער מעג זיך זיין דער גרעסטער אריסטאקראט און דער גרעסטער
זולל־וסובא'ניק, וועט קאנעו בייקומעו 200 עופות א טאג?...

איז דאך דאס אבער כתרילעווקע אויף דער וועלט. האבעו זיך
געפונעו לצים, וואס האבעו זיך אונטערגענומעו אויסנלייכעו ביי־
דע צדדים. זיי האבעו געזאגט אזוי: „לאזט אונז אראפ אויפ'ן
וויין, וועלעו מיר אייך אראפלאזעו אויף די היהנער“.

נ א ט א ב ע נ ע: אז דאס יונגע פאר איז צוריקגעקומען פון דער האבציייטסרייזע — געזאגט האבען זיי, אז זיי זענען געווען אין אויסלאנד, אין איטאליע. נאר די כתרילעווקער ליצני־הדור האבען געשמועסט, אז ס'א ליגען — געווען זענען זיי נאר אין יעהופעץ! — נאר יעדענפאלס, אז זיי זענען צוריקגעקומען פון זייער האבציייטסרייזע, און דער יונגער בראצקי, דאס הייסט, ארון אי־סאקאוויטש דעמבא, איז געוואוירע געווארען (דעמאלט אין דער בהלה האט ער נישט געקאנט וויסען — די עלטערען האבען איהם נישט געוואלט פערשטעהרען די שמחה), אז זיין פאטער, דער אלטער בראצקי, דאס הייסט, דער פערוועגילדיע קופעץ איסאק אראנא־וויטש דעמבא, האט ארויסגעגעבען דער פערשלייערטער דאמע אזא פאפיער. — האט ער זיך געחאפט ביי'ם קאפ! ער האט נעשוואוירען מיט אזעלכע שבועות, וואס מע מעג גלויבען א משומד, אז ער געדענקט נישט. חאטש נעמט איהם אראפ דעם קאפ, אז די „פער־שלייערטע דאמע", לויט איהר הויכער פיגור, זאל געווען זיין אמאל זיין געליעבטע, און אויך וויפיעל ער געדענקט, האט זיין געליעבטע קיינמאל קיין קינד ניט געהאט, דאס הייסט, ער וויל זאגען, אז ער האט קיינמאל ניט געהאט אזא געליעבטע, וואס זאל האבען א קינד... נאר אויב די „פערשלייערטע דאמע" איז די, וואס ער מיינט, מוז דאס זיין א אינטריגע פון זיין קאנקורענט, פונ'ם געוועזענעם חתן רויטשילד... נאר גארנישט, גע'חתמ'עט א פאפיער — איז פאר־פאלען. בראצקי ברעכט נישט קיין ווארט. סיידען אז דער אלטער וועט צומאכען די אויגען, און דער יונגער וועט איבערנעמען די ירושה — דעמאלט וועלען מיר שוין זעהן...

און וואס אנבעלאנגט דעם קאנקורענט, דעם בעלעדיגטען יונ־גען רויטשילד, זאלט איהר גאר קיין יסורים ניט האבען: סאלאוויי־טשיק האט איהם אויך געקריגען א כלה, און נאך וואס פאר א כלה! טאקי פון די אויפגעקומענע, פון „אונזערע בראצקים". מאהלט אייך, שוין א סך א קלענערע יפת־תואר פון יענער, פון דער רויט־שילד. און ניט נאר א קלענערע יפת־תואר, נאר טאקי גארניט קיין

יפת־תואר, מע קאַן זאָגען, טאַקי גאָר־גאָר אַ מיאוסקייט. דערפאַר אבער האָט מען איהם געגעבען אַ לענג־אַוועק נדן — וואָס טויג אייך — איהר האָט איהם פערזאָרגט! . . .

און נאָך איין זאַך מוז דאָ געזאָגט ווערען, בכדי דער פריינד לעזער זאָל זיין בעפריעדיגט פון אַלע זייטען: וואָס. פאַר אַ רח״ש האָט דאָ געחאַפּט סאַלאָווייטשיק דער שדכן אָרום און אָרום? — פרעגט שוין גאָר ניט! סאַלאָווייטשיק דריקט זיך אויס, אַז ער האָט דאָ געחאַפּט אַזאַ גראַבס, אַז ער האָט ניט אַזאַ גוטען פריינד, וואָס ער זאָל איהם ווינשען אַזאַ גליק. „זינט כתרילעווקע איז אַ שטאָדט, זאָגט ער, און זינט סאַלאָווייטשיק איז אַ פערמיטלער, האָט נאָך קיין איד, זאָגט ער, אַזאַ רח״ש אפילו אין חלום ניט געזעהן!“ און אויסלאָזען לאָזט ער אויס אַזוי:

— איבעריגענס, צו וואָס טויג אייך, פעטערעל, אריינקריכען אין יענעמס קעשעני? אפשר זענט איהר בעסער רייך אין אַ גמילות־חסד׳על אויף אַ קורצע צייט? איך שטעה איצט אין אַ פּאָר פּאָר־טיעס, וועל איך אייך, אם ירצה שם, מיט גאָט׳ס הילף, אָפּגעבען, און נאָך מיט גרויס דאַנק!

א וואָרט פאַר אַ וואָרט

אַ מעשה שהיה, וואָס מיט מיר אַליין האָט געטראָפען, דערצעהלט לכבוד פסח, האָטש ס'האָט נישט צו טהון ניט מיט פסח, ניט מיט שבועות, ניט מיט סוכות, און עס קאָן זעהר שען דערצעהלט ווערען אין אַ וואָכע־דיגען טאָג אויך — אַבי מע זאָל נאָר וועלען הערען.

געשריבען אין יאָהר 1915

אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט

ניט היינט געדאכט, ניט פאר אייך געדאכט — איך בין אמאָל געווען אַ ראבינער. אַ ראבינער, נישט קיין רב. דאָס הייסט, טאַקי אַ רב, נאָר אַ „ק אַ ז י אַ נ ע ר"...

וואָס אַ „קאזיאָנער רב" איז דערהיים בעדייט — בעדאַרף איך פאר מיינע היימישע אידען קיין סך נישט ערקלעהרען. זיי ווייסען שוין אַליין, וואָס דאָס איז פאר אַ מין חיה. אַ מעטריקע, אַ ברית, אַ חתונה, אַ גט — דאָס איז זיין ארבייט. און ער האָט זיך אַ טאַקסע פון טוידט און פון לעבעדיג... אין שוהל קומט איהם דער אויבען־אָן. מעשה רב: צו „הנותן תשועה" שטעהט ער אויף דער ערשטער; און קומט אַ יום־טוב, אַ טאבעל־טאג הייסט עס, איז אַ ר י י ן אינ'ם צילינדער און אַ ר ו י ס מיט לשון, און דוקא „רשעות": „נאַספאַ־דאַ פריהאזשאנע!" אדער „בלאגאטשעסטיוויע בראטיא!"... זאגען, אז מע האָט ביי אונז שטאַרק ליעב אַ ראבינער — עס! גאַרניט, מע האלט זיך מיט איהם. עלעהיי אַ פריסטאוו אדער איין אַנדער קנעפעל, אַ שווארץ יאָהר. און דאַך ווערד ער געוועהלט אַלע דריי יאָהר דורך „וויבאָרעס" — אַ מין עלעקשאָן, ווי ביי אייך אַ פרעזי־דענט, להבדיל. און אויסגעקליבען ווערד ער דוקא פונ'ם פאלק, דאָס הייסט, מע שרייבט אריין אַ פאפיער צו דער קהילה: „נאַ אָסנאָ־וואניע פרעדפיסאניא יעווא פרעוואָסחאָדיטעלסטווא גאָספאָדינא גובערנאַטאָרא — פריקאַזאַל..." אויף אונזער לשון ווערט דאָס היי־סען כמעט אַזוי שען ווי: „דער אדון דער גובערנאַטאָר הייסט אייך, איהר זאָלט אייך צענויפקומען, אידעלעך פארכעס, אין שוהל אריין און אויסקלויבען אייך אַ ראבינער!"...

דערנאָך הויבען זיך אָן די „וויבאָרעס": קאַנדידאַטען, מחלוקת'ען, בראַנפען און חאבאר... דערנאָך הויבען אָן לויפען דאַ־

נאסלעך, מסירה׳לעך הייסט עס, אין דער „גובערנסקע פּראוולע־ניע"... איז מען מבטל די וויבארעס, און מע הייסט מאכן נייע ווי־בארעס, און ווידער „נא אסנאוואניע פּרעדפּיסאניא יעווא פּרעוואָ־סחאָדיטעלסטוואָ", און ווידער קאנדידאטען, מחלוקת׳ען, פּאר־טיעס, בראנפן און חאבאר — חי געלעבט!

בין איך געווען, את חטאי אני מזכיר היום, א ראבינער אין א קליין שטעדטעל. ס׳איז נישט קיין סוד, איך קאָן אייך זאָגן אפילו מיט א סימן: אין פּאָלטאַווער גובערניע. געוואָלט האָב איך אָבער זיין מאָדערן, א יוצא מן הכלל, נישט ווי אלע ראבינערס. האָב איך אראָפּגעוואָרפן פון זיך דאָס „קנעפּעל" און גענומען אריינקוקן בעסער אין קהל׳שען טאָפּ אריין, אָפּגעבן זיך מיט כלל־זאַכן, א תלמוד־תורה, א גמילות־חסדים, א פּערלאזעניש, א בוררות, א דין־תורה און גלאָט איין עצה.

א פּערלאָזעניש, א בוררות, איין עצה — דאָס האָב איך גע־ירש׳עט פון מיין טאַטן און פון מיינע פּעטערס. זיי, עליהם השלום, האָבן אויך ליעב געהאַט, מע זאָל זיי „באַדערען" מיט פּרעמדע „ביזנעס". פאַרהאַן אלערליי מינים מענשען אויף דער וועלט. פאַר־האַן מענשען אַזעלכע, וואָס מע קאָן זיי ניט באַדערען בשום אופן. איהר וואָלט זיי געבאַדערט — לאָזען זיי זיך ניט. און פאַרהאַן ווידער מענשען אַזעלכע, וואָס איהר קאָנט זיי ארויפקריכען גלייך אויפ׳ן קאָפּ, נישט מיט א מאָל, ביסלעכווייז: פריהער אויפ׳ן שויס, דערנאָך אויפ׳ן קאָפּ און דערנאָך מיט די טיעפע קאָלאשען אין האַר־צען אריין אויף א גאַנץ ווינטער.

אָט פון דעם מין ראַבינערס בין איך געוועזען און האָב געהאַט, איך מעג מיך בעריהמען, א סך אַנהענגער און גאַנץ הייסע חסידים, וואָס האָבן זיך נישט געשעמט צו קומען אַלע טאָג, אַנבאַראַ־באַנעווען א פולען קאָפּ און אוועקזיצען ביז העט־ווייט אין דער נאַכט אריין; ניט אָפּגעזאָגט זיך קיין מאָל פון א גלעזעל טיי; פּאַ־פּיראָסען, פערשטעהט זיך, מיינע; צייטונגען און ביכער — שמועסט מען ניט. מיט איינעם וואָרט, אחינו אתה — נאַש בראַט, און שוין.

ויהי היום, עפּענט זיך איינמאָל די טהיר, און עס קומען אַריין די שבעה טובי העיר, דער רעכטער שפּיגעל, דער סאַמע צימעס פון שטאָדט, — פּיער אידען בעלי־בתים, מע קאַן זאָגען נגידים: „אַ גוט מאָרגען, ראַבינער!" ווער זענען דאָס געווען? דריי פון זיי זענען געווען די „טראַיקע" — אַזוי האָט מען זיי אַ נאָמען געגעבען אין שטעדטעל דערפאַר, ווייל זיי האָבען תמיד געהאַנדעלט אַלע דריי בשותפות׳דיג, אַלע מאָל געקריגט זיך, שטענדיג חושד געווען איינס דאָס אַנדערע און געקוקט זיך אין האַנד אַריין — און פון דעסט־וועגען איז מען קיינמאָל ניט צעגאַנגען זיך, איבער אַ פּרינציפּ פון אַ ממה־נפשך: „איז דאָס געשעפט אַ גוט געשעפט און מע וועט פערדיענען, פאַר וואָס זאָל איך אויך ניט אָפּלעקען אַ ביינדעל? אָלאַ וואָס דען, ס׳איז איין אומגליק — וועל דו אויך בעגראָבען מיט מיר און ליג אויך אין דער ערד"... וואָס טהוט גאָט? געהען זיך צענויף די דריי שותפים מיט אַ פיערטען, האַנדלען אָפּ מיט איהם קאַרגער אַ יאָהר און מע צעפּאַטשט זיך. וואָס איז? „זינט גאָט האַנדעלט מיט גנבים, דרעהערס און זשוליקעס, האָט ער נאָך אַזאַ גנב, אַזאַ דרעהער און אַזאַ זשוליק נישט געזעהן!" אַזוי טענה׳ן נע־באַך די דריי שותפים אויפ׳ן פיערטען. און ער, דער פיערטער, טענה׳ט פּונקט דאָס אייגענע אויף זיי: „זינט גאָט האַנדעלט מיט גנבים, דרעהערס און זשוליקעס, האָט ער נאָך אַזעלכע גנבים, אַזעל־כע דרעהערס און זשוליקעס ניט בעגעגענט!" ווער־זשע איז געווען גאָר דער פיערטער? דאָס איז געווען אַ איד דווקא אַ שטילינקער, אַ נעבאַכעל, איין אָפּגעפּוצטער, מיט אַ הדרת־פּנים, מיט געדיכטע, שוואַרצע ברעמען, אונטער וועלכע עס האָבען אַרויסגעקוקט אַ פּאָר ממזר׳יש־שמייכלענדיגע אויגען, און געהייסען האָט ער מיט זיין ליעבען נאָמען „רב נחמן לקח".

דאָס הייסט, הייסען האָט ער געהייסען נחמן נתן, נאָר גע־רופען האָט מען איהם „נחמן לקח", דערפאַר, ווייל „לקח" איז די טייטש ער האָט גענומען, און „נתן" — ער האָט געגעבען, און אַט דער נחמן נתן האָט אויף זיין לעבען קיינמאָל

ניט געגעבען, נאר גענומען... און נחמן נתן האט א טבע, אז ער רעדט, מישט ער אריין אלע מאל, צי מע דארף, צי מע דארף ניט, די צוויי ווערטער: „מחמת דערימאך".

איז מען דאס געקומען, הייסט עס, צום ראבינער מיט א פער־לאזעניש — ער זאל אויסהערען, הייסט עס, זייערע טענות, טאמער וועט ער געפינען עפּיס א מיטעל זיי אויסצוגלייכען אין זייערע פער־פלאנטערטע חשבונות. „ווי אזוי איהר וועט געפינען, פאני ראבי־נער, און וואס איהר וועט אפּ׳פסק׳ענען און וואס איהר וועט זאגען, איז געזאגט"...

אזוי האבען בעשלאסען די דריי שותפים, און דער בעל־דבר זייערער, רב נחמן לקח, האט צוגעבאמקעט מיט א נעבאך־פנים, אז ער פערלאזט זיך אינגאנצען אויף מיר: „מחמת דערימאך וואס ער ווייסט, אז ער איז גאט די נשמה שולדיג". און ער האט זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעלע, צענויפגעלעגט די הענד אויף׳ן האר־צען, ווי א אידינע, צענויפגענומען די געדיכטע ברעמען און געקוקט מיט זיינע ממזריש־שמייכלענדיגע אויגען אויף מיר און געווארט, וואס וועלען טענה׳ן די שותפים. און אז די שותפים האבען ארויס־געלעגט אלע זייערע טענות ומענות, איז ער אויפגעשטאנען, אויס־געגלעט די געדיכטע ברעמען, נישט געקוקט אויף זיי, נאר די גאנ־צע צייט אויף מיר, טיעף־טיעף, מיט זיינע ממזריש־שמייכלענדיגע אויגען, און ער האט אזוי בריה׳ש צעשלאגען אלע זייערע טענות, אז ס׳איז אויסגעקומען, אז דרעהערס, שווינדלערס, גנבים און זשו־ליקעס זענען טאקי זיי, די דריי שותפים זיינע, און ער, נחמן לקח, איז א צדיק וישר און א כפרה־היהנדעל, איין אמת׳ער קרבן: „מחמת דערימאך וואס אלסדינג, וואס איהר האט דא געהערט פון זיי, איז שוא ושקר, לא היה ולא נברא, ניט געשטויגען ניט געפלוי־גען"... און ער האט אויסגעוויזען מיט טויזענדער ראיות, אז אלע, וואס ער זאגט, איז הייליג, תורת משה אמת...

די גאנצע צייט, וואס דער האט גע׳טענה׳ט, האבען יענע, די טראיקע, ניט געקאנט איינזיצען. אלע מינוט איז אויפגעשפרונ־

גען עמיצער פון זיי, זיך געחאַפּט ביי׳ם קאָפּ, ביי׳ם האַרצען:
„סטייטש־סטייטש! ווי קאָן אַ איד זאָגען אַזעלכע זאַכען? האַקען אַזעלכע שקרים וכזבים?" עס האָט געקאָסט מיה די חברה צו בע־רוהיגען, זיי זאָלען פאַר גרויס ערגערניש נים אַריינפאַהרען זייער בעל־דבר אין באָרד אַריין. און דעם ראַבינער איז שווער געווען, זעהר שווער, אַרויסצוקריכען פון דעם דאָזיגען פּלאָנטער, וואָס האָט אַרויסבעוויזען, אַז ער האָט פאַר זיך אַ גוטע קאָמפּאַניע, און אַז שווינדלערס, גנבים און זשוליקעס זענען זיי אַלע פיער, און נאָך מוסרים אויך דערצו, און אַז זיי פערדיענען, מע זאָל זיי אַלע בע־שטראָפען. וואָס־זשע טהוט מען? ביז איך געפאַלען אויף איין עצה און רוף מיך אָן צו זיי:

— הערט זשע אויס, מיינע ליעבע אידען. מיין פּסק־דין איז שוין ביי מיר פאַרטיג אין קאָפּ כמעט אינגאַנצען. נאָר וואָס דען? איך וועל אייך איהם נים אַרויסזאָגען ביז איהר וועט נים איינלעגען ביי מיר אַלע פיער צו „כף־הא׳ער", צו פינף־און־צוואַנציגער, הייסט עס, אַז איהר וועט מקיים זיין דעם פּסק, וואָס איך וועל אַרויס־טראָגען.

— אַך! מיט׳ן גרעסטען כבוד! — האָבען זיך אַלע דריי אַ וואָרף געגעבען, און נחמן לקח נאָך זיי, און מע האָט זיך אַ נעם געטהאָן אַלע פיער צו די קעשענים און מע האָט אַרויסגעצעהלט מיר אויפ׳ן טיש איטליכער זיין פינף־און־צוואַנציגער, וועלכע איך האָב צענויפגענומען און פערשלאָסען ביי זיך אין טישקעסטעל. און דערנאָך האָב איך אַרויסגעזאָגט מיין רעזאָלוציע בזה הלשון:

„אויסגעהערט די טענות מיט די רעד פון ביידע צדדים און גוט אַריינגעטראַכט זיך אין אייערע עסקים, חשבונות און סכסוכים, האָב איך געפונען, נאָך מיין פערשטאַנד און טיעפער איבערצייגונג, אַז אומגערעכט זענט איהר אַלע פיער, און נישט נור אומגערעכט,— ס׳איז אַ חרפּה, אַ בזיון, אַז אידען זאָלען אַזוי קאָנען האַנדלען צווי־שען זיך, ווייזען פאַלשע חשבונות, שווערען זיך אויף אַ ליגען און אפילו פער׳מסר׳ען איינס דאָס אַנדערע... על כן האָב איך געפּסק־

נען, אזוי ווי מיר האבען א תלמוד־תורה אין שטאדט מיט א סך קינדער, וואס געהען נעבאך נאקעט און בארוויס, און שכר־למוד צו צאהלען איז ניטא פון וואנען, ווארום איידער מע רייסט אויס ביי אייך אמאל א פאר גראשען, קומט עס אן מיט גרינע ווערעם, איז א יושר, אז אט דער הונדערטער אייערער זאל געהן אויף דער תלמוד־תורה, און איהר זאלט געהן אהיים געזונטערהייד, און א דאנק אייך פאר דער שענער נדבה — די ארעמע קינדער וועלען שוין האבען הויזלעך און שטיוועלעך און ארבע־כנפות׳לעך און וועלען גאט בעטען פאר אייך און פאר אייערע קינדער — אמן״.

אויסגעהערט דעם פסק־דין, האבען מיינע דריי שותפים (די טראיקע) נאר איבערגעקוקט זיך צווישען זיך, געשוויצט און נישט געוועזען אימשטאנד א ווארט ארויסצורעדען. אפנים, אויף אזא פסק האבען זיי זיך ניט גערעכנט! לשון האט בעקומען נאר זייער בעל־דבר, רב נחמן לקח. ער האט זיך אויפגעהויבען, אויסגעגלעט די געדיכטע ברעמען, אויסגעצויגען א האנד, און, קוקענדיג אויף מיר מיט זיינע ממזריש־שמייכלענדיגע אויגלעך, מאכט ער צו מיר אזוי:

— איך דאנק אייך, רב ראבינער, פון אונזער אלעמענס נאמען פאר אייער קלוגען פסק־דין, וואס איהר האט אונז ארויסגעגעבען. מחמת דעריבער וואס אזוי פסק׳ענען וואלט געקאנט נור סיידען שלמה המלך... איין זאך האט איהר נאר פארגעסען זאגען, רב ראבינער, וויפיעל קומט אייך פסק־געלד פאר אייער קלוגען און יושר־דיגען משפט?

— האט קיין פאראיבעל ניט, איהר האט נישט געטראפען די קרעטשמע. איך בין נישט פון די ראבינערס, וואס נעמען פון טוידט און פון לעבעדיג... — אזוי האב איך איהם אפגעענטפערט, ווי איין עכטער דזשענטעלמען, און האב בעקומען פון מיין חברה־מאן אזא מין ענטפער:

— אויב אזוי, זענט איהר נישט נור א חכם א ראבינער, איהר זענט נאך א נקי־כפים׳ניק אויך! אפשר וואלט איהר נעוועז אזוי

טט אויסהערען אַ געשיכטע, מיר זאָלען אייך. הייסט עס, דעריבאַר באַצאָהלען אייך פאַר אייער טרחה חאָטש מיט אַ מעשה?

— אַך! אפילו מיט צוויי מעשיות!

— וויבאַלד אַזוי, זעצט זיך, רב ראַבינער, און זייט אונז מכבד מיט פּאַפּיראָסען. וועל איך אייך דערצעהלען אַ שענע, איין אמת'ע געשיכטע, וואָס האָט זיך געטראָפען מיט מיר אַליין טאַקי, מחמת דעריבאַר איך האָב פיינט פערעמדע מעשיות.

און מיר האָבען פערדרויכערט צו פּאַפּיראָסען, זיך אוועקגעזעצט אַלע אַרום טיש, און רב נחמן לקח האָט פּאַנאַנדערגעגלעט זיינע געדיכטע ברעמען און, קוקענדיג אויף מיר מיט זיינע ממזריש־שמייכלענדיגע אויגען, האָט ער אָנגעהויבען פּאַוואָלינקע צו דערצעה־לען זיין אמת'ע געשיכטע, וואָס מיט איהם אַליין האָט זיך געטראָ־פען. איך גיב אייך זי איבער וואָרט אין וואָרט, טאַקי מיט זיין לשון:

— דאָס איז געווען, איך זאָל אייך נאָר ניט זאָגען קיין ליגען, מחמת דעריבאַר ס'איז שוין אַ מעשה פון אַ יאָהר מיט אַ מיטוואָך. איך בין נאָך דעמאָלט געווען אַ יונגערמאַן און געזעסען ניט ווייט פון היע, אין אַ דאָרף, אויף אַ סטאַנציע פון דער באַהן, געדרעהט געשעפטלעך, געהאַלטען אַ שטיקעל אכסניה, גאַנץ פיין פאַרדיענט געלט. קיין ראָטשילד בין איך ניט געוואָרען, נאָר גאָרנישט, דאָס שטיקעל ברויט האָט זיך געשלעפּט, און, ווי דער שטייגער איז, האָ־בען אַ חוץ מיר זיך געדרעהט אַרום וואָקזאַל נאָך אַ מנין אידען, מחמת דעריבאַר, אַז אַ איד האָט פּרנסה, איז מען איהם מקנא. מע מיינט, ער זשעברעוועט גאָלד. נאָר נישט דאָס איז דער עיקר המעשה. איך וויל אייך נאָר דערצעהלען, אַז סאַמע אין רעכטען ברען פון סעזאָן, ווען ברויט געהט און וואַגאַנעס לויפען, און די מקחים שטייגען, איז זיך מיישב מיינע און ווערד מיר געלעגען און האָט מיר אַ בן־זכר — מזל טוב! מיט מזל זאָלט איהר לעבען! וואָס טהוט מען? דאַרף מען מחמת דעריבאַר פּראַווען אַ ברית. אוועק־געוואָרפען אַלע געשעפטען, בין איך אוועקעט אין שטאָדט אַריין,

איינגעקויפט אַלע גוטע זאַכען און אַראָפּגעבראַכט דעם שוחט, דעם מוהל הייסט עס, מיט זיין גאַנצען קלאַפּערגעצייג, און דעם שמש פון שוהל, מחמת דעריבער וואָס איך האָב גערעכענט, אַז מיט די צוויי כלי־קודש און מיט'ן בעל־ברית'ניק, מיט מיר אַליין הייסט עס, וועלען מיר שוין געווים האָבען אַ מנין, און נאָך מיט אַ סמיטשיק. וואָס טהוט גאָט? איז זיך מיישב איינער פון מיינע דאָרפסלייט און ווערד חולה, לעגט זיך אַוועקעט, קאָן נישט געהן צו מיר אויף'ן ברית. האָטש ברענג איהם צו טראָגען מיט'ן בעט; און נאָך איינער הויבט זיך אויף אין מיטען דרינען און פאָהרט גאָר אַוועק צו אַלדי שוואַרצע יאָהר אין שטאָדט אַריין, מחמת דעריבער ער האָט, זאָגט ער, יאָהרצייט, און — וואָס טויג אייך גרוים? — איך בלייב אָהן אַ מנין, האָטש נעם לעג זיך אַוועקעט און שטאַרב! און דאָ איז אַקוראַט ערב שבת (פרייטאָג געפעלט מיין אידינע צו פּראַווען אַ ברית!), דער שוחט, דער מוהל, הייסט עס, זעצט די נשמה; דער שמש וויינט מיט טרערען — „וואָס'ט איהר אונז געשלעפּט?“ — ביטער ווי דער טויט! פאַל איך אויף איין עצה און לויף אַרויכעט אויף'ן וואָקזאַל, מחמת דעריבער טאָמער וועט גאָט צושיקען, אַ קשיא אויף אַ מעשה, עס פאָהרען דורך אַזוי פיעל מענטשען! און כך הוה: איך קום צו לויפען אויף'ן וואָקזאַל, נאָר־וואָס אַנגעלאָפען דער קוריער און האָלט שוין אָט־אָט ביים אַוועקצוגעהן. איך טהו אַ קוק, עפּים אַ פאַרשוין, אַ פעמפּיק, אַ בייכיגער הייסט דאָס, מיט אַ היבשען טשעמאָדאַן, פליהט אַ פאַרשוויצטער און גלייך צום בופעט — אַפנים, עפּים נעמען אין מויל אַריין. נאָר וואָס קאָן, משטיינס געזאָגט, אַ איד נאַשען פון אַ גויעשען בופעט אויף'ן וואָקזאַל? זוכט ער מיט די אויגען אַ שטיקעל הערינג, איין איי, די סלינע נעבאָך רינט איהם פונ'ם מויל — אַ גאַטס רחמנות! אַז איך טהו איהם ניט אַ נעם פאַר'ן אַרבעל: „פעטער! איהר ווילט עפּים געניסען?“ מיין איך האָט זיך אַזש אַ וואָרף געטהאָן פאַר שרעק, ווי איינער רעדט: ווער האָט אייך געזאָגט, אַז איך וויל עפּים געניסען?... רוף איך מיך אָן צו איהם: „ניט דאָס! איך האָב אייך גע־

וואלט זאגנו, זאג איך, אז הונדערט יאהר זאלט איהר לעבעו, גאט אליין האט אייך, זאג איך, צוגעשיקט!" קוקט ער אויף מיר און פארשטעהט ניט. זאג איך צו איהם: „איהר ווילט, זאג איך, פאר־דיענען עולם־הבא און נאך עסען דערצו א ראסעלפלייש, וואס צע־געהט זיך אין אלע אברים, מיט פרישע חלה, זאג איך, נאר וואס פונ'ם אויוועו?" קוקט ער מיך נאך אלץ אן, ווי א משוגענעם: — ווער זענט איהר? וואס ווילט איהר? דערצעהל איך איהם די גאנ־צע געשיכטע, וואסער איין אומגליק, מחמת דערימאך ס'איז ביי מיר א ברית, ס'איז אלסדינג דא, זאג איך, א מוהל און א שמש און א סעודה א פרישע, זאג איך, נאר עס פעהלט מיר א צעהנטער צו א מנין. זאגט ער: „וואס זשע געהט זיך עס אן מיט מיר?" זאג איך: „עס געהט זיך אן, מחמת דערימאך, איך וויל, איהר זאלט זיין, זאג איך, דער צעהנטער צום מנין. איך בעט אייך, איהר'ט פארדיענען, זאג איך, עולם־הבא און עסען א גוטען ווארעמעס אויך"... „משוגע זענט איהר? — מאכט ער צו מיר — צי חסר דעה? וואס הייסט, דער פאיעזד וועט דאך אוועקגעהן און ס'איז ערב שבת, זאגט ער. און איך פאהר, זאגט ער, פאדיעלא"... „וואס קאן דא זיין? — זאג איך — וועט איהר פאהרען מיט'ן צווייטען פאיעזד, און דערוויילע, זאג איך, וועט איהר זיך קויפען עולם־הבא און געניסען, זאג איך, פון א סעודת־מצוה, א יוך א פרישע מיט פארפעלעך, אויף מיר אזא יאהר"...

— בקיצור, צו וואס זאל איך אייך לאנג מאריך זיין, אז מע קאן עס מאכען בקיצור? איך האב דעם אידען בייגעקומען. אפנים, דאס ראסעלפלייש און די יוך מיט פארפעלעך האבען געטהאן זייער זאך, מחמת דערימאך מיין איד האט זיך אזש באלעקט. האב איך גענעבען א נעם אוועק ביי איהם דעם טשעמאדאנטשיק, און מיר זענען אוועק ביידע צו מיר אהיים, און מיר האבען געפראוועט א ברית—אויף אלע אונזערע ליעבע געזאגט געווארען. דאס ראסעלפליי־שעל האט זיך געלאזט הערען נאך בשעת'ן שניידען, מחמת דערי־מאך ס'איז געווען פארפראוועט מיט קנאבעל. אזא ראסעלפלייש

מיט פרישען קוילעטש איז טאקי איין אפעטיט פון גאט. און דער־צו נאך גוטע געזייערטע אוגערקעס, און א פלעשעל ביער, און א ביסעל קאניאק פאר'ן עסען, און א גלעזעל ווישניק נאכ'ן עסען — וואס אהרט אייך, מיין איך האט מקיים געווען דעם פסוק פון ו י א כ ל ו נאר באופן אחר. דער שטערן האט איהם אזש גע־שוויצט! נאר וואס דען? ביז עפּיס וואס, ביז מע האט זיך אומ־געקוקט, ווערד אוים טאג, מיין איך טהוט זיך א חאפּ אויף — א צרה איז איהם! א שלאק איז איהם! און ער נעמט זיך צום טשע־מאדאן. „וואוהין איז?" — זאג איך צו איהם. — גאט איז מיט אייך! ערשטענס, זאג איך, ווער וועט אייך לאזען אוועקפאהרען פון שבת? און, צווייטענס, זאג איך, זענט איהר דאך ניט דער איך, וואס קאטארע איהר'ט זיך לאזען פאהרען לכתחילה אין שבת אריין. איידער שבת האלטען ערגיץ אין מיטען פעלד, איז שוין, זאג איך, גלייבער ביי מיר". אויקעט ער מסתמא און אבקעט: סטייטש, למאי האב איך איהם פארהאלטען? און וואס האב איך געהאט צו איהם? און פאר וואס האב איך איהם ניט געזאגט פריי־הער? — טענות מיט טענות מיט טענות! זאג איך צו איהם: „ער־שטענס, זאג איך, האב איך אייך נישט בעדארפט זאגען, זאג איך, אז ס'איז ערב שבת. מחמת דעריבער, זאג איך, וואס איהר אליין האט גאנץ גוט געוואוסט, אז ס'איז ערב שבת. און צווייטענס, זאג איך, פון וואנען ווייסט איהר? אפשר איז דאס א באשערטע זאך פון גאט, אז איהר זאלט, זאג איך, שבת האלטען דוקא ביי מיר און פארזור־גען מיין ווייב'ס פיש? איך בין אייך ערב, זאג איך, אז זינט איהר עסט פיש, האט איהר נאך אזעלכע פיש, ווי מיין ווייב'ס פיש, זאג איך, אפילו אין חלום נישט געגעסען!"... איך האב, וואס אהרט אייך, נעוואוסט מיט וואס מע קאן דעם אידען נעמען. והראיה? מיר האבען אפגעדאווענט מנחה, מקבל שבת געווען, געמאכט קדוש, און מיינע האט דערלאנגט די פיש, האבען זיך ביי מיין אידען צעגומען די נעזלעכער, די אויגען האבען ביי איהם בעקומען גאר איין אנדער גלאנץ, — און מיין אורח האט זיך צונעחאפּט צו די

פיש גלייך ווי נאך א תענית, שטארק געלויבט די פיש, ממש ביז'ן הימעל אריין, זיך ניט אפגעזאגט בשום אופן פון אביסעל בראנפען פאר די פיש און אביסעל בראנפען נאך די פיש. און אז ס'איז גע־קומען צו דער שבת'דיגער יוך מיט לאקשען, זענען איהם די לאקשען אויך געפעלען און דער צימעס אויך, און אפילו דאס פלייש פון צימעס, א שטיקעל ברוסטען־פלייש, האט ער אויך שטארק געלויבט, פשוט געלעקט די פינגער! „ווייסט איהר, זאגט ער, וואס איך וועל אייך זאגען? — מאכט ער צו מיר פאר'ן בענטשען. — בדיעבד, אז ס'האט זיך שוי'ן אזוי געמאכט, זאגט ער, בין איך גאנץ צופריע־דען, וואס איך בין פארבליבען ביי אייך אויף שבת. איך האב שוי'ז, זאגט ער, לאנג אזוי הנאה ניט געהאט פון שבת, ווי אצינד!" „אויב אזוי, זאג איך, טהוט עס מיר הנאה. נאר ווארט אויס, זאג איך, איהר וועט ערשט זעהען מארגען, מחמת דערימאך ס'איז שבת, און אויף שבת'דיגע פאטראוועס, זאג איך, איז מיינע א מאדים!"...

— און כך הוה. ס'איז געקומען מארגען, נאכ'ן דאווענען און נאכ'ן קדוש מאכען, אז מע האט אנגעהויבען דערלאנגען די פערביי־סעכצען, די קיכלעך מיט'ן געהאקטען הערינג, מיט ציבעלקעס מיט שמאלץ, מיט'ן רעטאך, מיט די געהאקטע אייער, לעבערלעך און גריוועז, און דערנאך ערשט די קאלטע פיש מיט'ן קאלטען שטיקעל ברוסט פון נעכטיגען צימעס, און דערנאך די פעטשע, אדער „פיס־נאגע", ווי מע רופט עס ביי אייך, מיט די גוטע פענעצלעך מיט קנא־בעל, און נאכדעם דער גאנצער טשאלענט מיט'ן גוטען פעטען היי־סען קוגעל — האט דער אורח גאר נישט געקאנט אפלויבען זיך! זאג איך צו איהם: „דאס איז נאך גארנישט! ווארט אויס, זאג איך, וועט איהר פארזוכען, אם ירצה שם, אונזער וואלכישען בארשט צו דער מלוה־מלכה, ויעט איהר, זאג איך, ערשט דעמאלט וויסען וואס הייסט גוט!" צעלאכט ער זיך גאנץ ברייטליך און מאכט צו מיר: „עט־נו! וואו וועל איך שוין זיין, זאגט ער, ביז אייער וואלכישער בארשט וועט אמאל פארטיג ווערען?" צעלאך איך מיך אויך נאך ברייטער פון איהם און מאך צו איהם: „מאהלט

איך, לאָז זיך אייך דאַכטען, זאָג איך, אַז איהר האָט אַ טעות. אויב איהר רעכענט אויפדערנאַכט אוועקפאָהרען, זאָג איך, זאָלט איהר עס פאַרגעסען תיכף ומיד, מחמת דערימאַך דער וואָס פאַהרט, זאָג איך, אום שבת, דער זיצט אַ גאַנצע וואָך אין דערהיים".

— און כך הוה. באַלד ווי מע האָט אָפּגעמאַכט הבדלה און אָפּגעזאָגט די „המבדילס", הויבט מיין איד אָן צו פּאַקען זיך אין וועג אריין. רוף איך מיך אָן צו איהם: „משוגע מיינע שונאים? ערשטענס, ווער וועט אייך אַוועקלאָזען אויף ביינאַכט אין דער וועלט אריין? און, צווייטענס, זאָג איך, וואו האָט איהר אַ פֿאַיעזד?" „סטייטש, זאָגט ער, האָט איהר דאָך מיך געקוילעט!" זאָג איך: „קיין גרעסערען אומגליק זאָלט איהר נישט האָבען ווייל איהר וועט לעבען! אַ פֿאַיעזד וועט איהר האָבען, אם ירצה שם, מאָרגען פאַר טאָג. איהר, זאָג איך, גרייט אייך בעסער צו, זאָג איך, אַ מאָגען מיט איין אַפּעטיט, מחמת דערימאַך, זאָג איך, דער בארשט לאָזט זיך שוין הערען! איך וועל אייך נאָר בעטען, זאָג איך, איהר זאָלט מיר זאָגען דעם אמת, צי האָט איהר ווען געגעסען אַזאַ בארשט? נאָר דעם ריינעם אמת!" וואָס טויג אייך, ער האָט זיך נעבאַך געמוזט מודה זיין, אַז זינט ער לעבט עסט ער דעם ערשטען מאָל אַזאַ בארשט! און ער האָט שוין גאָר באַקומען חשק געוואוירע צו ווערען, ווי אַזוי מאַכט מען עס אַזאַ מין בארשט? און פאַר וואָס האָט מען איהם געקרויגט מיט'ן נאָמען „וואָלכישער"? און נאָך אַזעלכע זאַכען. זאָג איך: „צו וואָס טויג עס אייך? איהר פּאַרזוכט בעסער, זאָג איך, אַט דאָס גלעזעל ווייַן און זאָגט מיר, זאָג איך, דערויף אייער מבינות. נאָר דעם אמת! דעם ריינעם אמת! מחמת דערימאַך איך האָב פיינט, זאָג איך, קאָמפּלימענטען"...

— כך הוה. מע האָט גענומען אַ גלעזעל און נאָך אַ גלעזעל און מע האָט זיך געלעגט שלאָפען, און מיין אורח האָט, וואָס אַהרט אייך, פאַרשלאָפען דעם פאַרטאָגדיגען פֿאַיעזד און איז אויפגעשטאַנען ווי אַ צעקאַכטער, מלא גזלן, אָנגעפאַלען אויף מיר, אַז איך

בין מחויב געוועז על־פי יושר און על־פי מענשליכקייט איהם אויפצו־וועקען, און אז איבער מיר וועט ער האָבען היזק — ער וויים נאָך אַליין ניט וויפיעל. הכלל, איך האָב איהם גאָר אומגליקליך גע־מאַכט! הער איך איהם אויסעט גאַנץ פיין און רוף מיך אָן צו איהם: „זאָגט אַליין, זאָג איך, זענט איהר ניט אַ מאָדנער איך? ערשטענס, זאָג איך, וואָס איז בכלל, זאָג איך, דאָס איילעניש. וואָס מע איילט זיך? משטיינס געזאָגט, וויפיעל לעבט דאָס אינגאַנצען אַ מענטש אויף דער וועלט? איז נומער איינס. והשנית, האָט איהר פאַרגעסען, זאָג איך, אַז היינט איז דער דריטער טאָג נאָכ׳ן ברית, שלישי למילה הייסט עס, אַ קלייניגקייט? ביי אונז איז מען זיך נוהג, זאָג איך, אַז צום דריטען טאָג נאָכ׳ן ברית מאַכט מען אַ סעודה נאָך אַ גרעסערע ווי אויפ׳ן ברית אַליין, מחמת דערימאָך וואָס שלישי למילה, זאָג איך, איז נאָך טייערער פון דער מילה אַליין... ניט שוין זשע, זאָג איך, וועט איהר וועלען אומזיסט־אומ־גישט, זאָג איך, מיר נעמען און פאַרשטעהרען אַ שמחה?״...

— און כך הוה. מיין איד האָט זיך שוין ניט געקאָנט איינהאַל־טען און האָט זיך אַזש צעלאַכט פאַר צרות: „וואָס טויג מיר גרויס, זאָגט ער, איהר זענט אַ רעכטער קלעשטש!“... „לאָז זיין אַזוי, זאָג איך, אַבי איין אורח!“...

— זיצענדיג ביים וואַרעמעס און גענומען צו ביסלעך לחיים, רוף איך מיך אָן צו איהם: „הערט זשע אויס, מיין ליעבער איד, די מעשה דערפון איז אַזוי, זאָג איך. ס׳איז אפילו, זאָג איך, נישט אַזוי כדאי אַצינדערטאָ, זאָג איך, צו רעדען וועגען מילכיגע מאכלים, מחמת דערימאָך, וואָס מיר האַלטען, זאָג איך, סאַמע ביי׳ם פליישׁ, נאָר איך וואָלט, זאָג איך, וועלען האָרכען פון אייך, זאָג איך, וואָס איז אייער מיינונג וועגען קרעפּלעך מיט קעז“... קוקט ער מיך אָן: „אַקעגען וואָס, הייסט עס, איז דאָס געקומען צו רעד?“... „אַקעגען דעם, זאָג איך, וואָס איך וואָלט וועלען, איהר זאָלט פאַרזוכען, זאָג איך, די מילכיגע קרעפּלעך, וואָס מיין ווייב מאַכט, מחמת דערי־מאָך וואָס היינט אויף דער נאַכט, זאָג איך, איז ביי אונז אַ מילכי־

גע וועטשערע"... ווערד ער אויפגעטראגען, דער אורח, הייסט עס, און רופט זיך אן צו מיר: „אי־פע! איך זעה, זאגט ער, אין אייך, אז איהר ווילט מיך פארהאלטען נאך אויף א מעת-לעת! ס'איז פון אייך, זאגט ער, איין עולה! א גרויסע עולה!"... און פון זיין קאכען זיך, וואס ער קאכט זיך, פארשטעה איך, אז לאנג בעטען וועט מען איהם פונדעסטוועגען נישט באדארפען, און קריעגען זיך אודאי נישט, מחמת דערימאך ס'איז א איד מיט איין אפעטיט, וואס האלט פון דער אכילה... מאך איך צו איהם אזוי: „איך געב אייך מיין עהרען־ווארט, זאג איך, און טאמער איז אייך ווינציג, נאט אייך, זאג איך, מיין תקיעת כף, אז אם ירצה שם מארגען פארטאג וועק איך אייך אויף צום פארטאגעדיגען פאיעזד — די גאנצע וועלט מעג זיך איבערקעהרען, אניט, זאג איך, זאל איך אזוי און אזוי!"... ווערד ער שוין א ביסעלע ווייכער און רופט זיך אן צו מיר: „געדענקט זשע — א תקיעת כף!" זאג איך: „תקיעת כף איז תקיעת כף". און מיינע האט געמאכט א מילכיגע וועטשערע, וואס זאל איך אייך זאגען, מיט אזעלכע קרעפלעך, אז דער אורח האט געמוזט מודה זיין, אז ס'איז אמת: ער האט אויך א ווייב, און זיין ווייב מאכט אויך קרעפלעך, נאר ס'איז אזא חילוק ווי פון טאג צו נאכט! ווייס איך וואס — כרחוק מזרח ממערב!

— און כך הוה. איך האב געהאלטען ווארט, מחמת דערימאך וואס א תקיעת כף איז א תקיעת כף. איך האב מיין אורח אויפגעוועקט פארטאג, געשטעלט דעם סאמאוואר. ער האט זיך גענומען פאקען אין וועג אריין, און טאקי גאנץ פיין געזעגענען זיך מיט מיר און מיט מיין הויזגעזינד. רוף איך מיך אן צו איהם: „געזעגענען, זאג איך, וועלען מיר זיך געזעגענען, נאר פריהער, זאג איך, דארף מען זיך צערעכענען". קוקט ער מיך אן, מחמת דערימאך ער פארשטעהט ניט וואס איך זאג. „וואס הייסט, זאגט ער, צערעכענען?" „צערע־כענען, זאג איך, הייסט מאכען א חשבון; איך, זאג איך, וועל אייך געבען א חשבון, וואס פון אייך קומט, און איהר, זאג איך, וועט זיין אזוי גוט און מטריח זיין זיך באצאהלען". ווערד ער רויט אזוי ווי

פּיוער: „באַצאָהלעז? פאַר וואָס באַצאָהלעז?" „וואָס הייסט, זאָג איך, פאַר וואָס? פאַר אַלסדינג; פאַר עסעז, זאָג איך, פאַר טרינקעז, פאַר סטאַנציע". ווערד ער שוין ווייס, ניט רויט, און מאַכט צו מיר: „איך פאַרשטעה אייך ניט, זאָגט ער: איהר האָט מיך פאַרבעטעז צו זיך, זאָגט ער, אויפ'ן ברית, איבערגעחאַפּט אויף דער באַהן, אַרויסגעריסעז ביי מיר דעם טשעמאָדאַן פון די הענט, צוגעזאָגט עולם־הבא..." שלאָג איך איהם איבער און מאַך צו איהם: „אמת, אַלסדינג אמת; נאָר וואָס נעהט זיך דאָס אָן צו דעם? דאָס, זאָג איך, וואָס איהר זענט געוועז ביי מיר אויפ'ן ברית, האָט איהר פאַרדיענט אַ מצוה, אָבער עסעז און טרינקעז און סטאַנציע — דאָס בין איך דאָך ניט מחויב, זאָג איך, אייך צו געבעז אומזיסט! מהכי־תּ דעריבער איהר זענט דאָך, זאָג איך, אַ איד אַ סוחר און פאַרשטעהט. זאָג איך. אַליין גאַנץ גוט, אַז פיש קאָסט געלט, און וויין האָט איהר געטרונקעז דעם בעסטעז, און ביער אויך, און ווישניק אויך, און דעם צימעס מיט די קוגלעז מיט'ן באָרשט האָט איהר, דאַנקעז גאָט, געלויבט אין טאָג אַריין, געלעקט די פינגער, און די קרעפּלעך, זאָג איך, מיט קעז האָבעז אייך אויך גוט געשמעקט. לאָז אייך, זאָג איך, וואויל באַקומעז. איך פאַרגין אייך מיט'ן גאַנצעז האַרצעז. איהר וועט דאָך אָבער ניט פאַרלאַנגעז, זאָג איך, אַז מחמת דעריבער וואָס איהר האָט פאַרדיענט, זאָג איך, אַ מצוה און געהאָט הנאה, זאָל אַ איד צו אייך דערלעגעז אי טרחה, אי געלט!" מיין אידעז נעבאָך, זעה איך, האָט באַשלאָגעז אַ שוויים, ער האָט שיער דעם שלאַק באַקומעז! ער האָט גענומעז זיך וואַרפעז, פילדרעז, שרייעז, גוואַלדעוועז: „ס'איז סדום! ערגער פון סדום! אַזאַ רציחה איז, זאָגט ער, נאָך ניט געהערט געוואָרעז אין דער גאַנצער וועלט!!! וויפיעל קומט אייך?" געה איך און נעם אַ פּאַפּיער מיט אַ בלייַשטיפט און מאַך איהם אַ חשבון אַרום און אַרום, פאַר עסעז און טרינקעז און נאַכטלעגער, פאַר שבת, פאַר וויין און פאַר ווישניק, און פאַר ביער, און פאַר בעזונדערע באַשטעלטע קרעפּלעך מיט קעז. אחת לאחת האָט זיך צענויפגענומעז אַ קיימאַ־לן פון עטליכע און

דרייסיג קארבען מיט קאפּיקעס — איך געדענק שוין ניט אַקוראַט...

— דערזעהן דעם חשבון, איז מיין איד געוואָרען געל און גרין, די הענט האָבען איהם געציטערט און די אויגען זענען איהם שיער פון קאָפּ ניט ארוים, און ער האָט גענומען שרייען נאָך מיט גרע־סערע קולות און גוואַלדען: „וואו איז ער עם אריינגעפאַלען? צווי־שען פעלד־גזלנים? גאָר קיין מענטשען ניט פאַרהאַנען? קיין גאָט נישטאָ?“ רוף איך מיך אָן צו איהם: „שאַט, ווייסט איהר וואָס, רב איד? וואָס דאַרפט איהר שרייען? זיך אָפּעסען דאָס האַרץ? אָמעהר לאָמיר זיך דורכפאַהרען, זאָג איך, אין שטעדטעל אריין, ס'איז ניט ווייט פון דאַנען, מחמת דערימאָך דאָרט איז דאָ מענ־טשען, דאָרט איז דאָ אַ רב, לאָמיר פרעגען דעם רב, וואָס דער רב וועט זאָגען, אַזוי וועט זיין“. דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, איז דעם אידען געוואָרען אביסעל גרינגער אויף דער נשמה. און וואָס אַהרט איך — מיר האָבען געדונגען אַ פוהרעל און האָבען אויפגעזעצט זיך און אוועק אין צווייען אין שטעדטעל אריין, און גלייך צום רב.

— געקומען צום רב, טרעפען מיר איהם אַקוראַט נאָכ'ן דאַווענען. ווי ער לעגט צענויף טלית ותפילין. שלום עליכם, עליכם שלום. וואָס'ט איהר זאָגען? חאַפּט זיך ארוים מיין איד מיט אַ פּייער און הויבט אָן צו דערצעהלען די גאַנצע מעשה פון „א“ ביז „ת“, ווי אַזוי ער איז געפאָהרען פאַרביי אונזער סטאַנציע, ווי אַזוי ער האָט זיך אַראָפּגעחאַפּט מיט'ן טשעמאָדאַן אויפ'ן וואָקזאַל עפּים געסען אין מויל אריין, אפילו גאַרניט אין זינען געהאַט קיין בריה, פליהט אונטער אַט דער איד (ווייזט אָן אויף מיר) און פאַלט צו מיט תחנונים, מחמת דערימאָך אַזוי ווי ביי איהם איז היינט אַ ברית און עם פעהלט איהם אַ צעהנטער צו אַ מנין, על כן האָט גאָט אַליין אַזוי געפיהרט! און דערנאָך ווי אַזוי איך האָב ארויסגעריסען ביי איהם דעם טשעמאָדאַן פון די הענט, דערנאָך ווי אַזוי ער איז געקומען אויפ'ן ברית און געוואָלט פאָהרען ווייטער, האָב איך איהם פאַרהאַלטען אויף שבת און אויף שבת־צו־נאַכטס און אויף זונטאָג שלישי למילה און אויף מילביגע קרעפּלעך — הקיצור, ער האָט ניט

דורכגעלאָזט קיין זאַך. און געהט און דערלאַנגט דעם רב דעם חשבון, וואָס איך האָב איהם געגעבען. האָט איהם דער רב אויס־געהערט דוקא מיט קאָפּ און ביז'ן רעכטען סוף. און אַז דער איד האָט געענדיגט, רופט זיך אַז דער רב: „האָבען מיר אויסגעהערט, הייסט עס, איין צד. אצינד, זאָגט ער, ווילען מיר הערען דעם אַנדערען צד. וואָס האָט איהר דערויף צו זאָגען?" רוף איך זיך אָן צום רב: „איך פון מיין זייט האָב גאַרנישט צו צולעגען, מחמת דערימאַך, זאָג איך, וואָס אַלסדינג, וואָס דער איד האָט אייך דאָ דערצעהלט, איז כשר וישר, לויטער אמת. נאָר וואָס דען, זאָג איך, איין זאַך לאָז ער אייך, זאָג איך, זאָגען אויף זיין אידישקייט: ווען און וואָסער אַ טאָג איז ער געקומען, און וואו האָט ער געהאַל־טען שבת, און צי האָט ער געגעסען פיש און געטרונקען ווייַן מיט ביער מיט קאָניאַק מיט ווישניק, און צי האָט ער געלויבט דעם וואָל־כישען באָרשט מיט די מילכיגע קרעפּלעך, וואָס מיין ווייב האָט געמאַכט?" ווערד דאָך מסתמא מיין איד נאָך מעהר אויפגעקאָכט, שמיצט זיך און וואָרפט זיך, ממש ער באַקומט אַפּאָפּלעקציע! בעט איהם דער רב, ער זאָל זיך אַזוי ניט קאָכען און ניט זיין אין כעס, מחמת דערימאַך, וואָס כעס איז עבודה זרה. און ער פרעגט איהם איבער נאָך אַ מאָל וועגען די פיש מיט'ן באָרשט מיט די קרעפּלעך, און צי ס'איז אמת, אַז ער האָט געטרונקען אי ווייַן, אי ביער, אי קאָניאַק, אי ווישניק? דערנאָך טהוט ער אָן די שפּאַקולען, דער רב, הייסט דאָס, קוקט איבער דעם חשבון פון אויבען ביז אַראָפּ, פיהרט אונטער די אונטערשטע שורה — סע שטימט: עטליכע און דרייסיג רובעל מיט קאָפּיקעס. דערנאָך ציהט ער אויס אונז די פּעטשיילע, מיר זאָלען, הייסט עס, מקבל קנין זיין, אַז מיר וועלען מקיים פּסק זיין, און דער רב האָט אַרויסגעגעבען זיין פּסק איז קורצע ווערטער: אַז דער איד באַדאַרף מיר באַצאָהלען כפי החשבון די עטליכע און דרייסיג רובעל מיט קאָפּיקעס, און הוצאות פאַר דער נסיעה אַהער און אַהין. און פּסק־געלט דעם רב — דאָס זאָל זיין לחצאין, אויף דער האַלב הייסט עס, חלק כחלק.

— ארויסגעחאפּט זיך פונ'ם רב, ווי פון אַ שוויץ־באָד, נעמט דער איך אַרוים דעם טייסטער, חאַפּט אַרוים פון דאָרטען אַ פּופּציגער (צוויי כף־הא'ערס), מהוּם מיר אַ שמיץ אין פּנים אַריין, איך זאָל איהם געבען אויסגאַב. זאָג איך צו איהם: „וואָסער אויסגאַב?" זאָגט ער: „נאָך די עטליכע און דרייסיג, וואָס קומט אייך על פּי חשבון". זאָג איך: „וואָסער חשבון? וואָסערע עטליכע און דרייסיג? וואָס מיינט איהר, זאָג איך, איך בין טאַקי אַ פעלד־גזלן? צי אַ משוגע'נער? וואָס הייסט, איך וועל ביי אייך נעמען געלט? איך האָב אַן, זאָג איך, אַ אידען אויפ'ן וואָקזאַל, אַ ווילד־פרעמדען, איך קען איהם ניט, איך ווייס איהם ניט, נעם אַוועק ביי איהם דעם משעמאָדאַן פון די הענט און פאַרשלעפּ איהם, זאָג איך, מיט גע־וואַלד צו מיר אויף אַ ברית, און פאַרבּרענג, זאָג איך, מיט איהם אַ שבּת, אויף אַלע אידען נעזאָגט געוואָרען — וועל איך געהן, זאָג איך, מחמת דערימאָך, און וועל ביי איהם נעמען געלט פאַר דער טובה, וואָס ער האָט מיר געטהאָן, און פאַר'ן תענוג, וואָס איך האָב פון איהם געהאַט?"... קוקט ער מיך שוין אָן טאַקי מיט איין אמת ווי אַ משוגע'נעם און מאַכט צו מיר: „וואָס זשע האָט איהר גע־דרעהט אַ מח? און וואָס האָט איהר מיך געשלעפּט צום רב?" „אַ מאָדנער איד, זאָג איך, איהר זענט! איך האָב עס געטהאָן, זאָג איך, ניט פאַר קיין זאַך, נאָר מחמת דערימאָך, וואָס איך האָב גע־וואָלט, זאָג איך, איהר זאָלט זעהן, ו ו א ס פ א ר א ח כ ם א ר ב מ י ר ה א ב ע ן — און מעהר גאָרנישט..."

* * *

דערצעהלט די מעשה, האָט זיך מיין בעל־דבר, רב נחמן לקח, גאַנץ פיין אויפגעהויבען, און די איבעריגע דריי שותפים נאָך איהם, גענומען פערשפּיליען זיך די קאַפּאָטעס, שון גרייט אַוועקצוגעהן. האָב איך מיך ניט געפוילט, דערלאַנגט זיי נאָך צו פּאַפּיראָסען און אָנגערופען זיך צום דערצעהלער:

— האָט איהר מיר דערצעהלט, זאָג איך, אַ מעשה מיט אַ רב.

אפשר וואָלט איהר געוועז, זאָג איך, אזוי פריינדליך אויסהערעז
אויך פון מיר אַ מעשה, און אויך מיט אַ רב, נאָר אַ סך אַ קירצערע,
ווי אייער מעשה?

און גאָרנישט געוואָרט אויף זייער יאָ אָדער ניין, בין איך
צוגעטרעטען גלייך צום עסק, און טאַקי גאָר אין קורצען.

— דאָס איז געווען — אזוי האָב איך אנגעהויבען מיין מעשה —
גאָרנישט לאַנג, און דוקא אין אַ גרויסער שטאָדט. ערב יום כפור
האָט זיך עס געטראָפען. פאַלט אַראָפּ ווי פון'ם הימעל אַ איד אַ
סוחר, איין אורח, אַ רייזענדער, וואָס פאָהרט אַרום איבער דער
וועלט, פערקויפט סחורה און נעמט געלד, האַלט זיך מיטביידע
הענד ביי די זייטען, שפּאַציערט אַרום איבער'ן שוהלהויף, אויף
דער אידישער גאַס, און פרעגט זיך שטאַרק נאָך אויפ'ן רב. וואו
זיצט דאָ ערגיץ דער רב? — וואָס בעדאַרפט איהר צום רב? —
„וואָס איז אייער עסק?" איינעם, דעם אַנדערען, דעם דריטען:
וואו זיצט דאָ ערגיץ דער רב? — וואָס דאַרפט איהר דעם רב? —
„וואָס איז אייער עסק?"... אַהין־אַהער, ער האָט זיך דערפרעגט.
וואו דער רב וואוינט. אַריינגעקומען צום רב, האַלט ער זיך נאָך אַלץ
מיט ביידע הענד ביי די זייטען, רופט אָפּ דעם רב אויף אַ סוד,
פערשליסט זיך מיט איהם בעזונדער אין אַ חדר: „רבי! אזוי און
אזוי איז די מעשה. איך בין אַ איד אַ רייזענדער און פיהר מיט זיך
געלט, אַ היבשע פּותיקא. נישט חלילה מיינס; פריהער גאָט'ס, דער־
נאָך פרעמדס. ס'איז ערב יום כפור; האַלטען ביי זיך קאָן איך עס
ניט; איבערלאָזען עס אויף דער סטאַנציע האָב איך מורא — אזאַ
פּותיקא! טהוט מיר אַ טובה, נאָט עס אייך, באַהאַלט דאָס ביי זיך
אין קאַסטען ביז, אם ירצה השם, מאָרגען אויף דער נאַכט נאָך יום
כפור..."

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט דער סוחר, בינדט אויף דעם
זשילעט, און ציהט אַרויס איין פּעקעל נאָכ'ן אַנדערען די שענע
אַסיגנאַציעס, ניט פאַר אייך געדאַכט, די אמת'ע רויטע קנאַקע־
דיגע הונדערטערס!

דערזעהן אזא סומע געלד, רופט זיך אפ צו איהם דער רב: „האט קיין פאראיבעל נים, איהר קענט מיך נים, איהר ווייסט מיך נים"... „וואס הייסט, איך קען אייך נים? איהר זענט דאך עפּיס א רב!"... „גוט, איך בין א רב, איך קען אבער א י י ך נים. ו ו ע ר א י ה ר זענט און ו ו א ס א י ה ר זענט"... אהין־אהער, זיי דינגען זיך. ער איהם: „איהר זענט א רב!" דער רב צו איהם: „איך קען אייך נים". און דא דער טאג שטעהט נים. ערב יום כפור! ס'איז געבליבען, אז דער רב נעמט צו ביי איהם דאס געלד; נאר וואס דען? — פאר עדות. ווער זאלען זיין די עדות? קיין אבי־וועמען קאן מען דאך נישט פערטרויען. שיקט דער רב רופען צו זיך די פני, די שבעה טובי העיר, די סאמע נגיד'ישע און פיינע בעלי־בתים פון שטאדט, און דערצעהלט זיי: „אזוי און אזוי איז די מעשה. אט דער איד, זאגט ער, האט געלט, א היבשע פּוּתיקא, נים זיינס, פריהער גאט'ס, דערנאך פרעמדס. וויל ער עס מיר, זאגט ער, געבען באהאלטען ביז איבער יום־כפור. על כן זיים איהר, זאגט ער, עדות, וויפיעל ער האט מיר איבערגעגעבען געלט, בכדי ס'זאל נים ארויסקומען, זאגט ער, דערנאכדעם קיין שום, איהר פארשטעהט?"... און דער רב האט זיך מטריח געווען, איבערגע־צעהלט פאר די בעלי־בתים אין די אויגען דריי מאל די פּוּתיקא, איינגעוויקעלט אין א פעטשיילע, פער'חתמ'עט די פעטשיילע מיט טריוואכס, צוגעלעגט די חתימה: „הרב ומו"צ", בעוויזען די בעלי־בתים: „נאט, זעהט, אט דא האט איהר מיין חתימה, און געדענקט זשע, אז איהר זענט עדות!"... די פעטשיילע מיט'ן געלד האט דער רב איבערגעגעבען דער רביצין, זי זאל דאס פערשליסען אין קאס־טען, און די שליסעלעך זאל זי בעהאלטען אין איין ארט, וואס קיין בן־אדם זאל נים וויסען... און מען איז אוועק אין שוהל אריין און מע האט גאנץ פיין געדאווענט און געפאסט, און איבערגעלעבט דעם יום־כפור, געקומען פון שוהל, אפגעפאסט זיך, מע טהוט א קוק — אהא! ער איז דא! דער איד, דער סוחר, הייסט עס. „א גוטע וואך". „א גוט יאהר. זיצט. וואס'ט איהר זאגען?" „גארנישט. איך בין

געקומען מכח דער פּותיקא"... „וואָסער פּותיקא?" „די ממתקים"... „וואָסערע ממתקים?" „איך בין געקומען נאָכ'ן געלט"... „וואָסער געלט?" „מיין געלט... דאָס הייסט, ניט מיינס, פריהער גאָט'ס, דערנאָכדעם פרעמדס... איך האָב עס אייך געגעבן באַהאַלטען"... „א י ה ר   ה א ט   מ י ר   געגעבן באַהאַלטען געלט?... ווען?"...

צעלאַכט זיך דער איד, מיינט, אז דער רב טרייבט מיט איהם קאַטאָוועס. פרעגט איהם דער רב: „וואָס איז דער געלעכטער?" זאָגט ער: „דאָס ערשטע מאָל זעה איך א רב א לץ"... געפינט זיך שוין דער רב בעלעדיגט. קיינער האָט איהם נאָך ביז אַהער, זאָגט ער, ניט געקרוינט מיט'ן נאָמען לץ. „זאָגט, רב איד, וואָס דאַרפט איהר?"

דערהערט אַזעלכע דבורים, האָט דעם אידען א קלאַפּ געגעבען, ניט פאר אייך געדאַכט, אַט־אַ־דאָ, אונטער'ן לעפעלע. „סטייטש, רבי, איז גאָטעס ווילען! איהר ווילט קוילען א אידען? איך האָב דאָך אייך אָפּגעגעבען איינגאַנצען מיין געלט, ניט מיינס, פריהער גאָט'ס, דערנאָכדעם פרעמדס! א סימן — איהר האָט עס, זאָגט ער, איינגעוויקעלט אין פּעטשיילע, פאַר'חתמ'עט מיט טרי־וואַכס, פאַרשלאָסען ביי דער רביצין אין קאַסטען, און די שליסע־לעך באַהאַלטען אויף איין אָרט, וואָס קיין בן־אדם זאָל ניט וויסען... און נאָך א בעסערער סימן: עס זענען, זאָגט ער, דערביי געוועזן עדות, די פיינסטע בעלי־בתים פון שטאָדט!..." און ער פוילט זיך ניט, דער איד, און רעכענט אוים די בעלי־בתים ביי די נעמען. און אַליין בעשלאָגט איהם א קאַלטער שוויים, און עס נעמען איהם אָנגסטען, בעט א גלאָז וואָסער.

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט דער רב און שיקט אַוועק דעם שמש צו די אויסגערעכענטע פּני, די שבעה טובי העיר, די סאַמע פיינסטע בעלי־בתים פון שטאָדט. יענע קומען צו לויפען: „וואָס איז געשעהן?" „איין אומגליק! א בלבול! א פּריטשע־פּע א איד! ער טענה'ט, אז ער האָט מיר יאַקבי איבערגעגעבען

א גאנצע פּותיקא ערב יום כּפּור אויף צו באהאלטען, און איהר זענט יאקבי דערביי געווען עדות!...״

האבען זיך די בעלי־בתים איבערגעקוקט צווישען זיך, ווי איי־נער רעדט: „אט דא וועט מען עם אפּלעקען א ביינדעל!״ א קליי־ניגקייט, אזא פּותיקא! דער יצר־הרע פון געלד! און זיי זענען אנגעפאלען אויפ׳ן אידען: „אי־פע! ווי שעמט איהר אייך ניט אין אייער ווייטען האלז אריין אויסטראכטען אויף אונזער רב אזא כּיאוסען בּלבול?!...״

דערזעהן אזא מעשה, האט דער איד אפּגעלאזט הענד און פים — עס האט איהם א נעם געגעבען דער קראם, ניט פאר אייך געדאכט — אט־אט חלש׳ט ער! האט זיך אויפגעהויבען דער רב, צוגעגאנגען צום קאסטען, ארויסגענומען די פּעטשיילע מיט געלד און אונטערגעטראגען דעם אידען:

— נאט איז מיט אייך! נאט! אט איז אייער געלט! נעמט עס אייך אפּ און צעהלט עס נאך אקאַרשט איבער, ווי עס געהער צו זיין, פאר די דאזיגע אידען אין די אויגען. די חתימה, ווי איהר זעהט, איז ניט געריהרט, דער טריוואכס גאנץ, אלץ ווי עס דארף צו זיין!

א נייע נשמה האט מען נעבאך אין דעם אידען אריינגעזעצט. די הענד האבען איהם אזש געציטערט, און טרערען האבען זיך איהם געשטעלט אין די אויגען.

— צו וואס האט אייך געטויגט, רבי, נעמען א אידען און טרייבען מיט איהם לצנות? אזא לצנות?!...

— כ׳האב אייך נאר געוואלט באווייזען — ווער אונזע־רע שענע בעלי־בתים זענען...

לשנה טובה

אַ מעשה פון פּאַרציוטען, דערצעהלט פון אַ איד אַ חסיד פאַר אַ סך אידען, פאַהרענדיג אין וואַגאָן, און איבערדערצעהלט מיט זיין לשון.

נעשריבען אין יאָהרען 1915 — 1913

לשנה טובה

— נעמען, לאז זיך אייך דאכטען, נעמען אלע ביי אונז, ביז'ן אדון הגדול! און אפילו דער אדון הגדול אליין בכבודו ובעצמו. ס'זאל אייך צו קיין שאנדע ניט זיין, נעמט אויך, אז מע גיט איהם... וואס? איהר גלויבט ניט? איהר לאכט? לאכט געזונטערהייד!... שוין? איהר'ט זיך שוין אויסגעלאכט? אצינד רוקט אייך קארשט צענויף, מיינע ליעבע אידען, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה פון פארצייטען. די מעשה האט זיך געטראפען ניט מעהר און ניט ווענינער ווי מיט מיין זיידען, עליו השלום, אין יענער גוטער צייט, בעת מלך איז געווען דער ערשטער ניק... וואס ווינקט איהר צו מיר? וואס'ט איהר זיך דערשראקען? איהר האט מורא, אז די ערלים, וואס זיצען מיט אונז אין וואגאן, וועלען פארשטעהן וואס מע דבר'ט? א מכה וועלען זיי ביי מיר פארשטעהן! איב'ל רעדען פארשטעלט, און דארט, וואו מע באדארף, — גאר אויף לשון־קודש — אבי איהר זאלט נאר הערען מיט קאפ און ניט האבען א טבע איבערשלאגען יענעם אין מיטען.

בקיצור, ויהי בימי אחשורוש — דאס איז געווען, לאז זיך אייך דאכטען, אין דער צייט, ווען ס'האט געוועלטיגט א ו נ ז ע ר ע נ ס עלטער־זיידע, נאך ווען א ו נ ז ע ר ע ר איז א גאמען, דער זכות מעג איהם ביישטעהן אויף יענער וועלט און אקעגען יומען דארט. פאר די טובות, וואס אונזערע אחינו בני ישראל האבען פון איהם געהאט דורך זיינע גזירות טובות ישועות ונחמות — אמן. א לאנגע צייט האבען אונזערע זיידעס, און דער־נאך אונזערע טאטעס, נישט געקאנט פארגעסען דעם דאזיגען אדון הגדול, האבען זיך געאכטעט פונ'ם שלאף און דערמאנט איהם אלע מאל צום גוטען — אזוי גוט איז זיי געוועזן! דאס גאנצע לעבען איז געהאנגען ביי איטליכען אויפ'ן שפיץ נאז, און געלעבט האט מען נאר

אינ'ם זכות און מיט'ן חסד פונ'ם ארון הקטן, פונ'ם „קנעפעל“, דאס הייסט, דורך דעם, וואס דאס „קנעפעל“ פלעגט נעמען אויף דער יד, און דערצו נאך פארזוכען די דגים ערב שבת מיט א גלעזעל יי"ש, האבען אידען געקאנט דערווייליע אטעמען פראנק און פריי, האנדלען און וואנדלען און לעבען ווי נאט אין אדעם.

ויהי היום — און וואו א ויהי איז דאך א צרה — טרעפט זיך א מעשה: וימת פרעה מלך מצרים — לעגט זיך אוועקעט דאס „קנעפעל“ און מאכט א שטארב, ויקם מלך חדש — און עס קומט אראפ צו אונז אין שטאדט א ניי „קנעפעל“, א המן, א רשע, אשר לא ידע את יוסף — וואס נעמט נישט, חאטש גיב איהם א קרענק! האט מען איהם געפרובט נתנ'ען א גרעסערע מטבע — ער נעמט ניט! גאר א גרויסע מטבע — ער נעמט ניט! געוואלט איהם מכבד זיין מיט דגים — ער געהט ניט! א שמועס גענעבען פון א גוט ביסעל משקה — ער טרינקט ניט! אז מע שמועסט א „נקי-כפים'ניק“, איז דאך ניט שייך! און טאמער בעט מען איהם מיט רחמים — טופעט ער מיט די פיס, טרייבט ארויס און טהוט דערנאכדעם מעשים אשר לא יעשו: א פראטאקאל נאך א פראטאקאל, א שטראף נאך א שטראף. אידען לאזט ער ניט האנדלען. מלמדים לאזט ער ניט קנעלען. און דערזעהט ער א יונג ווייבעל — רייסט ער איהר אראפ דעם פאריק. א יונגען מאן — שערט ער איהם אפ א פאה. „אזוי, זאגט ער, טהוט דער ארון הגדול אויך“... און קוועלט, טרייסעלט זיך פון זיין אייגענער חכמה, ווערד צעשמאלצען פאר געלעכטער!... פערדריסט דאך עס, און סע ברענט. נאר מען קאן גארנישט מאכען. וואס טהוען אידען? דאס, וואס אלע מאל: ויאנחו בני ישראל — אידען זיפצען געבאך שטילערהייד און מע מאכט איין אסיפה און נאך איין אסיפה, הבה נתחכמה — לאמיר עפיס צוטראכטען, ווי אזוי ווערד מען פטור פונ'ם דאזיגען המן ימח שמו? איז געבליבען, מע זאל געהן צו מיין זיידען רב אנשעל עליו השלום. אזוי טאקי האט ער געהייסען, דער זיידע מיינער, און דאס בין איך טאקי נאך איהם א נאמען.

און מיין זיידע אנשעל איז געווען, לאז זיך אייך דאכטען, א איד א נגיד און א מיוחס, און דעם רבינ׳ס א חסיד, און א גבאי אין שוהל, און א תקיף ביי נאטשאלסטווע. אז מע שמועסט כל־וּלך! „גוואלד, רב אנשעל, ראטעוועט א שטאדט! ניט עפּיס איין עצה!“ הערט זיי אויס דער זיידע און מאכט צו זיי: „וואס קאן איך אייך, קינדערלעך, העלפען? סיידען איכ׳ל מיך אראפּחאפּען צום רבי׳ן זאל לעבען, און וואס ער זאל לעבען וועט זאגען, דאס וועלען מיר טהון“. און אומר ועושה — דער זיידע האט פיינט געהאט לאנגע מחזקות. פוילען זיך איז ביי איהם ניט געווען, און אין הוצאות איז אויך ניט געווען קייז מניעה — א שטאדט קאן אויס־טראגען. עס האלט ביי צרכי צבור, מע דארף ראטעווען א שטאדט, איז עפּיס פּארהאן תירוצים?... און ער האט זיך אויפגעזעצט, דער זיידע אנשעל הייסט עס, זומער איז דאס געווען, אין די רעכטע היצען, האט זיך אפגעזעגענט מיט דער גאנצער שטאדט און איז אוועק גלייך צום רבי׳ן. געקומען צום רבי׳ן, הויבט ער איהם אן צו דערצעהלען א מעשה: איין אוטגליק, איין ערל א נקי־כפּים׳ניק, וואס נעמט ניט. טהוט דער רבי א קוק אויף איהם מיט איין אויג און א מאך מיט דער האנט, ווי איינער רעדט: מע דארף ניט רע־דען ווייטער, ער ווייסט שוין. פון וואנען ווייסט ער? — דאס פרעגט א נארר. זיי ווייסען שוין!... וואונדערט זיך דער זיידע, נאר ער שווייגט און ווארט, וואס וועט זיין ווייטער? איז א מינוט ארום רופט זיך אן דער רבי: ל ש נ ה ט ו ב ה ת כ ת ב ו ו ת ח ת מ ו... וואונדערט זיך דער זיידע נאך מעהר: וואס פאר א סמיכות־הפּרשה? ס׳איז נאך אין רעכטען זומער, נאך ווייט צו ראש־השנה, ווי קומט עס איצטער צו „לשנה טובה“?... נאר פרעגען דעם רבי׳ן קשיות פרעגט מען ניט. ווארט ער. און שוין פאר׳ן אפגעזעגענען זיך רופט זיך אן דער רבי צום זיידען מיט א זיפץ: הער זשע אויס, אנשעל (זיי זאגען דאך אלעמען „דו“). נעם און פאהר, זאגט ער, אהיים בשלום און זאלסט זאגען דער שטאדט, זאגט ער, אז איך האב זיי געזאגט „לשנה טובה תכתבו ותחתמו“. און אז דו וועסט קומען

אהיים, זאגט ער, זאלסטו אפּוואַרטען ביז'ן גרויסען יאריד. און זאלסט אַרויסגעהן, זאגט ער, אויפ'ן יאריד און זאלסט קויפען א פּאר סוסים, אבער מן המובחר, פון די בעסטע הייסט עס! שפּאַקעס זאלען זיי זיין! און זיי זאלען זיין, זאגט ער, ביידע גלייך, ווי א צווילינג, ווי איין מאַמע האט זיי געהאט, עס טאר ניט זיין קיין פּלעק אויף זיי, קיין שפּרינקעלע. און דו זאלסט, זאגט ער, נעמען די שפּאַקעס און זאלט זיי איינשפּאַנען, זאגט ער, אין א קארעטע, אין א שענער קארעטע, וואס שענער איז בעסער, און דו זאלסט אוועקפאַהרען מיט זיי, זאגט ער, אין יענעם מקום אריין, וואו דער אדון הגדול זיצט... מיט א „פּ“ הויבט זיך אן יענע שטאדט... און אז דו וועסט קומען, זאגט ער, אין יענעם מקום, זאלסטו דעם ערשטען טאג, זאגט ער, אפּרוהען, דעם אנדערען טאג אפּרוהען, און דעם דריטען טאג, זאגט ער, אויך אפּרוהען, און אז דו וועסט זיך אפּרוהען, זאלסטו, זאגט ער, נאכדעם אין דער פריה, באלד נאכ'ן דאווענען, און פאַרנאַכט, בין מנחה למעריב, מאַכען א שפּאַציער מיט די שפּאַקעס פאר'ן פּאַלאַץ פון'ם מלכות, און זיצען זאלסטו אין דער קארעטע ווי א שררה, וואס פאהרט זיך דורך גלאט אזוי לשם פארגעניגען... והיה — און ס'וועט זיין, זאגט ער, אז מע וועט דיך אפּשטעלען און פרעגען: „וואס ווילסטו פאר די פערדלעך?“ זאלסטו זאגען: „איך האנדעל ניט מיט קיין פערד“... און פאהר, זאגט ער, בשלום אהיים, וה', זאגט ער, יצליח דרכך“...

און כך הוה. ס'איז געקומען די צייט פון'ם גרויסען יאריד. ווי דער רבי האט פאראויסגעזאגט, איז דער יידע ארוים אויפ'ן יאריד, דערזעהט ער א ציגיינער מיט א פּאר שפּאַקעס. אבער שפּאַקעס אשר לא שפּאַקו אבותינו! קיין גרויסער מבין אויף פערד איז מיין יידע נישט געווען, נאר זייער אויסזעהען — איינס אין איינס, ווי איין מאַמע האט זיי געהאט, און אהן א פּלעק — אלסדינג, ווי דער רבי האט געזאגט! דערזעהען די פערדלעך, איז שוין דער זיידע, לאז זיך אייך דאכטען, פון זיי ניט אפּגעטרעטען. ער איז צוגעגאַנגען, דער ציגיינער, אפּנים, האט פארשטאַנען, אז דער טעו געווארען! דער ציגיינער, אפּנים, האט פארשטאנען, אז דער

זיידע איז אויסער זיך פון די פערדלעך, האט ער מסתמא פארבעטעז אזא מקח, אז דעם זיידעז איז געווארעז נישט גוט, ממש עס איז איהם פינסטער געווארעז אין די אויגעז! נאר ס'איז עפּיס א תירוץ? פקוח־נפש — ראטעוועז א שטאדט מיט מענטשעז! אידעז האבעז פארקויפט, פארזעצט דאס לעצטע שבלעצטע! און מיין זיידע האט גענומעז דינגעז זיך פאר די שפּאקעס, א רענדעל אראפּ, א רענדעל ארויף — ער איז שוין, לאז זיך אייך דאכטעז, פון די שפּאקעס ניט אפּגעטראטעז און האט אוועקגעקויפט די שפּאקעס און גענומעז די שפּאקעס און איינגעשפּאנט די שפּאקעס אין א שענער קארעטע. און איז אוועק מיט די שפּאקעס גלייך אין יענעם מקום, אקוראט ווי דער רבי האט אנגעזאגט, נישט געלאזט פאלעז א האר. און אז ער איז געקומעז מיט די שפּאקעס אין יענעם מקום אריין, — דאס איז שוין געווען ראש חודש אלול — האט ער אויסגערוהט זיך דריי טעג מיט דריי נעכט, און גענומעז דערנאך שפּאציערעז מיט די שפּאקעס אלע אין דער פריה תיכף ומיד נאכ'ן דאווענעז און אויף דער נאכט, בין מנחה למעריב, און פּאוואלי, נישט געהאפּט, טריט ביי טריט, דריי מאל היז און צוריק, פארביי דעם פּאלאץ פונ'ם מלכות — אלסדינג, ווי דער רבי האט געהייסען, ניט געמינערט א האר.

הקיצור המעשה, ער פאהרט, לאזט זיך אייך דאכטעז, א טאג, ער פאהרט צוויי, ער פאהרט דריי — גארנישט מיט גארנישט! ער הויבט שוין אן ארייגפאלעז אביסעל אין א מרה־שחורה: וואס וועט זיין דער תכלית? נאר צופּיעל מהרהר זיין טאר מען אויך נישט. אז דער רבי זאגט, איז מסתמא ניט אומזיסט. און כך הוה: איינ־מאל, שפּאציערענדיג אזוי פארביי דעם מלך'ם פּאלאץ מיט די שפּאַ־קעס, דערזעהט ער, ווי עס קומט איהם אקעגעז פון דווארעץ ארויס עפּיס א גרויס „קנעפּעל“, אפּנים, איין אטיוטאנט פון די אטיר־טאנטעז, און שטעלט איהם אפּעט און פייפט עפּיס מאדנע איהם גלייך אין פּנים אריין, און באטראכט די שפּאקעס, ווי א רעכטער מבין, פון אלע זייטעז, און טהוט איהם א פרעג: „הער נאר, דו,

וואס ווילסטו פאר די פערדלעך?" — אקוראט ווי דער רבי האט געזאגט! מהוט איהם א מיאכקע דאס הארץ, דעם זיידען הייסט עס, און ער ענטפערט איהם אפ, ווי דער רבי האט איהם אנגעזאגט: „איך האנדעל ניט מיט קיין פערד". קוקט איהם יענער אן מיט א בעזען קוק: „ווי קומט צו דיר אזעלכע שפאקעס?" שווייגט ער שוין, דער זיידע, ווייסט ניט וואס צו ענטפערען, ווארום וועגען דעם האט דער רבי ניט געזאגט גארנישט... ווערד יענער נאך מעהר בעז און רופט זיך אן צו איהם: „אפשר האסטו זיי גע'גנב'עט?" ווערד דעם זיידען שוין גאר קאלעמוטנע אויפ'ן הארצען, און ער טראכט זיך: „הלואי זאל זיך עס גוט אויסלאזען". נאר רעדען קאן ער נישט. ביז גאט האט איהם אריינגעגעבען א זינן, ער זאל א זאג טהון צום אטיוטאנט: „אדוני פריץ! די שפאקעס זענען מיינע שפאקעס. איך האב זיי געקויפט, זאגט ער, ביי א ציגיינער אויפ'ן יאריד. איך האב, זאגט ער, עדות, — א גאנצע שטאדט מיט איי־דען!"... ענטפערט איהם דער אטיוטאנט: „עדות האסטו? מע קען אייערע עדות"... און ער נעמט ווידער א מאל פייפען און אבער א מאל באטראכטען די שפאקעס, און רופט זיך אן צום זיידען: „דו ווייסט? דעם מלך זענען געפעלען דיינע שפאקעס!.." רופט זיך אן צו איהם דער זיידע: „אין וואס איז די מניעה? אויב די שפאקעס זענען געפעלען דעם מלך, קאנען דאך מיינע שפאקעס זיין זיינע שפאקעס"...

ווי קומט דאס, דער זיידע זאל פאלען אויף אזא זאך — וואס פרעגט איהר? אז ס'איז באשערט, גיט דער אויבערשטער אריין א שכל, ובפרט אז ער איז געווען, ווי איך האב שוין געזאגט, א איד א חכם. האט ער פארשטאנען, אז דער רבי האט איהם אנגעזאגט שפאציערען פארביי דעם מלך'ס פאלאץ, איז מסתמא געווען דער־ביי א קוק, ווי איהר וועט עס באלד געוואוירע ווערען...

הקיצור המעשה, מע האט גענומען די שפאקעס און מע האט גאנץ פיין אריינגעפיהרט די שפאקעס אין הויף אריין, אין צארסקי דווארעץ הייסט עס, און געוויזען די שפאקעס פאר'ן אדון הגדול.

און ווי נאָר דער ארון הגדול האָט דערזעהן די שפּאַקעס, אַזוי האָט ער שוין ניט געקאָנט מעהר אָפּטרעטען פון די שפּאַקעס. אַ מין כח איז געלעגען אין די דאָזיגע שפּאַקעס! אַ שעה כסדר האָט ער זיך געשפּיעגעלט אין די שפּאַקעס, באַוויזען די שפּאַקעס לכל שריו ועבדיו — דעם גאַנצען הויף. הכלל, ער האָט זיך גאָר ניט געקאָנט זאַט אָנקוקען אין די שפּאַקעס — ממש ותדבק נפשו!... און דער זיידע שטעהט אַלץ פון דער ווייטען און קוקט זיך צו און שווייגט. ער האָט באַלד דערקענט נאָכ'ן פּאַטרעט ווער דאָס איז... נאָר גאָר־נישט, לאָ קם ולאָ זע, אַ בשר ודם גלייך מיט אַלע... דערנאָך געהט ער צו. דער ארון הגדול הייסט עס, גלייך צום זיידען. און ווי נאָר ער האָט אַ קוק געגעבען אויף איהם, איז איהם שוין פאַרקיהלט געוואָרען, דעם זיידען הייסט עס, אַלע געבליטען. און אַז ער האָט דערהערט זיין קול, אַ קול פון אַ לעמפּערט, איז איהם דורכגעלאָפען אַ פרעסטעל איבער'ן לייב. „וויפיעל ווילסטו פאַר די פערדלעך?“ ענטפערט איהם דער זיידע, קוים־קוים וואָס ער רעדט, און פיהלט, אַז דאָס קול ציטערט איהם און אין מויל איז איהם טרוקען: „איך פאַרקויף ניט קיין פערד. נאָר אויב, זאָגט ער, דעם האַר זענען געפעלען די פערדלעך, און אויב איך האָב, זאָגט ער, געפונען לייט־זעליגקייט אין די אויגען פון מיין האַר, און מיין האַר וועט ניט זיין אויף מיר אין גרימצאָרן, לאָזען, זאָגט ער, אַריינגעפיהרט ווערען מיינע שפּאַקעס אין די שטאַלונגען פון מיין האַר — דאָרט, זאָגט ער, איז זייער אָרט“... מעהר האָט ער ניט געקאָנט אַרויסרעדען קיין וואָרט, מחמת דער ארון הגדול האָט אויף איהם געגעבען אַ קוק, איז איהם פרחה נשמתו געוואָרען! און ווער שמועסט, אַז דער ארון הגדול איז צו איהם צוגעגאַנגען נאָך נעהענטער און געגעבען צו איהם אַ רעד מיט זיין געמבע, איז פון איהם שיער ניט געוואָרען, פונ'ם זיידען אַנשעל, אַ גל של עצמות. „הער זיך איין, זאָגט ער צום זיידען, אפשר ווילסטו פון מיר אַ טובה'לע? זאָלסטו, זאָגט ער, זאָגען בעסער גלייך, אָהן חכמות, אָהן אידיש'ע איבער־הסברות,

אהן דריידלעך און אהן קונצען, אניט, זאגט ער, וועט דיך קאסטען טייערער!“

נו, ווי פארשטעהט איהר, מיינע ליעבע אידען, וואס האט בשעת מעשה זיך געטראכט דער זיידע אנשעל עליו השלום? אודאי איז איהם פארקיהלט געווארען דער מאמעם מילך פון אזעלכע דבורים! נאר אזוי ווי דער זיידע אנשעל איז געוועזן, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, איין אביר־לב, לא קם ולא זע, נעמט ער זיך אן מיט כח, לאז זיך אייך דאכטען, און רופט זיך אן צום אדון הגדול:

„אדוני, זאגט ער, קעניג! איך שווער דיר בהן שלי, אז איך מיין נישט דערביי קיין שום מיין, זאגט ער, מיט קיין שום אויבער־קעפלעך, און איך בין ווייט, זאגט ער, פון חכמות, פון אויבער־הסברות, דריידלעך און קונצען, און איך פארלאנג ניט, זאגט ער, פון מיין האר קיין שום טובות. נייערט, זאגט ער, דער כבוד איז ביי מיר ווערטה אינגאנצען, און די גרעסטע טובה וועט פאר מיר, זאגט ער, זיין דער זכות, וואס מיינע שפאקעס וועלען פון היינט אן שטעהן מיט די פערד פון מיין האר, און מיין האר וועט טהון רייטען אויף זיי“... אודאי איז דער אדון הגדול געוועזן געריהרט פון אזא מין געשפרעך, און ער האט שוין גענומען רעדען א סך ווייכער, איין אנדער לשון, מיט איין אנדער שפראך, מיט אנדערע דבורים — ס'איז גאר לא זו הדרך! און ער הויבט זיך אויף, דער מלך, ארויף אין פאלאץ אריין, און דער זיידע אנשעל נאך איהם, לא קם ולא זע — גלייך ווי גארנישט, נאר די קנעכלעך, לאז זיך אייך דאכטען, טרייסלען זיך איהם, און דאס הארץ — טיק־טאק! טיק־טאק! — ווי א זייגער. א ווערטעלע אויסצורעדען — בחצרות מלכים, אין צארסקי דווארעץ! אז אומעטום, וואו מע טהוט אווארף מיט איין אויג, איז נאר גאלד און נאר זילבער, און אלסדינג איז גע־שניצט פון סאמע עלפענביין. אויבען קרישטאל, אונטען מירמעל־שטיין, און ביי די זייטען ברושטין, עכטער ברושטין, וואס געהט אויף לולקע־ציבעקס און אנטיפקעס. דעם זיידען אנשעל האט זיך אזש דער קאפ פארדרעהט פון אזא עשרות, נאר ער האלט זיך! דער אדון

הגדול געהט, ער געהט איהם נאך. דערנאך זעצט זיך דער אדון אוועק, בעט דעם זיידען אויך זיצען, זיצט ער. איז ער איהם מכבד מיט א ציגאַיער, ער זאָל רויכערען, רויכערט ער — לא קם ולא זע! דערווייל קומט אריין „זי", די מלכה הייסט עס — רייך, איינגעטונקען אין זייד און אין סאמעט, פון אויבען ביז אראפ דימענטען און בריליאַנטען און די טהייערסטע שטיינער, וואס שעמערירען אין די אויגען! און שען איז זי, ווי די מלכה שבא, אין איהר פנים נישט אריינצו־קוקען! דערזעהען א אידעל זיצט אויבען־אן צעלעגט און רויכערט א פאפיראס, פארדריסט עס איהר מסתמא און זי קוקט אויף'ן אדון הגדול מיט תרעומות, ווי איינער רעדט: „וואס טהוט דא אט דאס אידעל?"... נאר דער זיידע אנשעל — ס'זאָל איהם אנהויבען צו אהרען! א מענטש איז געווארען אזא תקיף — וועמען הארכט ער? רויכערט ער זיין ציגאַיער און קוקט נישט אפילו אין איהרע ד' אמות! זי אבער לאזט פון איהם קיין אויג ניט אראפ, ממש דורס מיט'ן קוק... פארשטעהט עס, אפנים, דער אדון הגדול, אז זי איז ניט צופריעדען מיט'ן גאסט, נאר ער מאכט זיך ניט וויסענדיג, טהוט א ווארף אויף איהר מיט די אויגען און טהוט זיך א זאג צו איהר אין גוטען מוט: „דושינקא, טשאי" — מען זאָל דער־לאנגען טיי, הייסט עס. שווייגט זי. זאגט ער נאך א מאָל: „דו־שינקא, טשאי". שווייגט זי ווייטער. פוילט ער זיך ניט און טהוט א טופ מיט'ן פוס און א ברום ארויס שוין אויף דער העכסטער אקטאבע: „דושינקא, טשאי!..." האבען אלע פענסטער גענומען קלינגען! א קלייניגקייט? מורד במלכות!... און עס האט ניט געדויערט אזוי פיעל, ווי איך דערצעהל אייך, האבען זיך א שאט גענעבען אטיוטאנטען און גענעראלען, און ס'איז בעשאפען געווא־רען אין איין כהרף עין, לאז זיך אייך דאכטען, א סאמאוואר א זודיגער ווי א גזלן, און איינגעמאכטסען אלערליי מיט פרישע איי־ערבייגעל מעדני מלך, און טאקי געקאכטע אייער, ווייל מע ווייס דאך אין צארסקי דווארעץ אויך, אז איין עהרליכער איד וועט קיין אנדער זאך ניט עסען א חוץ „אייער". און דער מלך בעט איהם,

ער זאָל עסן און טרינקען און זיך וואויל מאַכן. פרעגט איהם אויס בעת מעשה, ווער ער איז? און וואָס איז זיין טהועכץ? און צי האָט ער פּרנסה? און וואָס מאַכען עפּיס די אידעלעך פון זיין מדינה? אַלסדינג וויל ער וויסען, און די גאַנצע צייט בסבר פּנים יפות. ענטפערט איהם דער זיידע אַנשעל, לאָז זיך אייך דאַכטען, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, און אַז ס'איז געקומען צו דעם, וואָס מאַכען עפּיס די אידען, טראַכט ער זיך: „אַצינד איז אַ שעת־הכושר צו צוטרעטען צום עצם ענין. אַצינד וועל איך איהם זאָגען, יעבור עלי מה!"... און ער נעמט און לעגט אַוועק פאַר'ן ארון הגדול. לאָז זיך אייך דאַכטען, אַ מענה־לשון (דער זיידע אַנשעל האָט גע־קאָנט!) — כך וכך, אדוני קעניג, אַזוי איז די מעשה: „דיינע אידען, זאָגט ער, האָבען זיך ניט וואָס צו באַקלאָגען. נישט מעהר, זאָגט ער, אויב דעם מלך איז גוט אויפ'ן האַרצען און אויב איך האָב גע־פונען לייטזעליגקייט אין די אויגען פון מיין האַר און אויב, זאָגט ער, מיין האַר וועט ניט זיין אין גרימצאָרן אויף זיין קנעכט, וועל איך דיר, זאָגט ער, זאָגען דעם גאַנצען אמת. הנה זיי וויסען, אדוני קעניג, אַז ביי דיר אין דער מדינה פיהרט זיך, ברוך השם, גאַנץ נישקשה'דיג, און די אידען לעבען מיט'ן חסד פון'ם „קנעפּעל". איז דאָס קנעפּעל, זאָגט ער, אַ קנעפּעל, איז מהכתיתי. און טאָמער חלילה ניט — איז, זאָגט ער, זעהר ביטער. אָט איז ניט לאַנג אַראָפּגעקומען צו אונז אַ קנעפּעל, זאָגט ער, איז ער אַ נקי־כפּים'ניק, קייען מיר פון איהם די ערד! ס'איז נאָך ביי דיר אין דער מלוכה אַזעלכער, זאָגט ער, קיין מאָל ניט געוועזן, מע זאָל אויספּאַהרען די גאַנצע מדינה לארכה ולרחבה. אַ קנעפּעל אַ נקי־כפּים'ניק — דאָס איז אַ מכה אשר לא כתובה בתורה!"... קוקט אויף איהם דער אדון הגדול און רופט זיך אָן צום זיידען: „איך וועל דיר זאָגען דעם אמת — דו רעדסט עפּיס אַזוי פאַר־שטעלט, אַז איך הויב ניט אָן צו פאַרשטעהן, וואָס הייסט עס ביי דיר אַ נקי־כפּים'ניק און וואָס הייסט עס ביי דיר אַ „קנעפּעל"?... רופט זיך אָן דער זיידע: „נקי־כפּים'ניק הייסט אַ פּריץ, וואָס נעמט

ניט. און „קנעפּעל" — דאָס מיינט מען, זאָגט ער, דעם אדון הקטן, וואָס דו שטעלסט אוועקעט אין יעדער שטאָדט. ער זאָל אַכטונג געבען אויף דיין מלוכה. ניט ער, זאָגט ער, אַכטונג און איז עטליכע יאָהר אָרום וועדט ער אַיין עושר. פון וועמען? — געוויינטליך, פון אידען. וואָרום אידען, זאָגט ער, זענען שוין געוואָהנט געוואָרען. אַזוי ווי, זאָגט ער, אַ איד דאַרף דאַוונען אַלע טאָג, אַזוי, זאָגט ער, ווייס אַ איד, אַז אַ פּריץ דאַרף נעמען און אַ איד דאַרף געבען. סע שטעהט, זאָגט ער, ביי אונז געשריבען: „נתבעים למשכן ונותנים, נתבעים לעגל ונותנים"... און — זאָגט איהם ווייטער דער זיידע מיט'ן לשון פון פּסוק: — ה ח י ל ו ת ל ה ר א ו ת א ת ח ס ד ך ל ע ב ד ך — ביזטו שוין געווען אַזוי גוט און האָסט מיך, זאָגט ער, אויסגעהערט ביז אַהער, וועסטו שוין בעווייזען דיין גענוד צו דיין קנעכט און אויסהערען מיך שוין ביז'ן סוף".

„הנה, זאָגט ער, זיי ווייסען, אדוני קעניג, אַז נעמען, זאָגט ער, נעמט מען ביי דיר אין דער מלוכה אומעדום, פון הודו ביז כוש. נישט נעמען נעמט ניט ביי דיר נאָר אַ קאַליקע, וואָס האָט ניט קיין הענט... און אפילו דער, זאָגט ער, וואָס האָט שוין גאָר קיין הענט ניט, הייסט זיך אויך, זאָגט ער, מע זאָל איהם אַנידערלעגען אויפ'ן טיש. און אדרבה, זאָגט ער, פאַרקעהרט, ס'איז גאָר קיין עולה ניט. יעדער מענטש דאַרף לעבען. סע שטעהט ביי אונז, זאָגט ער, געשריבען „וחי אחיך עמך", מאַכט רש"י: נעהמאי סאַבאַקאַ נע ברעשע"...

— וואָס קוקט איהר זיך איבער? ביי אייך קומט עס אויס פּריקרע, אַ איד זאָל אַזוי רעדען מיט אַ קייסער? איז ווי איהר ווילט אייך. איך בין דערביי ניט געשטאַנען — דאָס פאַרשטעהט אַ מינדסט קינד. האָב איך דאָס אָבער געהערט דערצעהלען פון מיין טאַטען עליו השלום, און מיין טאַטע האָט דאָס געהערט פון זיין טאַטען. און איך פאַרזיכער אייך, אַז מיין טאַטע איז קיין ליגנער נישט געווען, און מיין זיידע אַנשעל אודאי ניט... הקצור, דער זיידע האָט זיך גאַנץ פיין אָפּגעזעגענט און איז אוועק פון'ם מלך.

לאז זיך אייך דאכטעז, גלייך צום רבי׳ן, אפגעגעבעז דיז וחשבון פון דער נסיעה. עס איז שוין געווען אהת לאחת ערב ראש השנה. גע־קומען צום רבי׳ן, האט זיך דער זיידע אנשעל אוועקגעשטעלט (פאר׳ן רבי׳ן שטעהט מען) דערצעהלען אלסדינג, ווי אזוי און וואס און ווען. לאזט זיך אוים א מעשה, אז ס׳איז אומזיסט די טרחה, וואס דער זיידע אנשעל האט איהם דא אזוי פיעל דערצעהלט, ווארום ער האט דאס אלסדינג געוואוסט פריהער, דער רבי הייסט עס. אי, למאי האט ער איהם געלאזט רעדען? ווארום ס׳איז ניט קיין דרך־ארץ איבערשלאגען א אידען אין מיטען — זיי זענען גרויסע בעלי דרך־ארץ... דערפאר אויף מארגען, אז ס׳איז געקומען צום טיש, שבת נאכ׳ן דאווגען, און דער רבי האט געהאלטען ביי „זאגען“, איז ער זיך מיישב, דער רבי הייסט עס, און שטעלט זיך אויף א פסוק, גאר ניט פון דער סדרה — ווער־וואס? ער האט זיך גאר אוועקגעשטעלט, לאז זיך אייך דאכטען, אויף א פסוק פון דער תוכחה! האט דער עולם געשטוינט, געווען אויסער זיך: „ס׳איז פארהאנען — אזוי האט דער רבי אנגעהויבען מיט צוגעמאכטע אויגען, ווי דער שטייגער איז, — ס׳איז פארהאן ביי אונז אין דער תוכחה א קללה, וואס מע קאן ניט פארשטעהן דעם פשט פון די ווערטער בשום אופן ואופן: „ישא ה׳ עליך גוי — גאט וועט אויף דיר אנשיקען א גוי, א ש ר ל א ת ש מ ע ל ש ו נ ו — וואס דו וועסט ניט פארשטעהן זיין לשון... איז דאך אין פלוג א קשיא — וואס איז דאס פאר א קללה? נאך א מאל: א גוי, וואס דו פאר־שטעהסט ניט זיין לשון! געשיקט זיך עס? מילא, אז א גוי, להבדיל, פארשטעהט ניט אונזער לשון — דאס איז על־פי דרך הטבע, דערויף איז ער דאך א גוי! אבער אז א איד זאל ניט פארשטעהן וואס דער גוי רעדט צו איהם — וואס איז שייך? וואו איז דא א זאך, וואס א איד זאל ניט פארשטעהן? מוזען מיר לערנען דעם פשט אזוי: ישא ה׳ עליך גוי — גאט וועט אנשיקען אויף דיר א גוי, אשר לא תשמע לשונו — וואס דו וועסט ניט קאנען מיט איהם זיך א ו י פ ר ע ד ע ן. דאס הייסט, ער

וועט זיין א נקי־כפים׳ניק, וואס נעמט ניט, און א גוי, וואס ער נעמט ניט — איז איין אומגליק!..." און אזוי האט דער רבי פאר־טייטשט דעם פסוק פון דער תוכחה, און דער עולם איז געווען נתפעל, ממש געלעקט די פינגער! פארשטאנען האט דאס, לאז זיך אייך דאכטען, קיינער ניט, אויסער דעם זיידען און א חוץ די גאר נאהענטע קורבים... און ווי נאר ס׳איז אוועק דער שבת, איז דער זיידע אנ־טעל אוועק אהיים, קוים־קוים געקומען אויף ראש־השנה אהיים.

לאז זיך אייך דאכטען, אז דעם ערשטען טאג ראש־השנה אויף דער נאכט, בעת אידען געהען פון שול און זאגען איינער דעם אנ־דערען א גוט יום־טוב, לשנה טובה תכתבו ותחתמו לאלתר לחיים ולשלום — איז ארויס א קלאנג אין שטאדט, אז דאס „קנעפעל", דער המן ימח שמו וזכרו, איז אראפ, און אויף זיין ארט איז אראפ־געשיקט געווארען פון דארטען, פון אויבען, א נייער אדון בפקדה. א גוי א חכם, א פקח, און א גוטער, א דימענט פון א גוי — ער נעמט! איין שטיקעל חסרון האט ער געהאט (וואו האט איהר גע־זעהען א מענטשען אהן א חסרון?), וואס עם האט זיך ארויסגעוויזען דערנאכדעם, אז ער איז שוין געווען אביסעל צו א שטארקער נע־מער... ער האט שוין גענומען פאר יענעם אויך... ממש פון טויט און פון לעבעדיג!... נאר ווי די מעשה איז — א ראש השנה האבען אידען געהאט א פרייליכען, און א סוכות נאך א פרייליכערען, און ווער שמועסט שמחת־תורה — איז גאר געווען ליהודים! א סברה, אז דער אדון בפקדה, דאס נייע קנעפעל הייסט עס, האט געמאכט א כוסה און געחאפט א טענצעל גלייך מיט אלע אידען... מיר דאכט, אז מיר זענען שוין געקומען צו דער סטאנציע? זייט מיר! און האט מיר!...

פון פסח ביז סוכות

א װאונדערליכע מעשה, דערצעהלט פון אַ
אידען, אַ פערברענטען שאַכמאַטיסט, אין אַ
װאַרעמער געזעלשאַפט, איינמאָל אין אַ קאַל־
טער װינטער־נאַכט, נאָך אַ פרעהליך קערטעל
און טאָך אַ גוטען צובייסען.

געשריבען אין יאָהר 1915

פון פסח ביז סוכות

ס'איז שוין געווען ווייט נאך האלבע נאכט. ווינטער צייט איז דאס געווען. די וועטשערינקע האט זיך געענדיגט. דער טיש האט געזאגט, אז דער עולם האט געהאפט א זאט. די גרינע טישלעך זע־נען געווען צעשריבען מיט'ן קריידעל און פערווארפען מיט אפגע־שפיעלטע קארטען, פון וועלכע עס קוקען ארויס טייז מיט מלכים און רייצען זיך: „אצינד זענען מיר דא!"... זעצען זיך נאך א מאל שפיעלען א ווינט, א פרעפעראנס אדער איין אקע — וואלט געווען ווי געוואונשען. האט מען זיך אבער געשעמט פאר זיך אליין — ס'איז שוין געווען צו שפעט. איז מען געזעסען גלאט און געררוי־בערט, געטרונקען שווארצע קאווע און גערעדט לשון־הרע. ביז ס'איז אויסגעגאנגען ווערטער, האט איינער ארייננגעווארפען א ווארט ויע־גען שאך. נאך איהם — נאך איינער און נאך איינער. דערמיט האט מען געוואלט פערזאינטערעסירען איינעם א פערברענטען שאכמא־טיסט מיט'ן נאמען רובינשטיין.

רובינשטיין איז א מסובנ'ער שאכמאטיסט. צוליעב שפיעלען א שאך איז ער גרייט געהן צופוס צעהן מייל, ניט עסען, ניט טרינ־קען, ניט שלאפען א נאכט — א געפעהרליכער שאך־שפיעלער! פון זיין שאך־שפיעלען געהען ארום מאסען אנעקדאטען: 1) אז ער שפיעלט מיט זיך אליין גאנצע נעכט אין שאך. 2) אז ער האט זיך דריי מאל גע'גט מיט'ן ווייב איבער'ן שאך. 3) אז ער איז שוין איין מאל פערפאלען געווארען אויף דריי יאהר צוליעב'ן שאך. מיט איינעם ווארט, וואו רובינשטיין, דארט איז שאך, און וואו שאך, דארט איז רובינשטיין. און רובינשטיין האט ליעב, אז מע רעדט פון שאך, ווי א גוטער שכור האט ליעב, אז מע רעדט פון א גלעזעל משקה...
אז מע טהוט א קוק אויף רובינשטיינ'ען, איז דאס ערשטע ווארפט זיך אין די אויגען זיין אומגעלומפערט גרויסער שטערן. א גרויסער

און א ברייטער, א קיילעכיגער, איך מיין איין אויסגעבוינענער, א בולט׳ער. אוינעז אויך משונה גרויסע, קיילעכיגע, שווארצע, נאר קאלטע אויגעז. אליין איז ער א טרוקענער, א דארער, נאר א קול האט ער ווי א גלאק, איין אמת׳ע א באסאווע שטימע. דארט וואו רובינשטיין איז — הערט מען נאר רובינשטיינ׳ען, ווייטער קיינעם ניט...

דערהערט, אז מע רעדט פון שאך, האט רובינשטיין פער־קנייטשט זיין געקנייטשטען שטערן, מיט איין אויג בעטראכט די שווארצע קאווע, וואס ער האט געטרונקען, געוואלט טרעפען מיט וואס זי שמעקט: מיט זייף אדער מיט שוועבעלעכטס... און א זאג געגעבען צו קיינעם ניט און צו אלעמען, און זיין באסאווע שטימע האט געדונערט ווי א קלויסטער־גלאק:

— מיינע דאמען און הערען! אויב איהר ווילט א שענע געשיכטע פון א שאך־שפּיעלער, זעצט זיך אוועק אלע אט־א־דא, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה פון פארצייטען.

— א געשיכטע פון א שאך־שפּיעלער? א מעשה פון פארציי־טען? — האט זיך אנגעהאפּט די בעל־הבית׳טע, וואס האט מורא געהאט, די געסט זאלען זיך ניט צעקריכען. — אויסגעצייכענט! זאג פעליטשקען, זי זאל צומאכען דעם פּארטעפּיאן און אליין שלים צו, זיי מוחל, די טהיר און געב אהער נאך א צוויי־דריי שטוהלען. זיצט. איך בעט אייך, זיצט. דער הערר רובינשטיין וועט אונז דערצעהלען א געשיכטע פון א שאך־שפּיעלער, א מעשה פון פאר־צייטען.

און רובינשטיין האט בעטראכט די נאר־וואס פעררויכערטע סיגאר, וואס דער בעל־הבית האט איהם מכבד געווען, פון אלע זייטען, געוואלט, אפנים, אפּשאצען וויפיעל זי קאסט, און האט זיך פערקרימט און פערקנייטשט דעם גרויסען שטערן, גלייך ווי ער וואלט וועלען זאגען: „הם... זעהען זעהט עס אויס ווי א סיגאר, נאר א טעם האט עס פון א בעזעם"... דערנאך איז ער צוגעטרעטען צו זיין געשיכטע בזו הלשון:

— אז איך ביז, מיינע דאַמען און העררען, אַ פאַרברענטער שאַך־שפּיעלער און אַז אונזער גאַנצע פאַמיליע, הייסט עס, זעכען שאַכמאַטיסטען פון דער נאַטור — דאַס באַדאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. דאַס ווייסט איהר אַליין. דער נאָמען רובינשטיין לאָזט זיך אַביסעל הערען אויף דער וועלט, און איך וואָלט אַ בעלן געווען, אדרבה, איהר זאָלט מיר באַווייזען אַ רובינשטיין, וואָס זאָל ניט זיין קיין שאַך־שפּיעלער.

— אַט ווייס איך אַ רובינשטיין, איין אַגענט. ער קומט צו מיר אריין אַלע וואָך. איז אַ חוץ „סטראַכאַוואַניע זשיזני“ ווייס ער ניט קיין זאַך. אַ טשיסטע בהמה!

דאָס האָט אריינגעשטעלט איינער פון די געסט, אַ יונגערמאַן מיט אַ שפּיצעכיגען קאָפּ און מיט גאָלדענע ברילען, וואָס האַלט זיך פאַר אַ חכם און וויצעלט זיך; נאָר רובינשטיין איז געבליבען רוהיג. ער האָט דורכגענומען דעם יונגענמאַן מיט זײַנע גרויסע שוואַרצע קאַלטע אויגען און האָט אַ זאָג געגעבען מיט זיין באַסאָווע שטימע:

— מסתמא איז ער ניט פון אונזערע רובינשטיינס. איין אמת'ער רובינשטיין איז אַ שאַכמאַטיסט. דאָס איז אַזוי נאַטירליך, ווי ס'איז נאַטירליך, אַז דוקא אַ שוטה זאָל ליעב האָבען זאָגען וויצען... איין אמת'ער רובינשטיין איז געווען מיין זיידע ראובן רובינשטיין, וואָרום ער איז געווען, מיינע הערען און דאַמען, דער אמת'ער שאַכמאַטיסט. ביי איהם האָט באמת געמענט די גאַנצע וועלט זיך איבערקעהרען, בעת ער האָט געהאַלטען אין מיטען אַ שאַך. צו איהם איז מען געפאָהרען פון דער וועלט שפּיעלען אַ פאַרטיע — פריצים, גראַפען, שררות! חאָטש געווען איז ער נישט מעהר ווי אַ זייגערמאַכער, איין ארעמער בעל־מלאכה, נאָר אַ גוטער בעל־מלאכה, אַ קינסטלער אין זיין פאַך. און ווייל דער עיקר איז ביי איהם געווען שאַך, האָט ער געהאַט צרות, ניט קיין פּרנסה, און קוים־קוים דורכגעקומען מיט'ן שטיקעל ברויט.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה. מיינע הערען און דאמען. עס פאָהרט צו צום זיידען׳ס שטיבעל א גרויסאַרטיגער טאַראַנטאַס מיט צוויי פּאָר ברענענדיגע סוסים „נאַשפּיץ“, און סע שפּרינגט אַרויס פון טאַראַנטאַס א פּריץ, א מאַנגאַט מיט צוויי באַקענבאַרד, באַהאַנגען פון אויבען ביז אַראָפּ מיט אָרדענס און מעדאַליען — א שררה! — און איז אַריין מיט איין אימפּעט: „וואו איז דאָ ערגיץ דער איד ראובן רובינשטיין?“ האָט זיך דער זיידע, זאָל מיר מוחל זיין, תחילת אביסעל ווי דערשראָקען. ער איז אָבער באַלד געקומען צו זיך און איז אַרויס מיט לשון: „איך בין דאָס דער איד ראובן רובינשטיין — מיט וואָס קאָן איך דיענען?“ איז דאָס דעם שררה געפעלען און ער רופט זיך אָן צום זיידען: „אויב, זאָגט ער, דו ביזט דאָס דער איד ראובן רובינשטיין, פריידט עס מיך זעהר. הײַס, זאָגט ער, שטעלען דעם סאַמאָוואַר און גיב אַהער דאָס ברעטעל, ווֶעלען מיר מאַכען א שאַך. איך האָב געהערט זאָגען, זאָגט ער, אז דו שפּיעלסט גוט אין שאַך, און אז דיר האָט נאָך קיין מאָל קיינער קיין מאַט ניט געגעבען“. אַזוי זאָגט צו איהם דער מאַנגאַט (געווען, ווייזט אויס, א ליעבהאָבער פון שאַך). און זעצט זיך אַוועק מיט׳ן זיידען שפּיעלען אין שאַך, איין פּאַרטיע נאָך דער אַנדערער, איין פּאַרטיע נאָך דער אַנדערער. דערווייל איז פאַרטיג געוואָרען דער סאַמאָוואַר, און מע האָט דערלאַנגט טיי, געוועהנליך, אויף א טאַץ, מיט איינגעמאַכטס און אַלערליי פאַרבייסעכצען — וועגען דעם האָט שוין די באָבע געזאָרגט, חאָטש אין בייטעלע איז ניט געווען א גראָשען — און אין דרויסען, ביי׳ם טאַראַנטאַס, האָט זיך צענויפגעזאַמעלט די גאַנצע שטאָדט. א קלייניגקייט — ביי ראובן זייגערמאַכער אַזאַ מאַנגאַט! אודאי זענען אין שטאָדט געווען אַלערליי רעדעכצען. דער האָט געזאָגט, אז דער שררה איז פון דער גובערניע, געקומען מיט א רעוויזיע, איין „אַביסק“, פאַלש גאָלד... דער האָט געזאָגט, אז מסתמא איז דאָ א מסירה׳לע, א דאָנאָסעל, א בלבול, א „דיעלאָ“... אַריינצוגעהן אינוועניג און א קוק טהון, ווי דער שררה זיצט מיט׳ן

זיידען און שפּיעלט איז שאך — דאָס האָט קיינער נישט געוואָגט. וואָרום וועמען וועט דאָס איינפאַלען אזא זאך? !...

און וואָס טויג אייך, מיינע דאַמען און הערען, דער שרה. חאָטש ער האָט געשפּיעלט ניט שלעכט, מען קאָן זאָגען — גאַנץ גוט געשפּיעלט, האָט ער פונדעסטוועגען געהאַפּט פון׳ם זיידען א מאָט נאך א מאָט, און וואָס מעהר ער האָט פאַרשפּיעלט, אלץ מעהר האָט ער זיך געהיצט, און וואָס מעהר ער האָט זיך געהיצט, אלץ מעהר האָט ער פאַרשפּיעלט. און דער זיידע — איהר זאָלט זאָגען, א ריהר אויפ׳ן פּנים — גאָרנישט! גלייך ווי דאָס שפּיעלט ער — איך ווייס אליין ניט מיט וועמען... האָט דאָס דעם אדון מסתמא גוט פאַרדראָסען, וואָס זאָלט איהר קלעהרען? פאַרשפּיעלען וויל קיינער ניט. ובפרט נאך ביי וועמען? — ביי א אידען!... נאָר זאָגען קאָן ער נישט, און ס׳איז נישטאָ וואָס צו זאָגען, אז יענער שפּיעלט פאַרט גוט! ווי זאָגט איהר: אז ער יכול׳ט, איז דאך ניט שייך! און דאָס דאַרפט איהר וויסען, מיינע הערען און דאַמען, אז איין אמת׳ער שאך־שפּיעלער אינטערעסירט דאָס שפּיעלען אליין א סך מעהר פון׳ם געווינען, אדער פון׳ם פאַרשפּיעלען. ביי איין אמת׳ען שאכמאַטיסט איז נישטאָ קיין שפּיעלער, נאָר ס׳איז דאָ א שפּיעל — איך ווייס ניט, אויב איהר וועט דאָס פאַרשטעהן.

— שווימען קאָנען מיר ניט, אבער מיר פאַרשטעהען שווי־מען. — האָט אריינגעשטעלט דער יונגערמאַן דער וויצלינג, און ווי אלע מאָל — נישט דאַרט וואו מע דאַרף; און רובינשטיין, דער פערברענטער שאכמאַטיסט, האָט איהם דורכגענומען מיט די קאָל־טע אויגען און א זאָג געגעבען: „יאָ, מע זעהט, אז איהר פאַר־שטעהט שווימען“... דערנאָך האָט ער א ציה געגעבען דעם סיגאַר און דערצעהלט ווייטער:

— און אזוי ווי אלסדינג אויף דער וועלט האָט א סוף, מיינע דאַמען און הערען, האָט זייער שפּיעלען אויך געהאַט א סוף. דער מאַגנאַט איז אויפגעשטאַנען, זיך פאַרשפּילעט אויף אלע קנעפּ, דער־לאַנגט דעם זיידען צוויי פינגער און געזאָגט צו איהם אזוי: „הער

זשע אוים, ראובן רובינשטיין, די האסט מיך, זאגט ער, געשלאגן, און איך מוז מודה זיין, זאגט ער, אז דו ביזט דער בעסטער שאכ־מאטיסט, ניט נור אין מיין גובערניע, נאר אינ'ם גאנצען לאנד, און אפשר אין דער גאנצער וועלט. און איך שעץ מיך, זאגט ער, גליקליך, וואס איך האב געהאט די עהרע און דאס פארגעניגען צו שפיעלען מיט'ן גרעסטען שאך־שפיעלער פון דער וועלט. זיי זי־כער, זאגט ער, אז דיין נאמען וועט פון היינט אן ווערען נאך גרע־סער ווי ער איז געווען. איך וועל עס איבערגעבען, זאגט ער, די מיניסטארען. איך וועל דאלאזשען אין הויף"...

דערהערט אזעלכע דבורים: „מיניסטארען"... „דאלאזשען אין הויף"... רופט זיך אן דער זיידע צום שררה: „ווער זשע ביזט דו, אדוני פריץ?" צעלאכט זיך דער פריץ, שטעלט ארויס די ברוסט מיט מעדאליען און מאכט צום זיידען: „איך בין דער גובערנא־טאר"... ווערד שוין דעם זיידען אביסעל קאלעמוטנע; ער זאל גע־ווען וויסען, ווער סע שפיעלט מיט איהם, וואלט ער אנדערש גע־שפיעלט... נאר פארפאלען! צוריק חאפט מען ניט... דערווייל האט דער גובערנאטאר זעהר פריינדליך אפגעזעגענט זיך און איז אוועק צום טאראנטאס, אויפגעזעצט זיך און פאשאל!

פארשטעהט זיך, אז ערשט דעמאלט האט די גאנצע שטאדט באפאלען דעם זיידען: „ווער איז דאס געווען?" און אז מען איז געוואוירע געווארען, אז דאס איז דער גובערנאטאר, האט מען נאך מעהר געשטוינט: — „וואס האט דא געטהאן דער גובערנאטאר?" און אז דער זיידע האט זיי איבערגעגעבען, אז דער גובערנאטאר איז געקומען נאר לשם שאך, — האבען זיי אויסגעשפיגען דריי מאל און אויסגע'בטל'ט אלע בייזע חלומות אויף די שונאים'ס קעפ, און מען איז זיך צעגאנגען, גערעדט, גערעדט, און פארגעסען. און דער זיידע האט אויך פארגעסען. דער קאפ איז איהם געלעגען ערגיץ אנדערש, אין א נייעם שאך, און אגב דאגות פרנסה אויך. א איד מוטשעט זיך, הארעוועט, זוכט א שטיקעל ברויט.

ויהי היום, מיינע הערהען און דאַמען, אין אַ צייט אַרום — וויפיעל ס'איז אַוועקגעגאַנגען צייט קאַן איך אייך ניט זאָגען. איך ווייס נאָר, אַז ס'איז געווען ערב פסח איז דעמאָלט געוועז, און אויף יום־טוב איז ביי'ם זיידען נאָך ניט געווען גאָרנישט, קיין שטיקעל מצה אפילו. קינדערלעך, קיין עין־הרע, אַ סך, ווער עס דאַרף אַ העמדעלע, ווער אַ שטיוועלע — שלעכט! זיצט ער געבאָך איינגעבויגען אין דרייען מיט'ן גלעזעל אין אויג און פאַרקעט זיך ביי אַ זייגערעל, וואָס האָט זיך אַוועקגעשטעלט און וויל ניט געהן, און טראַכט זיך: מאין יבא עזרי? — פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומען אריין צוויי זשאַנדאַרען, און גלייך צום זיידען: „פאַ־זשאַלאַיטיע!" פליהט איהם דורך אַ מחשבה (דער זיידע איז גע־ווען אַ מענטש מיט מאָדנע געדאַנקען): אפשר איז דאָס פונ'ם גו־בערנאַטאָר? אַ קשיא אויף אַ מעשה — טאָמער וויל ער איהם באַ־פריעדיגען, גליקליך מאַכען? האָט זיך דען ניט געטראָפען ווי־פיעל מאָל, אַז דורך אַ צופאַל, איבער אַ קלייניגקייט, זאָל אַ פריץ נעמען אַ אידען און אַפשיטען מיט גאָלד, גליקליך מאַכען איהם מיט קינדער און קינדס־קינדער?... לאָזט זיך אויס, מיינע דאַמען און הערהען, אַז עס הויבט זיך גאָר ניט אַן — מע האָט איהם גע־בעטען מחילה, ער זאָל זיך מטריח זיין און עולה רגל זיין קיין... טרעפט, וואוהין? — אַזש קיין פעטערבורג! וואָס — ווייסען זיי אַליין ניט! זיי האָבען באַקומען, זאָגען זיי, נאָר וואָס אַ פּאַפּיער פון פעטערבורג, שטעהט אין פּאַפּיער געשריעבען: „נ י ע מ י ע ד־ל י ע נ נ אַ ד אַ ס ט אַ ו ו י ט י ע ו ו ר ע י אַ ר ו ב י נ אַ ר ו ב י נ ש ט י י נ אַ ו ו ס אַ נ ק ט פ ע ט י ע ר ב ו ר ג" — די רגע, הייסט עס, זאָל מען צושטעלען דעם אידען ראובן רובינשטיין קיין פעטערבורג!... מסתמא מוז דאָ עפּיס זיין. „זיי זיך מודה, בחור, וואָס פאַרא שפּיצעל האָסטו אָפּגעטהאָן?" שווערט זיך מסתמא דער זיידע, אַז ער ווייסט נישט פון קיין פּותר און פון קיין חלום, אַז ער האָט זיין גאַנצען לעבען, זאָגט ער, קיין פליעג אויף דער וואַנט נישט אַנגעריהרט. די גאַנצע שטאָט, זאָגט ער,

וועט פאר איהם געהן שווערען !... הערט מען דאך איהם אין טראק און מע הייסט איהם הולך'ן, מיט'ן עטאפ הייסט עס. ווארום ווי באלד אז מע שמועסט לשון „דאסטאוויט" — צושטעלען, ווי קאן זיין אנדערש. אז ניט מיט'ן עטאפ און ניט געקאוועט אין קייטען ? און נאך „ביע־מיעדלעננא" דערצו ! דער פשט איז, אז וואס פריהער איז בעסער.

און נישט לאנג געטראכט, מיינע דאמען און הערען, האט מען גענומען דעם זיידען, נישט געווארט אויף כבוד, נאר גלייך גע־קאוועט הענט און פיס און מיט אלע גנבים צוגלייך האט מען איהם גענומען פיהרען מיט'ן אמת'ען עטאפ. און וואס יענע יאהרען האט ביי פאני'ן געהייסען „געהן מיט'ן עטאפ" — דאס באדארף איך אייך נישט דערצעהלען. ווער ווייס עס נישט, אז איין ערעלער מענש געהט מיט'ן עטאפ, דערלעבט ער נישט צו קומען ? אז קיין באהנען זענען נישט געווען, קיין שאסעען נישט געווען, איז מען געפאלען ווי די פליענען. העבער האלב זענען אויסגעשטארבען אויפ'ן וועג, און די איבעריגע זענען געקומען אויסגעמוטשעט, צע־בראכענע וויסטע קאליקעס. צום גליק אבער, איז מיין זיידע גע־ווען אזא קאמפלעקציע, ווי איך, דאס הייסט, א טרוקענער, א ביי־נעריגער, נאר א איד א פונדאמענטאלער. דערצו איז ער געווען א מענטש א דענקענדער, א פרומער און א פילאזאף. איין מאל שטארבט א מענטש, האט ער געזאגט, ניט צוויי מאל, און אויב ס'איז איהם באשערט, זאגט ער, נאך צו לעבען אויף דער וועלט, וועט ביי איהם קיינער דאס לעבען ניט אוועקנעמען... פאר וואס האט ער עפּיס געערדט אזוי פון לעבען און טוידט ? ווייל מע האט ארויסגעזעהן, אז דא שמעקט מיט גנאט, מיט סיביר און אפשר מיט נאך ערגערס... ער האט ניט נאר אפגעזעגענט זיך מיט ווייב און קינדער און מיט דער גאנצער שטאדט אויף אייביג — ער האט געבעטען א „מעבר־יבוק", געוואלט זאגען ודוי... האט מען איהם געטרייסט, די גאנצע שטאדט איז איהם געגאנגען באגלייטען (איין אמת'ע לויה !), און טרערען זענען פארגאסען געווארען אהן א שיעור און אהן א מאס !...

איבערגעבען אייך, מיינע דאַמען און הערען, אַלסדינג, וואָס דער זיידע איז אויסגעשטאַנען אין דער דאָזיגער נסיעה. וואָלטען מיר באַדאַרפט זיצען מיט אייך אָט דאָ ניט איין נאַכט, נאָר דריי נעכט, איז אַ שאָד — מע וואָלט די צייט בעסער געקאָנט אויסנוצען אויף שפּיעלען אַ שאָך... אין קורצען קאָן איך אייך נאָר זאָגען, אַז פאַרצויגען האָט זיך די נסיעה אויף דעם גאַנצען זומער, פון פסח ביז סוכות, ווארום דער עטאַפּ ווערד איינגעטיילט, מיינע הערען און דאַמען, אין פונקטען, און אין יעדען פונקט, וואו דער עטאַפּ שטעלט זיך אָפּ, האָט מען די געטריבענע פאַרהאַלטען אַ מאָל אויף אַ וואָך, אַ מאָל אויף צוויי וואָכען, און אַ מאָל אויף נאָך מעהר, ביז עס האָט זיך צענויפגעשטעלט אַ נייע פּאַרטיע פון גנבים און בראָדיאַגעס, האָט מען זיי געטריבען ווייטער. און אפילו, אַז מען איז שוין נאָך גרויסע צרות, פלאָגען און מאַטערנישען געקומען אינ'ם גליקליכען סאַנקט פּעטערבורג, מיינט איהר, אַז דאָ האָט שוין גענומען אַ סוף? האָט איהר אַ טעות! ערשט דאָ האָט מען גענומען דעם זיידען און איינגעשפּאַרט אין „קאַמענע מעשאָק" — אַ מין חדר'על אַ פינס-טערס, וואו מע קאָן ניט זיצען, ניט ליגען, ניט געהן און ניט שטעהן...

— דאָרט דאַרף זיין גוט צו שפּיעלען אין שאָך — האָט אַריינ-געשטעלט דער יונגערמאַן דער וויצלינג.

— און זאָגען פוילע וויצען! — האָט רובינשטיין דער שאַכמאַ-טיסט צוגעגעבען און גענומען דערצעהלען ווייטער: — דאָ, אין דעם „קאַמענע מעשאָק", האָט זיך דער זיידע שוין מיט איין אמת אָפּ-געזעגענט מיט'ן לעבען, אויסוועניג געזאָגט ודוי, געזעהן פאַר זיך דעם מלאך־המות און געפיהלט, אַז אָט־אָט געהט איהם אויס די נשמה, נאָך איידער מע וועט איהם נעמען צום משפּט, און ער האָט, דעם אמת זאָגענדיג, געבעטען אויף זיך דעם טויט. איין שטיקעל האָפענונג האָט ער נאָך געהאַט אויף דער שטאָדט. ער איז געווען זיכער, אַז די שטאָדט שווייגט ניט. עס וועלען זיך געפינען שתדלנים, אידען גבירים, וואָס וועלען כלאָפּאָטשען, זוכען פּראָטעק-

ציעס, און אז מע וועט דארפען שמירען, וועט מען שמירען, בכדי ארויסצושלעפען איין אומשולדיגען אידען פון איין אומגליק. א בלבול... און דער זיידע האט קיין טעות ניט געהאט, מיינע העררען און דאמען. פונ'ם ערשטען טאג אן, וואס מע האט איהם אוועקגענומען, און דעם גאנצען זומער נאכדעם האט די גאנצע שטאדט געארבייט מעשים! מען איז געוועזן ביי אדוואקאטען, מע האט געזוכט פראטעקציעס, מע האט געשמירט — ממש מע האט געשאטען מיט געלט; עס האט אבער נישט געהאלפען קיין שמע־ישראל.

געלט האט מען גענומען, נאר צוזאגען עפּיס טהון פאר'ן זיידען איז געוועזן אונמעגליך. און זיי האבען נענעבען צו פארשטעהן מיט א שכל, פאר וואס ס'איז אונמעגליך. למשל, אזוי: א גנב אדער איין אנדער פארברעכער קאן מען מיט געלט גרינג ארויסנעמען. פאר וואס? דערפאר ווייל מע ווייסט, אז ער איז א גנב, וואס האט געגנבה'ט א פאר פערדלעך, אדער א פארברעכער, וואס האט אונטערגעצונדען א שטוב. אבער אזא נפש, ווי רובינשטיין, האבען זיי געזאגט, וואס גע'גנבה'ט האט ער נישט, און אונטערגעצונדען, זאגען זיי, אויך ניט, — ווער וויים וואס פאר א פארברעכער ער איז? אפשר א פאליטיטשעסקי — דאס הייסט, א פאליטישער?... און יענע יאהרען א „פאליטישער“ איז געוועזן א סך ערגער, ווי א פארברעכער, וואס האט אויסגעקוילעט א גאנצע גובערניע!... געהן בעטען פאר א פאליטישען איז שוין געוועזן א סכנה!... דאס ווארט „פ א ל י ט י ־ ט ש ע ס ק י“ האט מען נישט געטארט ארויסלאזען אין דער הויך, נאר שטילערהייד, אין דער פינסטער... חאטש אפילו, ווי קומט ראובן רובינשטיין דער זיינערמאכער צו א „פאליטיטשעסקי“? נאר א קשיא אויף א מעשה — א איד א חקרן, א פילאזאף!...

נאר, מיינע הערען און דאמען, ווי געזאגט, אלסדינג אויף דער וועלט האט א סוף. געקומען איז דער טאג, וואס די טהירען פון דעם געפענגעניש האבען זיך געעפענט, און צוויי זשאנדארען, אנגעוואפענט פון קאפ ביז פיס, זענען אריינגעקומען און גענומען דעם זיידען, קוים־קוים א לעבעדיגען, אריינגעזעצט איהם אין א

קארעטע און פּאשאָל. וואוהין? — דאס פרעגט ער שוין גאר ניט. צום משפט? לאז זיין צום משפט. אויפ'ן עשאפאט? לאז זיין אויפ'ן עשאפאט. אבי איין עק זאל עם האבען!... און ער שטעלט זיך שוין פאר דעם משפט, ווי אזוי מע האט איהם געבראכט פאר'ן „סענאט" און מע זאגט איהם: „ראובן רובינשטיין! זיי זיך מודה!... ענטפערט ער דעם סענאט: „איך בין זיך מודה, אז איך בין א איד, און איין ארעמער זייגערמאכער, און לעב נאר פון מיינע הענט, און איך האב קיין מאל ניט גע'גנבה'ט, קיינעם נישט באַ־שווינדעלט און ניט באלעדיגט, און גאט איז מיין עדות, און אויב איהר ווילט מיך פייניגען, פייניגט, נאר פריהער נעמט צו ביי מיר די נשמה — זי איז ביי אייך אין די הענט!"... אזוי טענה'ט זיך אוים דער זיידע מיט'ן סענאט אין דער מחשבה, און די קארעטע פאהרט־צו צו עפּים א מויער און מע הייסט דעם זיידען אראפּ — געהט ער אראפּ. און מע פיהרט איהם אריין פריהער אין איין חדר. דערנאך אין נאך א חדר, און מע הייסט איהם זיך אויסטהון. אויס־טהון אין גאנצען ביז צום העמד! פארשטעהט ער ניט, וואס דאס בעדייט. נאר אז א זשאנדאר הייסט זיך אויסטהון, קאן מען, ווי זאגט איהר, קיין חזיר ניט זיין... דערנאך הייסט מען איהם אויס־טהון, מיינע דאמען און הערען, זייט מיר הונדערט מאל מוחל, דאס העמד אויך — טהוט ער אוים דאס העמד אויך. און מע פיהרט איהם אריין אין א באד אריין, — אבער א באד, שוין איין מאל א באד! — און מע וואשט איהם, און מע רייבט איהם, און מע שווייבקט איהם, און מע טהוט איהם אז און מע פאהרט מיט איהם ווייטער. און מע פאהרט און מע פאהרט און מע פאהרט... טראכט ער זיך: „רבונו של עולם! וואס וועט דא זיין מיט מיר?"... און ער וויל זיך דערמאנען אין די געשיכטעס, וואס ער האט אמאל וועגען געלייענט פון שפאניען און פון פארטוגאל, און קאן זיך ניט דער־מאנען וואו האט ער עס געלייענט אזא פאל, אז איידער מע פיהרט א פארברעכער אויפ'ן עשאפאט, פיהרט מען איהם פריהער אין באד אריין... און ווי ער טראכט אזוי, מיינע הערען און דאמען.

פאהרט די קארעטע צו צו א הויף מיט אייזערנע שטאכעטען מיט גאלדענע שפיצען, און אויף יעדען שפיץ איין אדלער. און מע לאזט איהם דורך פארביי גענעראלען מיט גאלדענע עפאלעטען און מיט מעדאליען, און מע זאגט איהם אז, ער זאל זיך ניט שרעקען, אז מע וועט איהם פארשטעלען פאר'ן קייסער, און אז ער זאל קוקען גלייך. ניט רעדען קיין איבעריגע ווערטער, ניט באקלאגען זיך אויף קיין זאך, און נאר ענטפערען אויף יא — יא און אויף ניין — ניין. און איידער ער האט צייט געהאט א טראכט געבען וואו ער איז אין דער וועלט, איז ער שוין געשטאנען אין א צעמאהלטען זאל מיט פרעכטיגע בילדער און גאלדענע שטוהלען, און גלייך אקעגען איהם איז געשטאנען א הויכער מאן מיט באקענבארדען... דער מאן מיט די באקענבארדען (דאס איז געווען דער קייסער ניקאלאי פערווע) האט דעם זיידען דורכגענומען מיט'ן קוק, און צווישען זיי איז פארגעקומען אט־וואס פאר א געשפרעך:

דער קייסער: ווי אזוי רופט מען דיך?

דער זיידע רובינשטיין: ראובן שאלימאוו רובינשטיין.

דער קייסער: ווי אלט ביזט דו?

דער זיידע רובינשטיין: זיבען און פופציג.

דער קייסער: וואו האסטו זיך אויסגעלערענט שפיעלען אין שאך?

דער זיידע רובינשטיין: עס געהט ביי אונז בירושה.

דער קייסער: מע זאגט, אז דו ביזט דער ערשטער שאכמאטיסט ביי מיר אין לאנד.

דערויף האט דער זיידע רובינשטיין געוואלט איהם ענטפערען: „הלואי וואלט איך בעסער ניט געווען דער ערשטער שאכמאטיסט ביי דיר אין לאנד"... וואלט דאך איהם דער קייסער מסתמא געפרעגט: „וואס איז די מעשה?"... וואלט איהם שוין דער זיידע אוועקגעלעגט א צעטעל, אז ניט אזוי באהאנדעלט מען א בארימט־

טען שאכמאטיסט, וואס דער קייסער וויל איהם זעהען... דער זיידע רובינשטיין וואלט שוין געקאנט ענטפערען! נאר דא האט דער קייסער א מאך געגעבען מיט דער האנט, גענעראלען האבען זיך א ווארף געגעבען, און די זעלבע זשאנדארען האבען דעם זיידען ארויסגעפיהרט אין הויף אריין, און פון הויף האט מען איהם שוין געלאזט פריי. נאר אנגעזאגט, אז ער זאל די רגע פאהרען א היים, ווארום דא טאר ער ניט זיין... ווי אזוי ער איז אהיים געקומען — דאס פרעגט ניט. אבי ער איז ארוים א לעבעדיגער. און געקומען א היים איז ער אקוראט אויף סוכות. מיינע דאמען און הערען! איך האב געענדיגט...

שמואל שמעלקים
און זיין יובילעאום

בעשריבען אין יאהר 1908

שמואל שמעלקים און זיין יובילעאום

אלע מיינע ליעבע קליינע מענשעלעך
פון כתרילעווקע ווידמע איך דאס
דאזיגע קליינע ביכעלע.

דער פערפאסער.

התנצלות פונ'ם מחבר.

נישטא אויף דער וועלט אזא שלעכטס, וואס זאל נים ארויס־קומען אמאל דערפון קיין טובה. זעהט: האט גאט בעשאפען פיאווקעס, וואס גודען ארוים די נשמה — נוצט מען זיי צו א חולה. ביענען, וואס בייסען זיך — ברענגען האניג. שפאנישע פליעגען, וואס פער'אויר'ען די וועלט — זענען גוט צו א געשוויר. אדער נעמט מייז. דאכט זיך, וואס קאן שוין זיין ערגער פון אזא מין שרץ, ווי מייז? פון דעסטוועגען, לאמיר דאס, ליעבער פריינד, ביידע פערמאגען, וואס די וועלט ברענגט־אוים א יאהר אויף מייזענפעלכלעך! פון די מייזענפעלכלעך מאכט מען הענטשקעלעך. די העגטשקעלעך טהוען אן שענע מיידלעך אויף זייערע קליינע הענטעלעך. די שענע מיידלעך קומען זיך צענויף אויף א באל, א חתונה אדער אזוי א שמחה. אויף זיי פערקוקען זיך פיינע בחורים. די פיינע בחורים פערליעבען זיך, שטעלען א חופה, האבען קינדער. די קינדער וואכסען אוים, ווערען גרויסע בחורים און שענע מיידלעך. און אזוי ווייטער און ווייטער...

אקעגען וואס איז דאס געקומען צו רעד? טאקי אקעגען מיר אליין מיט מיין שלאפקייט. געווען, נים פאר אייך גערעכט, מע קאן זאגען, א חולה מסוכן. זיך אפגעוואלגערט אין בעט, ערגיץ

אין אַ שטעדטעל ניט ווייט פון כתרילעווקע, אין באַראַנאָוויטש, גוטע צוויי חדשים. מילא, קראַנק זיין איז שלעכט, וואָס זאָלט איהר קלערען? איך האָב געהאַט אַ רבי'ן, האָט ער געהאַט אַ רביצין, פלעגט זי זאָגען אַזוי: איידער איין וואָך אין קרענק, איז שוין גלייכער צוויי יאָהר אין געזונט... (אַ מאָדנע אידינע מיט מאָדנע געדאַנקען!) מיר האָט אָבער דאָס קראַנק־זיין אַליין ניט אַזוי דער־לאַנגט, ווי דאָס, וואָס די דאָקטוירים האָבען מיר שטרענג פערבאָ־טען דריי זאַכען: רעדען, לעזען און שרייבען. גוטע דריי זאַכען! ווער סע פערשטעהט דעם טעם, וואָס הייסט פאַר אַ שכור ניט טרינקען, פאַר אַ ליגנער ניט רעדען און פאַר אַ פרוי ניט אַ קוק טהון אין שפּיעגעל. — דער וועט ריכטיג אָפּשאַצען מיין לאַגע. דער פאַפּיערענער יצר־הרע און דער שמן פון טינט און פע־דער האָבען געאַרבייט מעשים. זיי האָבען אָבער אויסגעפיהרט אַ מכה. צופיעל אויגען האָבען געקוקט אויפ'ן קראַנקען. האָט זיך דער קראַנקער מיישב געווען און געזאָגט צו זיך אַזוי: שרייבען קאָנט איהר מיר פערבאָטען, אָבער דענקען? טראַכטען? קלערען? ווער קאָן מיר פערווערען?

און איך האָב גענומען דענקען, טראַכטען און קלערען און שאַ־פען סיוזשעטען אין דער מחשבה. פון די מחשבות האָבען בים־לעכווייז אָנגעהויבען זיך וועבען בילדער, פריהער בלאַס און נאָכ־דעם אַלץ מעהר אָנזיכטיג און בולט'דיג. און אַזוי זענען בעשאַפען געוואָרען ביי מיר אין געדאַנק אַ גאַנץ בינטעל מעשיות פון כתרי־לעווקע, פון מאַזעפּעווקע, פון סטרישטש און פון אַנדערע מקומות, — „גדיע יעוורעיאַם זשיט דאָזוואָליענאָ“... די אַלע מעשיות האָב איך מיר גאַנץ פיין איינגעפּאַקט ביי מיר אין זכרון און אַריבערגעפּעּ־קעלט זיך מיט זיי איבער דער גרעניץ אַהער, אין דעם געטליכען וואַרעמען לאַנד איטאַליע, וואו מע קאָן אין מיטען ווינטער פריי שפּאַציערען אין הוילע ארבע־כנפות און חנוכה־ליכטלעך בענטשען ביי אָפענע פענסטער, און דאָ וועל איך זיי שוין, אם ירצה שם, זייט זיכער, בעאַרבייטען און געבען איינציגווייז פאַר מיינע

לעזער, וואס האבען געהאט גערולד מיך צו לייענען פינף און צוואנ־ציג יאהר דורכאיינאנד...

זעהט מען דען ניט ארוים דערפון בעשיינפערליך, אז מיר האַ־בען אַ גרויסען גאט, וואס מיט איין האנד שטראפט ער, מיט דער אנדערער היילט ער? איי, די קשיא: צו וואס טויג עס מיר אמעהר, שטראף מיך ניט און הייל מיך ניט! דאס איז קיין קשיא ניט. קשיות פרעגט אַ נאַר. איך האב נור געוואלט דערמיט אויס־ברענגען, אז אַ מאל קאן מען פונ׳ם גרעסטען אומגליק אויך האבען אַ שטיקעל נוצען.

נאָך אזא מין התנצלות וועט דער גוטער לעזער געוויס קיין טענה ניט האבען צום פערפאסער, טאמער זענען די בילדער ארוים אַ מאל בלאס, אַ מאל צו קורץ און אַ מאל טאקי פשוט שוואכליך.

מעהר האב איך מיר דיר אצינד גאר ניט וואס צו רעדען. איך ווינש דיר, לעזער, אַ גוטען אפעטיט צום לעזען, און מיר גע־זונד און כח צו שרייבען ווייטער, חאטש נאָך אַ יאהר פינף־און־צוואנציג, אויב נישט מעהר. ווארום אויב ס׳איז אמת, וואס די דאקטוירים זאגען, אז איך בין קראנק און דארף מיך קורירען, קעהר זיך דאס אן נור מיט׳ן זינדיגען גוף, אבער נישט מיט דער כשר׳ער נשמה. מעגסט מיר דעריבער גלויבען אויף נאמנות, אז איך וויל ערשט אנהויבען צו שרייבען און צו שרייבען...

שלום־עליכם.

נערווי (איטאליע), 25־טען אָקט. 1908.

קאפיטעל א.

חנה, מע האט מיך אפגעדרוקט!

זויפיעל די נאכ'פסח'יגע זון האט ניט געווארעמט און וויפיעל דער ווינט האט ניט געבלאזען — עס איז זיי ביידען ניט געראטען מאכען א טאלק מיט דער כתרילעווקער בלאטע. עס האט זיך אויס־געוויזען, אז זי לאכט פון זייער באבע:

— אומזיסט אייער טרחה, אייער ווארעמען, וואס איהר וואַ־רעמט, מיט אייער בלאזען, וואס איהר בלאזט. אויב איך וועל אייך אויסטריקענען, וועל איך אייך אויסטריקענען אפשר הלואי ארום תמוז, אין די גרויסע היצען, דעמאלט, ווען א הונט פאכט מיט דער נשמה און א קאץ זוכט א קיהל ווינקעלע אויפ'ן בוידעם...

אזוי האט זיך געוויצעלט די כתרילעווקער בלאטע (אין כתרי־לעווקע וויצלען זיך אלע, אפילו די בלאטע), און די כתרילעווצעס האבען פערקאטשעט די פאלעס, זיך נעקליגט, נעזוכט מיטלען אַניף אויסצוטרעטען א סטעזשקעלע, אוועקנעלעגט א שייטהאלץ אדער א צוויי ציגעל און נעשפרונגען, ווי די מזיקים, אפטמאל אריינגע־שפרונגען מיט א פוס אין א קאליעזשע, פערשפריצט דאס פנים אי זיך, אי יענעם, און גענומען שעלטען, מע ווייסט ניט וועמען, מיט טוידטע קללות:

— א חלירע זאל קומען אויף דיין טאטענס קדיש מיט דריי מיתה־משונה'ס ביז די זון וועט אונטערגעהן!

איינער פון די חכמים, וואס האבען זיך גע'בריה'ט איינ־מאל אין א נאכ'פסח'יגען פריהמארגען ארויסצוגעהן טרוקען פון דער כתרילעווקער בלאטע, איז געווען דער העלד פון אונזער ער־ציעהלונג, שמואל שמעלקים. בכדי איהר זאלט ווערען מיט איהם גיך בעקאנט, שטעל איך אייך איהם פאר אין קורצע דבורים. שמואל שמעלקים איז א יונגערמאן א משכיל, א טאטענס א קינד, רבי יאסי דעם נגיד'ס איידעם. אין יענער צייט איז ער נאך גע־זעסען אויף קעסט, געזעסען און געלערענט און געלייענט ביכלעך

און געשריבען אין די בלעטער. וואס, אייגענטליך, איז געווען דאס שרייבען, איז שווער צו זאגען, ווארום אין יענער צייט האבען איהם די בלעטער נאך ניט געהאט געדרוקט. צי דאס איז געווען מחמת שלעכטיגקייט, צי איבער איין אנדער זאך, נאר די בלעטער האבען געהאלטען אין איין שטילשווייגעניש, און דער נאמען שמואל שמעל־קים איז נישט געווען דערמאנט אפילו אין בריעפקאסטען. ביז דער אויבערשטער האט זיך מרחם געווען אויף איהם איין מאל אין א שענעם פריהמארגען, — טאקי אט יענעם פריהמארגען, וואס ווערד דא בעשריבען — און דער נאמען שמואל שמעלקים איז געווען שווארץ אויף ווייס אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט מיט גרויסע, ליכטיגע, פיערעקעכיגע אותיות. געהענדיג אהיים צוריק פון דער פאסט מיט'ן בלאט אין דער האנד, האט אונזער העלד געשפרייזט איבער דער בלאטע, געשפרונגען פון איין סטעזשקע אויף דער אנדערער, בעוויזען קונצען, אז מע קאן טהון צוויי מלאכות: לייענען א בלאט און זוכען א וועג אין דער כתרילעווקער בלאטע. פון אזעלכע קונ־צען האט ער אריינגעטיאפקעט ניט אין איין קאליוזשע, זיך פער־שפריצט און אויסגעשמירט ווי א רוח. דאס אלץ איז אבער געווען נארנישט אקעגען דעם, וואס ער האט געהאלטען ביי זיך אין האנד, און עס האט איהם געטראגען ווי אויף פליגלען אהיים צו בעווייזען זיין ווייב חנה'ן, אז ער, שמואל שמעלקים, שטעהט אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט. אויסגעשמירט ווי א שד, דאס היטעל פעררוקט, די פאלעס צעלאזט און שטארק פערשוויצט, איז אונזער העלד אריינ־געפאלען מיט איין אימפעט צו זיך אין שטוב אריין:

— חנה, וואו ביזט דו?

חנה איז דעמאלט געווען נאך גאר א יונג ווייבעל, סך־הכל מיט איין קינד אויף די הענד און מיט'ן אנדערען אויף דער צייט. דערזעהען דעם מאן אזא פערשמירטען, אזא פערשוויצטען און אזא צעטראגענעם, האט זי זיך געגעבען א לאז צו איהם און א פרעג געטהאן:

— נאט איז מיט דיר, שמואל?

— חנה, מע האט מיך אפגעדרוקט, חנה!

חנה האט זיך שטארק דערשראקען. אין איין אויגענבליק האט זי אוועקגעזעצט דאס קינד, געחאפט א גלאז וואסער און צוגעלאפען צום מאן:

— א דונער איז מיר! וואו האט מען דיך אפגעבריהט, וואו?

— נישט אפגעבריהט, נאר אפגעדרוקט, אט־א־דא־א.

אזוי האט איהר שמואל געענטפערט מיט א גליקליכען שמייכעל, אונטערגעטראגען איהר דאס בלאט און מיט שיינענדיגע אויגען א וויז געטהאן אויף דעם ארט, פון וואנען עס האט ארויסגעשיינט, ווי גין־גאלדענע שטערען, מיט גרויסע לויטערע פיערעקעכיגע אותיות: „שמואל שמעלקים"!

יענעם טאג איז נישט געווען, דאכט זיך, אויף דער גאנצער וועלט, פון כתרילעווקע ביז אויף יענער זייט אמעריקא, נאך איינער אזא גליקליכער, ווי שמואל שמעלקים. נישט געקוקט אויף דער בלאטע, נישט געהערט חנה'ס פראטעסט: „וואוהין וועסט דו געהן אין אזא טוואן?" — האט אונזער העלד זיך אוועקגעלאזט מיט'ן בלאט איבער דער שטאדט, אפגעשטעלט כמעט יעדען בעזונדער. דערצעהלט, אז דאס געהט ער פון דער פאסט, נאר־וואס בעקומען דאס בלאט — „אטא, זעהט איהר?"...

מיט די ווערטער טראגט ער אונטער יעדען גלייך אונטער דער נאז דאס בלאט מיט די גרויסע לויטערע פיערעקעכיגע אותיות: „שמואל שמעלקים". די כתרילעווצעם האבען, ווי עס שיינט, ניט רעכט פערשטאנען שמואל שמעלקים' גדולה. זיי האבען געמיינט, אז דארט שטעקט עפיס א נייעס, א מלחמה, א שרפה, א מגפה. אדער אזוי עפיס א נייע גזירה אויף אידען. און חאטש מע האט קיין צייט ניט, מען איז פערטארעראמט מיט דאגות־פרנסה, נאר הארכען נייעס — מהכתיתי, מיט'ן גרעסטען כבוד!

— אנו, לייען אומיסטנע, וואס שרייבט מען דארטען ביי דיר אין בלאט?

— אט דא אין מיטען דער בלאטע זאל איך לייענען?

— וואס זשע האסט דו אונז באדארפט אפשטעלען?

— איך האב איך נאר געוואלט ווייזען, אז... אז מע האט מיך אפגעדרוקט! אפגעדרוקט!...

אזוי ענטפערט זיי אונזער גליקליכער העלד מיט א שיינענדיג פנים און טיאפקעט ווייטער. און די כתרילעווצעס קוקען זיך איבער, סניטשען מיט די פלייצעס און וויצלען זיך, ווי דער שטייגער איז:

— אלע בייזע ווימטע חלומות!

— מע האט איהם אפגעדריקט!

— מע האט איהם צוגעדריקט!

— מע האט איהם איינגעפרעסט!

— איינגעזאלצען!

— איינגעזייערט!

— פארמארענירט!

— חא־חא־חא!

* * *

עס איז שוין געווען טיעף איז דער נאכט, און שמואל שמעלקים איז נאך אלץ געלעגען ביי זיך אויפ'ן געלעגער מיט אפענע אויגען. ער האט זיך געפיהלט, ווי א העלד, ווי א מענש, וואס האט אפגע־טהאן עפים א גרויסע, א וויכטיגע זאך, וואס האט איהם ווי אפ־געטיילט פון אלע זיינע בעקאנטע אין כתרילעווקע, אויפגעהויבען איהם הויך, העכער מיט א קאפ פון אלע כתרילעווקער. א קלייניג־קייט — ער, שמואל שמעלקים, שטעהט אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט, און זיי ניט!... און ער קוקט אויף זיי פון אויבען אראפ, מיט רחמנות. ער שטעלט זיך פאר, אז אט שטעהט ער אויף א הויכען בארג, און אונטען, אונטער'ן בארג, שטעהט גאנץ כתרילעווקע און הארכט זיך איין, ווי ער דרש'עט זיי, ווי ער פרעדיגט זיי הויכע שענע גע־דאנקען פון מענשליכקייט, פון געטליכקייט און פון אייביגקייט, און וואס ווייטער וואכסט ער אלץ העכער און העכער, און מלאכים לאזען זיך אראפ צו איהם פונ'ם הימעל, חאפען איהם אויף אויף

זייערע ברייטע פּליעגלען און טראָגען איהם אוועק ווייט־ווייט פון כתרילעווקע. און... ער ווערד אנשלאָפען.

קאַפּיטעל ב.

ער שרייבט אויף די גאַזעטען, און כתרילעווקע חכמה׳ט זיך.

ליעבער פריינד! דאָס, וואָס איך האָב דיר דאָ דערצעהלט אין קאַפּיטעל א, האָב איך דיר דערצעהלט א מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען מיט פינף און צוואַנציג יאָהר צוריק. איבערלעבען פינף און צוואַנציג יאָהר אין אידישקייט אין כתרילעווקע איז נישט קיין פינף און צוואַנציג שלום־עליכם׳ס אָפּשטעקען, און נישט קיין פינף און צוואַנציג אייער־בייגעל אויפעסען, און אפילו נישט קיין פינף און צוואַנציג פייגעלעך אויסשיסען... ניט אומזיסט האָט זיך אונ־בעמערקט אריינגע׳גנבה׳ט צו אונזער העלד אין בערדעל אריין א היבש ביסעל זילבער און אויף זיין ברייטען ווייסען שטערן האָבען זיך אויסגעלעגט טיעפע קנייטשען — גאָר ניט דער שמואל שמעלקים, וואָס אמאָל.

אמאָל איז דאָס געווען אַ יונגערמאַן א צאַצקע, פון די, וואָס מע קויפט זיי אין כתרילעווקע פאַר געלד. מע זוכט זיי מיט ליכט און מע דינגט זיך פאַר זיי מיט׳ן שדכן, ווי מע דינגט זיך פאַר איין אכס, און אַז מע דינגט זיך אוים, גיט מען זיי אוועק אַ שענע, איין עהרליכע אידישע טאָכטער, מיט היבשע עטליכע קערבלעך נדן, מיט עטליכע יאָהר קעסט, און מע האַלט זיי, ווי אַ ציערונג אין שטוב, ווי איין אבן־טוב, ווי אַ שיינדעלע אין דער משפחה, גוטע פריינד זאָלען אנקוועלען און שונאים זאָלען צעפּיקעט ווערען. דעם ערשטען שבת נאָך דער חתונה פיהרט מען דעם געקויפטען איידעם מיט פּאַ־ראַד אין שוהל אריין, די נייע בגדים אויף איהם קנאַקען, די שטי־ווועלעך סקריפּען. דער שוועהר בעזעצט איהם אויבען־אַן אין מזרח זייט, מיט׳ן פּנים צום עולם. פיינע בחורים מיט אויסגעגלעטע פּאות

און קליינע חדר־יונגלעך מיט אונטערגענעצטע נעזלעך שטעלן זיך אויס אַקעגן איהם און בעטראַכטען איהם מיט גרויס נייגעריג־קייט, ווי אַ עלעפאַנט, און אַז מע רופט איהם אויף צו דער תורה און ער קלינגט דעם מפטיר, ווי אַ גלאָק, זינגט די ברכות, ווי אַ סאַ־לאָוויי, דעמאָלט — אַהאַ! — קוקען אַרויס פון אויבען, פון דער ווייבערשער שוהל, ווייבערשע נעז מיט ווייבערשע אויגען. אויף די נעז זעה איך אָנגעצייכענט קנאה, און אין זייערע אויגען לייען איך:

— האָט ער עס איינגעהאַנדעלט אַ מציאה, רב יאָסי דער נגיד, פאַרשטעהרט זאָל עס איהם נאָר ווערען, רבונו של עולם!...

פאַר קלאָר קאָן איך אייך ניט זאָגען: צי ס'איז מקוים גע־וואָרען די ווייבערשע ברכה, צי איבער איין אַנדער זאַך, נאָר דער שלום־בית ביי רב יאָסי דעם נגיד איז שטוב איז גיך פערשטעהרט געוואָרען. רב יאָסי דער נגיד האָט זיך אַרומגעקוקט, אַז די מציאה, וואָס ער האָט איינגעהאַנדעלט, איז גאָר ניט אַזאַ מציאה. דאָס הייסט, אַזוי אפילו, אויבען־אויף, וואָס קאָן ער האָבען צו זאָגען אויף זיין איידעם? מהכתיתי, אַ יונגער מאַן אַ געראָטענער; נישט מעהר אָט דאָס, וואָס ער גיט זיך אָפּ מיט די נאַרישקייטען, „שרייבט אויף די גאַזעטען" גאָר, עפּיס מעשה קבצן... און דער שוועהר האָט זיך אָנגעבלאָזען אויף דער שוויעגער, און די שוויעגער האָט געפּיי־ערט אויף דער טאָכטער, און די טאָכטער האָט בעהאַלטען דאָס פּנים אין קישען און שטילערהייד געוויינט...

און די שטאָדט? וואָס זאָלט איהר קלערען? בתרילעווקע איז, ברוך־השם, איין ערטעל פון סאַמע חכמים, קלוגע קעפּ, פּראַק־טישע מענשען. זיי האָבען ניט אַנדערש געקוקט אויף דעם נגיד'ס איידעם, ווי אויף אַ קאַליקע, אַ בעל־מום, אַ מענש מיט אַ „געבאָרע־נעם חסרון, ניט דאָ געדאַכט"...

אודאי וועט שמואל שמעלקים זאָל ניט זיין רב יאָסי דעם נגיד'ס איידעם, וואָלט איהם דאָס שרייבען אויף די גאַזעטען אָפּ־געלאָפען ניט אַזוי גלאַט. נאָר ווייל ער איז רב יאָסי דעם נגיד'ס איידעם, האָט דער עולם געוויצעלט זיך איבער איהם הינטער די

אויגעז, געוויינליך, און עס זענען געפלויגען שארפע, שפּיציגע ווערטלעך:

— א מענטש האָט זיך אריינגענומען א משוגעת אין קאָפּ!
— נים דאָ געדאַכט!
— נים אָקעגען נאַכט דערמאַנענדיג!
— נעבאָך א ביסעל נים דערשפּיצט. וואָס איז ער שולדיג?
— נישט קיין ביסעל, נאָר א סך.
— בלשון אשכנז ווערד עס אָנגערופען, אפּנים, לעקישעוואַטע?
— ווי אזוי זשע ווערט עס הייסען אויף אונזער לשון?
— שוטה בן פּיקהאָלץ.
— אָדער לאַמטערענשיסער בן פּדהצור.
— און אפשר נאָר שמינדער בנעץ? . . .

קאַפּיטעל ג.

שמואל שמעלקים ווערד א כתרילעק.

נאָר דאָס, וואָס אין כתרילעווקע קאָן זיך ערלויבען איין אײדעם אויף קעסט, איז נים ערלויבט א יונגען מאַן, וואָס איז שוין א בעל־הבית אליין פאַר זיך. רב יאָסי דער נגיד, זאָל זיין א מליץ־יושר, איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט. זיין ווייב, זאָל זיך מיהען, האָט זיך פערבענקט נאָכ'ן מאַן און איז אויך אוועק אהין, פון וואַנען קיינער איז נאָך צוריק נישט געקומען, און אונזער העלד, שמואל שמעלקים, איז אריינגעטראָטען אין דער וועלט אריין, געוואָרען א סוחר, איבערגענומען דעם שוועהר'ס קראָם אין כתרילעווקע, א קראָם פון שניט און פון באַקאַליי און פון צעלניק און פון פויגעל־מילך, און די דירה האָט ער גע'ירש'עט פונ'ם שוועהר, די גרעסטע דירה אין כתרילעווקע. דאָס איז אזא מין דירה, וואָס ס'איז כדאי, זי זאָל ווערען בעשריבען. שטעהן שטעהט זי, די דירה הייסט עס, אין מיטען מאַרק. סאַמע אין דער רעכטער בלאַטע. קיין הויף האָט

זי ניט, און דאס, וואס געפינט זיך אין א הויף, האט זי אויך ניט...
דערפאר איז זי כמעט העכער האלב גערעקט מיט אייזנו. און די אנדערע האלב מיט שערבלעך, אזוי, אז זי האפט דעם אפבליק פון א מענשען, וואס מע האט איהם אנגעטהאן א היטעל, געשטוקעוועט פון צווייערליי מאטעריעס. היינט האט זי, די דירה הייסט עס, צוויי גאנקעס, איינעם פון פארענט און איינעם פון הינטען; דאס הייסט, עס ווענדט זיך, ווי אזוי איהר קוקט. קוקט איהר פון ד ע ר זייט, איז ד א דער פון־פארענט און ד א ר ט דער פון־הינטען. קוקט איהר פון י ע נ ע ר זייט, איז ד א ר ט דער פון־פארענט און ד א דער פון־הינטען.

אויף קיין זאך האבען די כתרילעווצעס ניט אזוי מקנא געווען רב יאסי דעם נגיד'ס יורש, ווי אויף דער דירה מיט די צוויי גאנקעס.

— באשערט א מענטשען אזא נוטס!

— עס וועט ביי איהם האבען א קיום, ביי דעם לאמטערנ־שיסער!

— פון אסתר־תענית ביז פורים.

— דין א סוחר!

— שמעיה בעל־פרנסה!

— איציקעל בעל־תכלית!

— און דער קאפ איז איהם גאר ווייס איך וואו!

— אין יעהופעץ אויפ'ן יאריד.

— ערגיץ אין די בלעטער דארטען...

אזוי האט זיך דער עולם געוויצעלט, געשלייפט די צינגלעך און ביסלעכווייז גענומען דעם נגיד'ס יורש צו דער ארבייט, און דוקא מיט גוטען, מיט א חניפה'לע, א טובה'לע, א גמילות־חסד'על, א געשעפטעל, א הלואה'לע — מהכתיתי. פאר וואס ניט? אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז שמואל שמעלקים האט אנגעווארען די גאנצע ירושה און איז געווארען, אויף דער כתרילעווקער שפראך, „נקי", ריין ווי א טעלער, א כתרילעק גלייך מיט אלע כתרילעווקער...

„משלנו" — הייסט דאָס דאַרטען, און מיט אַ פּאַטש אין פּלייצע זאָגט מען איהם: „אחינו אתה". און ווי באַלד „משלנו" און מיט אַ פּאַטש אין פּלייצע „אחינו אתה" — איז שוין דעמאָלט אַז אַך און וועה! . . .

נע'פּטר'ט די קראָם מיט'ן ביסעל געלד, האָט זיך אונזער שמואל שמעלקים בעקענט מיט'ן כתרילעווקער דלות און מיט אַלע זיינע תרי"ג בעהעלפערס. נישט מיט אַ מאָל, געוועהנליך, נאָר פּאַוואָלינקע, ביסלעכווייז האָט ער זיך געקאַטשעט באַרג אַראָפּ, ביז ער איז געקומען צו דער מדרגה פון אַנקומען צום גביר פון שטאָדט רב נתן קורה, פּערזעצען ביי איהם די דירה מיט די צוויי גאַנקעס, זיין לעצטען מאַיאָנטעק. יענער טאָג איז געווען, קאָן מען זאָגען, תשעה־באב ביי שמואל שמעלקים אין שטוב. ווי אַ שאָטען האָט ער ארומגעשפּאַנט פון איין ווינקעל צום אַנדערען. די קינדער האָבען זיך בעהאַלטען. שטילערהייד האָט חנה געשלונגען די טרע־רען, און דערזעהען דעם מאַן, ווי ער איז פער'חושב'ט, האָט זי גע־מאַכט אַ פריילּיך פּנים און איהם אויסגערעדט דאָס האַרץ:

— דו ביזט נישט דער איינציגער. גאַנץ כתרילעווקע ליגט פאַר'משכונ'ט ביי אָט דעם בלוט־זויגער.

און אַז דער מאַן איז אַוועקגעגאַנגען צום גביר רב נתן קורה, האָט זיך ערשט דעמאָלט חנה אַוועקגעזעצט וויינען אויף ביידע אויגען: „ווען איהר טאַטע־מאַמע זאָלען איצטער אויפשטעהן..."

נאָר אונזערע לעזער ווייסען, אַז מיר האַלטען נישט פון קיין קלאָג־ליעדער און האָבען נישט ליעב קיין טרערען. דעריבער היפּען מיר איבער אַ גאַנצע עפּאָכע פון פינף־און־צוואַנציג־יעהריגע צרות, און געהען אריבער גלייך צום לעצטען אַקט פון אונזער טראַגי־קאָמעדיע.

קאפיטעל ד.

מזל-טוב! שמואל שמעלקים איז א בעל-יובל.

נישטא קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט. אזוי שמועסען די אויפגעקלעהרטע, די פילאזאפען. אלסדינג, זאגען זיי, ענדערט זיך אויף דער ערד: מענשען ווערען פערעלטערט און שטארבען אוועק. הייזער ברענען אפ. שטעדט ווערען חרוב און איבעראַ־נייעם אויפגעבוים. פון א ים ווערד א טריקעניש, פון דער טרי־קעניש ווערד א ים, און אזוי ווייטער און ווייטער.

פאר אויפגעקלעהרטע לייט, פאר פילאזאפען, נעמען מיר אראפ דאס היטעל. לאזען זיי אבער קיין פאראיבעל ניט האבען — זיי זענען נישט בעקענט מיט דער כתרילעווקער בלאטע. אלסדינג אויף דער וועלט ענדערט זיך, נאר נישט די כתרילעווקער בלאטע. אזוי ווי מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק, פונקט אזוי שטעהט זי אויך איצט פערטיעפט און פער'עקשנ'ט, פיהרט א שטרייט מיט די שטראהלען פון דער זון און וויל נישט אויסטריקענען פאר קיין געלד נישט. שוין איבערגעלאפען דער תמוז מיט די הייסע טעג און מיט די הייסע נעכט, ווען גאנץ כתרילעווקע שלאפט מיט ווייבער און מיט קינדער אין דרויסען. שוין אוועק דער תשעה־באב, ווען אידען קאנען זיך פערגינען אזא לוקסוס, ווי געהן איז מיטען גאס אין די זאקען — און די בלאטע שטעהט נאך אלץ מיט איהר פראכט און גלאנץ, און די כתרילעווצעס, פערקאטשעט די פאלעס, קליגען זיך נאך אלץ, זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסצומרע־טען א סטעזשקעלע, לעגען אוועק א שייטהאלץ אדער א צוויי ציגעל און שפרינגען, ווי די מזיקים, האפען זיך אריין אפטמאל מיט א פוס אין א קאליוזשע, פערשפריצען דאס פנים אי זיך, אי יענעם, און שעלטען, מע ווייסט ניט וועמען, מיט טודטע קללות:

— א חלירע זאל קומען אויף דיין טאטענס קדיש מיט דריי מיתה משונה'ס ביז די זון וועט אונטערגעהן !

און אט זעהען מיר איצט, אין פינף און צוואנציג יאהר ארום, אין א שענעם פריהמארגען ווידער אונזער העלד שמואל שמעלקים, ווי ער טיאפקעט ווידער אין דער זעלבער בלאטע, וואס מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק ; ווידער בריה'ט ער זיך ארויסצוגעהן טרוקען פון דער כתרילעווקער בלאטע, און ווידער איילט ער זיך פון דער פאסט מיט א בלאט אין די הענד, און ווידער איז ער פער־שוויצט און פרייליך־צעטראגען.

וואס האט איצט אזעלכעס פאסירט מיט איהם. וואס זיין גע־קנייטשטער שטערן שיינט אזוי, און וואס אויף זיין פערעלטערט, פער'חושכ'ט פנים שפיעלט אזא צופריעדען גליקליך שמייכעלע ? — עס האט זיך געטראפען אזעלכעס, וואס ער האט זיך אויף דעם קיין מאל נישט גערעכנט. א נס האט זיך געטראפען, לעזער, א נס : עמיצער, א גוטער פריינד אהן א נאמען, האט זיך דערמאנט און גענעבען צו וויסען אין בלאט, אז היינטיגען טאג איז געווארען פינף און צוואנציג יאהר זינט שמואל שמעלקים איז ארויס אויפ'ן פעלד פון דער אידישער ליטעראטור מיט זיינע בעשרייבונגען פון כתרילעווקע.

„מיר וויסען ניט — אזוי שרייבט דער אונבעקאנטער פריינד אין בלאט — מיר הויבען נישט אן צו וויסען, ווער איז אט דער שמואל שמעלקים און וואס ער איז. מיר וויסען נור, אז פינף און צוואנציג יאהר כסדר ליגט א מענש אין א זומפ, וואס הייסט כתרילעווקע, און הערט נישט אויף אונז בעקאנט צו מאכען מיט די דארטיגע משונה מאדנע ברואים, ווי ער רופט זיי אן : די „קליינע מענשעלעך"...

און נאך א סך אזעלכע זיסע ווערטער שרייבט דער אונבע־קאנטער פריינד אין בלאט, און לאזען לאזט ער אויס מיט א מזל־טוב צו שמואל שמעלקים און מיט א ברכה צו זיין פינף און צוואנ־ציג יאהריגען יובילעאום...

יובילעאום ? ! . . . קיין מאל האט שמואל שמעלקים ניט
געדענקט פון קיין יובילעאום, קיין מאל אפילו אין חלום ניט גע־
זעהען אזא זאך. מע מוז מודה זיין, אז אונזער העלד האט מיט
זיין ארעמער פעדער אין דעם משך פון די פערגאנגענע פינף און
צוואנציג יאהר קיין שטערען פון הימעל נישט געחאפט און קיין
הידושים ניט אויפגעטהאן. איין שבח דארפען מיר איהם אבער
נאכזאגען: ער האט געטהאן זיין ארבייט געטריי און מיט ליעב־
שאפט, ווי די ביען, וואס טראגט איהר חלק האניג אין'ם גרויסען
ביענשטאק אריין. קיין מאל האט ער זיך נישט געפרעגט קיין
קשיא: צוליעב וואס ער לעגט זיך אזוי אוועק פאר כתרילעווקע
און פאר די קליינע מענשעלעך ? איך זאל וויסען, אז דאס וועט
ניט זיין קיין בעלעדיגונג, וואלט איך איהם פערגליכען צו א קוה,
וואס זויגט איהר קעלבעל גאר נישט צו פרעגען קיין קשיות, לכאי
זי טהוט עס... קיין כבוד האט ער פון זיין שרייבען קיין מאל ניט
ערווארטעט. פון קיין לויז האט ער קיין מאל נישט גע'חלומ'ט.
צו דעם, וואס ווערד אנגערופען „קריטיק", האט ער קיין מאל ניט
זוכה געווען, אויב מיר זאלען נישט רעכענען די „היימישע קריטיק"
פון די כתרילעווצעם, וואס זענען אין כעס סכנות, אז מע „ביצײַרײבט
זיי אויף די גאזעטען". זיי האבען בעסער ליעב רעדען פון דער
גאנצער וועלט, איידער די גאנצע וועלט זאל רעדען פון זיי. זיי
האבען בעסער ליעב חוזק מאכען פון יעדען בעזונדער, איידער עמיר־
צער זאל חוזק מאכען פון זיי. אט אזא טבע איז שוין ביי זיי פון
קדמונים. דעריבער האבען זיי איהם געבעטען מיט גוטען, ער זאל
זיי ניט „ארויסשטעלען אויפ'ן בלאט". ווארום עס „וועלען זיין
בזיונות"... עס האבען זיך געפונען אויך אזעלכע, וואס האבען
איהם אפילו געגעבען אנצווהערעניש, גערעדט פערשטעלט, בלשון
סגי־נהור: אז טאמער וועט ער זיך דערוועגען אנריהרען זייער
נאמען, „וועלען פליהען פעטש" — און אויף פעטש איז א כתרי־
לעווקער דוקא א בטוח. אין כתרילעווקע — איך האב עס אייך,
דאכט מיר, שוין לאנג בעמערקט — ווערען מעהרסטענטיילס גע־

שעפּטען און סכסוכים ליקווידירט דורך פּעטש:

— פּיטש־פּאַטש — אַזוי זאָגען זיי — איז אַ קורצער פּסק און אַ מזומנ'ע מטבע.

און פּלוצים קומט איין אונבעקאַנטער פריינד אין בלאַט און דערמאָנט דער וועלט, אַז ער, שמואל שמעלקים, איז אַ בעל־יובל. און וועז? גראַד היינט. וועז ער האָט געהאַט אַ בייזען, אַ פינ־סטערען פריהמאָרגען, וועלכער ווערד בעשריבען אָט דאָ, אין קאַ־פּיטעל ה.

קאַפּיטעל ה.

אַ וויסטער פריהמאָרגען.

כתרילעווקע האָט נאָך ניט אויפגעוואַכט רעכט פון איהר זיסען שלאָף, און די גליקליכע כתרילעווצעס זענען נאָך געווען געפּענטעט אין דעם כשוף פון דער זומערדיגער נאַכט, נישט געקאָנט אָפּרייסען זיך פון די גאָלדענע חלומות: אַ ריח פון פריש ברויט... איין אַראָמאַט פון געפילטע פיש מיט ציבעלעס און מיט פעפער... גאַנ־צע לונג־און־לעבערס, נאַר־וואָס פון דער יאַטקע... נייע שמעקענ־דיגע שיך פונ'ם שוסטער... גאַנצע הויזען פונ'ם שניידער... אַ גרויסער מאַרק... אַ יאַריד... קונים אַ סך... פּדיון... פּרנסה... — אָט וואָסערע גוטע זאַכען דער גוטער בעל־החלומות שיט אויף כתרילעווקע פון זיין מילדער האַנד. איין עבירה, וואָס גאַנץ פריה געהט אויף גאָט'ס זון אויף כתרילעווקער הימעל און טרייבט אַרויס דעם עולם אויף דער שלאַכט — זוכען ברויט פאַר די הונגעריגע ווייב און קינדער!

— סטוק! סטוק! סטוק! — האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ אין טהיר, און שמואל שמעלקים האָט זיך אויפגעכאַפּט, אַראָפּגע־

שפרונגנע, אויפגעעפענט די טהיר און אריינגעלאזט א פריהען גאסט. קאפעל דעם אדוואקאט.

— ברוך־הבא, א גאסט, וואס עפים אזוי פריה ?

ניט איהם און ניט זיין ווייב חנה'ן איז געפעלען דער דאזיגער פריהער וויזיט פון קאפעל דעם אדוואקאט. קאפעל דער אדוואקאט איז אזוי זיך אפילו א גאנץ וואהל מענשעל, נאר איין זאך, וואס ער האט א הינטיש פנים, און וואס ער רעדט א ביסעל אונטער דער נאז און האפט אזוי, אז עס מאהלט זיך אייך אוים, אז ניט ער רעדט, נאר ער האוועט.

— האוו־האוו־האוו ! איהר ווייסט דאך, אז איך בין נישט מעהר, ווי איין אדוואקאט... מיין פרנסה... מע זאגט מיר געהן — געה איך. רב נתן קורח האט אייך געלאזט בעטען, איהר זאלט איהם אפרייניגען די דירה, האוו־האוו... אט איז דער איספאלני־טעלנע ליסט אטא, מיט דער פראדאזשנע אטא, מיט דער וואדא־ווילאדעניע, מיט די אלע איבעריגע שפארגאלען, נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פיאטאי סטאטי טאמא דיעסיאטאווא טשאסטי פערוואי סוואדא זאקאנאוו גראזשדאנסקיך, האוו־האוו־האוו...

אט אזוי האט זיך אויסגעהאוועט קאפעל דער אדוואקאט און איז אוועק זיין וועג, גאר נישט געוואלט אויסהערען די ברכות, וואס שמואל שמעלקים' ווייב האט מכבד געווען דעם רוצח, דעם גזלן, דעם בלוט־זויגער רב נתן קורח, און נישט געוואלט זעהען די שטילע טרערען אויף איהר שלים־שלים־מזל'דיגען לעבען, אז אך און וועה, ווען איהר טאטע־מאמע זאלען איצטער אויפשטעהן...

אויף דעם געוויין האבען זיך אויפגעחאפט אלע קינדער, די גרעסערע און די קלענערע. געוואהר געווארען, אז מע ווארפט זיי ארוים מיט די בעבעכים אין דרויסען ארוים, האבען די עלטערע בעקומען ווייסע טוידטע אויסגעצויגענע פנים'ער, אהן א טראפען בלוט, מיט שטומען וועהטאג בעטראכט די אומגליקליכע טאטע־מאמע, און די קלענערע — די זענען געשטאנען אין איינע העמדלעך

און געציטערט, ווי די לעמעלעך. זייערע גרויס־אפענע אויגען האָ־בען געזאָגט:

— איהר מיינט, אז ווייל מיר געהען נאַקעט און באָרוויס, ווייסען מיר שוין גאָרנישט ניט ? . . .

נאָר דאָס יונגסטע און דאָס ליעבסטע, די געבאַלעוועטע מי־זינקע, רייזעלע, א קינד א גאָלד מיט איין אונטערגעשטעקט העמ־דעל און מיט אויסגעבויגענע פעטלדיגע פיסעלעך, קאַטשעט זיך ווי א קאַטשקעלע, רעדט צום פאָטער אויף א מאָדנער שפּראַך:

— העטי מעטי קאַפּעטילע אי קייפי טיעטי פעטעלי.

אויף אונזער לשון הייסט עס:

— אז דו וועסט מיר געבען א קאָפּעקעלע, וועל איך מיר קויפען א קאָנפעקטילע.

א קינד א טרייסט ! א קינד א נחת ! . . . שמואל שמעלקים טאַפּט אין אַלע קעשענים און קאָן נישט געפינען קיין קאָפּעקע. און ער קאָן נישט צוזעהן דעם צער פון׳ם קינד ערגער ווי פון אַלע איבעריגע קינדער, און א שוואַרצער שאָטען פערשפּרייט זיך אויפ׳ן פנים, און פרישע קנייטשען אויפ׳ן שטערן, און א טיעפער שווע־רער זיפץ רייסט זיך אַרויס ניט ווילענדיג פון׳ם האַרצען.

— אויף די שונאים׳ס קעפּ ! — זאָגט צו איהם חנה זיין ווייב, רעדט איהם אויס דאָס האַרץ : — נאַרעלע, דער הימעל צו דער ערד איז נישט געפאַלען... און זי שיקט איהם אָפּ צום גביר רב נתן קורח. טאָמער וועט ער זיך אָפּבעטען נאָך א מאָל חאַטש אויף א קורצער צייט, ביז דער אויבערשטער וועט רחמנות האָבען...

— אויפ׳ן עשאַפאָט וואָלט איך דיר ליעבער געגאַנגען...

אַזוי זאָגט שמואל שמעלקים שטילערהייד זיך אין באָרד אַריין, רוקט אָן דאָס הימעל און לאָזט זיך געהן צום גביר רב נתן קורח.

קאפיטעל ז.

דער גרעסטער גביר אין כתרילעווקע — רב נתן קורח.

איך מיין, אז ער דארף אייך זיין בעקאנט, ווארום ווער קען ניט רב נתן קורח? ער האט דאך א שם „אויף דער גאנצער וועלט“. אלע ווייסען, און ער אליין בעריהמט זיך דערמיט, אז ער איז שוין כמעט דרייסיג יאהר ניט ארויסגעגאנגען מפתח ביתו. ווער עס דארף, דער טרעפט צו איהם. און דארפען דארף צו איהם יעדער, ווער עס האט וואס צו פערזעצען. אמאל, אין די יונגע יאהרען, פלעגט מען צו איהם טראגען פער'משכונ'ען אלסדינג, וואס האט א ווערטה, למשל: א בגד, א לייכטער, א סאמאוואר, א שטויסעל, א קווארט, איין עטרה, א מגילה, אפילו א פאר־א־יאהריגער לולב איז אויך געווען א סחורה. איצט, אויף דער עלטער, האט ער געווארפען איין אומ'חן אויף די אלע זאכען, פיינט געקריגען „דוויזשימאסט“ (מטלטלין) און גיט זיך אפ נור מיט „אימושטשעסטווע“ (הייזער). אלע ווייסען, אז ער מאכט ניט קיין אנדערע געשעפטען, א חוץ הייזער. ס'איז א סברא, אזוי שמועסט דער עולם, אז גאנץ כתרילעווקע ליגט ביי איהם „במשכנתא“. און, ווי דער שטייגער איז, פליהען דארטען שטעכווערטלעך מיט ליצנות אויפ'ן גביר'ס אפעטיט צו הייזער.

— טאמער ווייסט איהר, וואס וועט ער טהון איבער הונדערט און צוואנציג יאהר מיט אזוי פיעל הייזער?

— ער וועט זיי נעמען מיט זיך אויף יענער וועלט.

— ער וועט זיי איינזאלצען אין זאלץ.

— ער וועט זיי פאר'משכונ'ען ביי'ם מלאך המות.

— איך זעה, אז איהר ווייסט קיינער ניט דעם סוף פון אונזער גביר רב נתן קורח.

— וואס זשע שווייגסט דו, אז דו ווייסט?

— ער וועט האבן דעם איינעם סוף, וואס יענער קורח איז חומש.

— איינגעזונקען ווערן, הייסט עס, מיט אלע מאיאנטקעס ? פון דער לעצטער המצאה קוועלט דער עולם אזוי שטארק, אז ממש מע קאטשעט זיך פאר געלעכטער. און רב נתן קורח טהוט זיך זיינם : ער פערלייהט געלד אויף הייזער און נחלאות און ווערד וואס א יאהר רייכער מיט א פאר הייזער און מיט א פאר קלייטע. אויסער דעם, איז זיך רב נתן קורח זעהר א פיינער בעל־הבית און בטבע זעהר א סימפאטישער מענש. ער האט א כלל — אויפנע־מען יעדען איינציגען פריינדליך, אזוי ווי אונזערע חכמים האבען אונז געלערענט : „בסבר פנים יפות", דאס הייסט, מיט א בריטען ברוך־הבא און מיט א „פאר וואס זיצט איהר ניט ?". אז איהר קומט אריין צו איהם, ווייסט ער גאר ניט, וואו ער זאל אייך אנידערזעצען. ער טראגט אייך אונטער צוויי שטוהלען מיט א מאל און פרעגט אייך, אפשר וועט איהר טרינקען א גלעזעל טיי ? נאר באלד טהוט ער זיך א חאפ :

— אר־ווא, ניטא ווער ס׳זאל שטעלען דעם סאמאוואר... אפשר וועט איהר נעמען א ביסעל איינגעמאכטס ? אר־ווא ! די דיענסט האט צוגענומען די שליסעלעך ! . . . זיצט, פאר וואס זיצט איהר ניט ? וואס זשע הערט זיך עפּיס נייעס ?

רב נתן קורח האט זעהר ליעב, מע זאל איהם דערצעהלען נייעס. און וואס איז דער חידוש ? א מענש נעהט נישט ארוים מפתח ביתו שוין כמעט דרייסיג יאהר ! און אז מע דערצעהלט איהם נייעס, חאטש דאס נייעס מעג שוין האבען א באָרד, הערט ער זיך צו, קוקט זיך איין, שאקעלט מיט׳ן קאפ, שמוצערט מיט די ליפען, ווערד נתפעל, גלייך ווי ער הערט דאס דעם ערשטען מאל אויף זיין לעבען, ביז עס קומט צו געלד... נאר דא מוזען מיר זאגען א פאָה ווערטער וועגען רב נתן קורח׳ס אויסזעהען, דעמאלט, האפען מיר, וועט זיין פארטרעט זיין פאלקאמער.

רב נתן קורח האט זעהר א סימפאטיש אויסזעהן. מיר שטע־לען זיך אבער אפ נור אויף די אויגען זיינע. איין אויג איז ביי איהם איין אויג. א געוויינליך אויג. ווי ביי אלע מענשען איין אויג. דאס הייסט, א ווייסעבעל מיט א שווארצאפעל, ווי עס גע־הער צו זיין. דאס אנדערע אויג איז ביי איהם שוין נור שווארצ־אפעל אליין. אהן א סימן פון ווייסעבעל. דאס דאזיגע שווארצ־אפעלדיגע אויג האלט ער שטענדיג צוגעמאכט, א חוץ דעמאלט, ווען עס האנדעלט זיך וועגען געלד. הויבט איהר אן רעדען פון געלד, אזוי עפענט זיך ביי איהם אויף דאס שווארצאפעלדיגע אויג און עס הויבט אן ארבייטען, דאס הייסט, עס דרעהט זיך און עס שעמערירט מיט א שרעקליכער גיכקייט! עס איז כמעט גאר אומ־מעגליך דעמאלט צו קוקען איהם גלייך אין פנים אריין. און עס בייט זיך איבער ביי איהם דאס גאנצע געשטאלט. דאס פריהע־ריגע „סבר פנים יפות" ווערד פערשוואונדען אינאיינעם מיט'ן שטענדיג זיס־לאקרעצדיגען שמייכעלע, און אויפ'ן ארט פון דעם ליעבהארציגען זיסען גביר רב נתן קורח וואכסט אויס א חיה, און עס גלוסט זיך אייך אנטלויפען וואס גיכער און וואס ווייטער...

פון דעם, וואס מיר האבען געשמועסט ביז אהער וועגען אונזער געליעבטען גביר, קאן דער לעזער מיינען, אז רב נתן קורח איז חלילה א איד א „בעזדיעטניק", דאס הייסט, א מענש אהן קינדער. מוזען מיר פערהאפען און געבען צו וויסען דער וועלט, אז מיט זיין ערשטער ווייב חיה־חוה האט ער טאקי נים געהאט קיין קינדער. געוועזן איז זי, זאל מיר מוחל זיין, א גרויסע מיאוס'קייט, און איז געשטארבען ביי איהם פון שרעק: ער פלעגט זי, זאגט מען, אפט אונטערשלאגען... דערפאר אבער, אז זי איז געשטארבען, האט ער פאר איהר מטה צעטיילט א סך צדקה, געדונגען א שטענדיגען קדיש נאך איהר נשמה און האט תיכף ומיד חתונה געהאט און גענומען דוקא א יונג קינד, בלוט און מילך, מיט'ן נאמען קריינדעל, און מיט איהר האט איהם דער אויבערשטער געבענשט פונקט אין א יאהר ארום מיט א בן זכר. דעם דאזיגען בן זכר האט ער א נאמען גע־

נעבען נאך זיינעביידע זיידעס : רב יוסף און רב איצי. האבען זיך די צוויי נעמען צענויפגעגאסען און ס'איז אויסגעקומען יאסעפ־איצי : מיט דער צייט איז פון יאסעפאיצי במילא געווארען „יאַ־סעפיץ". און אַט אַזוי איז ער שוין פערבליבען עד היום הזה. עס איז איבעריג צו זאגען, אז יאסעפיץ איז געוואכסען א תכשיט, ווי געוויינליך, ביי א גביר, אין אזא גוטס. עס איז נור נויטיג צו בעמערקען, אז א חוץ אלע מעלות, וואס ער האט גוט געלערענט אידיש און רוסיש און א ביסעל דייטש און פראנצויז און ליטיין און געלייענט טורגעניעוו און דארווין, איז ער נאך דערצו געווען א שטילע טויב און א ווילדער שווייגער. מע קאן זאגען כמעט, אז אין כתרילעווקע האט איהם נאך קיין בן־אדם ניט געהערט רעדען, א חוץ דעמאלט, ווען רב נתן קורח פלעגט זיך צעקאכען מיט'ן שווארצ־אפעלדיגען אויג איבער געלד און אויסשרייען אויף א קול : „יאַ־סעפיץ, וואו ביזט דו?" דעמאלט וואכסט אוים יאסעפיץ, מע ווייסט ניט פון וואנען. יאסעפיץ איז שוין א בחור צו לייטען און עס שיט זיך איהם שוין א בערדעל. אין די הענד האלט ער צוויי ביכער, טורגעניעוו און דארווין.

— יאסעפיץ, וואס זאגסט דו דערויף?...

יאסעפיץ שנייצט אוים די נאז מיט צוויי פינגער, ווישט זיך אפּ מיט דער פאלע און ענטפערט קאלט ווי אייז :

— ס'איז גאר נישטא וואס צו רעדען!...

דאס איז די איינציגע פראזע, וואס כתרילעווקע האט ווען גע־הערט פון דעם דאזיגען פיינעם בחור, און אלע האבען גאנץ גוט געוואוסט, וואס אין דער פראזע שטעקט, ווארום ווי שלעכט דער אלטער קורח זאל ניט זיין, קאן מען דאך ביי איהם א מאל חאטש עפּים פועל'ען. האט ער אבער אריינגערופען דעם תכשיט, מיט איהם זיך איין עצה האלטען : „יאסעפיץ, וואס זאגסט דו דערויף?" און יאסעפיץ האט א זאג געטהאן קאלט : „ס'איז גאר נישטא וואס צו רעדען!" — דעמאלט מעגט איהר שוין זיין זיכער, אז עס וועט אייך ניט העלפען קיין שמע ישראל...

— א כפרה האט געמעגט ווערן דער היינטוועלטיגער זוהן פאר זיין אלטען טאטענס נאגעל פונ׳ם מינדסטען פינגערעל נאך איידער ער האט דערזעהן די ליכטיגע וועלט! — אט אזוי בענשט כתרילעווקע רב נתן קורח׳ס קדיש דריי מאל א טאג, און, ווי אויף צו־להכעיס, וויל די ברכה ניט מקוים ווערן.

איצט, אז איהר האט זיך בעקענט א ביסעל נעהענטער מיט דעם דאזיגען ליעבהארציגען פארשוין און מיט זיין ליכטיגען קדיש, וועט אייך קיין חדוש ניט זיין, וואס אונזער העלד שמואל שמעלקים האט אויסדערוועהלט בעסער צו געהן אויפ׳ן עשאפאט. ער האט גע־וואוסט פאראויס, אז ס׳איז ארויסגעווארפען זיין געהן מיט זיין רעדען מיט זיין בעטען. רב נתן קורח וועט איהם אויפנעמען מיט׳ן ברייטען ברוך־הבא, וועט איהם בעטען זיצען, וועלען מכבד זיין מיט טיי אדער מיט איינגעמאכטס, אויספרעגען ביי איהם, וואס הערט זיך עפים נייעס... ער, שמואל שמעלקים, וועט זיצען ווי אויף הייסע קויהלען, וועט זיך אויפבינדען און פערבינדען עטליכע מאל דאס האלזטיכעל. ער וועט זיך בעת־מעשה פיהלען, ווי א מענש, וואס קלויבט זיך באדען, שטעהט שוין א נאקעטער און האט מורא צו שפרינגען אין וואסער אריין. וועט ער זיך אננעמען מיט די לעצטע כחות און וועט געבען א זאג:

— איך האב צו־נ־אייך, רב נתן, א בקשה, מכח׳ן פראצענט, הייסט עס...

ער וועט נאך נישט ענדיגען זיין בקשה, וועט זיך ביי רב נתן׳ען אויפעפענען דאס שווארצאפעלדיגע אויג און עס וועט אנ־הויבען קאכען:

— ניין, ניין! אלסדינג יא, נאר דאס ניט! וואס פאר א מאדע — ניט צאהלען קיין פראצענט! פראצענט איז געלט, און געלט איז ניט שמעלט — פתע! דיין שוועהר איז געווען, זאל מיר מוחל זיין, א „קאפּעיעטשניק”, געזשעבערעט, געפראצעט, צוליעב וועמען? צוליעב אט די דאזיגע שמויגערס, די לאמטערנשיסערס, וואס דרוקען אויף די בלעטער און וויסען נור טרענצלען געלט.

פלעכטען קערבלעך, און קומט צו פּראַצענט, איז פּחע! יאָסעפּיין, וואו ביזט דו, וואס זאגסט דו דערויף?

וועט זיך בעוויזען יאָסעפּיץ מיט טורגעניעווען און מיט דאַר־ווינען, וועט אויסשנייצען די נאָז מיט צוויי פינגער, וועט זיך אָפּ־ווישען מיט דער פּאָלע און אַ זאָג טהון:

— ס'איז גאָר נישטאָ וואס צו רעדען!...

אַט אַזוי וועט זיך אויסלאָזען זיין וויזיט צו רב נתן קורח מיט אומזיסטע בלוטצאַפּעניש, אומזיסטע בזיונות. און דאָך געהט ער צו איהם, ווי אַ פּער'משפּט'ער צום טוידט. נאָר געהענדיג חאַפּט ער זיך אַראָפּ פריהער אויף דער פּאָסט און בעקומט דאָס גוטע בלאַט און דערזעהט די גוטע בשורה, ווי מיר ווייסען שוין, און ער בלייבט שטעהן אין מיטען גאס און לייענט נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, און גלויבט ניט זיינע אויגען, און שפּאַנט ווייטער.

* * *

יאָ, דאָס איז געווען אַ וואונדערליכער, זעלטענער פריהמאָרגען, וואס האָט זיך אַנגעהויבען מיט שוואַרצע וואָלקענס און געענדיגט זיך מיט אַ לויטערער זון. דאָס איז געווען אַ פריהמאָרגען, וואס האָט זיך אַנגעהויבען מיט אַ „איספּאָלניטעלנע ליסט" און אויסגעלאָזט מיט אַ „יובילעאום".

קאַפּיטעל ז.

שמואל שמעלקיס און גראַף טאָלסטאָי.

„יובילעאום"!...

דאָס דאָזיגע זיסע וואָרט האָט זיך שטיל אַריינגעשליטעלט, ווי אויף בוימעהל, צו אונזער העלד אין האַרצען אַריין, האָט איהם געוואַרעמט, ווי אַ גוטער וויין, ווי אַ באַלזאַם צו די ביינער, און אַ ביסעל ווי פּער'שכור'ט.

„מיין יובילעאום ? !"... — אזוי טראכט זיך שמואל שמעלקים מיט טרערן אין די אויגען און פערגעסט אין דער מינוט דעם גביר רב נתן קורח מיט דעם אדוואקאט קאפעל, און ער איז זיי מוחל די שפיכות־דמים, און איז מוחל אלעמען פאר אלע פינף און צוואנציג שווערע ביטערע יאהרען, פאר אלע קלעפ פון גאט און פון לייטען, — אלסדינג איז פערגעסען געווארען אצינד! און שמואל שמעלקים בריה'ט זיך שוין ניט, זוכט שוין ניט קיין סטעזשקעס; ער שפרייזט איבער דער כתרילעווקער בלאטע, גלייך ווי אויף דער בעסטער בריק, און לייענט די ליעבע זיסע ווערטער פונ'ם אונבעקאנטען פריינד, וואס האט דערמאנט דער וועלט, אז ס'איז פארהאן ערגיץ א שמואל שמעלקים, וואס איז היינט א בעל־שמחה, א בעל־יובל, א יובילאר,— און ער פיהלט ניט די ערד אונטער זיך, און ער האפט זיך צום בלאט נאך א מאל, און זיינע אויגען פאלען אויף א נייעם נאמען אינ'ם זעלבען בלאט — גראף ל. נ. טאלסטאי. אלזא, צוויי יובילע־אומס, צוויי יובילארען: ג ר א ף ל ע ו ו נ י ק א ל א י ע־ וו י ט ש ט א ל ס ט א י פ ו ן י א ס נ ע פ א ל י א נ ע און ע ר, ש מ ו א ל ש מ ע ל ק י ם פ ו ן כ ת ר י־ ל ע וו ק ע! חא־חא־חא!

און ער צעלאכט זיך ניט ווילענדיג צו זיך אליין: ווי קומט ער, אזא קליין ווערעמעל, קעגען א וויזילטהיער? ווי קומט ער, דאס קלענסטע שטערענדעל, קעגען דער גרויסער פלאמענדיגער זונן, וואס בעשיינט די גאנצע וועלט? און פון דעסטוועגען — אט זעהט איהר דאך — שטעהט זיין נאמען, שמואל שמעלקים, אינאיינעם מיט'ן ריעזיגען גלית הפלשתי פון דער וועלט, מיט'ן גראף טאלס־טאי!...

און (א, זינדיגער מענש!) עס האפען איהם אונטער זיינע געדאנקען און טראגען איהם אוועק, ווי אלע מאל, ווייט אין הימעל אריין, אינ'ם עולם הדמיון, און ער פרעגט זיך: „לאמיר זעהן, פאר וואס ניט?... און לאמיר שמועסען דאס אייגענע ווידער א מאל צוריק — פאר וואס טאקי ניט?... שוין זשע איז ער, דער אונבעדיי־

טענדער שמואל שמעלקים, נישט כמעט דאס זעלבע אין דעם קליי־נעם פינסטערען כתרילעווקע, וואס טאלסטאי פאר דער גרויסער ליכטיגער וועלט? טאלסטאי, די גרויסע פלאמענדיגע זונן, האט בע־לייכט מיט איהר מורא׳דיגען פייער די גאנצע ערד, און ער, דאס קליינע שטערענדעל, האט ער דען נים בעלייכט מיט זיין קליין פייערעל א קליין שווארץ פינטעלע אויף דער ערד. וואס מע רופט דאס כתרילעווקע? ווער איז געווען דער ערשטער. וואס האט גע־געבען צו וויסען דער וועלט, אז ס׳איז נאר פארהאן ערגיץ א כתרי־לעווקע, און אז אין כתרילעווקע איז פארהאן א בלאטע. און אז אין דער בלאטע טיאפקען ארום מאדנע מינים נפשות, קליינע מענשעלעך, וואס קוועטשען און וואס דריקען און וואס פרעסען און וואס פרעסען איינס דאס אנדערע מחמת הונגער און מחמת פינסטערניש און מחמת נוים און מחמת איינגשאפט און מחמת עפוש? ווער איז געווען דער ערשטער, וואס האט בע־וויזען, וואס פאר פערלען עס וואלגערען זיך אט דוקא אין דער דאזיגער בלאטע, אט דוקא אינ׳ם דאזיגען פינסטערניש, אט דוקא אין דעם דאזיגען ענגשאפט און דעם דאזיגען עפוש?״...

קאפיטעל ח.

עס שיטען זיך מזל־טוב׳ס און מתנות, ווי פון א ראזשעק.

און שפרייזענדיג שוין מיט גאנץ ברייטע שפאן איבער דער כתרילעווקער בלאטע מיט אזעלכע געדאנקען, פרעגט ער ביי זיך אליין א קשיא, א כתרילעווקער קשיא:

— וואס וואלט גאט געאהרט, למשל, ווען די היגע קליינע מענשעלעך זאלען מאכען אין כתרילעווקע א טארעראם מיט זיין יובילעאום פונקט אזוי ווי דארט, להבדיל, די אומות העולם מיט

דעם, להבדיל, גרויסען־גרויסען לעוו טאָלסטאָי?... פאַר וואָס ניט? און לאָמיר שמועסען דאָס אייגענע ווידער א מאָל צוריק: פאַר וואָס טאַקי ניט?... און פון דער מחשבה צו דער מעשה איז דאָך ביי אונזער העלד, אזוי ווי ביי אַלע כתרילעווצעס, נישט מעהר ווי איין שריט — און עס שטעלט זיך איהם שוין פאָר אין דער מחשבה א קאַבעניש, פונקט ווי מיט'ן גראַף טאָלסטאָי: א געוואַלד, א רעש, א געפילדער, עס טהוט זיך חושך:

— מזל־טוב! שמואל שמעלקים איז היינט א בעל־שמחה!

— א גוט יום־טוב! שמואל שמעלקים איז היינט א יובילאַר!

אין שטאָדט איז געוואָרען ליהודים! ששון ושמחה! די קרעמער האָבען צוגעשלאָסען די קלייטען, מלמדים האָבען צעלאָזט די חדרים. אַלע, פונ'ם רב ביז'ן שמש, פונ'ם שוחט ביז'ן בעל־עגלה, האָבען זיך צענויפגעזאַמעלט, געקומען צו איהם אין שטוב אריין איהם אָפגעבען מזל־טוב. נאָר עפּיס ברעקעלט מען זיך און מע קווינקעלט זיך, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך פערענטפערען:

— מיר האָבען גאָר נישט געוואוסט, הייסט עס, אז ס'איז היינט אזא טאָג. דאָס הייסט, מיר האָבען געוואוסט, פאַר וואָס זאָלען מיר ניט וויסען? נאָר מיר האָבען אַלץ געוואַרט, הייסט עס, ביז ס'וועט קומען די צייט... ביז'ן יובל אריין, הייסט עס...

נאָר וואָס איז דאָס געוואָרען פּלוצים אזא שטופּעניש מיט אזא קוועטשעניש מיט א שושקעריי? אהאָ! דער גביר רב נתן קורח אליין מיט זיין כבוד איז אויך געקומען צו שמואל שמעלקים דעם יובילאַר אין שטוב אריין מיט א שיינענדיג פנים, און — א נס איז געשעהען, א נס בתוך נס! הערט א מעשה: צוויי אויגען ביי איהם, מענשליכע צוויי אויגען! וואו איז אהינגעקומען דאָס שרעקליכע שוואַרצאָפּעלדינע אויג?

— העכער דרייסיג יאָהר — אזוי זאָגט רב נתן קורח צום גאַנצען עולם מיט זיין זיס־לאַקרעצדיג שמייכעלע — העכער דרייסיג יאָהר, אז איך געה ניט אַרויס מפתח ביתי. נאָר צוליעב אזא טאָג, חע־חע, האָב איך מיך מיישב געוועו, ווי זאָגט ער, פאַרט א מענטש,

וואס שרייבט אזעלכע גוטע זאכען, חע־חע, שוין פינף און צוואנ־ציג יאהר, קומט איהם, כלעבען, א יישר־כח מיט א מתנה, חע־חע...

און ער דרעהט זיך אוים מיט׳ן פנים צוריק:

— יאסעפּיטש, וואס זאגסט דו?

וואכסט אוים יאסעפּיטש, מע ווייסט ניט פון וואנען, שנייצט אוים די נאז מיט צוויי פינגער און ווישט זיך אפּ מיט דער פּאָלע.

— ס׳איז גאר נישטא וואס צו רעדען!...

נאכדעם ציהט ארוים דער גביר רב נתן קורח א ווייסען בויגען פּאפּיער פון בוזעם־קעשעני און דרעהט אוים דאס פנים צום בעל־היובל:

— נא דיר און בלייב דיר ביי דיין דירה מיט די צוויי גאנקעס, וואס דארף איך זיי? איך האב געגנוג, חע־חע... יאסעפּיטש, וואס זאגסט דו?

— ס׳איז גאר נישטא וואס צו רעדען...

און דער עולם הערט, און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... נאר ווער שטעהט עס הינטער׳ן גביר׳ס פּלייצים און חעהעקעט איהם אונטער? עפּים זעהר א קענטליכער פּארשוין! שוין זשע איז דאס קאפּעל דער אדוואקאט? וואו איז אהינגעקומען זיין הינטיש פנים? און ער האוקעט גאר נישט, און ער האפּט שוין ניט אזוי, און ער רעדט ווי א מענש:

— אט האט איהר אייך צוריק אייער פּראדאזשנע אטא, מיט דער וואדאוואלאדעניע אטא, מיט די אלע איבעריגע שפּארגאליען. נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פּיאטאי סטאטי טאמא דיעסיאטא־וואַ טשאסטי פּערוואי סוואדא זאקאנאוו גראזשדאנסקיך...

און דער עולם הערט און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... און בחורים קומען אן, און מיידלעך קו־מען אן, דעפּוטאציעס, מיט דעפּוטאציעס, מיט דעפּוטאציעס! ווער מיט א לארבער־קראנץ, און ווער מיט איין אדרעס, און ווער מיט א שיר, פּערפאסט פון נאך גאר א יונגען משורר אין כתריל־עוויקע. היינט מתנות — א בארג מיט מתנות: טישטיכער און האנטיכער.

און גאנצע שטיקער מאטעריע, און גאנצע קעפּלעך צוקער, און פּער־חתמ׳עטע פלעשלעך כרמל־ווייז, און קאסטענס מיט נעפּעס, און קעסטלעך מיט זילבער, און א שווערע מאסיווע גאלדענע פעדער האט איהם יאסעל דער גאלדשמיעד, א איד א יאדישליווער און מיט גראבע ליפּען, אונטערגעטראגען און זאגט צו איהם מיט א הייזעריג קול:

— זהב טהור... זעכס און פופציגסטע פּרוף... עובר לסוחר... מע קאן זי פארזעצען...

און נאכדעם הויבען אן געהן „וויגרישענע בילעטען", און פּאַ־קעטען האבען זיך געגעבען א שאט, ווי פון איין ארבעל. וואס איז דאס? דאס איז געלד. מעות מזומנים!

און דער עולם שטעהט און הערט, און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... און ער קוקט זיך ארום, זוכט מיט די אויגען חנה׳ן. וואו איז זי ערגיץ? אט איז זי מיט די קינדער. זי שטעהט און בעטראכט די האנטיכער מט די טישטיכער מיט׳ן אי־בעריגען בעל־הבתישקייט, און ער טראכט זיך: „די האנטיכער מיט די טישטיכער זענען ביי איהר טייערער פון וויים איך וואס... א פרוי בלייבט א פרוי"... און ער בעגעגענט זיך מיט איהרע אויגען. וואס זענען נאך אלץ פול מיט ליעבשאפט, און עס דאכט זיך איהם, אז זיי זענען נאס.

— חנה, דו וויינסט? איצטער וויינסט דו?

— חלילה!... אדרבה!... מיינע טאטע־מאמע זאלען איצטער אויפשטעהן...

און שמילע מילדע טרערען קייקלען זיך אויף איהר צעקנייטשט, נאר אלץ נאך שען געזיכט. נאר דא קומט אן דאס יונגסטע, דאס ליעבסטע און דאס שענסטע, רייזעלע די מיזינקע, מיט איהר שפראך:

— העטי מעטי קאפעטילע אי קייפי טיעטי פעטעלי.

און פאטער און מוטער צעלאכען זיך, און אלע קינדער לאכען. נאר פלוצים ווערד א טומעל מיט א פאטשעריי אין טיש:

— שא! שאַט! שטיל זאָל זיין! לאָזט הערען, וואָס מע רעדט!
— ווער רעדט?
— איך רעד!

קאַפּיטעל ט.

וואָס טהוט מען מיט אַזוי פיעל געלד?

ווער איז דער איך? דאָס איז נחמיה, איין אָרעם־בּחור, אַ שטיקעל עזות־מחוצף־פּנים, האָלט אַ דרשה לכבוד דעם בעל־היובל. איין אַנדערס מאָל וואָלט אַזאַ שייגעץ, אַזאַ קבצניוק, אַפילו נישט געוואַגט עפענען אַ מויל פאַר קיין עין הרע אַזאַ איין עדה מיט מענשען. נאָר איצט, אין אַזאַ טאָג...

און נחמיה דער אָרעם־בּחור, דער עזות־מחוצף־פּנים, רעדט פאַר פייער און פאַר וואַסער, לעגט די נגידים אַרצה און הויבּט די אָרעמע לייט העכער הייזער, און דעם יובּילאַר — בּיז'ן הימעל. און דער עולם הערט און שווייגט, און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דאַרף אַזוי צו זיין... און תּיכף נאָך נחמיה'ן שטעהט אויף חיים, און נאָך חיים'ען שטעהט אויף בּן־ציון, אַלע יונגע לייט, און אַלע רעדען, איינער שענער פון'ם אַנדערען, איטליכער וויל זיך אויס־פיינען פאַר'ן עולם מיט זיין צינגעל און מיט זיינע קענטעניש'ען. איינער אַ בּחור מיט אַ פּעטשיילע און מיט אַ שענעם חתוך־הדבור האָט זיך אוועקגעשטעלט און דערמאָנט דעם עולם, אַז היינט יום־טוב'ט די וועלט, איינענטליך, צוויי ימים טובים, צוויי יובּילעען, און ער פערגלייכט דעם גראַף טאָלסטאָי צו, להבדיל, שמואל שמעל־קים: אַזוי ווי דער, אַזוי יענער האָט תּמיד אין זינען געהאַט נור טובת־הכלל; אַזוי ווי דער, אַזוי יענער האָט קיינמאָל קיין הנאה ניט געהאַט פון זיינע ווערק... שטעהט אויף נאָך איינער, אַ בּחור מיט גרויסע צייהן און מיט אַ שטאַרקען בּאַריטאָן, און ווייזט אויף

מיט זיין שכל־הישר און מיט זיין כח־הדבור, אז טאָלסטאָי דאַרף נאָך הייצען די הרובע ביי שמואל שמעלקים. וואָרום דער גראַף טאָלסטאָי, אז מיר זאָלען וועלען גוט בעטראַכטען, האָט זיין איי־גענעם האָטש אַ יאַסנע פּאָליאַנע, און ער, שמואל שמעלקים, וואָס האָט געהאַט ביז אַהער? דלות האָט ער געהאַט, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, דלות!

פּלוצים הערט זיך אַ קול פון די בעלי־בתים:

— געווגו אייך שוין, יונגע צאַוצקעס, צו שלייפען די צינג־לעך און אַרויסווייזען אייער בריה'שאַפט! מע ווייסט, אז איהר קאַנט רעדען, מע ווייסט! צייט מע זאָל זיך נעמען צו אַ תכלית. אידען! לאָמיר קאַרשט געבען אַ טראַכט, וואָס זאָל מען טהון מיט'ן ביסעל מזומנ'ס?

שטעהט אויף איינער אַ פיינער בעל־הבית:

— מע דאַרף איהם פאַרזאָרגען מיט פּרנסה, מיט אַ געשעפט, עפּענען אַ קראָם, פון שניט און פון צעלניק און פון באַקאַליי און פון זאַליאַז...

שטעהט אויף נאָך איינער, אויך אַ פיינער בעל־בית, און טהוט זיך אַ זאָג:

— אַ קראָם טויג ניט. אַ וויינשענק. דאָס בעסטע איז אַ וויינ־שענק.

— ניעדוויזשימאָסט! — שרייט נאָך איינער, אַ בעל־הבית מיט אַ גרילצענדיגער שטימע. — הייזער! הייזער דאַרף מען איהם קויפען, און לאָז ער זיך זיצען און שרייבען.

— אַ מאַיאָנטעק! — שרייט נאָך איינער גאַנץ הויך. — אַ מאַיאָנטעק! אַ אימעניע מיט אַ הויף און מיט אַ סאַזשעלקע און מיט אַ וואַלד, אַ סאָסנאָווע וואַלד!

— סאָסנע איז בלאָטע! — שרייט איינער נאָך העכער. — דעמב! דעמב איז געלט!

— בהמה! — ווערד איינער שיער ניט צעריסען שרייענדיג — וואָס טויג איהם געלט? געזונט — דאָס איז דער עיקר!...

און ער אליין, דער בעל־יובל, איהם פרעגט מען גארניט. ער קוקט זיך איבער מיט'ן ווייב, מיט חנה'ן. חנה שטעהט, בעטראכט די טישטיכער מיט די האנטיכער מיט'ן איבעריגען בעל־הבתישקייט, און ער טראכט זיך: „א פרוי איז דיר קיין קאטאוועס ניט! ־־ א האנדעלט זיך וועגען א מאיאנטעק, און זי קוועלט אן פון די טיש־טיכער מיט די האנטיכער!“ און זייערע אויגען בעגעגענען זיך, און עס דאכט זיך איהם, אז חנה'ס אויגען, וואס זענען נאך אימער פול מיט ליעבשאפט, זענען נאס. און ער וויל זי פרעגען: „נארעלע, וואס וויינסט דו? פרעהען דארף מען זיך, ניט וויינען“... און דאס יונגסטע, דאס ליעבסטע און דאס שענסטע פון אלע, רייזעלע די מי־זינקע, קאטשעט זיך צו איהם, ווי א קאטשקעלע:

— העטי מעטי קאפעטילע אי קייפי טיעטי פעטעלי...

קיין מאל האט דאס דאזיגע העטימעטי־לשון ניט געהאט אזא חן, ווי איצטער, אין דער מינוט, און עס גלוסט זיך איהם לאכען, ווי ער האט נאך אויף זיין לעבען קיין מאל אזוי ניט געלאכט...

קאפיטעל י.

דער סוף פון דער קאמעדיע.

שוועבענדיג אין אזעלכע ליכטיגע הימלען, שפאנט אונזער העלד, דעם גראף טאלסטאי'ס קאלענא, מיט'ן בלאט אין דער האנד און קומט־צו אונבעמערקט אלץ נעהענטער צו זיך אהיים, און דער־זעהט פון דער וויטען ביי זיין שטוב מיט די צוויי גאנקעס איין איינגעלויף פון מענשען, אידען מיט ווייבער און קליינע קינדער... און ער וואכט אויף, ווי פון שלאף, און ער פרעגט ביי זיך: „שוין זשע איז דאס אמת, ניט קיין חלום, ניט קיין פאנטאזיע, אט דאס אלץ, וואס ער האט געזעהען ביז אהער אין דער מחשבה? שוין זשע

האבען זיך דאס טאקי צענויפגעקלייבען די כתרילעווקער לייט צו פייערען זיין יובילעאום?"...

און ער קוקט זיך גוט איין, און ער דערקענט צווישען עולם קאפעל דעם אדוואקאט, שוין ווידער מיט'ן הינטישען פנים, און נאך א סך בעקאנטע פארשוינען דערקענט ער. און עס ווערד איהם קשה איין זאך: וואס זיצט עפיס זיין ווייב חנה מיט די קינדער אין דרויסען אויף צענויפגעוואָרפענע בעבעכים, האלט דאס פנים אין די הענד, שאקעלט זיך און וויינט?... ער שטעלט זיך אפ און הערט זיך איין און דערהערט חנה'ס קול, ווי זי יאמערט:

— זעהט, אידישע קינדער, און נעמט אייך אראפ א מוסר, אויף וואס איך בין איבערגעקומען. רב יאסי דעם נגיד'ס טאכטער!... טאטע־מאמע זאלען איצט אויפשטעהן!...

בעלי־בתים קוקען זיך איבער, שמוצערען מיט די ליפען. ווייבער שאקלען מיט די קעפ, ווישען זיך די אויגען מיט די פארטיכער. איינער א איד א בעל־הבית שטעהט אקעגען קאפעל דעם אדוואקאט און טענה'ט מיט הענד עפיס זעהר געשמאק און אביסעל פערשטעלט. אויף כתרילעווקער לשון:

— אט אזוי ווי דו קוקסט מיך אן, נעם איך צווישען יא און ניין און צעפאטש דיר פאוואלינקע די הינטישע מאָרדע דיינע, דו כלב שבכלבים, דו מסור, דו יאבעדניק, דו פארקויפטע נשמה!

נעבאך א רחמנות אויף קאפלען! וואס קאן ער ענטפערען אויף אזעלכע מאדנע דבורים? ער טרעט אפ צוריק, קוקט אויפ'ן עולם און האווקעט זיך אפ, ווי ווייט ער קאן:

— האוו־האוו־האוו! וואס וויל ער, אידישע קינדער?... אנגעפאלען, טאטער ווייסט איהר וואס?... וואס בין איך שולדיג? מיין פרנסה, האוו־האוו... מע שיקט מיך, נעה איך... דער סראק האט שוין לאנג פראסטראטשעט נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פיאטאי סטאטי טאמא דיעסאטאווא טשאסטי פערוואי סווארא זאקאנאוו גראזשדאנסקיה, האוו־האוו־האוו...

דער זייטיגער עולם מישט זיך אריין, טרעטען אַז אַלע אויפ׳ן אדוואָקאַט מיט׳ן הינטישען פנים: אַלע רעדען, אַלע שרייען, אַלע פּילדערען, און אַלע מיט הענד, און אַלע אויף קאַפּלען. און אונזער העלד קוקט זיך איין, און עס זעהט אויס פון דער ווייטען, ווי אַ טיטשקע הינט האָבען בעפאַלען איינעם אַ הונט, אַלע האַווקען. און קאַפּעל האַווקעט זיך אַפּ... נאָר פּלוצים וואַכסט אויס אַ נייער פּאַר־שויז, גאַוורילענקאַ דער פּריסטאַוו, אַ בעשעפעניש מיט אַ גראַבען בויך, ווי אַ קעסעל־פּויק. אַז ער געהט, טרייסעלט זיך דער בויך. און רעדען רעדט ער זעהר געזונד אידיש. נאָר ער וואַרפט אריין פון יוצא וועגען אַ מאָל אַ רוסיש וואָרט אויך:

— גאַספּאַדאַ! גאַספּאַדאַ! אין שוהל אריין! דאָרט וועט איהר זיך רייסען, דאָרט וועט איהר זיך בייסען, דאָרט וועט איהר רעדען גער־גער־גער, ניט אַ־דאַ. פּאַזשאַלאַיטי וואָן, גאַספּאַדאַ!

דער עולם וואַרפט אַוועק קאַפּלען, רינגעלט אַרום דעם פּריסטאַוו און מע רעדט מיט הענד און אַלע אינאיינעם:

— סטייטש, וואָשע בלאַגאַראָדיע!

— אַזאַ רציחה, פּאַני!

— פּאַני, היתכן?...

— הישמע כזאת?...

* * *

פאַר גרויס טומעל האָט, אפּנים, קיינער ניט בעמערקט אונזער יובילאַר, מחמת אַז ער האָט געוואָלט צוגעהן נעהענטער צו זיין אומ־גליקליכער חנה׳ן און צו זיינע פערגליווערטע קינדער, וואָס האָבען אויסגעזעהן ווי ארויסגעראַטעוועטע פון אַ שרפה, האָט ער זיך בעדאַרפט רעכט דורשטופּען דורכ׳ן עולם. און אַז ער האָט זיך שוין דורכגעשטופּט דורכ׳ן עולם, איז ער נישט צוגעגאַנגען ניט צו זיין אומגליקליכער חנה׳ן, ניט צו זיינע פערגליווערטע קינדער. ער האָט נאָר געזוכט מיט די אויגען איין אָרט, וואו אוועקצוזעצען זיך, — אַזוי מיעד האָט ער זיך געפיהלט, אַזוי אָפּהענדיג און אַזוי

אויסגעמוטשעט איז ער געווען פון׳ם דאזיגען וואונדערליכען פריה־כ׳ארגען.

גרויסארטיג, מאיעסטעטיש און ווי מיט א איראניש שמייכע־לע קוקט אראפ פונ׳ם קיהלען הימעל די סוף־זומערדיגע זונן אויף דער שטאדט בתרילעווקע מיט איהר בלאטע מיט איהרע קליינע מענשעלעך, וואס טיאפקען זיך אין דער דאזיגער בלאטע, און אויפ׳ן ארויסגעווארפענעם געזינדעל, וואס וואלגערט זיך מיט די בעבעכים אין דרויסען, און אויף אלע, וואס דרעהען זיך דא ארום, היצען זיך, אמפערען זיך, שעלטען זיך און זענען גרייט דורס זיין, איינשלינגען איינס דאס אנדערע איבער׳ן גראשען, איבער׳ן גראשען, איבער׳ן גראשען!...

גאנץ אליין, ווי א ווילד פרעמדען, זעהען מיר זיצען אויף איין ארויסגעשליידערט בענקעל דעם העלד פון דער דאזיגער קאמעדיע. נישט מיר זעהען, ער זאל ווייגען, נישט מיר הערען, ער זאל בע־קלאגען זיך אויף עמיצען. נאר זיינע טיעף־טרויעריגע איבערגעצווי־גענע אויגען קוקען אויפ׳ן עולם מיט א פרעגענדיגען בליק, גלייך ווי ער וואלט וועלען ווויסען, אויב ס׳איז נים קיין חלום אט דאס אלעס, וואס ער זעהט אט־דא און וואס ער הערט אט־דא?...

— זאגט נור, גוטע, ליעבע מענשען, איז דאס נישט קיין חלום?...

ניין, ס׳איז נים קיין חלום...

ליידער איז דאס נים קיין חלום!...

און ער ווישט זיך מיט דער קאפאטע די גרויסע קאלטע טרא־פענס שוויים, וואס קייקלען זיך פון זיין שטארק געקניטשטע שטערן.

װעלװעל גאמבעטא

געשריבען אין יאהר 1903

וועלוועל גאַמבעטאַ

א.

גאַמבעטאַ איז געווען אַ איד, וועלוועל איז געווען אַ איד; גאַמבעטאַ איז געווען אַ בלינדער אויף איין אויג, וועלוועל איז געווען אַ בלינדער אויף איין אויג; גאַמבעטאַ איז געווען איין אַדוואָקאַט, וועלוועל איז געווען איין אַדוואָקאַט. דער גאַנצער חסרון איז, וואָס יענער גאַמבעטאַ איז געזעסען אין פּאַריז, און דער גאַמבעטאַ — אין כתרילעווקע. און אפשר איז דאָס גאָר אַ מעלה, ניט קיין חסרון? ווארום לאָמיר זיך ניט נאַרען, וואָס וואָלט געטהאָן, למשל, דער פּאַריזער גאַמבעטאַ אין כתרילעווקע? און וואָס וואָלט געטהאָן דער כתרילעווקער גאַמבעטאַ אין פּאַריז? אַ סך גלייבער, וואָס דער פּאַריזער גאַמבעטאַ איז געבליבען זיצען אין פּאַריז, און דער כתרילעווקער גאַמבעטאַ איז געבליבען זיצען אין כתרילעווקע און זיצט דאָרטען אפשר עד היום הזה.

ערשטענס, האָט ער ביי אונז אַ נאָמען פון דעם גרעסטען קאָפּ־מענש; ער זאָל ניט זיין קיין איד, וואָלט ער געווען, זאָגט מען, אַ מיניסטער; און מיר דאַכט זיך, אז ס'איז אַ סך בעזינטער, אז מע זאָגט אויף אַ מענשען, אז ער וואָלט געקאָנט זיין, איידער אז ער איז שוין, ווארום אז יענער איז שוין, איז ער שוין, און דער וואָס איז נאָך ניט, קאָן נאָך זיין; ער האָט ביד, הייסט עס... והשנית, האָט ער ביי אונז גאַנץ שען פּרנסה און דוקא בכבוד. דאָס הייסט, ניט אַלע מאָל בכבוד, ווארום אַ מאָל מאַכט זיך, מע האָט בזיונות אויך, נאָר מיט וועמען מאַכט זיך ניט קיין בזיונות? ווער קאָן זיך דאָס בעריהמען, אז ער האָט אויף זיין לעבען נישט געהאַט קיין אומכבוד? וואו איז דאָס דער חכם און דער בריה, וואָס קאָן מאַכען אזוי, אז ער זאָל קיינמאָל פון קיינעם קיין בזיון נישט האָבען? איך רעד שוין ניט פון פּעטש; קיין מענש אויף דער וועלט איז ניט בעוואָהרענט פון איין אומגעריכטען פּאַטש... פאַר וואָס איז מיר

גראד געקומען אויף די נעדאנקען פעטש? ווייל די דאזיגע מעשה הויבט זיך אן מיט פעטש, און ווען נים קיין פעטש, וואלט וועלוועל נים געווען בלינד אויף איין אויג, און וואלט נישט געווען קיין אדוואקאט, און וואלט נים געהייסען „וועלוועל גאמבעטא“, און איך וואלט נים געהאט וואס צו שרייבען, דער דרוקער וואלט נים געהאט וואס צו דרוקען, און איהר וואלט נים געהאט וואס צו לייענען. אצינד, אז גאט האט געטהאן א נס און ס'איז געווען פעטש, האט מען וועלוועלען ארויסגעזעצט איין אויג, איז ער געווארען איין אדוואקאט, און מע האט איהם א נאמען געגעבען „גאמבעטא“, און איך האב, ברוך השם, וואס צו שרייבען, און דער דרוקער האט וואס צו דרוקען, און איהר האט וואס צו לייענען. — געלויבט זאל זיין דער נאמען פון דעם, וואס לעבט אייביג און אויף אלע מאל, אמן.

ב.

איך ווייס, וויבאלד איהר הערט, מע רעדט פון פעטש, פון אידישע פעטש, אזוי קומט אייך אויפ'ן זינען א שוהל, גבאים, אתה הראית... ווארום וואו דען קאנען אידען שלאגען זיך, אז נים אין קיין מקום קדוש? ווען דען קאנען אידען פאטשען זיך, אז נים שמחת־תורה צו די הקפות? עס קאן זיין, אז איהר זענט אפשר גערעכט, נאר איצטיגס מאל האט איהר דוקא נים געטראפען (נים אלע מאל טרעפט איהר!). ס'איז געווען נים אין שוהל, נאר אין פאליש, נים אום שמחת־תורה, נאר חול־המועד־פסח, און נים פאר אתה הראית, נאר פאר איין ווארט „אבאנענט“...

פארהאן א ווארט „אבאנענט“ און פארהאן א ווארט „אבאנעמענט“: אבאנענט הייסט א פערשריבענער (אויף א בוך, א ציי־טונג, א בילעט, וכדומה), און „אבאנעמענט“ איז די טייטש „דאס זיין פערשריבען“. האט זיך בעדארפט טרעפען אזוי, אז עפים איי־נער א בחור'על (ראבט זיך, אז אפרים־יוסעל־משה־בערם) האט זיך

חול־המועד־פסח אין שוהל פאַר זיינע חברים בעריהמט, אַז ער האָט זיך פערשריבען אין דער ביבליאָטעקע אויף לייענען ביכער, איז איהם אויסגעקומען צו זאָגען בזה הלשון:

— איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה, קינדער, אַז איך בין שוין איין אַבאָנעמענט.

האָט זיך אָנגערופען איינער פון די איבעריגע בחורים:

— וואָס הייסט דו ביזט איין „אַבאָנעמענט“?

מאַכט ער:

— איך האָב מיך פאַרשריבען אין דער שטאָדט־ביבליאָטעקע.

מאַכט צו איהם יענער:

— הייסט דאָך דאָס, אַז דו ביזט איין „אַבאָנענט“, ניט „אַבאָנעמענט“.

מאַכט ער:

— למאי נפקא מינה? „אַבאָנענט“, צי „אַבאָנעמענט“?

מאַכט צו איהם יענער:

— ס'איז אַ גרויסע נפקא מינה: ס'איז אַזאַ חילוק, ווי, למשל, פון בניך ביז בוניך, אָדער ווי פון יבכה ביז יבבה: אַבאָנענט הייסט אַבאָנענט, און אַבאָנעמענט הייסט אַבאָנעמענט.

און דערביי האָט יענער בעוויזען מיט דער האַנד, וועלכס הייסט „אַבאָנענט“ און וועלכס הייסט „אַבאָנעמענט“; דאָס הייסט, איינענטליך, האָט ער מיט דער האַנד גאָרנישט אויסגעוויזען, נאָר געמאַכט האָט ער מיט איהר, אַזוי ווי מע מאַכט, למשל, דעמאָלט, ווען מע וויל געבען עמיצען גוט צו פערשטעהן, וועלכס הייסט „מאַסיוו“; דערביי טהוט מען אַ רעכטען קוועטש מיט דער האַנד און מע זאָגט, אַז מאַסיוו ווערד אָנגערופען אַ זאַך, וואָס איז מאַסיוו... און אַזוי ווי יענער בחור האָט פון די הענד ניט פערשטאַנען דעם חילוק צווישען „אַבאָנענט“ ביז „אַבאָנעמענט“, האָט ער איבערגע'חזר'ט נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע:

— אַצינד הער איך אייך אַלעמען פאַר דריי פיטאַקעס, וואָרום איך בין מיר אַליין איין אַבאָנעמענט.

— אבאנענט! — פערריכט איהם יענער ווידער אַ מאָל.
— למאי נפקה מינה?
— ווידער אַ מאל למאי נפקא מינה?
— ווער בעט דיך, זאלסט מיך פאררויכטען?
— אז דו זאנסט שלעכט, פאַרריכט איך דיר.
— פון וואנען ווייסט דו, אז איך זאג שלעכט? טאמער פאַרקעהרט?
— ווארום איך וויים.
— זאג איך, אז דו ווייסט ניט.
— זאג איך, אז דו ביסט איין עם־הארץ.
— זאג איך, אז דו ביסט איין עזות־פנים.
— זאג איך, אז דו ביסט אַ פארכוטש און האסט אַ טאטען אַ שמארעוואַז און אַ פעטער אַ גנב!
— זאג איך, אז אַ ר...

מעהר האט מען נישט געקאנט האפען, וואס האט ד ע ר געזאגט און וואס האט י ע נ ע ר געזאגט, מחמת עס זענען געפלויגען פעטש פון ביידע צדדים; מענשען זאלען זיך ניט געוועזן אריינלעגען, וואלטען זיי זיך אפגעביסען איינס דאס אנדערע די נעזער; נאר מחמת מענשען האבען זיך אריינגעלעגט, האט יענער דעם אפגעריסען נאר אַ האלבע קאפאטע, און דער יענעם האט אומגערן דערלאנגט מיט'ן עלענבויגען אין אויג אריין, האט יענער נעגעבען אַ מאדנעם געשריי און איז געפאלען חלשות. האט מען איהם גענומען מינטערען, און אז מע האט דערזעהן, אז ס'איז אויפגעלאפען איין אויג, איז געווארען אַ גרויסער גוואלד און מע האט געבראכט דעם דאקטאר, האט דער דאקטאר געזאגט, אז ס'איז פארפאלען דאס אויג, איז דער גוואלד געווארען נאך גרעסער. סטייטש, איין אויג! ארויסגעזעצט איי! אויג! אויג היינט, אויג מארגען — יענער איז געבליבען אהן איין אויג. און דער דאזיגער „יענער“ דאס איז געוועזן וועלוועל.

ג.

פון דער דאזיגער מעשה מיט'ן אויג פערשטעהט איהר, אז דאס איז געווען אין דער צייט, ווען די השכלה איז כתרילעווקע האט שוין נעגרייכט אזוי ווייט, אז מע האט שוין געקאנט רעדען פון אזעלכע ענינים בפרהסיה. אייז עק — אוים בוידעם, אוים קע־לער, אויב אונטער'ן־אויוועו, אוים בעהאלטעו זיך אין פערבארגע־נע ערטער און זינדיגען דארטען שטילערהייד מיט יצחק בער לע־ווינזאהן, מיט מאפו און מיט סמאלענסקין. אפענטליך, אידישע קינדער! בפרהסיא, כתרילעווקער בחורים'לעך, פרעהט זיך! מע האט אייך ארויסגעלאזט אויף גאט'ס וועלט! מזל טוב אייך, טהיר און טהויער זענען פאר אייך אפען! לויפט, ווייסע־חברה'ניקעס, גיכער, פערחאפט ערטער, נאר שאנעוועט אייך, זייט וואוילע קינדער, ווא־רום אט־אט רוקט זיך אן א חמארע, אט פערמאכט מען די „חדרים" סאמע אונטער אייער נאז; איהר וועט קלאפען, און מע וועט אייך ניט עפענען: איהר וועט שרייען, און מע וועט אייך ניט הערען: די האר וועט איהר אויף זיך רייסען און וועט זאגען: חבל על דאבדין — געווען אמאל יאהרען, אי, יאהרען!

סאמע אין די דאזיגע יאהרען האט אונזער רב וועלוועל גע־נאשט פון דער ציוויליזאציע א סך ביכער און א סך פרעמדע ווער־טער (ער האט געוואוסט כמעט דאס גאנצע ווערטערבוך אויף אויס־ווענינ), און דערביי איז ער געבליבען, און ווען עס זאל זיך איהם ניט געווען טרעפען דאס אומגליק מיט'ן אויג, וואלט ער, ווי א סך אנדערע בחורים, אפשר געפאהרען שטודירען, וואלט געענדיגט דאק־טאר אדער יוריסט און ער וואלט געווען אפשר א מפורסם אין דער וועלט. נאר אזוי ווי עס האט זיך איהם געטראפען יענער אומגליק מיט'ן אויג, האט ער זיך אפגעשטעלט אויף דעם ארט, וואו ער האט געהאלטען, און מחמת ער איז געווען פארט א מענש פון ביכער און פון פרעמדע ווערטער, און א הענטעל האט ער געהאט א שענס, און א קעפעל האט ער געהאט א שארפס, האט ער זיך גענומען צו „אד־

וואקאטור", דורכגעקוקט רעכט דעם נייעם „שלחן־ערוך", אויסגע־לערענט דעם גאנצען „סוואד־זאקאנאוו" אויף אויסווענינ און אויפ־געהאנגען א צעטעל ביי דער טהיר:

Повѣренный по дѣламъ

און אויסגעמאהלט א טינטער מיט א לאנגער פען — א סימן, אז דא שרייבט מען, און דאס איז געווען הייליג, מחמת רעדען האט מען דא נישט גערעדט, נאר געשריבען און נאר געשריבען.

דאס פאפיער, וואס װעלװעל האט אנגעשריבען, איז געװען אזוי גוט, אז מע זאל אויספאהרען װעלטען, װעט מען בעסער ניט אנשרייבען; אזוי האט געזאגט װעלװעל אליין און אזוי האבען גע־זאגט ביי אונז אלע די, וואס האבען א שטיקעל ידיעה אינ'ם עניז פון שרייבען. פאר זיין שרייבען האט מען זעהר מורא געהאט, גע־ציטערט אימת מות, מחמת אז ער האט גענומען די פען אין האנד און האט אנגעהויבען שרייבען, האט זיך ביי איהם געגאסען ווי פון א פאס. ער האט מיט זיין שרייבען אנגעשפארט אומעטום, וואו איהר װילט — צום גובערנאטאר, צום מיניסטער, און וואו ניט? דערפון קאנט איהר חלילה מיינען, אז מיין װעלװעל איז געװען א מוסר אדער א יאבעדניק? אסור! פארהאן אלערליי מוסרים מיט אלערליי יאבעדניקעס אויף דער וועלט, און מעהר ווי אומעטום זע־נען זיי, ניט אויסגערעדט זאל זיין, פארהאן ביי אונז, ביי אידען, הייסט דאס: איינער מסר'ט דעם אנדערען דערפאר, וואס יענער האט ביי איהם צוגענומען פרנסה, און איינער מסר'ט דעם אנדערען צוליעב דעם, ער זאל ביי יענעם צונעמען פרנסה... איינער מסר'ט דעם אנדערען דערפאר, וואס יענעם איז צו גוט, און איינער מסר'ט דעם אנדערען דערפאר, וואס איהם אליין איז נעבאך ניט גוט... און וויעדער איז פארהאן אזעלכער, וואס שרייבט אן אויף יענעם א מסירה'לע גלאט אזוי, אהן א שום סיבה און אהן א שום טעם, פון היימליכקייט וועגען; ער איז, פערשטעהט איהר מיך, א בעלן אנקוקען, וואס װעט זיין דערפון... די דאזיגע אלע מינים מוסרים, וואס מיר האבען אויסגערעכענט, חתמנ'ען קיינמאל זייער נאמען

נים. מען קאן זיי פערגלייכען צו דעם געוויסען סארט „פערביסענע“ הינד, וואס פאלען אן אויף אייך תמיד פון הינטען, טהוען אייך א האפ ביי דער ליטקע, לאזען אייך בלוט אדער זיי רייסען אפ א פאלע, פערבויגען דעם עק — און א גוטען טאג.

ד.

ניין, נישט פון דעם מין איז געווען וועלוועל גאמבעטא.

ער איז געווען איין אדוואקאט, און זיין אדוואקאטור האט ער געפיהרט מיט זיין אייגענער סיסטעם. זיין סיסטעם איז בעשטאנען אין ציהען, אפציהען, פערציהען, אוועקציהען: און וואס מעהר געצויגען, אפגעצויגען, פערצויגען און וועקגעצויגען — איז אלץ בעסער (פאר איהם, געוויינטליך). היינט האט ער ליעב געהאט פאפיערען א סך, א פאפיער און נאך א פאפיער, א פאפיער אויף א פאפיער — אזוי פיעל פאפיערען, אז איבער די פאפיערען האט מען דעם עסק קיינמאל נים ארויסגעזעהן נאר פאפיערען.

— וואס הערט זיך, רב וועלוועל, מיט מיין עסק?

— וואס זאל זיך הערען? מע באדארף דערלאנגען נאך איין פאפיער, וועט שוין זיין גוט.

— פאר וואס זשע דערלאנגט איהר נים דאס פאפיער?

— איך קאן נים דערלאנגען דאס פאפיער, ביז איך וועל נים ארויסנעמען א פאפיער, אז איך האב איינגעגעבען די פאפיערען.

— פאר וואס זשע נעמט איהר נים ארוים דאס פאפיער?

— אט דאס שמועסט מען דאך, אז איך באדארף איינגעבען א פאפיער, אז איך וויל ארויסנעמען א פאפיער, אז איך האב איינגעגעבען די פאפיערען.

— א מעשה אהן איין עק מיט אייך, רב וועלוועל!

— לוינט אייך נים? טא זוכט אייך איין אנדער אדוואקאט, א בעסערען פון מיר.

נאר ס'איז בלאטע. יענער וועט זיך ניט זוכען קיין אנדער אדוואקאט, און וועלוועל וועט ברענגען פאפיערען, און ציהען וויפיעל עס וועט זיך לאזען. ווארום ער איז פארט דער בעסטער פון אלע אדוואקאטען אין כתרילעווקע. יאסעל דער אדוואקאט האט נאר א צינגעל א שארפס, אי דאס —ביי זיך אין דער היים; דארטען — גארנישט... מענדעל קראפאון — דאס איז דאך איין עם־הארץ, א ביזוי־בזיון פאר'ן סודיא; ער שמיצט איהם גאנץ אפט די פראשעניע אין פנים אריין: שטיוועל, זאגט ער, דארף ער פוצען, ניט קיין פראשעניעס שרייבען... סאלאוויטשיק איז אפילו יא א שטיקעל קענער, כלומר'שט געענדיגט, זאגט ער, דריי קלאסען. איז ער א זשוליק, א פראסטער גנב. איין ירחמיאל איז א לייטישער מענש, איז ער אבער א גאנצער פריץ און א שוויינער; די וועלט האט פיינט א מענשען, וואס שוויינט: די וועלט האט ליעב א מענשען, וואס רעדט, בפרט איין אדוואקאט בעדארף זיך לאזען רעדען. וואס דארפט איהר איין אדוואקאט — אפילו א דאקטאר; דאכט זיך, אין פלוג, וואס געהר זיך אז א צונג מיט א דאקטאר? פון דעסטוועגען איז אויך איינגענעהמען, אז ער לאזט זיך רעדען. אט איז פארהאן ביי אונז וויפיעל דאקטוירים, האט קיינער ניט אזוי פיעל פראקטיקע, ווי דער שווארצער דאקטאר האט, ווארום דער שווארצער דאקטאר, אז ער קומט צום חולה, פרעגט ער ביי איהם אוים ניט נאר, וואס ער האט נעכטען געגעסען, נאר איטליכם ברעקעל טאפט ער ביי איהם אוים: פון וואנען ער איז, און וויפיעל ער איז אלט, און צי איז ער א בעווייבטער, און וויפיעל קינדער האט ער, יונגלעך צי מיידלעך, און וואס צאהלט ער דירה־געלד, און פארוואס ברענט די לאמפ אזוי פינסטער, און למאי האט דאס קליינע קינד אזא גרויסען פופיק, — זאגט אייך, וואס איהר ווילט, ס'איז א מחיה! אזא דאקטאר, אז ער קומט צו געהן, ווערד ליכטיג אין שטוב און פרייליך אויפ'ן הארצען: דער חולה אליין פיהלט זיך א סך בעסער ווי פון דעם בעסטען רעצעפט; וואס דארף ער א רעצעפט, זאגט ער, אז דער דאקטאר איז מיר אליין א רעצעפט? פונקט

דער היפך פון יענעם דאקטאר אין יעהופעץ, וואס איך בין געוועז בײ איהם, ניט הײנט געדאכט. מיט מײן װײב זאל לעבען. מײן חיה־עטעל, דארפט איהר װיסען, איז אזוי אויך געגוג נערוועז, הײנט שטעלט אייך פאר, אז דער חכם הײסט זיך בעװײזען די צונג און טהון א מאך מיט דער נאז, טהוט א טאפ דעם דופק און א מאך מיט דער נאז, זיצט די גאנצע צײט װי א חתן — ער זאל דאס ארויסלאזען א װארט, און פלוצים פערגלוסט זיך איהם א פרעג טהון בײ איהר:

— וואוהין רעכענט איהר פאהרען אויף׳ן זומער?...

מײן חיה־עטעל האט מעהר נישט בעדארפט: זי איז געווארען אויס מענש און האט מיך אנגעהויבען צו טרײבען. מיר זאלען שוין פאהרען וואס גיכער קײן אויסלאנד — אין די „װארעמבעדער“, און אז איך האב זי א פרעג געטהאן, וואס איז אזוי דאס גיכקײט? איז זי אויף מיר אנגעפאלען און געזאגט, אז זי זעהט שוין לאנג, אז איהר לעבען איז בײ מיר װערטה א דרײער, אז איך װיל, אז זי זאל חלילה שטארבען, און נאך כדומה אזעלכע װערטער האט זי מיר געזאגט. װי דער שטײגער איז פון א װײב, אז זי װיל דערגעהן דעם מאן די יאהרען — און אלץ איבער איהם, איבער׳ן דאקטאר פון יעהופעץ... נאר שאט! איך האב אנגעהויבען פון אדוואקאטען און בין ארויף אויף דאקטוירים. לאמיר זיך אומקעהרען צוריק צו אונזער אדוואקאט וועלוועל גאמבעטא.

ה.

נאך אײן זאך איז געוועזן אין וועלוועל׳ס סיסטעם — עדות. צו יעדען ענין איז בײ איהם געוועזן עדות אוז עדות אויף עדות. אינ׳ם שכל פון עדות האבען געשטעקט צװײ זאכען: ערשטענס, האט מען צוליעב די עדות געקאנט ציהאן, אפציהען, פערציהען און אװעקציהען וויפיעל ער האט אלײן געוואלט, ווארום צווישען א סך

עדות מוז זיך מאכעז, אז איינער ווערד נישט געזונה, איינער פאהרט אוועק און איינער האט גלאט פערגעסעז, אז מע רופט איהם ארויס פאר איין עדות. און, צווייטענס, האט ער מיט די עדות גופא גע־פיהרט א פאליטיקע, א משונה־מאדנע פאליטיקע, וועלוועל'ס פאליטיקע.

נאר דא מוז איך אפטרעטעז אויף א ווײלע פון די עדות און אויסזאגנעז א סוד (צווישעז אונז וועט דאך עס מסתמא בלײבעז?). אז אונזער וועלוועל האט צום מיינסטעז געפיהרט עסקים פון ביידע צדדים, דאס הייסט, ער האט בעוויזעז א קונץ, אז ער האט געקאנט זיין אין איין צייט אדוואקאט פון ביידע צדדים. סע פערשטעהט זיך, אז איינער פונ'ם אנדערעז האט נישט געטארט וויסעז, און איטליכער צד האט גערעכענט, אז וועלוועל — דאס איז זיין צד.

איהר ווילט וויסעז, ווי אזוי ער האט דאס געטהאז? גאנץ פשוט! שטעלט אייך פאר: איהר זענט געקומעז צו וועלוועלעז מיט א בקשה, ער זאל איינגעבעז אויף מיר א פאפיער, אז איך האב אייך דאס און דאס. האט ער קודם כל צוגעזאגט, אז ער וועט כ׳יך גאט וויים וואס, סיביר אליין איז א הונד קעגעז דעם, וואס מיר קומט דערפאר! אין בשעת־מעשה פייערט ער אויף מיר מיט סכנות נפשות: סטייטש, סטייטש, א י ך זאל אזעלכם טהון! ער זאל זיך, זאגט ער, זעהן מיט מיר, וואלט ער מיר געזאגט אזוי און אזוי!

— איך מוז זיך, זאגט ער, זעהעז מיט איהם, איך וועל איהם, זאגט ער, אומיסטעז שיקעז רופעז, דעם דאזיגעז פאדליעץ!...

אזוי זאגט אייך וועלוועל און שיקט מיך רופעז און מאכט צו מיר אזוי:

— וואס זאגט איהר אויף דעם שייגעץ? (ניט איך, וועלוועל זאגט דאס). לא די ער האט אייך אזוי געזידעלט, וויל ער נאך אויף אייך איינגעבעז א פאפיער! ער איז ביי מיר געוועז. האב איך איהם מסתמא געזאגט, אז איהר זענט גערעכט, ניט ער. וואס־זשע דען? איהר קענט דאך מיך, אז איך בין נישט קיין מענש פון חניפה, און

נעמען אויף זיך פיהרען אייך דעם דאזיגען עסק וועל איך אויך ניט...

שלאג איך איהם מסתמא איבער און פרעג ביי איהם:

— פאר וואס?

ענטפערט ער מיר:

— איך וויל נישט. קוים איז יענער געוועזן ביי מיר, פאסט מיר ניט.

הויב איך דאך איהם אן איינרעדען:

— מילא, וואס יענער איז געוועזן; למאי אט בין איך אויך?

הקצור, אזוי לאנג אזוי ברייט, ביז איך רעד איהם איבער און ער נעמט אן דאס עסק און ווערד מיין אדוואקאט.

נאכדעם הויבט זיך אן — א חתונה מיט די עדות. ער אליין שטעלט צענויף די עדות פון ביידע צדדים און פיהרט דאס געשעפט פון איינעם צום אנדערען אזוי קונציג, אזוי בריה'ש, אז די עדות צווישען זיך מוזען סוף־כל־סוף זיך צעקריעגען, אויסזידלען איינס דאס אנדערע גאנץ בעל־הבתיש, און פאר וואס זאל מען זיך טאקי ניט פאטשען אויך? אט דעמאלט האט ער ערשט וואס צו טהון — א פרישע פראקטיקע. די צעקריעגטע און צעפאטשטע עדות האבען דאך, געוויינטליך, זייערע עדות, וואס זענען געווען בשעת פאטשען זיך, און וויבאלד זיי קומען זיך צענויף צו וועלוועל „סוואד־זאקאן“. מוזען זיי זיך סוף־כל־סוף צעקריעגען זיך, אויסזידלען איינס דאס אנדערע און צעפאטשען זיך — וויעדער א פראקטיקע פאר וועלוולען.

ז.

איין חסרון האט געהאט וועלוועל גאמבעטא (איהר האט א מאל געזעהן א מענשען אהן א חסרון?): ער האט נישט געקאנט הויזען מיט קיין ווייב. א ווייב האט מיט איהם מעהר נישט געקאנט אפ־זיין ווי א יאהר, העכסטענס — אנדרהאלבען.

דערפון איז צו פערשטעהן, אז וועלוועל האט געהאט ניט איי־נע, נאר עטליכע ווייבער. איהר מיינט, עטליכע מיט א מאל? חס וחלילה! אזוי ווייט „קולטורנע" איז כתרילעווקע נאך ניט, אז א איד זאל זיך דארט פערגינען, ווי כדומה אין לייטישע שטעדט, וואו אידען טהוען נאך אנדערע און האבען א ווייב, און נאך א ווייב, און נאך א ווייב; כתרילעווקער אידען דאנקען גאט, אז זיי קאנען אויסהאלטען איין ווייב. זיי זאגען, אז איין ווייב קאן אויך מאכען גרוי און אלט, אויב זי האט א שענעם גוסט און איז בעקאנט מיט'ן שניידער און מיט דער מאדיסטקע; און ווער שמועסט, אז זי מיינט, אז זי קאן א ביסעל „צימבלען אויפ'ן טאפשטאן", אויב זי האט גע־לייענט אויף איהר לעבען נאר איין ביכעל און געוועזן צוויי־דריי מאל אין טהעאטער און קאן שפיעלען אין „סטוקעלקע" און אין „טערטעל־מערטעל", — דעמאלט איז שוין אז אך און אז וועה דעם מאן! ער מוז שוין אין זינען האבען ווינטער א זשורפיקס האטש איין מאל אין וואך, און זומער א דאטשע, און דעם זוהן אין גימנאזיע, און דער טאכטער א כטודענט, — הקצור, ס'איז א רחמנות אויפ'ן מאן, א צער־בעלי־חיים, מיר קאנען איהם גארנישט העלפען, סיידען מיט א קרעכץ... אין לאמיר זיך אקארשט אומקעהרען צוריק צו אונזער וועלוועלען מיט זיינע ווייבער.

דאס ערשטע ווייב זיינס איז געוועזן טאקי א אונזעריגע, פון בתרילעווקע, הייסט דאס, יאסי דעם לעבטציהערם א טאכטער, א מיידעל גלייך מיט אלע מיידלעך, א בעל־הבתיש קינד. מענשען האבען שטארק מקנא געוועזן יאסי'ן אויפ'ן שידוך: מיט אזוי ווינציג גרן נעמען א חתן א „קענער", דעם „סוואד־זאקאן" אליין! צום סוף האט זיך אויסגעלאזט, אז יאסי'ס טאכטער האט באלד נאך דער חתונה אנגעהויבען זאגען, אז זי וויל מיט איהם ניט „לאבען". פאר וואס? זי האט מורא!... וואס האט זי מורא? זי האט מורא, ער זאל ניט אויסלאדען די קלייטען. וואסערע קלייטען? וועמענס קלייטען? און וואס גערט זיך דאס אן מיט איהר? נאר גער טענה מיט א נקבה! זי האט זיך אריינגענומען אין קאפ

אריין „קלייטען" — כאַטש בראַק זי ווי לאַקשען, זי וויל איהם ניט קענען!

סע פערשטעהט זיך, אַז כתרילעווקע האָט זיך ניט בענוגענט מיט אַזאַ תירוץ; וואָס מיר קלייטען? ווער מיר קלייטען? דאַ קעהר זיין איין אַנדער סוד, מסתמא אַזאַ מין זאַך, וואָס פּאַסט ניט אויסצוזאָגען... און עס האָבען אָנגעהויבען געהן אין שטאָדט מעשיות מיט מעשיות מיט מעשיות! און די מעשיות, וואָס מע האָט דער־צעהלט, האָט מען דערצעהלט איינער דעם אַנדערען בסוד, אין אויער אַריין, און בשעת־מעשה האָט מען זיך אַרומגעקוקט, צי ס'איז נישטאָ קיין ווייבער דערביי, און מע האָט זיך געשטיקט פאַר געלעכטער.

— וואָס פאַר אַ געלעכטער אויף אייך? — זאָגען די ווייבער. — דערצעהלט אונז, לאָמיר אויך לאַכען.

די דאָזיגע ווערטער רופען אַרויס ביי די מאַנסבילען נאָך אַ גרעסערען געלעכטער. דעמאָלט ווערען די ווייבער שוין אַביסעל בייז און הויבען אָן מיט כעס:

— זעה־נאָר, ווי דער נאַר שטופּט זיי! זאָגט שוין אויס, וואָס איז דאָס פאַר אַ ווילדער געלעכטער אויף אייך?

אַט דעמאָלט הויבען די מאַנסבילען ערשט אָן צו לאַכען, האַל־טען זיך ביי די בייכער, ממש מע קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער!

ז.

בקצור, וועלוועל גאַמבעטאַ האָט זיך אָפּגע'גט מיט יאָסי'ס טאָכטער (ברײַנדעל האָט זי געהייסען, זי האָט חתונה געהאַט דאָס אַנדערע מאָל און איצט איז זי אין אַמעריקע), און איז לאַנג קיין אַלמן נישט געזעסען און האָט געבראַכט צו פיהרען אַ ווייב פון אַ קליין שטעדטעל, אויך אַ מיידעל, אָפּגעלעבט מיט איהר אַקעגען אַ יאָהר און האָט זיך שטילערהייד מיט איהר אָפּגע'גט און איז

אוועקגעפאהרען קיין בערדיטשעוו און האט געבראכט צו פיהרען פון דארטען א גאנצע „מאדאם מיט א הוט", געמאכט מיט איהר וויזי־טען, איינגעפיהרט ביי זיך א שטוב מיט מעבעל, מיט זשורפיקסען, מיט יונגעלייט, וואס שפּילען אין „סטוקעלקע" און אין „טערטעל־מערטעל"; עס האט אבער ניט געהאלפען ניט די שטוב, ניט דאס מעבעל, ניט די „סטוקעלקע" מיט'ן „טערטעל־מערטעל". — איז א שענעם פריהמארגען זענען זיי אוועקגעגאנגען צום רב און מע האט געשריבען א גט, און די „דאמע מיט דער הוט" איז אוועק צוריק קיין בערדיטשעוו.

אז װעלװעל גאמבעטא איז נאך דער מעשה אוועקגעפאהרען חתונה האבען נאך א מאל, האבען די כתריעלעווקער לצים, די וואס האבען ליעב חוזק מאכען פון דער גאנצער וועלט, איהם געגעבען איין עצה: וואס דארף ער פאהרען חתונה האבען, ברענגען דאס ווייב און נאכדעם גט'ען זיך? אמעהר לאז ער דארטען מאכען אויפ'ן ארט א חתונה מיט א גט אינאיינעם.

דערויף האט זיי װעלװעל געענטפערט, אז אזעלכע חכמים ווי זיי איז טאקי זעהר ווינציג אויף דער וועלט, ס'איז איהם נאר א הדוש, וואס זיי געהען אהן שטיוועל... און נאך כדומה אזעלכע שטעכווערטער האט ער זיי אריינגעזעצט, אז זיי האבען נישט גע־וואוסט, ווי אזוי אװעקצוגעהן פון איהם, — און אליין איז ער אוועק־געפאהרען קיין ווארשא און געבראכט פון דארטען עפּיס א מין יעלאק מיט אריינגעשטעלטע צייהן און מיט א מאדנעם שלייער אויפ'ן קאפ און מיט א מין משונה מאדנע לשון, וואס אין כתריעלעווקע האט מען אזעלכס נאך נישט געהערט קיינמאל. דהיינו?

ערשטענס, האט זי גערעדט גיך. שייך זאגען גיך? איידער זי האט ארויסגעלאזט דאס ערשטע ווארט, זענען שוין פינף־זעכס ווער־טער געפלויגען אויף צופריהער, איינס איבער דאס אנדערע, מורא געהאט, מע זאל חלילה ניט פערשפעטיגען, און איידער זיי זענען ארויסגעפלויגען פונ'ם מויל, זענען שוין געשטאנען גרייט צעהן אנדערע ווערטער אויף ארויסצופליהען.

דאָס איז נומער איינס. והשנית, האָט זי גערעדט מיט אַ קוויטש און מיט אַ ניגון, ווי פון „אקדמות“, אויסגעמישט מיט „בגוונא“, און אויסגעלאָזט אַלע מאָל מיט איין „אי־וויי“ און מיט אַ לאַנגען „ני?“ און מיט אַ געלעכטער פון אַ פּאַווע, בעוויזען בשעת־מעשה די אריינגעשטעלטע ציינער און געטרייסעלט מיט'ן שלייער, — האָט דאָס טאַקי געהאַט דעם זיבעטען חן. אויף חדושים איז מען געגאַנגען קוקען אין כתרילעווקע אויף דער וואַרשעווער „יפהפיה“ מיט די אריינגעשטעלטע ציינער און האַרבען, ווי זי גראַגערט און ווי זי קוויטשעט און ווי זי זינגט, און זיך האַלטען ביי די זייטען פאַר געלעכטער. מע דאַרף נישט קיין טהעאַטער, האָבען זיי געזאָגט... איין עבירה, כלעבען, וואָס זי האָט זיך אין כתרילעווקע לאַנג נישט געהאַלטען — סך הכל איין זומער; וואָרום ס'איז געקומען אַרום יום־טובים־צייט, האָט ער זיך מיט איהר גע'גט, און זי איז אַוועקגעפאָהרען צוריק קיין וואַרשאַ — און פון דעמאָלט אָן האָט שוין וועלוועל גאַמבעטאַ מעהר נישט חתונה געהאַט און איז פערבליבען איין אַלמן עד היום הזה.

אפשר ווייסט איהר פון זיינעטוועגען אַ שידוך?